

**ES-SA‘LEBÎ’NİN EL-KEŞF VE’L-BEYÂN ADLI
TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ (BAKARA SURESİ
ÖZELİNDE)**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Abdurrahman YAŞAR

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT**

**ES-SA‘LEBÎ’NİN EL-KEŞF VE’L-BEYÂN ADLI TEFSİRİNDEKİ
HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (BAKARA SURESİ ÖZELİNDE)**

Abdurrahman YAŞAR

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Nisan 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	9
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
Ebü İshâk es-Sa‘lebî’nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri	17
1.1. Sa‘lebî’nin Yaşadığı Asra Genel Bir Bakış.....	17
1.2. Hayatı	19
1.2.1. İsmi, Künyesi ve Lakabı.....	20
1.2.2. Doğumu, Vefatı ve İlim Tahsili.....	20
1.2.3. Fıkhî Mezhebi.....	21
1.3. Sa‘lebî’nin İlmî Açından Kişiliği.....	22
1.3.1. Hocaları.....	22
1.3.2. Öğrencileri.....	27
1.3.3. Sa‘lebî Hakkında Âlimlerin ve Tarihçilerin Yaptığı Değerlendirmeler	28

1.3.4.	Eserleri.....	32
1.3.4.1.	'Arâ'isu'l-mecâlis (Kıyasu'l-enbiya)	32
1.3.4.2.	Kitâbun yuzkeru fîhi katle'l-Kur'ân	32
1.3.4.3.	Dîvânü's-Sa'lebî.....	33
1.3.4.4.	Rabî'ul-muzekkirin.	33
1.3.4.5.	el-Kâmil fi 'ilmi'l-Kur'ân.	33
1.3.4.6.	el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân.....	33
2.	İKİNCİ BÖLÜM	39
	Ebû İshâk es-Sa'lebî'nin Hadis İlmindeki Yeri	39
2.1.	Hadisçiliği.....	39
2.1.1.	Sa'lebî'nin Hadis ve Sünnete Bakışı.....	39
2.1.2.	Sa'lebî'nin Hadis Kaynakları	40
2.1.3.	Hadislerin İsnad ile Zikredilmesine Verdiği Önem.....	43
2.1.3.1.	Sa'lebî'nin Rivayet ve İsnad Kullanım Metodu	44
2.1.3.2.	Hadis Merfû Olduğunda İsnadların Kullanılmasına Riayet.....	45
2.1.3.3.	Hadis Rivayetlerinde Kendi İsnadlarını Kullanması.....	45
2.1.3.4.	İsnad Tekrar Ettiğinde İsnadın Baş Kısmının Hazfi	46
2.1.3.5.	İki veya Daha Çok İsnad Kullanımı	47
2.1.3.6.	İsnadlar Çoğaldığında Tahvil İşaretinin Kullanımı.....	47
2.1.3.7.	Kullanılan Hadis İstilahı İşaretlerinden Örnekler	48
2.1.3.8.	Rivayetleri Alış Tarihlerinin Belirtilmesi.....	48
2.1.3.9.	Sa'lebî'de Hadis ve İsnadlarla İlgili Diğer Hususlar.....	48
2.1.4.	Hadis Çalışmaları ve el-Keşf.....	50
2.1.4.1.	el-Keşf'in Tefsir Kaynağı Olarak Konumu ve Benzer Kitaplar Arasındaki Yeri.....	51
2.1.4.2.	Diğer Hadis Çalışmaları Arasındaki Yeri.....	52
2.1.4.3.	Sa'lebî'nin Tefsirinde Hadislerin İstidlâl Amaçlı Kullanımı	52
2.1.4.4.	Âyetleri Açıklamada Sünnetten Deliller Getirmesi.....	53
2.1.4.5.	Hadis'in Manasına Kur'ân ile İstidlâl.....	53
2.1.4.6.	Fıkhî ve Lugavî Açıklamalarda Hadis ile İstidlâl.....	54
2.2.	Tefsirinde Tenkid Edildiği Konular Bağlamında Sa'lebî'nin Konumu .	55
2.2.1.	Tergîb ve Terhîb Hadisleri.....	57
2.2.2.	Fezâil-i Kur'ân Rivayetleri ve Sa'lebî'nin Konumu.....	59

2.2.3.	el-Keşf'in İçinde Fezâil-i Kur'ân Rivayetleri.....	62
2.2.4.	Esbâb-ı Nüzûl Rivayetleri ve Salebî'nin Kullanım Metodu.....	68
2.2.5.	Şia Rivayetleri ve Sa'lebî'nin Konumu.....	71
2.2.6.	İsrâîlî Rivâyetler	78
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	81
	El-Keşf ve'l-Beyan Bakara Suresinde Kullanılan Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi	81
3.1.	Araştırmada Uygulanacak Tahrîc Yöntemi	81
3.2.	Hadisler	82
3.2.1.	Kütüb-i Tis'a'da Bulunanlar.....	82
3.2.1.1.	Buhari ve Müslim'de Bulunanlar	82
3.2.1.2.	Sadecede Buhari'de Bulunanlar	102
3.2.1.3.	Sadecede Müslim'de Bulunanlar	104
3.2.1.4.	Kütüb-i Tis'a'da Diğer Kitaplarda Bulunanlar	116
3.2.2.	Diğer Kitaplarda Bulunanlar	157
3.2.3.	Sadecede el-Keşf'te Bulunanlar.....	190
3.3.	Değerlendirme	193
3.4.	Hadislerin Sıhhat ve Kaynaklar Açısından Sınıflandırılması.....	194
3.4.1.	Rivayetlerin İsnadlı Olma Durumuna Göre Sınıflandırılması.....	195
3.4.2.	İsnadlı Rivayetlerin Sıhhat Açısından Sınıflandırılması.....	195
3.4.3.	İsnadlı Rivayetlerin Kaynak Eserlere Göre Sınıflandırılması	196
3.4.4.	Tabloların Değerlendirmesi	196
	SONUÇ	198
	KAYNAKÇA	201
	ÖZGEÇMİŞ	211

TEZ ONAY SAYFASI

Abdurrahman YAŞAR tarafından hazırlanan “ES-SA‘LEBÎ’NİN EL-KEŞF VE’L-BEYÂN ADLI TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (BAKARA SURESİ ÖZELİNDE)” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT .....

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22/04/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (KBÜ) .....

Üye : Doç. Dr. Şükrü MADEN (KBÜ) .....

Üye : Doç. Dr. Hikmetullah ERTAŞ (BEÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Abdurrahman YAŞAR

İmza :

ÖNSÖZ

İslâm medeniyetinin şekillenmesinde ve gelecek nesillere aktarımında hadislerin önemi büyüktür. İslâm'ın doğuşuyla birlikte teşekkül eden hadis ilmi, bazı aşamalardan geçerek sistemleşmiş ve aktarılarak bizlere kadar ulaşmıştır.

Sahâbe asrında hadisler, tesbit, hıfz ve belli bazı sahâbelerce kitâbete geçirilmesine çalışılarak tabiûna aktarılması sağlanmıştır. Tabiûn devrinde hadislerin tedvin edilmesi ve gelişen isnad sistemi ile hadisler sağlam olarak bir sonraki nesle aktarılmıştır. Tebe-i tabiin devrinde ise hadis alma ve nakletme usülleri geliştirilerek çok daha mükemmel bir şekilde günümüze kadar gelmesi temin edilmiştir.

Hadislerin günümüze ulaşmasında isnad da hadis iliminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Hadis âlimleri, hadis-i şerifleri senetler ile aktarmış ve sağlam bir şekilde nakledilmelerini sağlamışlardır. Tarihi bilgilerin aktarılması ile karşılaştırıldığında, Hz. Peygamber'den^(s.a.v.) hadis naklederken çok daha hassas boyutlara ulaştığını ve bunun dini bir hassasiyetle yapıldığını görmekteyiz.

Ayrıca hadis birikimi, hadis kitaplarının yanı sıra tefsir, fıkıh, tasavvuf ve benzeri ilim literatüründe de nakledilmekte ve bu kaynakların da müstakil olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. İlk yazıldıkları zamandan bu yana tefsirler de, İslâm toplumlarını etkileyen ve yön veren, Kur'ân-ı Kerîm'in mesajlarını bizlere ulaştıran unsurlardan olmuştur. Tefsirler aynı zamanda sonraki asırlara mevcut rivayet birikimini aktaran fonksiyona sahip olup, bu özelliğini günümüze kadar korumuştur.

Ancak temel problem, sıhhat şartlarına dikkat edilmeden rivayetlerin aktarılmasındadır. Bununla birlikte hadisler, bazen senedle birlikte bazen de sened olmaksızın rivayet edilebilmektedir. Bu sadece tefsirlerde değil bazen tasavvuf, fıkıh ve diğer alanlara ait eserlerde de görülmektedir. Daha sonra bu eserler üzerinde içlerindeki hadis ve diğer rivayetlerin tespiti için tahrir çalışmaları da yapılmıştır. Meselâ, Gazzâlî'nin (öl. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* isimli kitabına Zeynüddîn Irakî (öl. 806/1404) tarafından yapılan tahrir çalışması, buna örnektir.

Araştırmacıların, çok zengin bir edebiyat ile karşı karşıya gelmesi ve ilimlerin de birikimli olarak ilerlemesi sebebiyle bir kısım tekrarların kitaplara yansması araştırmacıları, çalışmayı sınırlandırma açısından erken dönem eserlerine yönlendirmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in nüzûlünün yanında hadislerin doğuşuna da şahitlik yapan sahâbi asrı ve tabiûn ve tebe-i tabiin zamanına daha yakın eserler araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir.

Tefsir, fıkıh, kelâm, dil bilimi ve şiir gibi ilim dallarını tefsirine aktararak bu ilim dallarına yakınlığı bilinen Ebû İşhâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa‘lebî en-Nîsâbûrî’nin (öl. 427/1035) de hadis ilmindeki yerinin bugün daha çok tanınmasına ihtiyaç vardır. Rivayet dönemi âlim ve müfessirlerinden olan es-Sa‘lebî, tefsirinde zengin bir rivayet içeriği ve hadis nakleden âlimlerdendir. Tefsirindeki hadis rivayetlerinin isnad ve râvilerinin tespiti açısından bu tefsirin araştırılması önem arzemektedir.

Sa‘lebî’yi ve ortaya koyduğu eseri hadis alanında önemli kılan nedenleri sıraladıktan sonra eser hakkında müstakil olarak hadisçiliği, hadis ilimleri açısından değerlendirilmesinin yapılmasının gerekliliği görülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmanın hedefi klasik döneme ait tefsirlerinden olan ve çok sayıda hadis rivayet örneklerini içerisinde bulunduran *el-Keşf ve’l-Beyân* tefsirinin hadis rivayet metodu yönünden incelenmesi ve içerisindeki hadis rivayetlerinin (Bakara suresi özeline) değerlendirilmesidir.

Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktır. Giriş bölümünde konunun önemi ve çalışmanın metodu üzerine durulmuş ve konunun anlaşılması için ilgili bölümler hakkında kısa bilgiler sunulmuştur.

Birinci bölümde genel olarak Sa‘lebî’nin hayatı, ilmi şahsiyeti, eserleri, hocaları ve talebeleri ele alınmıştır. Bu konularda detaylara inmeden genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Sa‘lebî’nin hadis rivayet metodu, hadisleri rivayet ederken gösterdiği hassasiyetler, isnada önem vermesi, isnadların kullanım metodları ve bazı isnad terimleri üzerinde durulmaktadır. Konularına göre tergîb, fezâil, esbâb-ı nüzul, şia kaynaklı rivayetler ve İsrâilî rivayetler hakkındaki hadis örnekleri, hadis rivayetlerindeki değerlendirmeler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Bakara suresindeki rivayetler isnadlarıyla birlikte zikredilerek tahrir ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda Sa'lebî tefsirinde kullanılan rivayetlerin kullanım durumları tablolar halinde sınıflandırılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanı hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Yakup Koçyiğit'e, tez sürecinde çeşitli görüşlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Hikmetullah Ertaş'a, Doç. Dr. Şükrü Maden'e ve katkılarını esirgemeyen aileme içtenlikle teşekkürlerimi arz ederim.

ÖZ

İslâm medeniyetinin şekillenmesinde ve yeni nesillere aktarılmasında hadis rivayetleri önemli bir yer tutmaktadır. İslâm'ın doğuşu ile birlikte teşekkül eden hadis ilmi, bazı aşamalardan geçerek sistemleşmiş ve aktarılarak bizlere kadar ulaşmıştır. Hadis-i şerif birikimi, hadis kitaplarının yanı sıra tefsir, fıkıh, tasavvuf ve benzeri ilim literatüründe de nakledilmekte ve bu kaynakların da müstakil olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada, kendi dönemindeki müfessirleri ve kendisinden sonra Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) ve Begavî (öl. 516/1122) gibi birçok önemli müfessiri etkileyen ve birçok hadis rivayetini tefsirinde nakleden Ebû İshâk es-Sa'lebî'nin hadis ilmindeki yeri ve hadisçiliği *el-Keşf* tefsiri bağlamında tanıtılmıştır. Sa'lebî'nin tefsirinde kullandığı terğîb ve terhîb rivayetleri, fezâil-i Kur'ân rivayetleri, esbâb-ı nüzûl rivayetleri, Şîî kaynaklı ve İsrâîliyyât rivayetleri ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. Eleştirildiği bu konular etrafında onun bu rivayetleri kullanmadaki konumu ortaya konulmuştur.

Onun *el-Keşf ve'l-Beyan* adlı tefsiri hadis tasnif faaliyetinin tamamlandığı beşinci asırda telif edilmesi sebebiyle kaynak eserler arasında kabul edilebilir. Bu sebeple klasik dönem tefsirlerinden olan ve çok sayıda hadis rivayet örneklerini içerisinde bulunduran *el-Keşf ve'l-Beyân* tefsirinin Bakara suresi özelindeki hadis rivayetleri, hadis rivayet metodu ve isnad sistemi bağlamında değerlendirilmiştir.

Sa'lebî'nin tefsirine bir bütün halinde bakıldığında onun, bazı müfessirler gibi kendinden önceki birikimi aktarmayı hedeflediği söylenebilir. Bu sebeple onun tefsirinde sıhhat derecesi farklı rivayetler birlikte bulunmaktadır. Bununla beraber *el-Keşf*te diğer hadis ve tefsir kaynaklarında rastlanmayan bazı hadis rivayetleri de bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis; Sa'lebî; *el-Keşf ve'l-Beyân*; Hadis Rivayet Metodu; İsnad.

ABSTRACT

Hadith narrations have an important place in shaping the Islamic civilization and transferring it to new generations. The science of hadith, which was formed with the birth of Islam, passed through some stages, systematized and reached us by transferring. In the age of the Companions, it was ensured that hadiths were transferred to the Tabiun by trying to determine, memorize and transfer them to the inscription by certain Companions. With the isnad system developed in the Tabi'un period, the hadiths were compiled and transferred to the next generation with written sources.

Isnad has become an inseparable part of the science of hadith in order for the hadiths to reach the present day. In addition, the accumulation and richness of hadith is also conveyed in the science literature such as tafsir, fiqh, mysticism and similar sciences, as well as hadith books, and this makes it necessary to examine these sources separately.

Affecting his disciples in his time and many important disciples such as Fahreddin er-Râzî (die.606/1210) and Begavî (die.516/1122) after him, Salebî, who is known for his closeness in the fields of science such as and who conveys his own accumulation and many narratives, should be further promoted today by evaluating his place and hadithism in hadith science.

In this study, the hadith narrations of al-Kashf ve'l-Beyân tafsir, which is one of the classical period tafsir and contains many hadith narration samples, in the context of the hadith narration method and the isnad system, in the Sura al-Baqara were evaluated.

Keywords: Hadith; Sa'lebî; *Al-Kashf wal-Beyân*; Hadith Transmission Method; Isnad.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Es-Sa‘lebî’nin el-Keşf ve’l-Beyân Adlı Tefsirindeki Hadislerin Değerlendirilmesi (Bakara Suresi Özelinde)
Tezin Yazarı	Abdurrahman YAŞAR
Tezin Danışmanı	Dr. Öğrt. Üy. Yakup KOÇYİĞİT
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	22.04.2022
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri/Hadis
Tezin Yeri	Karabük
Tezin Sayfa Sayısı	211
Anahtar Kelimeler	Hadis; Sa‘leb; el-Keşf ve’l-Beyân; Hadis Rivayet Metodu; İsnad

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Es-Sa‘lebî’nin el-Keşf ve’l-Beyân Adlı Tefsirindeki Hadislerin Değerlendirilmesi (Bakara Suresi Özelinde)
Author of the Thesis	Abdurrahman YAŞAR
Advisor of the Thesis	Dr. Öğrt. Üy. Yakup KOÇYİĞİT
Status of the Thesis	Yüksek Lisans
Date of the Thesis	22.04.2022
Field of the Thesis	Temel İslam Bilimleri/Hadis
Place of the Thesis	Karabük
Total Page Number	211
Keywords	Hadis; Sa‘lebî; el-Keşf ve’l-Beyân; Hadis Rivayet Metodu; İsnad

KISALTMALAR

- a.s.** : Aleyhi's-Selâm
b. : Bin, ibn (Oğlu)
b.y. : Basım Yeri Yok
bk. : Bakınız
bnt. : Binti
Hz. : Hazreti
h. : Hicrî
c.c. : Celle Celâluhû
çev. : Çeviren
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
nşr. : Neşreden
öl. : Ölümü
r.a. : Radıyallahu anh
r.anhâ : Radıyallahu anhâ
s.a.v. : Sallallâhü aleyhi ve sellem
s. : Sayfa
thk. : Tahkik Eden
ts. : Tarihsiz
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı.
vd. : Ve diğerleri
Yay. : Yayınları
y.y. : Yayıncı Yok
yy. : Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sa'lebî tabakât kitaplarında, hadis ilminde hâfız, vâiz, sağlam dindar kişiliğe sahip ve rivayetleri açısından güvenilir olarak tanınmaktadır.¹ Onun en meşhur eseri *el-Keşf ve'l-Beyân* adlı tefsiridir. İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet'in daha iyi anlaşılacak, mesajlarının aktarılmasında eserin önemli bir katkısı olduğu görülmektedir. Eser, muhtevası yönüyle Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini tefsir etmesi ve çok sayıda rivayete yer vermesi sebebiyle büyük bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada müellifin hayatı, yaşadığı dönemin durumu, ilmi hayatı üzerinde etkisi olan hocaları ve öğrencileri, eserleri, özellikle de *el-Keşf ve'l-beyân* tefsirinin hadis ilimleri arasındaki konumu tesbit edilmektedir. Ayrıca rivayet kullanım metodu, isnada verdiği önem, tefsirinde tenkide konu olan fezâil, terğîb, esbâb-ı nüzul ve isrâilî rivayetleri hakkında örnekler verilmiş ve kullanım durumlarına işaret edilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsirinin Bakara suresi özelindeki merfu ve isnadlı rivayetleri incelenmiştir. Bu rivayetlerin sıhhat değerlendirmeleri, kaynaklarda ve kütüb-i tis'a'daki bulunma durumları belirtilmiştir.

Bu çalışmanın konusu kısaca, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında ilk dönem kaynaklarına yakınlığıyla dikkat çeken *el-Keşf ve'l-Beyân* tefsirinde hadis alanındaki zengin birikimin kaynak ve sıhhat değeri belirtilerek tanıtılmasıdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-Beyân* isimli kitabının tefsir kaynakları arasında önemli bir konumu bulunmaktadır. Onun bu değerini anlatan bazı hususlar şunlardır:

Onun tefsiri, isnadlı tefsirler arasındadır. İsnadın ise özellikle tefsirde büyük bir önemi vardır. Çünkü sözün sahibine aitliği, isnad ile desteklenir. İsnad ile birbirine zıt görülen sözler arasında sıhhata yakınlık açısından tercih yapılabilir.

Kitap, geniş hacimli bir tefsir kaynağı olarak, çok sayıda merfu hadisleri, mevkuf ve maktu' eserleri ve selefi salihinden nakilleri içerisinde bulunduran büyük bir ansiklopedi gibidir.² Bu sebeple rivayet yönünden zengin olan bu eser, âlimler ve müfessirler için de önemli bir kaynak olmuşturmaktadır. Sa'lebî, tefsirinde çok çeşitli

¹ Abdulğafir b. İsmail b. Abdulğafir el-Fârisî, *el-Muntehab min's-Siyaki li-Tarihi Nisâbûr*, thk. Muhammed Ahmed Abdulaziz (Beyrut: 1989), 91.

² Nasr b. Muhammed b. Salih es-Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsra suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik*, 41.

kaynaklara başvurmuş ve bunları tefsir mukaddimesinde belirtmiştir. Bu kaynakların bazıları, bugün ya kaybolmuş bir durumdadır veya yazma eserler olarak gün yüzüne çıkmayı beklemektedir.

Kitabın müellifi Sa‘lebî, h. 4. asırda yaşaması sebebiyle tefsiri birçok meşhur müfessire öncülük etmiştir. Mesela, meşhur müfessirlerden Vâhidî (öl. 468/1076), Ebü'l-Muzaffer es-Sem'anî (öl. 489/1096), Begavî (öl. 516/1122), Zemahşerî (öl. 538/1144), İbn Atiyye (öl. 541/1147) ve Kurtubî (öl. 671/1273) ve daha diğer birçok müfessire öncülük etmiştir.³ el-Keşf'in bu tefsirlerin en önemli kaynaklarından biri olması, onun ilmî değerinin büyüklüğünü gösterir. Sa‘lebî tefsiri, günümüzde kendisinden yararlanarak eser telif eden müellifler kadar tanınmamaktadır. Bu da müfessir Sa‘lebî'yi farklı yönlerden tanıtacak çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir.

Ayrıca Sa‘lebî tefsirinin önemini gösteren delillerden biri de âlimlerin ona verdikleri değer ve eseri hakkında yapılan çalışmalardır. Bunlar şöyle özetlenebilir: Kendi zamanında bu kitabın sema'ı (dinlenilmesi) için uzak beldelerden gelinmesi, müellifine muttasıl bir senedle rivayet edilmesi, kitabın ihtisarlarının yapılması (Begavî'nin *Meâlimu't-tenzil*'i, Sa‘lebî tefsirinin muhtasarı hükmündedir. Ayrıca Muhammed b. Velid et-Tartûşî, Behzad Ebû Muhammed b. Ali ve bilinmeyen diğer bir müellif tarafından da muhtasarlara yapılmıştır), kitabın genişliğiyle beraber birçok elyazma nüshasının bulunması, üzerine hâşiyeler yazılması (Abdulkadir b. Ebî'l Kâsım b. Muhammed b. İdris tarafından *Hâşiyetu a'la Tefsîri's-Sa'lebî* isimli bir hâşiye bulunmaktadır), üzerine cem çalışmaları yapılması (el-Mübârek b. eş-Şeybanî es-Saâdât İbn Esîr tarafından *el-Keşf* ile Zemahşerî tefsiri arasında cem çalışması yapılmıştır), hakkında bazı tenkit/değerlendirme çalışmaları yapılması (Bedreddin Ebü'l-Fezâil er-Râzî tarafından *Mebâhisü't-Tefsîr* isimli tenkit çalışması yapılmıştır), kendisinden nakil ve tahriclerde kaynak gösterimi yapılması gibi hususlar *el-Keşf* tefsirine verilen ilmi değeri göstermekte ve onun İslâmî ilimler mirasımızın zenginliklerinden biri olduğunu göstermektedir.⁴

---

³ Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsîri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsrâ suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik)*, 41-42; Abdullah Aygün, "Müfessir Sa'lebî ve el-Keşf ve'l-Beyân Adlı Eserinin Tefsir Literatürüne Etkisi", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2019), 153.

⁴ Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsîri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsrâ suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik)*, 41-46.

Kısaca, ilk döneme ait hadis rivayetlerini içerisinde bulundurması sebebiyle geniş bir içeriğe sahip olan *el-Keşf ve'l-Beyân* tefsirinin Bakara suresindeki hadis rivayetlerin değerlendirmesi, *el-Keşf ve'l-Beyân*'ın hadis ilmindeki yerinin tesbiti amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızda Sa'lebî'nin rivayet etmiş olduğu hadislerin tesbiti yapılırken, zaman zaman *el-Keşf ve'l-Beyân* tefsirinin farklı baskıları kullanılmış ve hangi baskı olduğu kaynaklara ulaşım için dipnotlarda basım tarihi gösterilerek belirtilmiştir. Eserin ismi sık sık geçtiğinden dolayı *el-Keşf ve'l-Beyân*, "*el-Keşf*" şeklinde kısaltma yapılarak kullanılmıştır. Dipnot ve kaynakça gösteriminde isnad atıf sistemi takip edilmiştir.

el-Keşf tefsirinin genişliği sebebiyle, çalışmanın üçüncü bölümünde Bakara suresinde kullanılan isnadlı rivayetlerin değerlendirilmiştir. Değerlendirmelerde Dr. Salah Bâ Usman ve ekibinin hazırladığı tahkikli nüshadan istifade edilmiştir.

Hadislerin kaynaklarının tesbitinde temel hadis kaynaklarına işaret edilmiş ve rivayetlerin sıhhatleri hakkında âlimlerin değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Ayrıca rivayetlerin değerlendirmelerinde Buhârî ve Müslim'de bulunanlar ve kütüb-i tis'a'da bulunup râvileri cerh edilmeyen rivayetler sahih kabul edilmiştir. Bunun dışında diğer rivayetler için isnadları dikkate alınmış, "İsnadı zayıftır" veya "İsnadı mevzûdur" denilmiştir.

Araştırmada ilk elden kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiştir. Fakat ilk elden kaynakların bir kısmının temin edilememesi sebebiyle dolaylı kaynaklara başvurulmuştur. Hadis-i şeriflerin tesbit edilmesi, hadislerin kaynağına işaret edilmesi yönünden değerlendirilmesi yapılırken aşağıdaki yöntem takip edilmiştir:

1-Hadislerin öncelikle *el-Keşf ve'l-Beyân* tefsirinde tesbit edilmesi, hadisler hakkında eğer varsa müellifin kendi değerlendirmelerinin aktarılması,

2-Hadislerin kaynaklarının belirtilmesi, hadislerle ilgili sıhhat değerlendirmelerine yer verilmesi,

3-Hadislerin kaynakları ve sıhhatleri açısından tablolar halinde sınıflandırılması ve genel değerlendirmelerin yapılması.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

Ebû İshâk es-Sa‘lebî’nin Hayatı, İلمي Şahsiyeti ve Eserleri

1.1. Sa‘lebî’nin Yaşadığı Asra Genel Bir Bakış

İnsan, çevresinin ve yaşadığı zamanın çocuğudur. İçinde yaşadığı çevre ve zamanın onun üzerindeki tesiri büyüktür. Kişinin yetişmesini sağlayan unsurların, şahsiyetinin oluşumunda ve ilmi yönelişlerinde yansımaları görülmektedir. Her şahıs hocalarından, kendisini kuşatan çevresinden, yaşadığı yerden etkilenir. Aynı şekilde zamanındaki siyasi, toplumsal ve ilmi durumların tesiri altında kalır. Bu tez çalışmasında kısaca Sa‘lebî’nin yaşamış olduğu asırdaki dini, ilmi, toplumsal ve siyasi hayattan bahsedilerek onun üzerindeki tesirlerine işaret edilecektir.

Ebû İshak es-Sa‘lebî h. 4. asrın ortalarından beşinci asrın ilk çeyreği arasında yaşamıştır. Bu dönem Abbâsî Devleti'nin en kötü günlerine şahit olduğu, emirler ve sultanlar arasındaki çekişmeler sebebiyle siyasi çalkantıların ve istikrarsızlığın yaşandığı bir zaman dilimidir.⁵ Küçük devletçiklerin oluştuğu, Abbâsî halifesinin hükmünün ancak Bağdat ve çevresi ile sınırlı kaldığı bir dönemdir. Tâ ki, halifelik sadece camilerde dualarda okunan bir isimden ibaret kalmıştır. Abbâsî halifeleri bu dönemde yönetimde Türk devletlerinden istifadeye çalışmışlardır.⁶

Sa‘lebî’nin yaşadığı zaman diliminde üç Abbasi halifesi değişmiştir. Bunlar; Tâi-billah, Kâdir-billah ve Kâim-biemrillah’tır. Sa‘lebî’nin hayatında küçüklük devrine rastladığı için Tâi-billah’ın tesiri azdır. Kâdir-billah ve Kâim-biemrillah’ın hükmettiği zaman dilimleri daha geniş yer tutmaktadır. Bu halifelerin fiilî bir hâkimiyetleri yoktu. Farklı bölgelerde halifenin gölgesi altında küçük devletçikler hükmediyordu.⁷

Ebû İshâk es-Sa‘lebî’nin yaşadığı Nisâbûr, 261/876 tarihinden 389/1000’e kadar Samanîlerin hâkimiyeti altındaydı. 389/1000 tarihinde bölgenin hâkimiyeti

⁵ Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kurân*, thk. Dr. Salâh Bâ Usmân vd. (Cidde: Daru't-Tefsîr, 2015), 1/28.

⁶ ‘Abdu’r-rahmân b. Ebî Bekir Celâlu’d-dîn es-Suyûti, *Tarîhu'l Hulefâ* (Mektebetu'n-Nizar Mustafa el-Bâz, 2004), 260.

⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/28.

Gaznelilere geçmiştir. Onlar da 419/1029 tarihinde Selçuklu Devleti'nin egemenliğine kadar bu bölgede hüküm sürmüştür.⁸

Gaznelilerin hâkimiyeti öncesinde bu bölgelerde yaşanan siyasi çalkantılar, iç çekişmeler ve halifenin tesirini kaybetmesi ve küçük devletçikler oluşmasının toplumsal hayata büyük tesiri görülmektedir. Ebû İshâk es-Sa'lebî'nin yaşadığı Nîsâbûr şehri de bundan etkilenmiştir. Gazneliler döneminde Nîsâbûr'da iç istikrar ve güven ortamı oluşturduğu için toplumsal, dinî ve ilmî hayat canlanmıştır.⁹ Salebî'nin ilmî hayatının önemli bir kısmı, Gaznelilerin güçlerinin zirveye ulaştığı bu dönemde, vatanı Nîsâbûr'da, siyasî istikrarın ve iç güvenliğin olduğu bir zeminde geçmiştir. Hiç şüphesiz bu durum, Sa'lebî'nin ilmi hayatında büyük bir tesire sahiptir. Daha sonraki süreçte, Gazneliler ile yapılan savaşın kazanılması sonucunda Nîsâbur, Selçukluların hâkimiyetine geçmiştir.¹⁰ Sa'lebî ömrünün geri kalanını Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetinde tamamlamıştır.¹¹

Sa'lebî'nin yaşadığı dönemde siyasî çalkantıların istisnasız bütün beldeleri kapsamaması, dinî hayatı da ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu dönemde Abbâsîlerde olan hilafet tesirini tam gösterememiş, bâtil fırkalar ve bidatçı mezhepler yaygınlaşmıştır. İsmailiyye ve Mu'tezile gibi birçok fırka ortaya çıkmıştır. Neticede Müslümanlar parçalanmış ve birbirine karşıt gruplar oluşmuştur. Irak'ta Büveyhiler, Râfiziliği insanlar arasında yaymışlar ve mescitlerin kapılarına Hz. Ebûbekir'e^(r.a.) ve Hz. Ömer'e^(r.a.) lanetler asmışlar ve bazı bid'atlara insanları zorlamışlardır.¹² Mısır, Şam ve Fas'ta Bâtînîlerin desteği ile bid'atler yaygınlaştırılmış ve Ehl-i sünnete savaş açılmıştır. Ehl-i Sünnet mensuplarına işkenceler ve sıkıntılar çektirilmiştir.¹³ Horasan ve çevresi ise Ehl-i sünnet olan Gazneliler ve Selçukluların hâkimiyeti altında olduğundan bu beldeler bu zararlı fırkalardan çok etkilenmediler. Râfizi ve Bâtînîlerin bazı Müslüman bölgelerde etkin olması çok uzun süre devam etmemiş ve geçici olmuştur.¹⁴

⁸ Ebü'l Hasen Ali b. Ebü'l-Kerem İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* (Beirut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 1997), 8/210; Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsra suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik)*, 18.

⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/32.

¹⁰ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 5/170.

¹¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/34.

¹² Mahmud Şakir, *Târîhu'l-İslâmî* (Beirut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1997), 6/218-229.

¹³ Abdulhayy b. Ahmed Ebü'l-Felah el-Hanbelî, *Şuzurâtu'z-zehab fi ahbar min zehab* (Beirut-Dimeşk: Daru İbn Kesir, 1986), 2/141.

¹⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/35.

Siyasî hayatla sıkı bir şekilde bağı olan toplumsal hayat incelendiğinde; özellikle de müellifin hayatının son dönemlerinde Müslümanların yaşadığı bölgelerde huzursuzluklar, savaşlar ve bölünmeler sebebiyle yağma, soygun ve karışıklıklar yaygınlaşarak açlık artmıştır. İbn Kesir (öl. 774/1373) o yılları anlatırken, “H. 373 yılına girildiğinde Bağdat'ta fiyatlar yükseldi, birçok insan açlıktan öldü. Sokaklar açlıktan ölenlerle doldu.”¹⁵ ifadelerini kullanmaktadır. H. 423'te Bağdat'ta fiyatlar yükseldi, açlık ve susuzluk yaygınlaştı. Sonra bu durumu büyük bir veba salgını takip etti. Irak, Musul, Şam, Horasan, Hint ve diğer bütün beldelere yayıldı.¹⁶ Bu sebepten dolayı müellifin hayatının son dönemleri, bölge halkının şahit olduğu en zor dönemler olmuştur. Bu kötü gidişat, birbirini takip eden savaşlar ve hâkimiyet mücadelelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁷

Siyasî ve sosyal hayatın kötü olması ilmî durumu etkilese de bu dönemde ilmî çalışmaların yaygın ve gelişmiş olduğu görülmektedir. Bu yüzyılda birçok büyük âlim yetişmiş ve birçok eserler telif edilmiştir. Şüphesiz farklı İslâm devletlerindeki yöneticilerin bu çalışmalara önem vermeleri, desteklemeleri ve onlara imkânlar sunmaları ilmî çalışmaların gelişmesinde etkili olmuştur.¹⁸

1.2. Hayatı

Sa'lebî'nin hayatıyla ilgili bilgiye ulaşılabilen en eski kaynaklardan biri Vâhidî'nin *el-Basît* adlı tefsirinin mukaddimesi ve diğeri ise Fârisî'nin (öl. 529/1135) *el-Müntehâb mine's-siyâk* adlı eseridir. Sonraki tabakat ve tarih kitapları¹⁹ yazarları hep Farisî'nin eserinden faydalanmışlardır.²⁰

¹⁵ Ebü'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (yy: Daru Hicr, 1997), 11/257.

¹⁶ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 8/205.

¹⁷ Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsrâ suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik)*, 21.

¹⁸ Ahmed Emin, *Zuhuru'l-İslâm* (Kahire: Matba'atu licenneti'te'lif ve't-tercüme ve'n-neşr, 1946), 3/1-3; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/39.

¹⁹ Şihâbuddin Yâkut Abdullah er-Rûmî el-Bağdâdî el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ* (Mısır: y.y., 1924) 2/104; Ebu'l-Abbas Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 1/79; Ebu Nasr Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Subkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulvi - Mahmud Muhammed et-Tanâhî (Kahire: y.y., 1918) 6/58; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 11/40; Celâluddin Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vüât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 1/356; Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Müfessirîn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye ts.) 1/66; Carl Brockelmann, “Sa'lebî”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1980) 10/125; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlmiyyeti li'l-Melâyîn, 1989) 1/212; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtu'l-*

1.2.1. İsmi, Künyesi ve Lakabı

Tam ismi Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa‘lebî en-Nîsâbûrî’dir.²¹ Künyesi Ebû İshâk, doğduğu ve büyümüş olduğu şehre nisbet edilerek Nîsâbûrî şeklinde isimlendirilmiştir.²²

İbnü’s-Sem’anî, ona Sa‘lebî veya Se‘lebî denildiğini, bunun lakap olup nesep olmadığını zikreder. Kaynaklarda bunun tilki derilerini döğmekle meşgul olanlara verilen bir isim olup, Ebû İshâk’ın da bu şekilde bir sanat ile meşguliyetinden bahsedilir.²³

Nîsâbûr’un en önemli değerlerinden olan Sa‘lebî’nin iyi bir vâiz olması, tefsirinin diğer tefsirlerin arasında temayüzü, hıfz, kıraat ve edebî alana vukufiyeti sebepleriyle “el-Hâfız”, “el-Mukrî”, “el-Müfessir”, “el-Vâiz” ve “el-Edîb” şeklinde de anılmıştır.²⁴

1.2.2. Doğumu, Vefatı ve İlim Tahsili

Kaynaklarda Sa‘lebî’nin doğum tarihiyle ilgili bilgiye rastlanılmamıştır. Ama isnad zincirinde hocalarından hareket ederek 4. yüzyılın ortalarının doğmuş olduğu tarihler olma ihtimali öne sürülmüştür.²⁵ İbn Hallikân (öl. 681/1282) dışındaki kaynaklar, ittifakla onun 427/1036 yılında vefat ettiğini söylemektedirler. İbn Hallikân’ın naklettiği bir haberde Sa‘lebî’nin 437/1045 yılında vefat ettiği söylenmektedir.²⁶

Öncelikle, Sa‘lebî ile ilgili tabakat kitaplarındaki bilgilerin yeterli olmadığını belirtmek gerekmektedir. Sa‘lebî’nin ilim tahsiliyle ilgili bilinenler, tefsirindeki

---

Müfessirîn (Ankara: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960) 2/406; Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn* (Mısır: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîs, ts.) 1/227; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: DİB Yayınları Ayyıldız Matbaası, 1988), 178.

²⁰ Mehmet Akif Koç, *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi es-Sa‘lebî Tefsirinde Mukatil b. Süleyman Rivayetleri* (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2005), 14.

²¹ Fârisî, *el-Müntehab mine's-siyak li tarihi nîsabûr*, 91.

²² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şu‘ayb Arnavût (Müessesetü'r-Risâle, 1985), 17/435.

²³ Ebu'l Hasen Ali b. Ebu'l-Kerem İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fi tehzîbi'l-ensâb* (Beyrut: Daru's-Sâdir, ts.), 1/237-239; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 12/485; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, 503.

²⁴ Fârisî, *el-Müntehab mine's-siyak li tarihi nîsabûr*, 91.

²⁵ Mehmet Suat Mertoğlu, “Sa‘lebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/28-29.

²⁶ Ebu'l-Abbas Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnaî'z-zemân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 1/79-80; Koç, *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi es-Sa‘lebî Tefsirinde Mukatil b. Süleyman Rivayetleri*, 14, dip. 19

mukaddimedede bahsettiği bilgilerden edinilmiştir.²⁷ Ayrıca hocalarından dinlemiş olduğu bir kısım rivayetlerde tarihler bulunmaktadır. Dinlemiş olduğu bu rivayetler incelendiğinde, h. 4. asrın son çeyreğinde ilim tahsiline başladığı anlaşılmaktadır.²⁸

Sa‘lebî, kendi oturmuş olduğu ev de dâhil olarak, ilim halkaları ve her tarafta âlimlerin yoğun bir şekilde ders verdiği ilmi bir muhit içinde yetişti. İçinde bulunduğu çevre onu ilme teşvik ederek, bu ilmî faaliyetlerden istifade imkânı sundu. Kendisi de bu durumu anlatırken, küçüklüğünden başlayarak farklı tabaka insanların aralarına karışmak suretiyle, o insanlardan dinin esasını teşkil eden ilimleri aldığını belirtir. Yine ışık ile karanlığa, gündüz ile gecelere ulaşıp oldukça yoğun bir gayretin, ciddi bir çalışmanın neticesinde Allah’ın kendisini ilim ile rızıklandırıldığını ve bu ilimle hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan, sünneti bid’atten, delilleri şüphelerden ayırtırmayı öğrenmiş olduğunu söylemiştir. Bunların tamamı Sa‘lebî’nin ilimleri tahsil ederken sahip olduğu ciddiyetini, çalışmasını ve gayretini ortaya koymaktadır.²⁹

1.2.3. Fıkhî Mezhebi

Ebû İshâk es-Sa‘lebî, Şâfiî mezhebi mensubudur. Bu sebeple *Tabakâtu’s-Şâfiyye* müellifi Subkî (öl. 771/1370) başta olarak, Şâfiî tabakât kitapları ismini zikretmektedir.³⁰ Sa‘lebî’nin yaşadığı çevrede Şâfiî mezhebi yaygın olması ve yetişmesinde önemli katkıları olan hocalarından çoğununun Şâfi mezhebinden olması, Sa‘lebî’nin Şâfiî olmasına etki eden en önemli sebeplerdir. Bundan dolayı Sa‘lebî ahkâm âyetlerinin tefsirini yaparken Şâfiî mezhebine ait görüşleri aktarmış ve ‘kâle ashâbuna’ veya ‘fi’l mezâhib’ benzeri ifadeleri kullanmıştır.³¹

Akide konusunda istikametli olduğu ifade edilmelidir. Mutezile ve bid’atçı mezheplerle arasına koymuş olduğu mesafe de kendi tefsir mukaddimesinde ifade edilmektedir.³² Bazı Şiî rivayetleri almakla suçlanmışsa da tefsirin bütününe bakıldığında onun gerek hilafet meselesinde gerek diğer konularda müstakim olduğu görülmektedir.

²⁷ Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsîri’l-Kurân*, thk. Ebû Muhammed İbn Aşur (Beyrut: Daru İhyai’t-Turâs el-Arabî, 2002), 1/73-75.

²⁸ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/51.

²⁹ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 1/74.

³⁰ Subkî, *Tabakâtu’s-Şâfiyyeti’l-Kübrâ*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulvi vd. , 6/58.

³¹ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/103, 3/220.

³² Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 1/74-75.

1.3. Sa‘lebî’nin İlmî Açından Kişiliği

Nisâbûr şehri, tarih boyunca ulemâyâ kaynaklık etmiş en önemli ilim merkezlerinden biri olarak bilinmektedir. Sa‘lebî de Nisâbûr’da yetişmiş olan, Arab dili ve edebiyatı, kırâat, tefsîr, hadîs ve târih ilimleri açısından büyük bir âlimdir. Ayrıca dindar kişiliğiyle tanınan ve Şafî mezhebine mensup olan Sa‘lebî, döneminin önemli ilim adamlarının arasındaydı.³³

Tefsiri o daha hayattayken elden ele dolaşarak meşhur oldu.³⁴ Bu tefsir, kendisinden önceki tefsir kitabiyâtını toplaması açısından büyük bir öneme sahiptir. Sa‘lebî, *el-Keşf ve ‘l-Beyân* tefsirinin mukaddime kısmında bu eserin telifi esnasında yüze yakın farklı eserlerden ve üçyüz civarında hocalardan nakillerde bulunarak telif ettiğini belirtmektedir.³⁵

1.3.1. Hocaları

Sa‘lebî, kendi döneminde en önemli ilim merkezlerinden biri olan Nîsâbûr’da, ilimlerin bütün çeşitleriyle canlı olduğu, siyasî istikrarın ve iç güvenliğin olduğu bir zeminde yaşadı. Sa‘lebî böyle bir ortamda farklı kaynaklara ve çok sayıda hocaya ulaşma imkânı buldu. Tek bir ilimle yetinmedi, bilgileri menbaından aldı.³⁶ Bunu bildikten sonra Sa‘lebî’nin hocalarının çok olmasını garip görmemek gerekir. Hatta Fârisî, ondan bahsederken “O, çok hadis rivayetine ve çok hocaya sahiptir.” der.³⁷ Aynı şekilde İbn Kesir, “O, çok hadis -rivayetine- ve çok sema‘ya sahiptir.”³⁸ demektedir. Sa‘lebî mukaddimesinde kendisinden -rivayet- dinlediği üç yüze yakın hocası olduğundan bahseder.³⁹ Fârisî de Sa‘lebî’nin hadis naklettiği, on şahsı zikretmekte ve çok hocasının bulunduğundan bahsetmektedir.⁴⁰

Burada Sa‘lebî’nin hocalarının genişliğiyle ve çeşitliliğiyle beraber, muhaddislerin tedlisu’ş-şuyûh diye isimlendirdiği durumuna dikkat etmek gerekir. En çok kendilerinden tedlis yaptığı hocalar, kendilerinden en çok rivayet ettiği

³³ Fârisî, *el-Müntehab mine ‘s-siyak li tarihi nîsabûr*, 91.

³⁴ Yâkut el-Hamevî, 2/21; Saik, *el-Keşf ve ‘l-Beyan an Tefsiri ‘l-Kur’an (Mü’münun suresinden İsra suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta’lik)*, 42.

³⁵ Sa‘lebî, *el-Keşf ve ‘l-Beyân*, 2002, 1/75.

³⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve ‘l-Beyân*, 2015, 1/51.

³⁷ Fârisî, *el-Müntehab mine ‘s-siyak li tarihi nîsabûr*, 91.

³⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve ‘n-nihâye*, 15/259.

³⁹ Sa‘lebî, *el-Keşf ve ‘l-Beyân*, 2002, 1/75.

⁴⁰ Fârisî, *el-Müntehab mine ‘s-siyak li tarihi nîsabûr*, 91.

hocalarıdır.⁴¹ Tedlisu'ş-şuyuh, hocalarından bazısı tekrar ettikçe onun vasfını (sıfatını) değiştirmektedir. Böylece hocalarının çokluğunu ima etmektedir. Bunlardan en çok dikkat çeken hocası Hüseyin b. Muhammed b. Fünceveyye (öl. 414/1024) ve Ebû Tahir Muhammed b.Fadl b. Huzeyme, Abdullah b.Hâmid el-Vezen'dir.⁴²

Sa'lebî'nin tabakât kitaplarında belirtilen ve isnadlarında kendilerinden rivayette bulunduğu hocaları:

1- İbn Huzeyme (öl. 386/996): Tam adı, Muhammed b.Fadl b.Muhammed b.İshak b. Huzeyme Ebü't Tahir es-Sülemî en- Nîsâbü'rî'dir. Dedesi ve babasından, ayrıca Ebü'l-Abbas es-Sirac (öl. 313/926) ve daha birçok kişiden ders almıştır. Sa'lebî bu hocasından tefsir dersleri almıştır.⁴³

2- Ebû Bekr İbn Mihrân (öl. 381/991): Tam adı, Ahmed b.El Hüseyin b. Mihran Ebûbekir el-İsbahanî el- Asl en-Nîsâbü'rî el-Mukrî'dir. İbn Mihrân 295 yılında doğdu. "el-Gaye fi'l-kıraat" ve "el-Mebsût fi'l-kıraati'l-aşr" kitaplarının musannifidir. İbn Cevzî (öl. 597/1201), hakkında "Zabit, muhakkik, güvenilir, salih, davetine icabet edilen kimse" demiştir. Devrinin muhaddisleri arasında zikredilmektedir.⁴⁴

3- Ebû Bekr eş-Şeybanî (öl. 388/988): Tam adı, Muhammed b.Abdullah b. Muhammed b. Zakeriyya Ebû Bekir eş-Şeybanî el-Cevzekî en-Nîsâbü'rî el-Horasanî'dir. El-İmam, el-Hâfız gibi lakabları bulunmaktadır. "Sahih" sahibi, 'Müslim' kitabına tahriri vardır. Âlimler hakkında sika ve üzerinde ittifak edildiğini belirtir, Hâkim de onu övmüştür.⁴⁵

4- et-Tırâzî (öl. 422/1030), Tam adı, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b.Ahmed b. Osman el-Bağdadî et-Tırâzî'dir. Et-Tırâzî hakkında el-Hâkim (öl. 405/1014), ezberden hadis naklettiğini ve hata yaptığını söyler. el-Hatib (öl. 463/1070) ise et-Tırâzî'nin "Zêhibu'l-Hadis" olduğunu zikreder.⁴⁶

5- el-Mehledî (öl. 389/998): Tam adı, Ebû Muhammed el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed el-Mehledî eş-Şeyban en- Nîsâbü'rî'dir. Güvenilir bir kişidir. el-Hâkim

---

⁴¹ Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsra suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik)*, 25.

⁴² Saik, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an (Mü'münun suresinden İsra suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta'lik)*, 26.

⁴³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/81.

⁴⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/61.

⁴⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/84.

⁴⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/86.

ondan hadis rivayet etti ve dedi ki: “O dinlediği hadisler ve kitapları sahih olan biridir, rivayette mutkindir, Daru’s-Sünne’de imla sahibi, asrının muhaddisidir.” Zehebî (öl. 748/1348) dedi ki: “el-İmam, es-Sadûk, el-Müsnid, el-Adl, adaletin şehridir.” Pek çok kimseden hadis dinledi ve rivayet etti. Ondandır birçok insan nakil yapmıştır.⁴⁷

6- el-Heffaf (öl. 395/1004): Tam adı, Ebü’l Hasan Ahmet b. Muhammed b. Ahmet b. Ömer el-Heffaf el-Kanterî en-Nîsâbûrî’dir. Zâhid, âbid olan el-Heffâf hakkında, Hâkim dedi ki: “Daveti kabul edilen biridir, dinlediği hadisler Ebü’l Abbas es-Serrac’tan ve akrabalarından babasının hattıyla sahihtir. Âli isnadta asrının biricigi kalmıştır.”⁴⁸

7- İbnu’r-Rûmî (öl. 393/1002): Tam adı, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdillâh b. er-Rûmî en-Nîsâbûrî el-Hiyerî’dir. Said İbn Ebî Said el-Ayyar’ın hocasıdır. El-Hâkim, er-Rumî’nin “sika bir muhaddis” olduğunu söyler.⁴⁹

8- Ebû Abdillâh en-Nasrî

9- Ebû Zekeriyya el-Harbî (öl. 394/1007): Tam adı, Ebû Zekeriyya Yahyâ b. İsmâil b. Yahyâ b. Zekeriyya b. el-Harbî el-Müzekkî en-Nîsâbûrî’dir. Dedesine nisbeten kendisine el-Harbî denilmiştir. Sem’anî onun hakkında: “Nîsâbûr’un sika’larından.”⁵⁰ ez-Zehebî de: “Edîb, rivayet sahibi, âlim, doğruluk ehli”⁵¹ demektedir.⁵²

10- Ebü’l-Hasen el-Hemedânî (öl. 393/1006): Tam adı, Ebü’l-Hasen Muhammed b. Ebî İsmâil Ali b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. el-Kâsım el-Hemedanî’dir. H. 310 yılında doğmuştur. Birçok kimseden rivayette bulunmuş, kendisinden de birçok kimse rivayette bulunmuştur.⁵³

Tefsirinde kendilerinden çokça rivayette bulunduğu hocalarından bazıları:

1- Ebû Muhammed Abdullah b. Hâmid (öl. 389/1015): Fakih, vâiz olan Ebû Muhammed Abdullah b. Hâmid Nîsâbûr’da doğmuştur. Çeşitli hocalarda fıkıh, kelim

⁴⁷ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/64.

⁴⁸ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/62.

⁴⁹ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/73.

⁵⁰ Sem’anî, *el-Ensâb* (Beyrut: 1988), 2/198.

⁵¹ Zehebî, *Siyeru A’lamü’n-Nübelâ*, 16/543.

⁵² Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/87.

⁵³ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/78.

okudu. el-Hâkim ve diğer birçok kimse kendisinden rivayet etti. Sa‘lebî, *el-Keşf*’te kendisinden 577 adet rivayette bulunmuştur. H. 389 yılında vefat etmiştir.⁵⁴

2- Ebû’l-Kâsım el-Hasen b. Muhammed b. el-Hasen b. Habîb b. Eyyub el-Habîbî en-Nîsâbûrî (öl. 406/1015): Allâme, müfessir ve vâiz bir zattır. Abdulğafir el-Fârisî onun hakkında şöyle dedi: “Meâni’l-Kur’ân ve Kur’ân’a ait ilimler konusunda asrının imamıdır. Meşhur bir tefsir musannıfıdır. Edîb, nahivci, siyer, meğazi ve kıssalar konusunda âlimdi.” el-Esam, Ebû Zekerriyya el-Anberî, Ebû Abdillâh es-Saffar ve daha birçok kişi kendisinden hadis rivayet etmiştir. Kıraat, tefsir ve âdab gibi alanlarda tasnifleri bulunmaktadır. “*Ukalâi’l-mecânîn*” adlı eseri vardır. Sa‘lebî de kendisinden 287 adet rivayette bulunmaktadır. H. 406 yılında vefat etmiştir.⁵⁵

3- Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdillâh b. Salih b. Şuayb İbn Fünceviyye es-Sekafî ed-Dinevrî: Faziletli hoca ve muhaddis olarak tanınan İbn Fünceviyye’nin çok hadis –bilgisine-, çok hocaya ve çok güzel eserlere sahip olduğu söylenmektedir. Hadisi -çok iyi- bilmektedir ve kırk seneye yakın hadis rivayet etmiştir. Kendisi hakkında ‘sika’ ve ‘sadûk’(çok doğru sözlü) denilmekte, ayrıca münker rivayetlerinin de çok olduğu, güzel hat sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Pek çok kimseden rivayet edip, kendisinden de pek çok kimse rivayette bulunmuştur. Sa‘lebî’de kendisinden çok sayıda rivayette bulunmuştur. H. 414 yılında vefat etmiştir.⁵⁶

el-Keşf’in Mukaddimesinde isimlerini verdiği diğer bazı hocaları:

1- Hâkim en-Nîsâbûrî (öl. 405/1014): Tam adı, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamduveyh b. Naîm b. el-Hükm el-Hâkim en-Nîsâbûrî’dir. “*Müstedrek ala’s-sahihayn*” ve “*Tarihi Nîsâbûr*” ve diğer eserlerin sahibi, güvenilir bir kişidir. Ebû Abdillâh el-Hâkim asrında hadis ehlinin imamı idi, “ İmamun sadûkun” olarak kendisinden bahsedilmektedir.⁵⁷

2- Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî(öl. 412/1021): Hâfız, muhaddistir. Büyük sûfilerdendir. Birçok eser vermiştir. H. 422 yılında vefat etmiştir.⁵⁸

⁵⁴ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/72.

⁵⁵ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/64.

⁵⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/65.

⁵⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/83.

⁵⁸ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 1/81.

3- Abdulmelik b. el-Hasan b. Muhammed b. İshak Nuaym el-Ezherî el-İsferayinî (öl. 400/1010): Fârisî (öl. 529/1139), onun salih ve sika biri olduğunu söyler. Kendisi babasının Hâfız Ebû Avâne (öl. 316/926)'nin “*es-Sahih*” adlı eserinden hadis nakletmiştir.⁵⁹

4- Ebû Osman Said b. Muhammed b. Muhammed b. el-İbrahim el-Behirî (öl. 451/1061): Fârisî “*Siyak*”ında hadiste sika olduğunu söyler. Çok kimseden hadis nakletmiştir. H. 451 yılında vefat etmiştir.⁶⁰

5- Ebû Bekr b. Fûrek (öl. 406/1016) Tam adı, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. el-Fûrek el-İsbehânî'dir. Çeşitli kitapları olan Fûrek, zâhid ve âbid bir kimsedir. Hadis alanında da “*Müşkilü'l-hadis ve beyânüh*” ve “*el-İntika*” isimli eserleri bulunmaktadır. Ayrıca et-Teyâlisî (öl. 204/819)'nin müsnedini Ebû Muhammed b. Fâris'ten rivayet etmiştir.⁶¹

6- Ebû Abdillâh ed-Dabbî (öl. 405/1015): Tam adı, Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdaveyh b. Nuaym Ebû Abdillâh ed-Dabbî'dir. Hadiste asrının otoritesidir.⁶²

7- Ebû Bekr b. Abdûs (öl. 396/1009): Tam adı, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Abdûs b. Ahmed en-Nîsâbûrî'dir. Birçok kimseden nakilde bulunan İbn Abdûs, h. 396 yılında vefat etmiştir.⁶³

8- Yahyâ b. İbrahim b. Muhammed b. Yahyâ Ebû Zekerriyya el-Müzekkî en-Nîsâbûrî. H. 414'te vefat etti.⁶⁴

11- Ebû Muhammed Abdullâh b. Hâmid el-İsbehânî.

12- Ebû Hâmid b. el-Velid b. Ahmed es-Suffî.

13- Ebû'l-Kâsım el-Hasan b. Muhammed b. Cafer.

14- Ebû'l Kâsım el-Hasan b. Muhammed b. Abdullâh el-Mukatteb.

15- Abdullâh b. Hâmid el-Vezzân.

16- Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-Mehrecanî.

⁵⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/74.

⁶⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/68.

⁶¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/80.

⁶² Fârisî, *el-Muntehab min's-Siyaki li-Tarihi Nisâbûr*, 15.

⁶³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/79.

⁶⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/87.

- 17- Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâfîz.
- 18- Muhammed b. Nuaym.
- 19- Ebû Salih Muhammed b. Şuayb b. Muhammed el-Beyhakî.
- 20- Ebû Ömer el-Furâtî.
- 21- Ebû Hanife el-Kazvînî.
- 22- Ebü'l- Kâsım el-Hasan b. Muhammed es-Sedûsî.
- 23- Ebü'l- Hasan Ali Muhammed el-Cürcânî.
- 24- Ahmed b. İsmail b. Yahyâ el-Ezdî.
- 25- Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Osman el-Bağdâdî.
- 26- İbn İsmed.
- 27- Ebû Muhammed Abdüsselâm b. Ahmed b. Dâvud b. Abdissamed.
- 28- Ebû Sehl Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed ed-Darîr.
- 29- Ebü'l-Kâsım Tâhir b. Ali b. el-Hasan.

1.3.2. Öğrencileri

1- Ebü'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî: Birçok hocadan ders aldığı bilinen Ebü'l Hasan, devrinde otorite, nahiv ve tefsirde imamdı. Hocası olan Sa'lebî'ye fazlaca kıymet vermiş olduğu, ondan tefsir okumuş olduğu ve birçok nakilde bulunduğu bilinmektedir.⁶⁵ Birçok eser telif etmiştir. Eserleri arasında şunlar vardır:

Esbâbü'n-nüzûl, Kitâbü't-Daavât ve'l-mahsûl, Kitâbü'l-Meğazi, Kitâbu Şerhi'l-Mütenebbih, Kitâbü'l-Vasît, Kitâbü'l-İğrab fi'l-i'rab fi'n-nahv, Kitâbü'l-Basît, Kitâbu Tefsiri'n-nebi^(a.s.), Kitâbü'n-Nefyi't-tahrifi ani'l-Kur'ân, Kitâbü'l-Vecîz.

Vâhidî, 468 yılında Nîsâbûr'da vefat etmiştir.⁶⁶

2- et-Taberî olarak bilinen, Abdülkerim b. Abdüssamed b. Muhammed Ebî Ma'ser, (h.öl. 478)⁶⁷

⁶⁵ Türk, "Ebû İshâk Sa'lebî (öl. 427/1035) ve Eseri 'Katlâ el-Kur'ân (Kur'ân'dan Etkilenerek Ölenler)'", 527-537.

⁶⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/90.

3- Ebû Saïd Muhammed b.Said el-Ferharâzî (öl. ?)⁶⁸

4- Ebû Said Ahmed b. İbrahim eş-Şerihî el-Harizmî. (öl. ?) El-Begavî, *el-Keşf* tefsirinin kendine bu hocasının vesilesiyle ulaşmış olduğunu, onunda Sa‘lebî’den almış olduğunu belirtmektedir.⁶⁹

5- Ahmed İbn Halef eş-Şirazî (öl. 463). İbn Esir “*Usdu’l-Gâbe*” isimli eserinde Sa‘lebî’nin *el-Keşf* tefsirinin Ahmed İbn Halef eş-Şirazî’nin vesilesiyle ulaşmış olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰

6-İbn Kudâme (öl. 643) *et-Tevvâbîn* isimli eserinde es-Sa‘lebî’den isnad ile bir kısım hadis-i şerif ve kıssaları aktarmıştır.⁷¹

1.3.3. Sa‘lebî Hakkında Âlimlerin ve Tarihçilerin Yaptığı Değerlendirmeler

Sa‘lebî hakkında, terâcim ve tabakât eserlerinde arabî ve tefsir ilminlerinde ileri, hâfız, vâiz ve dindar gibi bazı özellikleriyle bahsedilmektedir.⁷² Onun şahsı hakkında bazen olumlu bazen olumsuz olarak bilgi aktarılmaktadır.

Kendisinden tefsir ve kıraat ilmini öğrenen el-Vâhidî, hocası hakkında “Hocaların en hayırlısı, âlimlerin bahri, fazılların yıldızı, imamların baştacı” olduğunu söylemiş, ona göre *el-Keşf ve’l-Beyân* tefsiri, o zamana kadar tasnif edilen tefsirlerin içinde ilk sırada gelen, benzersiz bir tefsirdir.⁷³

İbn Hallikân, Subkî ve Suyûtî’nin (öl. 911/1505) ifadeleri doğrultusunda, Kur’ân ilimlerinde biricik olan Sa‘lebî’nin, tefsiri yaşamış olduğu dönemde başka tefsirlerden daha üstün bir merteye sahibi olmuştur.⁷⁴ Ayrıca Zehebî, Sa‘lebî’den bahsederken “ilim kablâlarından birisiydi” demektedir.⁷⁵ Ayrıca Subkî’nin ifadelerine ek

⁶⁷ Muhammed Eşref Ali el-Milîbârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi el-Keşf ve’l-Beyân an-Tefsiri’l-Kur’ân* (Medine-i Münevvere: Camiatu’l-İslâmî, h.1405), 1/51.

⁶⁸ Milîbârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi*, 1/51

⁶⁹ Milîbârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi*, 1/51.

⁷⁰ Milîbârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi*, 1/51.

⁷¹ Milîbârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi*, 1/51.

⁷² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 17/435-436.

⁷³ Vâhidî, *et-Tefsîru’l-basît*, 1/425; Milîbârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi*, 1/25.

⁷⁴ İbn Hallikân, *Vefâyâtü’l-a’yân* (Beyrut: ts.) 1/79-80; Subkî, *Tabakâtü’ş-şafiyyeti’l-kübrâ*, thk.

Abdulfettah Muhammed el-Halev (1992), 4/58; Celâluddin Abdurrahman Suyutî, *Tabakâtü’l-müfessirîn* (Kuveyt: Dârun Nevâdir, 2010), 28.

⁷⁵ Zehebî, *Siyeru A’lamu’n-nübelâ*, 17/435-437.

olarak “Bilgin, vaazda güçlü, muktedir, hâfız, Arapça konusunda hâkim ve güvenilir kişi” demiştir.⁷⁶

Abdulğafir el-Fârisî (öl. 529/1134-35) ise *Tarih-i Nisâbûr* adlı telifinde Nisâbûr şehrinin en önemli insanlarında birisi olan Sa‘lebî’den “Hâfız, vâiz, doğru nakil sahibi ve güvenilir bir kimse”⁷⁷ şeklinde bahsetmektedir. Ardından, kendilerinden hadis alarak aktadığını belirttiği on tane hocasının isimlerini vermektedir. Ve Kuşeyrî’nin (öl. 465/1072) eserinden şu ifadeleri nakletmektedir: “Rüya’da izzet ve cemal sahibi Rabbimi bana hitab ederken gördüm. Bu sırada Rab Teâla buyurdu: Salih kul geldi, baktım ki Ahmed es-Sa‘lebî gelmiş.” Sa‘lebî’nin mütedeyyin kişiliğinin vurgulandığı ifadeler bu rüya kaynaklık edebilir.⁷⁸

Yâkût (öl. 622/1229) da *Mu‘cemu’l-üdebâ* adlı eserinde Sa‘lebî’nin tefsirinin birçok işaretler ve manaları içerdiğini, kıraate ve iraba ait vecihlere sahip olduğunu belirtmektedir.⁷⁹ İbn Kesir ve İbn Hallikân onun oldukça fazla sayıda hadis dinlemiş olduğuna vurgu yapmaktadır.⁸⁰ İbn Kesir bundan dolayı eserlerinde çok sayıda garib hadislerin olduğunu ifade etmektedir.⁸¹

İbnü’l-Cevzî (öl. 597/1201) ve İbn Teymiyye (öl. 728/1328) gibi bir kısım âlimler, sûre başlarındaki Kur’ân-ı Kerim’in faziletlerini içeren bir kısım zayıf ve mevzû rivayetlerden bahsetmesi sebebiyle Sa‘lebî’yi tenkit etmişlerdir. İbnü’l Cevzî, *el-Keşf*’te bilhassa sûre başlarındaki vâhi, zayıf rivayetlerin haricinde eleştirilecek bir şeyin olmadığından bahsetmektedir.⁸² İbn Teymiyye ise *Usul-i tefsir* mukaddimesinde Sa‘lebî’yi zâtında dindar, sağlam bir kişilik sahibi biri olmasıyla birlikte, geceleyin odun toplayan birine benzetmekte ve onun tefsirinde zayıf, mevzû ve sahih herşeyi nakletmiş olduğunu belirtmektedir.⁸³ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî(öl. 1977) ise Sa‘lebî’yi bir kısım aslı olmayan İsrâîli kıssalardan bahsetmesinden dolayı eleştirmektedir.⁸⁴ Zerkeşî’ye bakılacak olursa ise *el-Keşf*’in tenkitlerin merkezinde olmasını doğru bulmamaktadır. Sa‘lebî gibi rivayetleri senedle nakledenleri değil,

⁷⁶ Zehebî, *Siyeru A‘lamu’n-nübelâ*, 17/435-437.

⁷⁷ Fârisî, *el-Müntehab mine’s-siyak li-tarihi Nisâbûr*, 91.

⁷⁸ Aygün, “*Müfessir Sa‘lebî ve el-Keşf ve’l-Beyân Adlı Eserinin Tefsir Literatürüne Etkisi*”, 151

⁷⁹ Yâkût Hamevî, *Mu‘cemu’l-üdebâ* (Beyrut: 1991), 2/507.

⁸⁰ İbn Hallikân, *Vefâyât*, 1/79-80.

⁸¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 12/40.

⁸² İbn Tağriberdi, *en-Nücumû’z-zahire fi Mulûki Mısır ve’l-Kâhire* (Kahire: ts.), 4/283.

⁸³ Zehebî, *et-Tefsiru ve’l-Müfessirun*, 1/166; İbn Teymiyye, *Mukaddime Usuli’t-tefsir* (Dımaşk: Matba’atu’t-Tarakki, 1936), 19.

⁸⁴ Zehebî, *et-Tefsir ve’l-müfessirûn*, 1/167;

Zemahşerî gibi sened olmadan hadisleri nakleden tefsir eserlerinin eleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁸⁵ Kettanî ise Sa‘lebî’yi hadiste derinlik sahibi olmamakla nitelendirmiş, tefsirinde bâtil kıssaları ve mevzû hadisleri bulundurmakla tenkit etmiştir.⁸⁶

Bahsedilenlerle birlikte, genel olarak eleştiriler sûrelere ait faziletlerden bahseden rivayetler, bir kısım şîî rivayetleri ve kıssaları tefsirine alması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Aygün ise, *el-Keşf* eserinin değerlendirilmesi konusunda M. H. ez-Zehebî’nin, İbn Teymiyye’den alıntıları ve İsmail Cerrahoğlu’nun da M. H. ez-Zehebî’den alıntı yapması sebebiyle eserin İsrâîliyyât, uydurma ve zayıf rivayetler yönüyle anılması, ona yeterince değer verilmemesine neden olduğunu belirtir. Ayrıca içerisinde çok değerli bilgiler bulunduğunu ve benzer zayıf, uydurma rivayet ve İsrâîliyyât türü haberlerin Taberî başta olmak üzere Begavî, Kurtubî, İbn Kesir ve Suyûtî’de de bulunduğunu ifade eder. Bu durumun, tefsirlerin değerlendirilmesinde objektif davranılmaması ve algılar üzerinden değerlendirmeler yapılmasından kaynaklandığını belirtir.⁸⁷

Ayrıca hadis senedlerinin verilmesiyle hadislerin adeta kimlik bilgileri ortaya konulmakta, tercih ve değerlendirme okuyana bırakılmaktadır. Müfessirin, eserine sıhhat açısından farklı rivayetleri alması ise Resûlullah’dan^(s.a.v.) ve asr-ı saâdetten gelen herşeyi toplama isteği gibi nedenlerle açıklanabilir. *el-Keşf* tefsirinin dönemin tefsir ve rivayet birikimini aktarmaktaki önemi de büyüktür.

Suyûtî, *el-İtkân* isimli eserinde Sa‘lebî tefsirindeki Kelbî-Ebû Salih-Abdullah b. Abbâs yoluyla gelen rivayetlere karşı ikazlar yapmış ve bu tarikin İbn Abbas’tan^(r.a.) yapılmış olan tariklerden en zayıf tarik olduğunu belirtmiştir.⁸⁸ Süddî Sagîr (öl. 127/745) de bu zincire eklendiğinde, rivayet silsilesinin kizb olduğu ifade edilmektedir.⁸⁹ Sa‘lebî ve öğrencisi olan Vâhidî’nin bu tariki çoklukla kullanmış oldukları da belirtmektedir. Ama burada şunu ifade etmek gerekmektedir ki Süddî Sagîr dâhil olmamak şartıyla Kelbî’nin, Ebû Salih’ten ve Ebû Salih’in de İbn

⁸⁵ Bedru’d-Din ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî- Ulûmi’l-Kur’ân* (Mısır: Dâru’t-Turâs h.1376), 1/432.

⁸⁶ Muhammed b. Ca’fer b. İdris el-Haseni el-Kettânî, *er-Risâletü ’l-Mustetrefe*, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut, h.1421, s.79

⁸⁷ Aygün, "*Müfessir Sa‘lebî ve el-Keşf ve’l-Beyân Adlı Eserinin Tefsir Literatürüne Etkisi*", 152.

⁸⁸ Celâleddin es-Süyûtî, *el-İtkân fî ’ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl (Kahire, 1967), 4/209.

⁸⁹ Ahmet Yücel, "*Silsiletü’z-Zeheb*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/208-209.

Abbas'tan olan rivayetleri Ebû Dâvud'un "*et-Teferrüd fi's-sünen*" adlı kitabında, İbn Mâce ve Tirmizî "*Sünen*"lerinde tefsirle alakalı kısımda nakletmiştir. İbn Adiy ise onun bilhassa Ebû Salih-İbn Abbas'tan rivayetlerinin içinde münker olan bazı şeylerin varlığını kabul etmekle birlikte salih olanların da var olduğunu belirtmektedir.⁹⁰

İbn Abbas'a dayandırılan Fîrûzâbâdî'nin derlemiş olduğu "*Tefsîri İbn Abbâs*" olarak da bilinen "*Tenvîrü'l-mikbâs*" adlı tefsiri de bu tariki kullandığından dolayı tenkit edilir ve eserin İbn Abbas'a olan âit olup olmadığı tartışılmaktadır.⁹¹

Ancak Suyûtî "*el-İtkân*" eserinde kullandığı Kelbî tariki ve sıhhatlerine dikkat etmeden rivayetleri toplama meylini dile getirirken, "*el-İtkân*"da yedi farklı yerde Sa'lebî'den alıntı yapmış,⁹² ayrıca "*Tabakâtü'l-müfessirîn*"de Sa'lebî için 'Arap dilinde derinlik sahibi, güvenilir ve bilgin gibi bir kısım ifadeler kullanmıştır.⁹³

Bu bilgilerin bütünü dikkate alındığında Sa'lebî tefsirinin, bulunduğu zamanda biricik özelliğe sahip olduğu, âlimlerin çoğuna göre tefsirinin sûrelerin faziletlerine ait rivayetler ve bir kısım mevzû, zayıf rivayetler hariç kabul görmüş bir tefsiri olduğu ve kendisinden sonra Âlûsî (öl. 1270/1854), Begavî ve Vâhidî gibi birçok müfessiri önemli derecede etkilediği görülmüştür.⁹⁴

Sa'lebî, rivayet malzemesini senediyle birlikte aktararak, hadislerin adeta kimliğini vermekte ve kararı okuyucuya bırakmaktadır. Nitekim diğer tefsir kitapları da, hatta bazı hadis kitaplarında da bu türden haberlerin bulunması da, müellifin eserini yazarken sahih hadisleri toplamayı hedeflemediğini gösterir. Hadislerin sıhhati, senetlerin tetkiki ayrı bir uzmanlık alanı olduğu, göz önüne alındığında hadis birikimini aktarılmayı hedefleyen bu gibi örneklere rastlamanın mümkün olduğu görülecektir. Bunun için bu tefsirden faydalanmak ayrı bir özen isteyecektir.

Sonuç olarak şunu söylemek gerekir ki, Sa'lebî hakkında olumlu değerlendirmeler bulunduğu gibi özellikle Kur'ân'ın faziletleriyle ilgili zayıf ve mevzû rivayetler ve bazı İsrâîli kıssaları tefsirine aldığı için bazı ilim adamlarınca eleştirilmiştir. Fakat rivayetleri senetleriyle birlikte vererek hadislerin

⁹⁰ İsmail Cerrahoğlu, "Kelbî, Muhammed b. Sâib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/205-206.

⁹¹ Hulusî Kılıç, "Fîrûzâbâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/142-145.

⁹² Aygün, "*Müfessir Sa'lebî ve el-Keşf ve'l-Beyân Adlı Eserinin Tefsir Literatürüne Etkisi*", 152.

⁹³ Suyûtî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 24.

⁹⁴ Aygün, "*Müfessir Sa'lebî ve el-Keşf ve'l-Beyân Adlı Eserinin Tefsir Literatürüne Etkisi*", 157.

değerlendirmesini okuyucuya bıraktığı görülmektedir. Mevcut tefsir birikiminin aktarıldığı *el-Keşf*'in büyük bölümünü, arasında bazı mevzû rivayetler bulunabilir kaygısıyla göz ardı etmek ve eserden istifade etmemek yanlış bir tutum olacaktır.

1.3.4. Eserleri

Ebû İshâk es-Salebî, hayatını ilme adanmış ve tabakât kitapları tarafından eserlerinden övgüyle bahsedilen bir âlimdir. Onun ciddi çalışmalarının meyvesi olan çok sayıda eseri bulunduğu ifade edilmektedir. Fakat onun bütün eserleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Öğrencisi Vâhidî'nin hocasından, *el-Keşf* tefsiri dışında beş yüz cüz eseri okuduğunu⁹⁵ belirtmesi bunu göstermektedir. Başlıca eserleri şunlardır:

1.3.4.1. 'Arâ'isu'l-mecâlis (Kıyasu'l-enbiya)

'Arâ'isu'l-Mecâlis' adındaki kitap '*el-Keşf Ve'l-Beyân*' tefsirinde zikredilmiş olan bir kısım kıssaların genişletilerek yeniden ele alınmasıyla oluşmuştur. 'Arâ'isu'l-Mecâlis' eserinde zikredilmiş olan kıssalarda peygamberlerin, buldukları toplumları Allah'a^(c.c.) davetleri ve çekmiş oldukları eziyet ve sıkıntılar karşısında sabır ve metanetlerini muhafaza etmelerinden bahsedilmektedir. Bu eserin içerisinde çok sayıda garip hikâyeler, uydurma hadisler ve İsrâîliyyat türü haberler vardır. Kitap birçok defa basılmış, farklı lisanlara tercüme edilmiş ve birçok akademik çalışmaya kaynaklık yapmıştır.⁹⁶

1.3.4.2. Kitâbun yuzkeru fihi katle'l-Kur'ân

Salebî'nin telif ettiği bu eser ise Kur'ân şehitleri manasını taşımaktadır. Sa'lebî bu eserin konusundan bahsederken: "Arzuların zirvesine, mertebelerin en yücesine ulaşan bir kısım değerli şühedanın ve kıymetli ulemanın hikâyesini içerir. Ki bu kişiler Kur'ân okudukları için veya okunan Kur'ân'ı işittiklerinden dolayı Kur'ân'ın yolunda ölen kişilerdir."⁹⁷ sözlerini kullanmaktadır.

⁹⁵ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân, (Riyad: Matbaatu Vizâreti't-Ta'limi'l-Âli, 2009), 1/425; Milîbârî, *es-Sa'lebî ve Dirâsetu Kitâbih*, 1/66.

⁹⁶ Saik, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'an*(Mü'münun suresinden İsrâ suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahrir-ta'lik), 30.

⁹⁷ Sa'lebî, *Katâ el-Kur'ân*, s. 53, 54.

Anlaşıldığı üzere bu eserin Kur'ân'ı ve Allah'ın^(c.c.) yolunu yol edinmiş olan Allah^(c.c.) dostu salih kişilerin, Allah yolunda çektiği zahmetler sonucunda, hayat vazifelerini nasıl tamamladıklarından bahseden kıymetli bir eserdir.⁹⁸

1.3.4.3. Dîvânü's-Sa'lebî.

1.3.4.4. Rabî'ul-muzekkirin.

(Maalesef günümüzde mevcut değildir.)

1.3.4.5. el-Kâmil fi 'ilmi'l-Kur'ân.

(Bu eser de günümüzde mevcut değildir.)

1.3.4.6. el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân

Bütün İslâmî eserlerde olduğu gibi, besmele, hamdele ve salvele ile mukaddimesine başlayan Sa'lebî öncelikle belli başlı kaideleri zikrettikten sonra kendi metodunu ve üslubunu ortaya koyacak esasları belirtilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'i, seleften gelen nakillerle tefsir etmiştir. Tefsirinde üç yüze yakın ehli ilmin rivayetinin bulunduğu ve yüzden fazla eserden faydalandığı belirtilmektedir. Sa'lebî'nin eserinde nüzûl sebepleri, kıssalar, vücûh, kıraât, illetler ve hüccetler, lügat, i'rab, tefsîr, te'vil, meâni, gavâmiz ve müşkülât gibi birçok ilim dalları bulunmaktadır.⁹⁹

Sa'lebî, mukaddimede kendisine kaynaklık eden tefsirleri zikreder ve bunların kendisine kadar gelen senetlerini verir. Sonunda ise İbn Abbas'ın^(r.a.) tefsirindeki önemini belirttikten sonra birçok ulemanın isimlerini zikreder, onların faziletleri ve özellikleri hakkında bilgi verir. Daha sonra tefsirin önemi, tefsir çeşitleri ve özellikleri hakkında bilgiler vermiş, Kur'ân'ın faziletleri, tefsir ve te'vil kelimeleri hakkında gereken malumat verdikten sonra tefsirin asıl kısmına geçmiştir.¹⁰⁰

Sa'lebî, tefsir alanında da büyük bir şöhret kazanmıştır. Bununla beraber tefsirinde birtakım zayıf sözler, esassız hikâyeler de yer bulmuştur. Tefsirinde Süddî-i

⁹⁸ Türk, "Ebû İshâk Sa'lebî (öl. 427/1035) ve Eseri 'Katlâ el-Kur'ân (Kur'ân'dan Etkilenerek Ölenler)'", 527-537.

⁹⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/75.

¹⁰⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/75-87.

Sagîr kanalıyla İbn Abbas'dan rivayette bulunur.¹⁰¹ Süddî-i Sagîr ise çürük sayılmaktadır.¹⁰²

Sa'lebî, el-Fâtiha sûresinde bismelenin önemini ve içindeki bazı hususiyetleri ifade ettikten sonra Allah lafzına geçerek Allah lafzında ki hususiyetlere değinmiştir. Sa'lebî, el-Bakara sûresine gelince onun Medenî olduğunu zikreder ve bu sûrede dikkate değer olarak şu ifadeleri zikreder:

el-Bakara sûresinde 25.500 harf, 6111 kelime ve 286 âyet bulunduğunu bizlere nakletmiştir. Bu sûrenin sebebini nüzûlu hakkında da gerekli açıklamaları yaptıktan sonra 'Hurûf-u Mukatta' hakkında bilgi vermiştir.¹⁰³

el-Keşf tefsirindeki rivayetler, usûl-i hadis yönünden tenkide tâbi tutulursa da, hadislerin senetleri ile kaydedildiği 5. asır içinde olması ve içinde birçok senedi olan hadis-i şerif bulunmasından dolayı kaynak eser olarak zikredilmesi uygundur. Aynı zamanda Sa'lebî, tefsirindeki hadis rivayetlerini kendine has isnadlarla verilmekte, bu ortak rivayetler için farklı hadis tariklerini zaman zaman göstermektedir. Bütün bu zikredilen durumlar, tefsirin gerek zamanının bir ayinesi olması gerekse de tefsir birikimi, müellifin örf, âdet, yaşayış ve anlayışlarını yansıtması bakımından önemlidir.

es-Sa'lebî'nin telif ettiği bu tefsirin, o zamana kadar yazılmış tefsirlerin üstünde olduğu, içerisinde mâna incelikleri, îrâb, kıraat gibi birçok ilimleri ihtiva ettiği belirtilmektedir.¹⁰⁴ Bu tefsir Taberî'den farklı olarak pek çok kaynaklarda mevcut bilgi ve rivayetleri de içermektedir.¹⁰⁵ Tefsir rivayet tefsiri özelliklerini taşımaktadır.

Geniş bir sahaya yayılması ve birçok ilimleri içinde bulundurmasıyla, önemli bir yere sahip olan bu tefsir üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu tefsir üzerine Abdülkadir b. Ebü'l-Kâsım el-İrâkî tarafından hâşiye yazılmıştır. Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (öl. 606/1210) ise Sa'lebî'ye ait *el-Keşf* eseri ile Zemahşerî'ye ait *el-Keşşâf* eserini birleştirdiği kitabına *el-İnsaf fi'l-cem' beyne'l-Keşf li's-Sa'lebî ve'l-Keşşâf* ismini koymuştur. Ahmed b. Muhammed b. Muzaffer er-Râzî'nin (öl. 631/1233) "*Mebâhis 'üt-Tefsîr*" isimli eseri de tefsire reddiye içermektedir.¹⁰⁶ Brokelman'a göre

¹⁰¹ Bakara suresi 148. ve 201. rivayetlere bk.

¹⁰² Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, Takribu't-tehziib, thk. Ebu'l-Eşbâl Sagîr Ahmed Şagîf el-Pakistanî (Daru'l-Asîme, 1421), (6284).

¹⁰³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/136-140.

¹⁰⁴ Yâkut el-Hamevî, 2/21

¹⁰⁵ Brockelmann, "es-Sa'lebî", *MEB İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları ,1996), 10/125.

¹⁰⁶ Brockelmann, "es-Sa'lebî", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 10/125.

Muhammed b. Ebî Rendekâ'nın eseri ile Begavî (öl. 516/1122) "*Meâlimu't-tenzîl*" isimli tefsiri, Sa'lebî tefsirinin muhtasarı hükmündedir.¹⁰⁷

Muhtelif yazma nüshaları dünyanın farklı yerlerinde bulunmakla birlikte yakın zamanda üç farklı baskısı yapılmıştır. Yazma nüshalarının tahkik edilip geç neşredilmesi sebebiyle hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bu tefsirin mukaddimesini tahkik eden Goldfeld'e göre onun İslâm âleminde neşredilmemesi ve yazma halinde kütüphanelerde kalmasının nedeni ideolojiktir. Goldfeld'e göre Sa'lebî, (mukaddimedeki atıflardan da görüldüğü gibi)¹⁰⁸ Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî (öl. 146/763) ve Mukâtil b. Süleymân'ın (öl. 150/767) tefsir eserlerinden ve tariklerinden yararlanmayı sakıncalı görmemesi sebebiyle, Sünnîler arasında meşruiyetine zarar gelmiştir. Bu durum (uzun zaman) neşredilmemesinde etkili olmuştur.¹⁰⁹

Koç, İslâm dünyasında *el-Keşf*'in neşredilmeyişinin temelinde, bu tefsirin Kelbî ve Mukâtil'in tefsirleriyle ilişkisini dikkate alarak ideolojik bir durumun bulunduğunu düşünen Goldfeld'in yorumunun, temelsiz olduğunu belirtmektedir. Zira bu iki şahıstan gelen rivayetler, yalnızca es-Sa'lebî tefsirinde değil; bugün basılan çoğu tefsir içinde bulunmaktadır. Bunun da ötesinde Goldfeld şunu atladığını belirtir: "Kelbî ve Mukâtil ile ilişkisi sebebiyle *el-Keşf*'in neşretmeyen Müslüman araştırmacılar, nasıl oldu da Mukâtil tefsiri ve isnadında el-Kelbî bulunan tefsirin kendisini basabilmişlerdir. Nitekim Goldfeld bu yorumu yaparken bunlar basılmış durumdaydı."¹¹⁰ Burada Sa'lebî tefsirine tarih boyunca yöneltilen olumsuz bakış açıları inkâr edilmiyor. Fakat bu, eserin neşredilmeyişine sebep gösterilmemelidir. Sa'lebî tefsirinin uzun süre basılmamasının sebebi açık bir ihmal sebebiyle olduğu belirtilmektedir.¹¹¹

Sa'lebî, tefsirinin mukaddimesinde açık bir şekilde eserinin adını "*el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*" olarak ifade etmiştir.¹¹² Bununla beraber Sa'lebî'nin en önemli eseri olan *el-Keşf ve'l-Beyân* tefsiri tabakât kitapları ve diğer bazı eserlerde "*Tefsîru's-Sa'lebî*" veya "*et-Tefsîru'l-kebîr*" şeklinde de adlandırılmaktadır.¹¹³

¹⁰⁷ Brockelmann, "es-Sa'lebî", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 10/125.

¹⁰⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/77, 79.

¹⁰⁹ Goldfeld, *Tefsir ve Şarku'l-Alemi'l-İslâmî*, 9-10.

¹¹⁰ Koç, *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi es-Sa'lebî Tefsirinde Mukatil b. Süleyman Rivayetleri*, 21.

¹¹¹ Koç, *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi es-Sa'lebî Tefsirinde Mukatil b. Süleyman Rivayetleri*, 21.

¹¹² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 75.

¹¹³ Yâkut el-Hamevî, 2/21; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17/435; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 12/43.

Sa'lebî, tefsir mukaddimesinde, tefsirini yazma nedenini açıklamış ve kendine kadar yazılmış olan tefsir eserlerini sınıflandırmıştır. Bu tefsirlerin eksiklerini tamamlayarak, insanların da ihtiyaçlarına uygun bir tefsir yazmaya karar verdiğini söylemiştir.¹¹⁴

Sa'lebi, küçüklüğünden itibaren dinin esası ve şer'i ilimlerin başı sayılan tefsir ilmi ile ilgilendiğini söylemektedir. Bu vesile ile bilginlerin yanında bulunduğunu ve nice geceler sabahlara kadar çalıştığını belirterek, Allah Teâla'nın kendisine hakkı bâtıldan, değerliyi, değersizden ayırdetme kabiliyetini lutfettiğini zikreder.¹¹⁵

Sa'lebî'ye göre Kur'ân tefsiriyle ilgili eser telif edenler farklı fırkalara mensub kişilerdir. Bu tefsirlerden bir kısmının bid'at görüş sahibi olan veya onlara meyleden kişiler tarafından yazıldığını belirtir. Cübbât (öl. 303/916) ve Rummânî'nin (öl. 384/994) tefsirlerinin de bu gruptan olduğunu söyler. Bir kısmının tefsirinde ise nakillerin dirayet olmaksızın yazıldığından bahseder. Dirayet ihtiyacını, ilaç satıcılarının, doktorlara olan ihtiyaçlarına benzeterek benzer şekilde, rivayetin de dirayete olan ihtiyacını ifade eder. Ebû Ya'kub İshâk b. İbrahim el-Hanzalî'yi, sadece rivayet metodu ile yetinip dirayet ve eleştiri metoduna başvurmayan kişilere örnek verir.¹¹⁶

Bir diğer grubun da, rivayetin direği ve rüknü kabul edilen isnada önem vermeyerek attıklarını ve defterden nakilederek, kendi aklına göre yazdıklarını belirtir. Başka bir grubun da değerli eserleri ortaya koydukları halde, birçok rivayet tariklerini kullanarak eserlerini uzattıklarını belirtir. İbn Cerîr et-Taberî'nin de onlardan olduğunu söyler. İlgili bölümde bu iki grubun daha detaylı açıklanmıştır.¹¹⁷

Bazılarının ise ahkâmı, helal ve haramı belirtmeksizin tefsir yazdığını ifade etmektedir. Mücâhid (öl. 104/722), Mukâtil b. Süleymân (öl. 150/767), Kelbî (öl. 146/763) ve Süddî bunlardandır.¹¹⁸

Bu sayılanların eksikliğini giderecek, toplu bir tefsiri görmediğini, insanların Kur'ân'a rağbetinin açık olduğunu fakat araştırma gayretlerinin noksan olduğunu ifade eder. Bu hususta Allah Teâla'ya, özet, tam, derli toplu ve güzel bir eser yazımı için dua

¹¹⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 73-75.

¹¹⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 73-74.

¹¹⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 74.

¹¹⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 74.

¹¹⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 74.

ettiğini belirtir. Üç yüzün üzerinde hocadan bilgiler alarak, tutmuş olduğu çeşitli notlar ile 100'den fazla kaynaktan faydalanarak kitabını yazmış olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹

1.4.5. Baskıları:

El-Keşf eserini öncelikle Ebû Muhammed b. Âşûr 10 cilt halinde (2002), Seyyid Kesrevî Hasan ise 6 cilt halinde (2004) neşretmiştir. Üçüncü, en geniş ve son tahkik çalışması ise Dr. Salah Bâ Usmân ve arkadaşları tarafından 33 cilt (2015) olarak neşredilmiştir. Her baskıda kendine özgü tanzim ve tertip durumları bulunduğu için kısaca bu baskılar tanıtılacaktır:

1) *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l- Kurân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Daru İhyai't-Turâs el-Arabî, 2002): İbn Âşûr tarafından hazırlanan bu tahkikte, Sa'lebî'nin hayatı hakkında çeşitli tabakât kitaplarından nakiller aktarılmış, akabinde tefsirinin tanıtımı ve tefsirindeki metodu kısaca anlatılmıştır.¹²⁰

Muhakkikin bu bölümde tefsir hakkında “Bu tefsir, müfessirlerin, tarihçilerin, ehl-i hadis ve diğer -araştırmacıların- müracaat edecekleri İslâm kaynaklarından bir kaynak olarak kalmaya devam edecektir.” sözü dikkat çekmekte ve her alanda araştırmacıların, bu tefsirden müstağni kalmamalarının gereğine vurgu yapılmaktadır.¹²¹

Muhakkik daha sonra tahkikte yararlanılan nüshalardan, hadisler ve sahabe kavilleri için hadis kitaplarına başvurulduğunu belirtir. Bütün hadisler için kaynak belirtilmemişse de tefsirde ulaşılabilen kaynaklara kısa atıflar yapılmıştır.

Tefsir musannifin mukaddimesiyle devam etmektedir. Fakat Sa'lebî'nin mukaddimesine geçilmeden muhtemelen müstensih tarafından eklenen bir paragraflık bölümde söz konusu nüshanın sıhhatli olduğu, Sa'lebî'nin lügat, edebiyat, semi'yyât ve tasavvufta imam olduğu belirtilir; hatta meşhur mutasavvıf Sülemi ile muasır olduğu ve ondan hadis ve tasavvuf aldığı aktarılır. Akabinde Sa'lebî'nin mukaddimesi ve Fâtiha suresinin tefsiriyle devam eder.¹²²

¹¹⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 75.

¹²⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/3-10.

¹²¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 10.

¹²² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/73.

Bu tahkikte genellikle ayetler grup halinde verilir, sonrasında tefsirdeki ilgili bölüm aktarılır. Ayrıca bazı konular hakkında, âlimlerin görüşlerine -tefsirin metnine ek olarak- yer verilmektedir.

2) *el-Keşf ve 'l-Beyân an Tefsiri'l- Kurân*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan, (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2004): Seyyid Hasan Kesrevî tarafından yapılan bu tahkikin giriş bölümünde, muhakkik tarafından yazılan bir takdim, Sa'lebî ve Sülemî tefsirlerinin kısa bir karşılaştırması, Sa'lebî'nin yaşamı ve kullanılan nüshalar ile ilgili bilgiler verilmiş, sonrasında müellifin mukaddimesi ve ardından da tefsire geçilmiştir.

Bu tahkikte diğer tahkiklere göre eksik ve hatalar daha çok bulunmaktadır. Ayrıca hadisler ve diğer rivayetler için dipnotlar ile kaynak gösterimi bulunmamaktadır. Tefsirin içinde âyetler ara bölümlerle ayrılmakta fakat kullanım kolaylığını sağlayacak ek işaretler bulunmamaktadır.

3) *el-Keşf ve 'l-Beyân an Tefsiri'l- Kurân*, thk. Dr. Salâh Bâ Usmân ve ekibi, (Cidde: Daru't-Tefsir, 2015): Bu tahkik ise Dr. Salâh Bâ Usmân ve beraberindeki bir ekip tarafından hazırlanmış ve Daru't-Tefsir tarafından 2015 yılında yayımlanmıştır. Önceki baskılarına nazaran daha geniş hacimli, eksik ve yanlışlardan daha fazla korunmuştur. Bu tahkikte, aynı zamanda dipnotlarda, yer yer kelime açıklamaları, râvi bilgileri ve rivayetlerin durumları ve kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. Âyetler, kullanım kolaylığını sağlayacak şekilde numaralandırılmış işaretlerle tek tek verilmektedir. Fihrist de dâhil olmak üzere 33 cilt olarak tamamlanmıştır.

2. İKİNCİ BÖLÜM

Ebû İshâk es-Sa‘lebî’nin Hadis İlmindeki Yeri

2.1. Hadisçiliği

2.1.1. Sa‘lebî’nin Hadis ve Sünnete Bakışı

Hadis; söz, fiil, takrir, yaratılış ve huyla ilgili bir vasıf olarak Hz. Peygamber’e^(s.a.v.) izafe edilen herşeydir.¹²³ Sünnet kelimesi ise başlangıçta “Hz. Peygamber’in fiili” anlamında, hadis de “Hz. Peygamberin sözü” anlamında kullanılmışsa da, sonraları sözleri ve fiilleriyle açıktan, takrirleriyle zımnen yaptığı açıklamaların tamamını içeren terim olarak kabul edilmiştir.¹²⁴ Hadisçiler, hadisin tanımında olduğu gibi sünnetin tanımında da Hz. Peygamberin evsafı ve peygamberlikten önce ve sonraki her türlü yaşantısına yer verirler. Böyle olduğunda hadis ile sünnet aynı anlamda olmaktadır.¹²⁵

Sünnet, *Kur’ân-ı Kerîm* için beyan ve açıklama özeliğine sahiptir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de şu şekilde buyrulmuştur: “*İnsanlara, kendilerine indirileni açıklayasın diye sana Öğüt’ü (yâni Kur’ân’ı) indirdik. Umulur ki düşünürler.*”¹²⁶ Bu âyeti kerimeden açıkça anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber’in^(s.a.v.) en temel görevlerinden biri *Kur’ân-ı Kerîm*’i beyân ve açıklamaktır. Birçok âyet-i kerimede sünnetin bu fonksiyonuna işaret edilmektedir.

Sa‘lebî’nin nakletmiş olduğu rivayetlerde de ‘hadis’ teriminin ‘sünnet’ ile aynı anlamda kullandığı görülmektedir. Bu hadisleri tefsirinde kullanması, hadis ve sünnetin aynı anlamda kullanılmasını desteklemektedir.

Örneğin Sa‘lebî “*Allah’ın elçisi size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.*”¹²⁷ âyetinin tefsirini yaparken aşağıda olan rivayetlerden bahsederek Kitaptan sonra en temel kaynağın sünnet olduğunu okuyucuya hissettirmektedir: Resûlullah^(s.a.v.) şu şekilde buyurdu: “Muhakkak bu Kur’ân onu terk eden için zordur, zorlaştırılmıştır, onu talep eden ve ona tabi olana kolaydır, benim hadisim de zordur, zorlaştırılmıştır ki o hükümdür. Her kim benim hadisime yapışır ve onu Kur’ân’la

¹²³ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2012), 25.

¹²⁴ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü*, 26.

¹²⁵ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü*, 26.

¹²⁶ en-Nahl 16/44.

¹²⁷ el-Haşr 59/7.

beraber ezberlerse kurtulur. Her kim de Kur'ân ve hadisimde gevşeklik gösterirse dünya ve ahirette zarar eder. Sözlerimi örnek almanızı size emrediyorum, emrime sınıksız sarılın ve sünnetime tabi olun. Her kim benim sözümü kabul ederse muhakkak Kur'ân'ı kabul etmiş olur ve her kim benim sözümle alay ederse muhakkak Kur'ân ile alay etmiş olur. Allah Teâla: “Allah'ın elçisi size ne verdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan da kaçının.” buyurur.”¹²⁸ Bu hadiste “Kur'an ve sünnet” ifadesi yerine “Kur'an ve hadis” ifadesi kullanılmaktadır. Sa'lebî'nin de rivayet hakkında herhangi bir açıklama yapmamasıyla birlikte, bu rivayete tefsirinde yer vermesi 'hadis' ve 'sünnet' kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığı kanaatını desteklemektedir.

Sa'lebî hadisi, Kur'ân'ın açıklayıcısı ve İslâm'ın ana kaynaklarından kabul eder. Sa'lebî, âyetlerin tefsirini yaparken âyetlerle alakalı kendine ulaşmış olan rivayetleri aktarmakla sünnet-i seniyyeye vermiş olduğu önemi göstermektedir. Ayrıca sünnetin dindeki konumunu belirlemede aşağıda verilen rivayeti nakletmektedir: Abdullah İbn Mes'ûd^(r.a.), elbisesi üzerinde bulunan ihramlı biriyle karşılaştığında o adama, elbiseyi üzerinden çıkarmasını söyledi. Ardında adam bu konu hakkında Allah Teâla'nın kitabından bir âyet okuyabilir misin diye cevap verdi. İbn Mes'ûd^(r.a.) cevaben: “Evet, Allah Teâla'nın “*Allah'ın elçisi size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.*”¹²⁹ beyanıdır.” dedi.¹³⁰ Bu cevap ile Abdullah b. Mes'ûd bu âyet-i kerimenin Hz. Peygamber'in^(s.a.v.) bütün yasak ve emirlerini içeren bir kapsama sahip olduğuna işaret etmiştir. Sa'lebî bu rivayete yer vererek bu konudaki tavrını ortaya koymaktadır.

2.1.2. Sa'lebî'nin Hadis Kaynakları

Öncelikle Sa'lebî'nin hadis kaynaklarını tesbit ederken onun ilim tahsili önemli bir konudur. Sa'lebî, tahsilinin büyük bölümünü Nîsâbûr'da geçirmiştir. Hocalarının büyük kısmı bu bölgedeki hocalardan oluşmaktadır. Bu durum da Sa'lebî'nin hadis kaynaklarının ve rivayetlerinin tesbitinde kendilerinden hadis aldığı hocalarının tesbitini önemli kılmaktadır. Bu hocaları, hadis rivayetlerindeki isnadlardan tesbit edilebilmektedir.

---

¹²⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 26/220.

¹²⁹ el-Haşr 59/7.

¹³⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 26/ 221.

Tefsirinin mukaddime kısmında belirttiği gibi, yazılı kaynakları da kullanarak bu kaynaklardan da bilgi almış olduğu anlaşılmaktadır. O, tefsir ve hadis birikimini isnadlarıyla birlikte aktarması, kendisinden önce başka kaynaklarda zikredilmeyen veya zayıf olan hadisleri tesbiti ve ilk döneme yakınlığıyla tanınmaktadır. Bu yönüyle Taberî'ye benzerlik arz etmektedir. Hadisleri kendi senedleriyle zikretmesi başka kaynaklarda bulunmayan birçok rivayetin tesbit edilmesi açısından oldukça önemlidir. İbn Kesir de “*el-Bidâye ve 'n-nihâye*” isimli eserinde, Sa‘lebî'nin oldukça fazla hadis dinlemesi sebebiyle eserlerinde fazla sayıda garip hadisler olduğunu ve nakletmiş olduğu rivayetlerin çokluğunu ifade etmiştir.¹³¹ Schwally (m.öl. 1919) ise bu alandaki en faydalı eserlerden biri olup, Taberî'den (öl. 310/923) sonra neredeyse yüz kaynaktaki malûmatın derli-toplu bir şekilde aktarıldığından bahsetmektedir.¹³²

Sa‘lebî'nin sözlü ve yazılı kaynaklarının tesbit edilmesinde tefsirinin mukaddimesi kolaylık sağlamaktadır. Mukaddime kısmında yüz civarında tefsir kaynağı ile üçyüz civarında hocasından ilim almış olduğu belirtilmektedir.¹³³ Ancak Sa‘lebî, mukaddimedede dilbilgisi, tefsir ve meânî kitaplarına ait isimlere yer vermekle birlikte hadis kitaplarına ait isimleri zikretmemiştir. Nitekim tefsirlerin isimlerini söylerken “*Tefsîru'n-Nebî*”, “*Tefsîru's-Sahâbe*” şeklinde bazı tefsirlerin ismini zikretmektedir. Bu tefsirler hocası Ebû Muhammed b. Kâsım'ın tasnif etmiş olduğu ve hocasına okumak suretiyle kendine icazet verdiğini söylediği musannef olduğunu belirtir.¹³⁴ Ayrıca bu, Sa‘lebî'nin kitabında naklettiği birçok rivayeti ve bazı tefsirleri onları derleyenlere isnad etmek yerine, eserin içeriği göz önünde bulundurularak isimlendirildiğini göstermektedir.

Bununla beraber isnad zincirlerindeki râvîlere bakıldığında, kendisinden yakın zaman önce tasnif edilen ve İslâm coğrafyasına yayılan meşhur hadis kaynaklarının, özellikle de kütüb-i sitte müelliflerinin isimleri az bulunmaktadır. İleride ilgili bölümlerde de incelediğimiz tefsirinde naklettiği rivayetlerin çoğu meşhur hadis kaynaklarında ve kütüb-i sitte'de bulunmakla birlikte, müellifin bu hadisleri genelde farklı tarikler ve isnadlar ile naklettiği ve bazı metin farklılıklarının da bulunduğu belirtilmelidir. Bu çalışmada tesbit edebildiğimiz kadarıyla, bizzat Buhârî¹³⁵ ve

¹³¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, 12/40.

¹³² Brockelmann, “es-Sa‘lebî”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 10/125.

¹³³ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/75.

¹³⁴ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/83.

¹³⁵ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 8/302, 17/17.

Müslim'in¹³⁶ hadislerin isnad zinciri içinde bulunduğu rivayetlerin sayısı oldukça az miktardadır. Fakat müsned sahibi Ahmed b. Hanbel, onlarca rivayetin hadis senedlerinde bulunmaktadır.¹³⁷

Onun bu hadis kaynaklarının isimlerini ve onun gibi mevcut birikimi aktarmayı önceleyen Taberî ve İbn Ebî Hatim'e ait tefsir isimlerini mukaddimesinde vermemesinin sebebi kaynakların önem sırasını gözetmek olabilir. Fakat dikkat çeken bir nokta vardır ki, Sa'lebî bu kaynakları müstakil bir eser olarak belirtmese de isnad zincirinin ilgili kısmında râvi olarak yer vermiştir.¹³⁸

Ayrıca, Sa'lebî'nin tefsirini oluştururken kendilerinden hadis aldığı hocaları, genel olarak tabakat kitaplarında belirtilmektedir. En önemli kaynaklardan Fârisî'nin tabakâtında, Sa'lebî'nin kendilerinden hadis naklettiğini belirttiği ve tefsirinde en çok yararlandığı hocalarının bilgilerine ve hadis açısından değerlendirilmelerine, Sa'lebî'nin hocaları bölümünde değinilmiştir.

Sahâbe ve tabiûn tefsirlerinin muhtevaları, büyük ölçüde hadislerden oluşmakta olduğunu, hadis şerhedenlerin beyanlarıyla ve günümüze kadar ulaşmış olan benzeri tefsirler vasıtası ile bilmekteyiz. Bu durum, yazılı hadis literatürüne ulaşarak istifade etmek için bu tefsirlere müracaat etmeyi gerektirmektedir.

Sahâbenin bazılarına dayandırılan ve hadis musanniflerince kaynaklık görevi gören sahife ve cüzler de -bazı istisnalar dışında- isimleri bilinip, kendileri günümüze intikal etmemiş durumdadır. Kaynaklarda bu mahiyetteki kitap haberlerine sık sık rastlamak mümkündür.

Sa'lebî'nin *el-Kesf ve'l-Beyân* tefsirinin mukaddime kısmında da buna benzer kitap ve tefsirler hakkında oldukça önemli bilgiler verilmektedir. Sa'lebî'nin mukaddimesinde açıkça belirttiği şekilde, tefsirini te'lifi esnasında bu kitapların birçoğunu kullanmış ve farklı rivayetler şeklinde gelmiş olan nüshalardan istifade imkânı olmuştur.¹³⁹

---

¹³⁶ Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, 2015, 3/62, 67, 17/300.

¹³⁷ Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, 2015, 4/222, 5/107, 469, 472, 556, 8/104, 503, 9/ 77, 177, 427,479, 592, 10/243, 255, 322, 326, 11/109, 128, 329, 361, 394, 15/118, 150, 219, 19/298, 20/148, 329, 21/202, 223, 229, 231, 278, 289, 326, 417, 22/125, 194, 298, 510, 23/55, 286, 333, 461, 468, 479, 532, 24/574, 25/41, 152, 153, 182, 184, 19/497, 26/32, 111, 416, 563, 27/181, 202, 341, 478, 28/102, 436, 29/44, 357, 504, 516, 30/221, 322, 468.

¹³⁸ Koç, *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi es-Sa'lebî Tefsirinde Mukâtil b. Süleymân Rivayetleri*, 26.

¹³⁹ Fuad Sezgin, *Buhari'nin Kaynakları* (İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1956), 10.

2.1.3. Hadislerin İsnad ile Zikredilmesine Verdiği Önem

İsnad, sözlükte “yaslamak veya yaslanmak, desteklemek, dayanak yapmak” anlamına gelmektedir.¹⁴⁰ Hadîs ıstılahında isnadın manası, “Bir hadis veya haberi söyleyenine nisbet etme, hadis metnini nakleden râvileri rivayet sırasına göre beyan etmek” anlamlarını taşımaktadır.¹⁴¹

Sened ise hadîsi, metnine kadar götüren tarihtir. Hadîs-i şerifin râvîlerinin silsile halinde sırasıyla isimleri demektir. Yani, bir hadîs-i şerifin senedi, o hadîsi Hz. Peygamber’den^(s.a.v.) rivâyet eden râvîlerin sırasıyla isimlerinden oluşmaktadır. “Tarîk” ve “İsnad” kelimeleri bazen sened manasında da kullanılmıştır.¹⁴²

Hadîsin sahihliğini anlayabilmek için isnadın, hadis ilmi içinde çok büyük bir önemi vardır. Bununla ilgili olarak Abdullah b. Mübârek (öl. 181/797) “İsnad dindedir, eğer isnad olmasaydı, her rast gelen aklına eseni rivâyet etmeye kalkışırdı.” demektedir.¹⁴³

İslâm âlimleri, isnad sisteminin müslümanlara özgü, çok değerli bir rivayet sistemi olduğunu ifade ederler. İbn Hazm’ın ifadesine göre hadisin, Hz. Peygamber’e^(s.a.v.) ulaşana kadar muttasıl bir şekilde güvenilir kimselerin, yine güvenilir kimselerden nakledimesi durumudur. O, bunu Allah’ın Müslümanlara özgü kıldığı bir sistem olarak tarif etmiştir.¹⁴⁴

İncelenen bir hadîsin doğruluğunu ortaya koyan en sahih ölçü, hadîsin senedindeki râvî silsilesinde itimad edilen kimselerin bulunmasıdır. Hadîsin senedi ne kadar kuvvetli, sıhhatliyse hadîs de o kadar kuvvetli sayılmaktadır. Bu, hadîs âlimlerinin dikkat ettiği en önemli husustur. Hadîs âlimleri öyle rastgele kimseden hadis nakletmemişler, her hadis rivayet edenin sözlerine iltifat etmemişlerdir.

İsnada ve senede ait tanımlardan sonra isnadın hadis ilimleri arasındaki konumu ve önemine âlimlerin beyanlarını da örnek göstermek mümkündür. Muhammed İbn Sîrîn bununla ilgili, isnadın dinden olduğunu ve kişinin dinini kimden

¹⁴⁰ Müctebâ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 165.

¹⁴¹ Ali Yardım, *Hadis 1* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1984), 162.

¹⁴² Yardım, *Hadis 1*, 162.

¹⁴³ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi 'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56) (*Mukaddime kısmı*); Hatîb, *Şerefü ashâbi'l hadis*, 41.

¹⁴⁴ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel*, 2/81-82; Yardım, *Hadis 1*, 164.

aldığına dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁵ Sa‘lebî’nin de isnada vermiş olduğu önem, mukaddimede görülebilir. Sa‘lebî, tefsir mukaddimesinde Abdullah İbn Mübarek’in söylediğine benzer şekilde “Eğer isnad olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi.” demiştir.¹⁴⁶ Aynı zamanda tefsirine kaynaklık etmiş olan rivayetleri, isnadlarıyla birlikte vermiştir. Fakat bazı âlimlerin yaptığı gibi okuyucunun istifadesini azaltmamak için bir rivayetin farklı tarikleriyle tekrar tekrar nakledilmesini uygun görmemiştir. Hatta isnadları tekrar etmemek için tefsir kaynaklarını senetleriyle birlikte naklettiğini belirtir.¹⁴⁷

Mukaddimede tefsir yazan bir fırkanın, rivayetin rüknü ve direği olan isnad olmaksızın nakilde bulduklarını, sağlam ve zayıf olan rivayetleri birlikte zikrettiklerini ve çok âlimlerin kitaplarını kendi fikirlerinden koruyamadıklarını belirtmiştir. Hâlbuki ilim ve kıraatın, küçüklerin büyüklerden almış olduğu bir sünnet olduğunu ve eğer isnad olmadan nakiller yapılırsa dileyenin dilediği şeyi söyleyeceğini ifade etmiştir. Bu aslında onun rivayetleri naklederken, metnin korunmasına ve isnada verdiği hassasiyeti göstermektedir.¹⁴⁸

Sonrasında hadislerin rivayet yollarının uzatılarak aktaran bir gruptan bahsetmektedir. Bu gruba İmam İbn Cerir et-Taberi ve hocası Ebû Muhammed Abdullah b. el-Hâmidî’yi örnek vermektedir. İlimlerin artmasının anlamayı engellediğinden bahisle, bir rivayete ait farklı tariklerin verilmesi okuyucu açısından anlamaya ve istifadeye engel olabileceğini belirtir. Kendisi nakil ve rivayet ederken genelde bir rivayeti farklı isnad ve tariklerle tekrar etmemiştir.¹⁴⁹

2.1.3.1. Sa‘lebî’nin Rivayet ve İsnad Kullanım Metodu

el-Keşf tefsiri, çok sayıda hadisi nakletmesi ve bununla Kur’ân-ı Kerim’in açıklanmasında geniş bir değerlendirme imkânı sunması sebebiyle önem kazanmaktadır. Sa‘lebî büyük bir hadis birikimini aktarmış, tefsirini sahâbenin ve tabiûnun eserleriyle de genişletmiştir.

Sa‘lebî’nin, rivayetlerin senedlerinde muhaddislerin halkalarına katılarak, farklı yönlerden onlara dâhil olabilmek için gösterdiği ciddi gayreti dikkat çekmektedir.

¹⁴⁵ Tirmizî, *Kitabu’ş-şemâil*, son metin; Yardım, *Hadis 1*, 163.

¹⁴⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 1/74.

¹⁴⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 1/75.

¹⁴⁸ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 1/74.

¹⁴⁹ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 1/75.

Tefsirinde eleştirilen durumlar ise Sa‘lebî’nin bazı hadisleri, sıhhat şartlarına dikkat etmeksizin aktarmasından kaynaklanmaktadır. Fakat müfessir olma yönünüyle, onun rivayetleri toplamayı hedeflediği söylenebilir. Bununla beraber, hadis rivayetlerinde bir yolu takip etmesiyle eserleri göstermesi, isnadlar getirmesi sebebiyle hadis ehlinin arasında değerlendirilmesi uygundur. Onun isnad kullanımında dikkat ettiği hususlar, başlıklar halinde açıklanacaktır.

2.1.3.2. Hadis Merfû Olduğunda İsnadların Kullanılmasına Riayet

Sa‘lebî tefsirinde, hadis merfû olduğu ve hadisin isnadı Resûlullah’a^(s.a.v.) ulaştığı durumlarda ilgili hadis-i şeriflerin isnadlarının kullanımına genellikle bağlı kalmıştır. Bu durum tefsirde, isnad kullanımı ile hadisin sahihlik veya zayıflığını tesbitte kolaylık sağlamaktadır. Bunun örnekleri tefsirinin genelinde ve çalışmamızda Bakara suresi rivayetleri özelinde görülmektedir. Bazı durumlarda ise hadisler nakledilirken isnadlar hafız edilerek muallak olarak da zikredilmektedir. Sa‘lebî, bu hadislerin senedlerini kitabın farklı yerlerinde kullandığı için tekrar zikretmemektedir.¹⁵⁰

2.1.3.3. Hadis Rivayetlerinde Kendi İsnadlarını Kullanması

Sa‘lebî’nin bağlı kalmış olduğu hususlardan biri de, hadisleri kendine ulaşan senedleri kullanılarak rivayet etmesidir. Bu rivayetlerin çoğu sahihlerde, müsnedlerde ve meşhur hadis kitaplarında bulunmasına rağmen Sa‘lebî, hocaları yoluyla almış olduğu, kendine ait isnadları kullanmıştır.

Bu durum büyük ihtimalle Müslim, Buhârî ve Ahmed b. Hanbel gibi önemli hadis imamlarının sahih hadis kitaplarında ve müsnedlerin içinde bulunan rivayetlere ait isnadları kendi hocalarının dâhil olduğu isnadlar ile alması sebebiyledir. Örneğin *el-Keşf*’te, Ahmed b. Hanbel’in de içinde olduğu tarikten bir rivayete göre Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Kanının ilk damlasında şehide altı özellik verilir; bütün hataları bağışlanır, cennetteki yerini görür, ceylan gözlü hurilerle evlendirilir, büyük korkudan ve kabir azabından emin kılınır ve iman hulleleri giydirilir.”¹⁵¹ Sa‘lebî’nin kendi isnadı ile tefsirinde getirmiş olduğu bu rivayet Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde de bulunmaktadır.

¹⁵⁰ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/ 75.

¹⁵¹ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dâru’l-Hadis, 1995), 29/322; Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ et-Tirmizî, *Sünen*, thk. Beşşar ‘Avvad Ma‘rûf (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1998) “Fedâilü’l-cihâd”, 24.

“İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya...”¹⁵² âyeti hakkında, ‘ظلم’ (Zulm) ile kastedilenin şirk olduğunu ifade eder. Sonra tefsirinde zikrettiği sahih bir hadisi İbn Mes‘ûd’dan^(r.a.) nakleder: “İnanıp da imanlarını herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya,”¹⁵³ âyeti nazil olduğunda sahâbeler üzüldüler ve “Hangimiz nefesine zulmetmiyor ki?”, dediler. Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.): “O sizin zannettiğiniz gibi değildir, Bilakis o, salih bir kul olan Lokman’ın oğluna söylediği “Yavrucuğum! Allah’a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.”¹⁵⁴ sözünde bahsettiği şirktir.”¹⁵⁵, buyurdu. Bu hadisin de benzer lafızları Buhârî ve Müslim’de bulunmaktadır.

Sa‘lebî’nin rivayetleri ile ilgili örnekler verilmekle birlikte, el-Keşf’te geçtiği halde birebir başka bir hadis kitabı veya kaynakta olduğunu tesbit edemediğimiz bir rivayet örneği: “Kim hakkı saklarsa kırat (büyük dağ) kadar günah işlemiş olur.”¹⁵⁶

Diğer bir örnekte ise Hz. Enes’ten^(r.a.) rivayetle Resûlullah^(s.a.v.) buyurdular ki: “‘Ramazan’ demeyin, Allah Teâla’nın Kur’ân’da nisbet ettiği gibi ‘Ramazan ayı’ deyin.”¹⁵⁷ Bu rivayet ise Hz. Enes’ten^(r.a.) gelen bir tarikla başka bir kaynakta bulunamamıştır. Fakat aynı rivayet Ebû Hureyre’den^(r.a.), İbn Ömer’den^(r.a.) ve Hz.Âişe’den^(r.a.) gelen tariklerle başka kaynaklarda bulunmaktadır.¹⁵⁸

Görüldüğü gibi el-Keşf tefsirinde bazen rivayet lafızları değişerek bazen de rivayeti nakleden sahabe veya sened zincirleri farklılaşarak kendine has rivayetler bulunabilmektedir. Bu durum tefsirin geneline yayılmış hatta mevkûf ve maktu‘ rivayetler için de kendine has rivayetler bulunmaktadır.¹⁵⁹

2.1.3.4. İsnad Tekrar Ettiğinde İsnadın Baş Kısmının Hazfi

El-Keşf’in farklı yerlerinde Resûlullah’a^(s.a.v.) isnadı farklılaşmış olan belli bir senetten belli bir râviye nisbet edilmekte olan hadisler mevcuttur. Sa‘lebî’nin bu gibi durumlardaki tavrı, ilk hadiste zikredilmiş olan senedin başını vermekle yetinmektir.

¹⁵² el-En’âm 6/82.

¹⁵³ el-En’âm 6/82.

¹⁵⁴ Lokmân 31/13.

¹⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi‘u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Enbiya”, (3428); Müslim, “İman”, (123)(1).

¹⁵⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/509.

¹⁵⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 4/441.

¹⁵⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003), 4/201.

¹⁵⁹ Bu rivayetlere örnek için bk. Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 4/213-373-497-557.

Aynı isnad ile sened tekrarlanır ise başına “ به , بإسناده ” benzeri bir işaret koyarak ardından diğer râvileri getirmektedir. Bunun örneği olarak *el-Keşf*'te Ebû Dâvud tariki ile nakledilmiş olan altı adet hadis gösterilebilir. Bunlar Sa'lebî'den Ebû Dâvud'a tek isnad ile ulaşmaktadırlar. Birinci hadiste tam sened verilir, sonra gelen hadislerin bir kısmında ‘ بإسناده ’ bir kısmında ise ‘ به ’ ile sened hazf edilmektedir.¹⁶⁰

2.1.3.5. İki veya Daha Çok İsnad Kullanımı

Sa'lebî'nin bir rivayeti farklı senedler kullanarak rivayet etmesi durumu da *el-Keşf*'te yaygındır. Zikredilmiş olan rivayete destek vererek sağlamlaştırmakta olan bu yöntem (isnad yollarının çoğaltılması) hadisin sahihliğini gösteren yardımcı ölçütlerden bir tanesidir. Sa'lebî'nin bir hadisi farklı yerlerde çok sayıda tarikle kullanımına dair örnek:

Örnek 1: Ubâde b. Sâmit'in imam arkasında Fâtiha'nın okunması hakkındaki hadisi Sa'lebî üç farklı yerde kullanmıştır.

Birinci, Abdurrahman b. Bişr, Süfyân b. Uyeyne'den alarak Zuhrî'ye, o da Mahmûd b. Rebî'den Ubâde b. Sâmit'e merfû olarak “Ümmü'l Kur'ân'ı -Fâtihayı-okumayanın namazı yoktur.”¹⁶¹

İkinci, Şafîî tarîki, O da Süfyân'dan, devamı aynı isnadla...¹⁶²

Üçüncü, Muhammed b. İshâk, Mekhul'den, o da Mahmûd b. Rebîa'dan O da Ubâde b. Samit'ten rivayetle: “Resûlullah^(s.a.v.) bize sabah namazı kıldırды, kıraati ağır tuttu, namaz bittikten sonra yüzünü bize döndü ve şöyle buyurdu: “Arkamda okuduğunuzu görüyorum”. Biz de “Evet, yâ Resûlullah” dedik. Resûlullah “Ümmü'l-Kur'ân(Fâtiha) haricinde bunu yapmayın, onu okumayanın namazı yoktur.” buyurdu.¹⁶³

2.1.3.6. İsnadlar Çoğaldığında Tahvil İşaretinin Kullanımı

Sa'lebî tarikler, isnadlar çoğaldığında hadis âlimlerince bilinmekte olan bazı işaretleri kullanmaktadır. Örneğin, ‘ح’ harfinin kullanılması rivayetin bir isnaddan

¹⁶⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/388-395.

¹⁶¹ Buhârî, “Ezân”, (756); Müslim, “Salât”, (394); es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 2/510.

¹⁶² Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî el-Horâsânî en-Nesâî, *es-Sünenul'l-kubrâ*, thk. Hasan 'Abdulmun'im eş-Şelebî (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2001), 5/11, (8009); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, 2/38; es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 2/515.

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/322, (22745); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, 2/164; es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 2/522.

diğer isnada tahvili durumuna işaret etmektedir. Birden çok senet ve rivayeti olan bir hadise ait isnadlar birlikte verilmek istenildiği durumlarda bunların aralarına bu işareti koymuştur. Mesela *el-Keşf*teki el-Fâtiha sûresinin tefsiri kısmında, İbn Şihâb ez-Zühri'den (öl. 124/742) yapılmış olan bir rivayette, senedin tahvilini gösteren 'ح' harfi kullanılmıştır.¹⁶⁴

2.1.3.7. Kullanılan Hadis İstılahı İşaretlerinden Örnekler

Sa'lebî'nin tefsirinde bir rivayet kalıbı olan “أنا , بنا , انا ” az kullanılmış, “أنا , بنا , انا ” ise çok kullanılmıştır. İlki “حدثنا” dan remz olup hadis ehline makbul olarak kabul edilir. İkincisiyse “أخبرنا” dan ‘خ’ ve ‘ر’ nın hazfı ile kullanılmakta olan bir işaret olup, Beyhâkî ve bir kısım muhaddislerce kullanmıştır. İbn Salâh ise “Bu hasen değildir.” demektedir. Üçüncü, dördüncü olan “أنا” ve “نبأنا” dan işarettir ki, hadis ehline göre şâz ve az kullanılmakta olan işaretlerden bazılarıdır.

2.1.3.8. Rivayetleri Alış Tarihlerinin Belirtilmesi

Sa'lebî'nin isnad kullanmasıyla ilgili dikkat çeken diğer bir husus da, hocasından almış olduğu rivayetin tarihini belirtmesidir. Bu hadis ehline takdire şayan, övülmüş, onun lehinedir. Bu, hadislerin sıhhatlerini araştırmakta olan âlimlere isnadın değerlendirilmesinde yardımcı olan bir özelliktir. Bununla araştırmacı, rivayet edilen kişiyle görüşülen tarih arasında karşılaştırmalar yapılabilir. Ayrıca Sa'lebî'nin ilim hayatına başladığı dönemin bilgisi ve bu tefsirin yazılış tarihi hakkında da kanaat sahibi olunabilir.

Örneğin *el-Keşf*te, bulunan bir rivayeti, h. 388 yılında hocasından almış olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁵ Tefsirin farklı kısımlarında hocalarından hadis aldığı tarihleri belirttiği yerlere bakılırsa, bu hadisleri dinlemiş olduğu tarihlerin tamamının h. 380'den sonrasını gösterdiği görülecektir. Bu sem'a (hadis dinleme) tarihleriyle beraber hocalarının vefat tarihleri düşünüldüğünde, Sa'lebî'nin ilim öğrenmeye başladığı zaman ile ilgili fikir sahibi olunabilir.

2.1.3.9. Sa'lebî'de Hadis ve İsnadlarla İlgili Diğer Hususlar

İsnadla ilgili genel değerlendirmelerden sonra *el-Keşf* tefsirinde dikkate değer bazı durumlar kısa bölümler halinde tanıtılacaktır:

¹⁶⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 2/402.

¹⁶⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 8/315.

-Bazı durumlarda hadisleri isnadsız getirir, sahâbe ismini zikretmekle yetinir.

Örnek 1: İmamın arkasında kıraat meselesi ile ilgili: “Bu konuda İmrân b. Hüseyin’den gelen rivayette delil vardır ki, “Resûlullah^(s.a.v.) öğlen veya ikindiye kırdı.” dedi.

-Bazı durumlarda hadisi senetsiz getirir, kitabının başka bir yerinde senedini getirir.

Örnek 1: “Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz.” âyeti hakkında Resûlullah^(s.a.v.): “Ümmetimden hata, unutkanlık ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmü kaldırılmıştır.”, buyurmuştur. Sonra aynı hadis isnadlı olarak el-Bakara 2/286. âyetin açıklamasında kullanılmıştır.

-Bazı Hadislerin Sıhhati Hakkında Fikir Beyan Etmesi

Sa‘lebî çoğunlukla hadislerin rivayetinde sıhhatini veya zayıflığını belirtmeksizin isnadlarını vermekle yetinir. İbn Cerir ve İbn Ebî Hâtem gibi önceki âlimler de çoğunlukla bu yolu takip etmişlerdir. Bazı durumlarda Sa‘lebî’nin hadislerin durumunu izah ettiğini görmekteyiz:

Örnek 1: İmama uyan kimsenin namazda el-Fâtiha’yı kıraati konusunda: İmama uyanın el-Fâtiha’yı okumasının gerekli olduğuna dair rivayetleri sıralar. Sonra muhalif görüş için, el-Fâtiha’nın açık veya gizli okunmasının fark etmeksizin, gerekli olmadığını ifade eden rivayetleri değerlendirerek onlara cevap verir.

Abdullah b. Şeddat’ın Câbir’den rivayetle merfu olarak: “Kim imamın arkasında namaz kılsa, imamın kıraati onun kıraatıdır.”¹⁶⁶

Sa‘lebî bu hadisin iki illeti olduğunu söyler:

Birincisi: İrsal yani mürsel olması, ikincisi: İsnadın zayıflığı, çünkü isnadtaki iki râvi tanınmamaktadır.¹⁶⁷

Sonra Câbir el-Câfi’nin, Ebû Zübeyr’den, onun da Câbir İbn Abdullah’tan^(r.a.) rivayetle merfû olarak: “Kimin imamı olursa, imamın kıraati onun kıraatıdır.”

¹⁶⁶ İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, 2/119; Muhammed b. Yezid el-Kazvini İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. (Dimaşk: Darü’r-Risaleti’l-Alemiyye, 2009), "İkâmetu’s-salât", (850); Ebû’l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü’l-Dârekutnî*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2004), 1/331; es-Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 2/529.

¹⁶⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 2/534.

Sa'lebî bu hadiste de iki illet ileri sürer:

Birincisi, Câbir b. el-Câfi'nin, âlimlerin beyanıyla zayıflığı,

İkincisi, Câbir b. Abdillâh'ın^(r.a.) bu rivayetini muhal görür, çünkü o bu hadisi nakledip sonra imamın arkasında el-Fâtiha okudu. Onun, Resûlullah'ın^(s.a.v.) emrine muhalif hareket etmesi düşünülemez.¹⁶⁸

Örnek 2: el-Bakara 2/219 âyeti hakkında isnadta bulunan Hâşim b. Beşîr'in tedlis yaptığını belirtir.¹⁶⁹

-Ta'dil ve Râvileri Tercih

İmam Nesâî'den râviler hakkında hükümler nâkâd edilmiştir. Bazı örnekler:

Semmâk (İbn Harb) kâvî değil, telkinlere açıktır.¹⁷⁰

Abdülmelik b. Nâfi, meşhur değildir, hadisi ile delil getirilmez.¹⁷¹

Yahyâ b. Yemân, hatasının çokluğu ve hafızasının kötülüğü sebebiyle hadisi ile delil getirilmez.¹⁷²

Bu değerlendirmeler, Sa'lebî'nin hadis ilimlerine ve mustalahlarına dair bilgisine, râvilerin hallerine, tabakat ve teracime dair bilgisine delil olmaktadır.

2.1.4. Hadis Çalışmaları ve *el-Keşf*

H. 5. asırdan itibaren hadis metinlerinin zabta geçirilme muamelesi tamamlanmış, hadisler kitaplardaki yerini almış, kitap dışı bir metin pek bırakılmamıştır. Bu müddet zarfında kitaplarda senetleriyle birlikte yer almamış bir metin şayet sonraki asırlarda hadis olarak ortaya çıkmışsa, bunun hadis kabul edilmesi prensip olarak şüphe ile karşılanmıştır.¹⁷³

Şahıstan rivayet bırakılarak kitaptan rivayete bu dönemde geçilmiştir. Bu ikinci devirde yapılan hadis çalışmaları çok yönlü olup bunlar zaman geçtikçe ortaya çıkan problemlere cevap teşkil edebilecek şekilde geliştirilmiştir. Sayıları oldukça artan hadis kitapları arasında dağınıklık arzeden metinlerin, senetleri atılarak bir araya toplanması ve müşterek metinlerin birleştirilmesiyle ilgili çalışmalar bu dönemde

¹⁶⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 1/171, 2/535-536.

¹⁶⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/468.

¹⁷⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/460.

¹⁷¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/480.

¹⁷² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/488.

¹⁷³ Ali Yardım, *Hadis II* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1984), 99.

yapılmıştır. Bu özellikleri dolayısıyla bu döneme “Şerh ve Derlemecilik Devri” veya “Tehzîb” devri denilmektedir.¹⁷⁴

Tasnif devrindeki eserler sınıflandırıldığı gibi, Tehzîb devrindeki eserleri de belirli gruplar halinde tasnif etmek mümkündür. Bunlar:

Cem Çalışmaları: Farklı kitapların karşılaştırılması,

Zevâid Çalışmaları: Bir kitap veya kitaplara diğer başka bir kitabın veya kitapların ziyade hadislerini çıkarma,

İhtisar Çalışmaları: Bir kitaptaki mükerrer hadisleri, senetleri atarak özetlemek,

Tahric Çalışmaları: Bir kitapta geçen hadisleri kaynak kitaplardan bularak çıkarma,

Şerh Çalışmaları: Herhangi bir hadis kitabının lugat, ricâl, ahkâm ve benzeri yönleriyle açıklandığı çalışmalar,

Cüz (Cez'a) Çalışmaları: Muayyen vasıflarda olan hadislerin biraraya getirilerek, belirli sayıda hadis içeren derleme çalışmaları yapmak.

Tehzîb devrinde yapılmış olan bu çalışmaların çeşitleri arttırılabilir.¹⁷⁵

2.1.4.1. el-Keşf'in Tefsir Kaynağı Olarak Konumu ve Benzer Kitaplar Arasındaki Yeri

el-Keşf içeriğinde kullandığı asıl malzeme olarak oldukça fazla hadisi, senetleriyle birlikte barındıran tefsir kitaplarındadır. Bunlara bir bakımdan rivayet tefsiri de denilmektedir. Yakın dönem yazarlarından M. H. ez-Zehebî de Sa'lebî tefsirini rivayet tefsirleri arasında zikretmektedir.¹⁷⁶

el-Keşf, hadislerin senetleri ile kaydedildiği ve hadis tasnif faaliyetlerinin son bölümü olan beşinci asır içerisinde bulunması sebebiyle **kaynak eserler** arasında zikredilebilir.

---

¹⁷⁴ Yardım, *Hadis II*, 100.

¹⁷⁵ Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı ve Şerhi*, 1/273.

¹⁷⁶ Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-müfessirûn*, 1/163-168.

Bununla birlikte *el-Keşf*'i, içinde nadir rivayetlerin toplanmış olduğu bir tefsir olarak da tanımlamak mümkündür. Bu özelliklerinden dolayı *el-Keşf*, İbn Cerir et-Taberî tefsirine benzemektedir.

2.1.4.2. Diğer Hadis Çalışmaları Arasındaki Yeri

el-Keşf eserinde hadis kaynaklarının çoğunda olmayan nadir rivayetler bulunmaktadır. Bu bağlamda Sa'lebî tefsirinin, kütüb-i sittenin dışında zikretmiş olduğu rivayetleri ayrıca değerlendirilebilir ve rivayetlerin kütüb-i sitte metinleri ile karşılaştırılması yapılabilir. Bu çalışmada Bakara suresi özelinde benzer rivayetlere işaret edilmiştir. Buna ek olarak hadislerin, çoğunlukla farklı tarik ve senetler ile zikrediliyor olması rivayetleri değerlendirmede kolaylık sağlayacaktır. Bu durum, Sa'lebî'nin kendi hocaları yoluyla almış olduğu rivayetleri, diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerle karşılaştırma imkânı vermektedir. Kısaca özelenirse şunlar söylenebilir:

-Sa'lebî *el-Keşf*'te almış olduğu rivayetler ile diğer kaynaklardaki özellikle de kütüb-i sitte'deki benzer rivayetleri desteklemektedir.

-Aynı şekilde gerek kütüb-i sitte'de bulunan, gerekse başka hadis eserlerinde bulunan benzer rivayetlerde anlaşılmayı güçleştiren bazı durumlar varsa *el-Keşf*'te yer alan bir rivayet bir şekilde açıklık getiriyor olabilir. *El-Keşf*'te bulunan bir rivayetin diğer kaynaklardaki benzeri rivayetlerle mukayese edilmesi halinde bu husus tesbit edilebilir.

-Yine diğer kaynaklarda ve özellikle kütüb-i sitte'de bulunan benzer rivayetlere göre içerisinde bulundurduğu birtakım fazla lafızlar, ibareler o hadisin daha doğru ve kolay anlaşılmasına katkısının yanında ona yeni bir anlam genişliği de sağlayabilir. Bu durum da karşılaştırmalı bir araştırmayla belirlenebilir.

-Yerine göre senet ve râvilerin durumu ve rivayet alış şekillerine işaret etmesi de rivayetlerin değerlendirilmesinde katkı sağlayacak ek bilgileri bulundurmasıdır.

2.1.4.3. Sa'lebî'nin Tefsirinde Hadislerin İstidlâl Amaçlı Kullanımı

Sa'lebî *el-Keşf*'te âyetlerin sebab-i nüzûlleriyle ilgili hadislerden nakiller yapmış ve âyetleri fikhî açıdan îzah ederken çoklukla hadislerden delil ve örnekler getirmiştir. Ayrıca bazı durumlarda hadisin anlamı ayet ile takviye edilmiştir. Bir diğer nokta da rivayet edilmiş olan hadislerin bir kısım fikhî hükümlere ve lugavî tahlillere kaynak olarak kullanılmasıdır.

Waled Saleh ise *el-Keşf* tefsirini değerlendirirken rivayet tefsirinin dirayet tefsirine geçişinin eserine örnek olarak göstermekte ve bu eseri Kur’ân-ı Kerim yorumsal olarak değerlendirilmesi konusunda basamak vazifesi gördüğünden bahsetmektedir.¹⁷⁷

2.1.4.4. Âyetleri Açıklamada Sünnetten Deliller Getirmesi

Örnek:

“*Sana kevseri verdik.*”¹⁷⁸

İbn Abbas’ın^(r.a.) rivayet ettiğine göre yukarı bahsedilen âyet nazil olunca Resûlullah^(s.a.v.) minbere çıktı ve âyeti sahâbey-i kirama okudu. Minberden indiği zamana, sahâbeler: “Allah’ın sana verdiği şey nedir?” diye sordu. Peygamberimiz^(s.a.v.): “Cennetten bir nehirdir.”¹⁷⁹ buyurdu ve kevserin ne olduğunu açıklamış oldu.¹⁸⁰

2.1.4.5. Hadis’in Manasına Kur’ân ile İstidlâl

Musannıfın bazı yerlerde hadislerden sonra hadisin anlamına uygun âyetlerden zikrederek, hadisi âyetle teyit ettiği söylenebilir.¹⁸¹

Misal: “*Gazâba uğrayanların yoluna da ve doğrudan sapmışların yoluna da değil!*”¹⁸²

Bununla ilgili Hz. Peygamber’den (s.a.s.) varid olan hadis ise şudur: “Bir adam tarafından kendisiyle mücadele ederek savaşanların kimler olduğu sorulduğunda Hz. Peygamber^(s.a.v.) “*Gazâb olunanlar*”¹⁸³ diye cevap vererek, yahûdilere işareti vardır. Soruyu soran kişi, diğer taifenin kim olduğunu sorduğu zaman “*Doğrudan sapmış bulunanalar*”¹⁸⁴ demek suretiyle nasârâya işareti vardır.”¹⁸⁵

Musannıfın sonrasında ise bu hadisin tasdiki için, Allah Teâla’nın^(c.c.) yahûdiler üzerindeki gazabıyla ilgili, “*De ki: Size ceza bakımından Allah katında bundan*

¹⁷⁷ Waled A. Saleh, *The Formation of the Classical Tafsir Tradition* (Leiden: Netherlands, 2004), 2-23.

¹⁷⁸ el-Kevser 108/1.

¹⁷⁹ Müslim, “Salât” 14.

¹⁸⁰ Müslim, “Salât”, 400; Sa’lebî, *el-Keşf ve ’l-Beyân*, 2015, 10/308.

¹⁸¹ Hasan Hüseyin Yeşil, *Ebû İshâk es-Sa’lebî ve İşâri Tefsir* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüskel Lisans Tezi, 2019), 33.

¹⁸² el-Fâtiha 1/7.

¹⁸³ el-Fâtiha 1/7.

¹⁸⁴ el-Fâtiha 1/7.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/378; Sa’lebî, *el-Keşf ve ’l-Beyân*, 2002, 1/124.

kötüsünü haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın lanetlediği ve gazap ettiği, bir kısmını maymunlara ve domuzlara çevirdiği, tağuta tapan kimselerdir...”¹⁸⁶ âyetiyle; nasârâyıla ilgili olarak da haktan sapmış olmalarına dair, “*De ki: Ey kitap ehli! Haksız yere dininizde sınırı aşmayın. Bundan önce şaşmış, birçoklarını şaşırtmış ve doğru yoldan sapmış bir kavmin arzuları ardından gitmeyin.*”¹⁸⁷ âyeti ile istidlali vardır.¹⁸⁸

2.1.4.6. Fıkhî ve Lugavî Açıklamalarda Hadis ile İstidlâl

Örnek 1:

“*Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.*” Bu âyette kastedilen güç yetirebilme şartlarından buluş, akıl, İslâm ve hürriyet beyan edildikten sonra “*Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Çocuk buluşa erene kadar, aklını kaybetmiş kimse akıllanana kadar, uyuyan uyanana kadar.*”¹⁸⁹ hadisi delil olarak getirilmiştir.

Örnek 2:

“*Boşanmış kadınlar kendilerini tutup yeni bir nikâh yapmadan önce üç kur' beklesinler.*”¹⁹⁰

Bilhassa Hz. Ömer^(r.a.) (öl. 23/643), Hz. Ali^(r.a.) (öl. 40/660), Ebû Hanife (öl. 150/767) olarak çok sayıda fakih ve müfessirin âyette geçen (kur') kelimesini Hz. Peygamber'in bir kadın hakkında söylemiş olduğunu; “Hayızlı olduğun günlerde namaz kılma.” hadisine¹⁹¹ dayanarak ‘hayız’ anlamında kullanıldığını söylemişlerdir.¹⁹²

Örnek 3: “*قل العفو*”¹⁹³ Âyeti hakkında, ‘العفو’ kelimesinin lugattaki aslı: çokluktur. Resûlullah^(s.a.v.) “Sakalı bırakın” buyurmuştur.¹⁹⁴

¹⁸⁶ el-Mâide 5/ 60.

¹⁸⁷ el-Mâide 5/ 77.

¹⁸⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/124.

¹⁸⁹ Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Dâvûd es-Sicistani, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kâmil Karabelli (Şam: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemîyye, 2009), “Hudûd”, (4398); Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Haleb: Dâru'l-Matbuâtî'l-İslâmiyye, 1986), “Talâk”, 6/156, (3432); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/100, (24694); es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 9/31.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/228.

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, “Taharet”, (111).

¹⁹² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, 2/169-171.

¹⁹³ el-Bakara 2/219.

¹⁹⁴ Buhârî, “Libâs”, (5893); Müslim, “Taharet”, (209); es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/563.

Örnek 4: “قال الحواريون”¹⁹⁵ Âyeti hakkında havari kelimesi Arab kelâmında: “Niyet edilen işe yardım eden adam” anlamında kullanılmıştır. Bunu, Hz. Âişe’den^(r.anhâ) nakille Resûlullah^(s.a.v.) buyurduğu, “Her nebi’nin havârisi vardır, benim havârim Zübeyir’dir.”¹⁹⁶ hadisiyle delillendirdi.

Örnek 5: “Gerçekten İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.”¹⁹⁷

Bir kadın, Hz.Peygamber’in^(s.a.v.) yanındayken rahatsızlık verici kaba bir üslup ile konuştuğu zaman Hz. Ömer^(r.a.) (öl.23/643), onu bu rahatsızlık verici sözlerin dolayısıyla engellemek istemişti. Resûlullah^(s.a.v.) da Hz. Ömer’e^(r.a.): “Onu bırak, o evvâhtır.” diye cevap verdi. Hz.Peygamber’e^(s.a.v.) evvâh nedir diye sorulunca; “Allah’tan çok korkandır.” buyurdu.¹⁹⁸

2.2. Tefsirinde Tenkid Edildiği Konular Bağlamında Sa‘lebî’nin Konumu

el-Keşf, çok sayıda hadîsleri, sahâbe ve tabiûn eserlerini nakletmesi sebebiyle rivayet tefsirlerinden sayılır. Hatta Taberi tefsirinden sonra büyük bir kaynak eser olarak kabul edilmiştir. Müfessirler, tarihçiler ve araştırmacılar ondan çokça yararlanmışlardır.

Sa‘lebî hakkında olumlu değerlendirmeler bulunduğu gibi özellikle Kur’ân’ın faziletleriyle ilgili zayıf ve mevzû rivayetler ve bazı İsrâîli kıssaları tefsirine aldığı için bazı ilim adamlarınca eleştirilmiştir. Sa‘lebî, tefsirinde kıssaları, isrâîlî ve zayıf rivayetleri toplaması sebebiyle gece odun toplayan kişiye benzetilmiştir.¹⁹⁹ İbnü’l-Cevzî²⁰⁰ ve İbn Teymiyye²⁰¹ gibi bazı bilginler, sûre başlarındaki Kur’ân-ı Kerim’in faziletlerinden bahseden ve bir kısmı mevzû ve zayıf olan rivayetlerden bahsetmesi sebebiyle Sa‘lebî’yi tenkit etmişlerdir. M. H. ez-Zehebî ise bir kısım aslı olmayan

¹⁹⁵ Âl-i İmrân 3/52, es-Saf 61/14.

¹⁹⁶ Buhârî, “Cihad”, (2846); es-Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 8/360.

¹⁹⁷ et-Tevbe 9/114.

¹⁹⁸ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 5/102.

¹⁹⁹ Zehebî, *et-Tefsiru ve’l-Müfessirun*, 1/166. İbn Teymiyye, *Mukaddime Usuli’t-tefsir* (Dımaşk: Matba’atu’t-Tarakki, 1936), 19.

²⁰⁰ İbn Tağriberdi, *en-Nücumü’z-zahire fi Mulûki Mısır ve’l-Kâhire* (Kahire: ts.), 4/283.

²⁰¹ Zehebî, *et-Tefsiru ve’l-Müfessirun*, 1/166. İbn Teymiyye, *Mukaddime Usuli’t-tefsir* (Dımaşk: Matba’atu’t-Tarakki, 1936), 19.

İsrâîli kıssalardan bahsedilmesinden dolayı,²⁰² Kettanî de tefsirinde bâtil kıssaları ve mevzû hadisleri bulundurması sebebiyle tenkit etmiştir.²⁰³

Telif edilen diğer tefsirler de nazara alındığında kıssaların ve isrâîliyyatın nakledilmiş olması, onu diğer tefsirlerden çok ayırmamaktadır. Aynı durum rivayet tefsirlerinin en büyüklerinden Taberî tefsirinde de görülebilir.²⁰⁴ Töhmete, ayıplanmaya asıl sebep olan şey, rivayetin sahlilik/sakimlik durumu tesbit edilirken muttasıl bir senet getirmeksizin rivayetler yapılmasıdır.²⁰⁵ Bundan başka tefsirlerin çoğunda, isnadlı olarak sahl ve zayıf rivayetler bulunur. Bununla birlikte bu durumun tersi, tarihçiler de buna dâhil olarak yok denecek kadar az olduğu ifade edilebilir.

Sa'lebî, Hz. Peygamber'den^(s.a.v.) hadis rivayet ettiğinde bir muhaddise benzer şekilde davranarak Hz. Peygamber'e^(s.a.v.) ulaşmış olan isnadları kullanmıştır. Sa'lebî, rivayetleri sahibine atfederek, bu uygulamayı tefsirinin bütününde uygulamıştır. Bazen isnadları hazfi, bu rivayetleri mukaddimesinde isnadlarını vererek kaynak olarak kullandığı eserlerden alması sebebiyledir. Sa'lebî, isnadlarını hazfettiği rivayetler için mukaddime de zikredilen isnadlarla yetinmiştir.²⁰⁶

Sa'lebî tefsirindeki rivayetlerini isnadları ile birlikte zikretmiş, fakat nadir istisnalar dışında bu isnadlara ait sahlilik/zayıflık durumunu ifade etmemiştir. Bunun itham edilmemesi gerekir, zira isnad nakledilmesinin ardından senetteki ricâlin adâleti ve cerhi diğer araştırmacıların tesbitine sunulmaktadır. Özellikle Sa'lebî'nin yaşamış olduğu dönemde ilme olan yöneliş nazara alındığında, isnadlara ait rical bilgilerinin, ilim ehline incelenmesi beklentisinin bu duruma sebep olma ihtimali vardır.

Tarihçilerin de Sa'lebî ile ilgili olarak müttefik oldukları husus ise, râvinin adâleti yönüyle takvalı ve sahlil olmasıdır.²⁰⁷ Bir diğer önemli özelliği ise naklettiği herşeye onay vermemesi ve doğrulamamasıdır. Kendine ilim ehline ve kitaplardan ulaşanları nakletmektedir. Buna ek olarak, Sa'lebî'nin nakletmiş olduğu isnad tariklerinin başka tarikler ile kuvvet kazanabildiği bazı durumlar da vardır.

---

²⁰² Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 1/167;

²⁰³ Muhammed İbn Ca'fer İbn İdris el-Haseni el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustetrefe* (Beyrut Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, h.1421), s.79

²⁰⁴ Milibârî, *es-Sa'lebî ve Dirâsetu Kitabih*, 2/725-726.

²⁰⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/432.

²⁰⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/75.

²⁰⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 17/435.

Bahsedilenlerle birlikte, genel olarak eleştiriler sûrelere ait faziletlerden bahseden rivayetler, bir kısım şîf rivayetleri ve kıssaları tefsirine alması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eleştirilerde, çoğunlukla örnek verilmeden genel ifadeler kullanılması, tenkit konusu edilen bu rivayetlerin tesbit edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu eleştiriler karşısında Sa‘lebî’nin konumunun tesbit edilmesi, diğer tefsirlere nisbeten durumuna işaret etmek için bu bölümde tenkid edilen konularla ilgili örnekler ve bazı değerlendirmeler başlıklar halinde incelenmiştir.

2.2.1. Tergîb ve Terhîb Hadisleri

Kelime anlamı “istemek ve özenmek” mânasındaki rağbet kökünden gelen tergîb “birini bir işe teşvik etme, özendirme” anlamında kullanılmaktadır. “Sakındırmak” anlamında rehbet kökeninden gelmekte olan terhîb ise “birini korkutarak herhangi bir fiilden sakındırma” olarak tanımlanır.²⁰⁸

Bu kelimeler dinî eserlerde genellikle birlikte kullanılmaktadır. Tergîb, İslam’ın teşvik ettiği, yapılmasını istediği şeylere özendirmek, terhîb ise İslam’ın günah ve hata olarak nitelendirdiği fiil ve eylemlerden sakındırmaktır. Dini kaynaklardaki müjde ve uyarıların daima ölçülü bulunduğu, ödül ve cezanın bireyleri aşırı ümide veya haddinden fazla korkuya yönlendirmeden iki dünya dengesi gözettiği görülmektedir.²⁰⁹ Bununla beraber tergîb ve terhîb amaçlı hadis uyduranlar da olmuştur. Küçük olan bir günaha normalden daha çok ceza veya iyi olan bir davranışa haddinden fazla mükâfat verildiğinin ifade edilmesi, hadisin uydurma olduğunun işaretlerindedir. Âlimler böyle haddinden fazla ceza ve mükâfat içeren hadisleri uyduran kimseleri, kötü amaçlı hadis uyduranlar gibi tehlikeli kabul etmişlerdir.²¹⁰

Sa‘lebî tarafından telif edilen tefsirin bir diğer özelliği de tergîb, terhîb manaları bulunduran âyetlerin ardından bu konudaki hadisleri nakletmesidir. Çağdaşları ve eski müfessirler içerisinde onu değerli yapan şey, bu alana odaklanması ve kapsamı olabildiğince geniş tutmasıdır. Şöhreti mürşid ve vâiz gibi ünvanlar ile maveraü’l-nehr bölgesinde kadar ulaşmıştır. Sa‘lebî’nin tefsirinde bulunan hadisler bir

²⁰⁸ Mehmet Görmez, “Tergîb ve Terhîb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/508-509.

²⁰⁹ Görmez, “Tergîb ve Terhîb”, 40/508-509.

²¹⁰ Cemalü’ddin Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *el-Mevzûât* (Medine: Mektebetü’s-Selefiyye, 1966), 1/39-4.

hadis kitabı oluşturacak derecede fazladır. Sa‘lebî tefsirinde terhib ve terhib hadislerinin birkaç misali:

“Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever.”²¹¹ âyet-i kerimesinde, Sa‘lebî ilmî ve ince bir tefsir yapmıştır. Bu âyette ‘tehlike’ kelimesiyle kastedilenin, cihâdı terk etmek sebebiyle ortaya çıkacak olan ‘Allah’ın azâbı’ şeklinde ifade eder. Sa‘lebî, buradaki yaptığı tercihde Abdullah İbn Abbâs^(r.a.) ve Ebû Eyyûb el-Ensari^(r.a.) yoluyla nakledilmiş olan bir rivayete dayanmaktadır.

Örnek 1: İbn Abbâs’ın^(r.a.) rivayetindeki ifade şu şekildedir: “Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız Allah sizi pek elem verici bir azâb ile cezalandırır.”²¹² âyetinin işareti ile cihâdı terk etmeyin, azap olunursunuz.²¹³

Bu ifadelerde hadis ve eserlerden cihadın terki ile ilgili şiddetli vaîdleri içeren rivayetlerden büyük bir bölüm daha anlatılmaktadır. Bu rivayetlerin büyük bir kısmı sahih hadis kitaplarında da bulunmaktadır.

Örnek 2: Başka bir rivayet ise Ebû Hureyre’den^(r.a.) rivayet ile Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Kim gazâ etmeden veya kendini -niyet olarak- gazâyâ hazırlanmaksızın vefat ederse nifakta bir şube üzerinde ölür.”²¹⁴

Sonrasında da âyetin “İyilik edin çünkü Allah, iyilik edenleri sever.”²¹⁵ kısmını şu şekilde tefsir etmiştir: Allah için hüsnü zan besleyin.²¹⁶

Örnek 4: Hz. Enes’in^(r.a.) rivayetiyle Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Benim şefaetim ümmetimin günah-ı kebir (büyük günah) işleyen kısmıdır.”²¹⁷ Yine Enes’den^(r.a.) Resûlullah^(s.a.v.) buyurmuştur: “Sizden hiçbiriniz Allah’a hüsnüzan beslemeksizin ölmesin, muhakkak hüsnüzan cennet kıymetindedir.”²¹⁸

²¹¹ el-Bakara 2/195.

²¹² et-Tevbe 9/39.

²¹³ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 2/93.

²¹⁴ Müslim, “İmare”, 158; Ebu Davud, “Cihad”, 17; Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 2/93.

²¹⁵ el-Bakara 2/195.

²¹⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/72.

²¹⁷ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 20-21, (4739); Tirmizî, “Kıyâmet”, 11/2435-6; İbn Mâce, *Sünen*, “Zühd”, 37; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/213; Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 2/94.

²¹⁸ Müslim, “Cennet”, 81-82; İbn Mâce, “Zühd”, 14; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebu Davud Tercüme ve Şerhi*, çev. Necati Yeniel-Hüseyin Kayapınar (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017) 11/483; Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 2/94.

Ebû İshâk Sa‘lebî’nin âyetleri açıklarken tergîb ve terhîb hadislerini nasıl kullandığı bu misallerde görülebilir.

2.2.2. Fezâil-i Kur’ân Rivayetleri ve Sa‘lebî’nin Konumu

“Artmak, fazlalaşmak” manasıyla ‘fazl’ çoğulu olan ‘fezâil’ kelimesi, dini ilimlerde “üstün kılıcı özellikler” anlamında kullanılmaktadır. Çeşitli konularda insanların, davranışların, zamanların, yer ve bölgelerin diğerlerinden daha üstün olduğunu belirtmek amaçlı kullanılmış ve konuyla ilgili birçok eser telif edilmiştir.²¹⁹

Bunların içinde özellikle Kur’an-ı Kerim’in, Hz. Peygamber’in^(s.a.v.) ve sahabelerin üstün özellikleriyle ilgili alanlar oldukça geniş bir yer tutmaktadır. "Dinin yapılmasını teşvik ettiği güzel fiiller" anlamında fezâil, bazı hadislerde geçmektedir. "İyi işlerin en değerlisi, seninle ilgisini kesen akrabayı ziyaret etmen, senden esirgeyene vermen, sana hakaret edeni bağışlamandır."²²⁰ anlamındaki hadis-i şerif bunlardandır.²²¹

Sûre ve âyetlerin faziletleriyle alakalı rivayetlere bakıldığı zaman önemli bir bölümünün sahih bir tarik ile ulaşamamış olmasına rağmen birçok müfessir eserlerinde, bu hadislerden bahsetmektedir. İmam Sa‘lebî de bu kimselerin önde gelenlerindedir. Sa‘lebî’den sonra talebesi Ebü’l Hasan el-Vâhidî, Ebû Muzaffer es-Sem’anî ve başkaları Sa‘lebî’nin ardından gitmiştir. Ancak bu üç kişinin genellikle isnadlarıyla beraber rivayet ettikleri ifade edilebilir.

Böyle olmasına rağmen sonra gelenler tarafından bu haberler münker ve mevzû şeklinde bir tasnif yapılmadan, isnadları ve halleri belirtilmeden, rivayetlerin aktarılması yaygınlaşmıştır. Zemaşerî’nin, Ebüssuûd’un, Beyzâvî’nin ve Nesefî’nin tefsirleri bunun örneği olarak gösterilebilir.

Burada şu hususa değinmek gerekir; sûrelere ait faziletlerden bahseden rivayetlerin tamamı mevzû veya zayıf değildir. Diğer hadislerdeki gibi, bu konuda da sahih hadislerle birlikte bir kısım uydurma rivayetlerin karışmış olduğu belirtilmelidir.

Bu konudaki sahih rivayetlerin misali olarak, Buhârî, Müslim ve benzeri sahih hadis kitaplarının fezâil-i Kur’ân ile ilgili bölümlerindeki hadisleri gösterilebilir. Kâtip

²¹⁹ M. Yaşar Kandemir, “Fezâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/529-531.

²²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/438.

²²¹ Kandemir, “Fezâil”, 12/529-531.

Çelebi de, fezâil-i Kur'ânla ilgili telif edilmiş olan ilk eseri, İmam Muhammed b. İdris eş-Şafî'nin *Menâfiü'l-Kur'ân* isimli eseri olarak belirtmiştir. Sonrasında gelen asırlarda da çok sayıda eserlerin telifi yapılmıştır. Sa'lebî'den önce bu alanda kırka yakın eserin telif edildiğini ve bunların çoğunun Sa'lebî tefsiriyle nakledildiğini belirtilebilir.

Suyûtî de, 21 tane sûreyle ilgili fezâil rivayetlerini toplayarak bunlar hakkında hüküm vermiş ve üç tanesinin sahâbeden mevkuf olup, iki tanesinin mürsel olduğu ve bir tanesinin de zayıf olduğunu ifade etmiştir.²²² Buna ek olarak, bu alanla ilgili olan ve içerisinde mevzû hadislerin bulunmadığını söylediği *Hamâilu'z-zuher fi fedâl'is-suver* isimli ayrı başka bir eserin telifini yapmıştır.

Fezâil-i Kur'ân hakkında olan hadisler, çoğu zaman açıklanmadan ve durumları belirtilmeden tefsir kitaplarında yerini almıştır.

Fakat bunların arasında, âlimler tarafından mevzû olduğu belirtilen, İkrime'nin, İbn Abbâs ile Übey b. Ka'b'dan sûre sûre fezâil-i Kur'ân hakkında yapmış oldukları rivayetlerdir. Zerkeşî bunu "Übey b. Ka'b'ın, faziletler hakkında sûre sûre yaptığı rivayetleri mevzûdur." diye ifade etmiştir.²²³

Müemmel b. İsmâil'den rivayet ile: "Bir şeyh bana Übey b. Ka'b'dan Kur'ân sûrelerinin faziletleri hakkında sûre sûre hadis rivayet etti, sonra bana Medâin'de bir adam bunları rivayet etti ve hayattadır, dedi. O adama ulaştım ve sana kim rivayet etti? O, 'Bana Vâsıttaki bir şeyh rivayet etti, o şimdi hayattadır.', dedi. Onun yanına ulaştım ve sana kim rivayet etti? dedim. O, 'Bana Basra'daki bir şeyh rivayet etti', dedi. Onun yanına ulaştım sana kim rivayet etti dedim. 'Abdân'daki bir şeyh' dedi. Ona ulaştım, elimi tuttu, mutasavvıflardan birinin evine girdirdi. Aralarında bir şeyh vardı, bu şeyh rivayet etti.' dedi. Ben dedim: ey şeyh sana kim rivayet etti? O dedi ki: 'Bana kimse rivayet etmedi, fakat insanları Kur'ân'dan uzaklaşmış görüyoruz, biz de onların kalpleri Kur'ân'a yönelsin diye bu hadisi uydurduk.' dedi.²²⁴

²²² Celâluddîn Abdurrahman Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Fevvez Ahmed Zümerli (Beyrut: Darü'l-kitabi'l-Arabî, 2003), 1/715-722.

²²³ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/232

²²⁴ Milîbârî, *es-Sa'lebî ve Dirâsetu Kitabih*, 1/309.

Abdurrahman b. Mehdî'ye soruldu : “Bu kim bunu okursa o.... dır.” hadisleri nereden geliyor? Dedi ki: “İnsanların onlara yönelmesi için uydurdum.”²²⁵

Nûhu'l-Câmî'den (İsmet b. Ebû Meryem) rivayet ile ona denildi ki: “İkrime'nin İbn Abbâs'dan rivayeti olarak Kur'ân'ın faziletleriyle ilgili sûre sûre - rivayetler- sana nereden geliyor? ” Dedi ki: “İnsanların Kur'ân'dan uzaklaştıklarını, Ebû Hanife'nin fikhî ve İbn İshâk'ın Megâzisiyle meşgul olduklarını gördüm. Ve bu hadisleri sevap umarak uydurdum.”²²⁶

Gerçekte yapılan bu işler büyük bir mâsiyet, günah olarak değerlendirilmektedir. Hangi amaçla yapılırsa yapılsın Resûlullah'ın^(s.a.v.) “Kim benim adıma bilerek yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın”²²⁷ hadisinin kapsamına girmektedir.

Sahâbelerin^(r.a.) kendileri adına uydurulan bu gibi şeylerden mâsum oldukları da kesin olarak bildiğimiz diğer bir husustur. Bu rivayetler çoğu zaman, cürümleri kendileri tarafından itiraf edilen kişiler yolu ile gelmektedir. Müslümanlara ait kitaplarda, Allah kelamıyla birlikte bulunmaları caiz olmamaktadır.

Hadis vâdî'larının (uyduranların) bazıları bu hadisleri uydurmuş olduğunu itiraf etmişlerdir. Bu durum muhaddislerce bilinmesine rağmen mevzû olan bu rivayetler yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bazı müfessirler ve fezâil-i Kur'ân yazarı bazı müellifler, ne yazık ki eserlerinde böyle rivayetleri kullanmıştır. Sa'lebî de bunlardan birisidir, Sa'lebî'yi bunu yapmaya sevk eden ne idi? İsnadlarda isimleri tekrarlanan hadis uydurucuların adlarına ulaşamadı mı? Veyahut hayır ve tergîb amacıyla, bu çirkin işi onayladı mı ya da hadis uyduran bu kişilerin senetlerini getirerek bunların zayıflık ve uydurmalığına oluşuna işaretle mi iktifa etti?

Ebû İshâk Sa'lebî'nin her sûreyle ilgili senetli olarak surenin faziletlerini anlatan bir veya birden fazla hadis getirmiş olduğu görülmektedir. Bu rivayetler sûrelerin okunmasını tergîb eden ifadelerle bu sûreleri okuyanlara bol ve geniş mükâfatlardan haber vermektedir. Âlimlerin bir kısmı Sa'lebî'nin bu konuda nasıl bir durumda olduğunu değerlendirmek suretiyle üzerindeki kınama ve tenkiti hafifletmişlerdir.

²²⁵ Suyuti, *Tedribü'r-Râvi*, çev. Muhammed Enes Topgül-Faik Akcaoğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 1/614-615.

²²⁶ Suyuti, *Tedribü'r-Râvi*, 1/614-615.

²²⁷ Buhârî, “İlim”, 38.

Sa‘lebî ve öğrencisi olan Vâhidî hadislerden isnadları ile birlikte bahsetmiş, hadislerin sıhhat durumunu ve uydurma olup olmamasını araştırmak için kapıyı açık bırakmıştır. Bu sebeple Zerkeşî (öl. 794/1392), İbn Salâh (öl. 643/1245)’dan naklederek ‘*Burhân*’ adındaki eserinde: İbn Salâh dedi ki: “Müfessir Vâhidî, fezâil-i suver konusunda rivayet ederek hata etti, aynı şekilde Sa‘lebî de hata etti. Fakat onlar isnadları zikrettiler. Asıl kınama Zemahşerî gibi isnadları zikretmeksizin nakledenleredir. Onun hatası daha şiddetlidir.” demiştir.²²⁸

Seyyid Sakar da ‘*Esbâb-ı Nüzûl*’ ismindeki kitabında mukaddime kısmında: “Vâhidî ve Sa‘lebî garip hadislerin naklinde yalnız kalmadılar, onlar müfessirlerin çoğunluğuna katıldılar.” demiştir.²²⁹

Sonuçta Sa‘lebî ile ilgili değerlendirmeler yapan âlimlerin eleştirileri, özellikle sûrelerin faziletleriyle ilgili hadis naklinde mevzû rivayetlerin kullanılması konusunda yoğunlaşmıştır. İbn Cevzî sûre başlarındaki bu çeşit rivayetlerin eleştiri konusu olduğunu belirtmektedir.²³⁰ İsmail Cerrahoğlu ise sûrelerin faziletleriyle ilgili Übey b. Ka‘b’a ulaşmış olan mevzû rivayetlerin olduğunu belirtir.²³¹

Tefsir literatürümüzde ilmî tahkiklerle hadislerin tahrirleri yapılmalı ve mevzû olan rivayetlerin ayrıştırılması gerekmektedir. Rivayetler sahiplerine atfedilmeli ve ilmî açıdan değerleri ifade edilmelidir.

2.2.3. *el-Keşf*’in İçinde Fezâil-i Kur’ân Rivayetleri

Sa‘lebî’nin fezâil-i Kur’ân konusunda konumunu göstermek için onun tefsirindeki rivayet örneklerinin ayrıntılı ve bütüncül olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir konu da, fezâil-i Kur’ân rivayetlerini tefsirlerine almış olan diğer müfessirlerden ziyade Sa‘lebî’nin aleyhinde hücumla geçilmesinin nedeni, rivayetleri sahihlik/sakimlik ayırımına tabi olmaksızın aktarıyor olmasıdır. Sa‘lebî’nin bu konudaki rivayetleri göz önünde bulundurularak, hakkındaki değerlendirmeler ve Sa‘lebî için özür olabilecek bir durum olup olmadığı incelenmiştir.

²²⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/432.

²²⁹ Seyyid Ahmed Sakar, *Esbâb-ı Nüzûl Mukaddimesi(Vâhidî)*, 32.

²³⁰ İbn Tağriberdi, *en-Nücûmu’z-Zâhire*, 4/283.

²³¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/186.

Sa‘lebî’nin diğere tefsirlerde olduğu gibi bu konuya önem verdiği, tefsirini şekillendirirken bu konuyu göz önüne aldığı görölmektedir. Tefsir mukaddimesinin son kısmında da “Kur’ân’ın, Kur’ân ehlinin ve Kur’ân tilavetinin fazileti” ismiyle özel bir konu başlığı açmıştır. Bu konuda hadisler nakletmiştir. Kur’ân ilimleri ve ona teşvik isimli farklı bir konu başlığını açarak sahâbe ve tabiûndan muttasıl eserleri nakletmiştir. Sa‘lebî’nin ilk konu başlığındaki Kur’ân’ın faziletleriyle alakalı rivayetlerinden bazı misaller:

Örnek 1:

Ebû Hureyre’den^(r.a.) rivayet ile Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Kur’ân’ın diğere sözlere olan üstünlüğü Allah’ın^(c.c.), yaratmış olduğu diğere -her şeye- üstünlüğü gibidir.”²³²

Örnek 2:

Abdullah İbn Mes‘ûd’dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Bu Kur’ân Allah’ın^(c.c.) yeryüzündeki ziyafetidir, gücünüz yettiği kadar onun ziyafetinden öğrenin, şüphesiz bu Kur’ân Allah’ın^(c.c.) ipidir, apaçık nurudur ve faydalı şifadır. Kur’ân kendisine sarılanın koruyucusu, kendisine uyanların kurtarıcısıdır. Kur’ân’a uyan doğru yoldan sapmaz ki kınansın. Eğrilmez ki doğrulsun. Kur’ân’ın bambaşka üstünlüğü kaybolmaz, çok okumakla usandırmaz...”²³³

Buradaki misaller, *el-Keşf*’in mukaddimesinde fezâil-i Kur’ân hakkındaki rivayetleridir. Sa‘lebî bu konuda, sahih, hasen ve bunların altındaki derecelerden rivayetleri senetleriyle birlikte kullanmıştır. Ayrıca Buhârî, Müslim ve sünen kitaplarında fezâil-i Kur’ân’la ilgili çok sayıda sahih rivayetler varken Sa‘lebî sahihain ve diğere hadis kitaplardan genelde nakletmemiştir. Gösterilen örnekler Sa‘lebî’nin fezâil-i Kur’ân rivayetlerindeki konumunu göstermektedir. Onun, *el-Keşf* eserinde sûre sûre fezâil-i Kur’ân rivayetlerinden nakilleri görölebilir.

Aşağıdaki sıraya göre onun fezâil-i Kur’ân rivayetlerine örnek verilecektir.

Birinci : Sahih hadisler,

İkinci : Hasen hadisler,

²³² Ebû Muhammed ‘Abdullah b. ‘Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru’l-Mugnî, 2000), 2/441; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 2/200-201.

²³³ Dârimî, *Sünen*, (2/310); Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 2/215-217.

Üçüncü : Garip ve zayıf hadisler,

Dördüncü : Mevzû hadisler.

Sahih rivayetler

Sa‘lebî’nin fezâil-i Kur’ân hakkındaki sûrelerden bazılarının başında getirmiş olduğu sahih hadislerden misaller:

Örnek 1:

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “el-Bakara’yı öğrenin, onun alınması bereket, terki ise kederdir(üzüntü). Onu okuyana sihirbazların sihri tesir etmez.”²³⁴

Örnek 2:

Sa‘lebî’nin, el-İhlâs sûresi hakkında rivayet ettiği hadis de bu gruptadır. Resûlullah^(s.a.v.), “Sizden biriniz bir gecede Kur’ân’ın üçte birini okumaya gücü yetmez mi? ” buyurdu. “Yâ Resulallah^(s.a.v.), buna kim güç yetirebilir? ”, denildi. Resûlullah^(s.a.v.) “Kul hû vallahi ehad’i oku.”, buyurdu.²³⁵

Örnek 3:

Enes b. Mâlik’den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah’ın^(s.a.v.) zamanındaki bir adam namaz kılarken el-İhlâs sûresinden başka birşey okumuyordu. Bu durumdan, Resûlullah’a^(s.a.v.) bahsedildi. Resûlullah^(s.a.v.) ona “Seni bunu yapmaya sevk eden nedir?”, buyurdu. Adam, “Yâ Resûlallah^(s.a.v.), ben el-İhlâs sûresini seviyorum”, dedi. Resûlullah^(s.a.v.), “Bu sevgin, seni cennete girdirir.” buyurdu.²³⁶

Örnek 4:

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Bu gece benzerini duymadığım ve benzerini görmediğim iki sûre nazil oldu, -onlar- muavvizeteyn’dir.”²³⁷

²³⁴ İsnadı zayıftır. İçerisinde bilinmeyen râviler bulunmaktadır. Hadisi bazı âlimler sahih bazıları hasen kabul etmiştir. Metni, Müslim kitabı salâtü’l müsâfirin, Kur’ân kıraati ve el-Bakara sûresi fazileletleri bâbı 252.hadiste sabittir; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/15.

²³⁵ Buhârî, “Fedâillü’l Kur’ân” 13, “Tevhid” 1; Müslim, “Müsâfirûn”, 259; Tirmizî, “Fezâilü’l Kur’ân”, 11; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/442; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 10/330.

²³⁶ Tirmizî, (4/243); Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 10/331.

²³⁷ Müslim, “Salatu’l Müsâfirin”, (265-814); Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 10/338.

Hasen hadisler

El-Keşf te hasen derecesinden aşağı düşmemekte olan fezâil-i Kur'ân rivayetlerinin bazı örnekleri:

Örnek 1: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki:

“Allah’ın^(c.c.) kitabından bir sûre ki otuz âyetten oluşur. Kıyamet günü onu cehennem olan bir adama şefaath eder ve onu cennete girdirir. O, ‘Tebârekellezi biyedihî’l mülk’ sûresidir.”²³⁸

Örnek 2:

Resûlullah’ın^(s.a.v.), minber üzerinde iken şu şekilde buyurduğu nakledilmektedir: “Her kim her farz namazın arkasından Âyet’el-kürsi’yi okursa, onun cennete girmesi ile arasında sadece ölüm vardır.”²³⁹

Örnek 3:

Resûlullah^(s.a.v.), bir adamı ‘Kul hû vallâhi ehad’ sûresini okurken işitti ve “Vacip oldu.”, buyurdu. Denildi ki, “Yâ Resulallah, ne vacip oldu?” Resûlullah^(s.a.v.): “Ona cennet vacip oldu”, buyurdu.²⁴⁰

Örnek 4:

el-Zilzâl sûresi hakkında Resûlullah’dan^(s.a.v.) nakledildi: “ ‘Îzâ zülzilet’ Kur’ân’ın yarısına denktir, ‘Kul hû vallâhi ehad’, Kur’ân’ın üçte biridir, ‘Kul yâ eyyühel kâfirûn’, Kur’ân’ın dörtte birine denktir.” buyurdu.²⁴¹

Zayıf ve Garip Rivayetler

Örnek 1:

Âlimlerin zayıflığını belirtmiş oldukları Yâsîn sûresiyle ilgili bir rivayet: “Her şeyin bir kalbi vardır, Kur’ân’ın kalbi de Yâsîn’dir...”²⁴²

²³⁸ Tirmizî, “Fedailü’l Kur’ân”, (2891); Nesai, *Amelü’l yevm ve’l-leyle*, (433); İbn-i Mâce, “Edeb”, (3786); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/299(7975); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 27/81-82.

²³⁹ Beyhâki, *Şua’bü’l îman*, 2/458(2395); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/65.

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/302; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 10/332.

²⁴¹ Tirmizî, “Fedailü’l Kur’ân”, (2984); Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn* (Beyrut: Daru’l Kütübî’l İlmiyye, 1990), (2078); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 30/141.

²⁴² Tirmizî, “Fedailü’l Kur’ân”, (2887); Dârimi, *Sünen*, (3459); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 22/234.

Örnek 2:

Bu konudaki diğer bir rivayet: Bir adam Resûlullah'a^(s.a.v.) gelerek fakirlik ve geçim sıkıntısından şikâyet etti. Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Evine girdiğin vakit orada biri varsa selam ver, orada kimse yoksa bana selam ver, sonra ‘Kul hû vallâhi ehad’ı bir defa oku.” adam bunu yaptı, Allah ona komşusuna taşacak kadar rızık bildirdi.”²⁴³

Mevzû Rivayetlere Örnekler

Örnek 1: Übey b. Ka‘b’dan rivayetle Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Kim ‘Yâ eyyuhen nebiyyu lime tuharrimu mâ ehallallahü lek’ sûresini okursa Allah ona nasûh tövbesi verir.”²⁴⁴

Örnek 2: Übey b. Ka‘b’dan rivayetle Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Kim Tegâbün sûresini okursa, ani ölümler ondan giderilir.”²⁴⁵

Yukarıda belirttiğimiz olduğumuz mevzû rivayetler ve Sa‘lebî’nin rivayet etmiş olduğu diğer mevzû rivayetler incelendiğinde birçoğunun belli senetlerin etrafında dönüyor olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca *el-Keşf* eserinde geçmekte olan fezâil-i Kur’ân rivayetlerinden tümünün mevzû veya zayıf olmayıp, içlerinde sahih, zayıf ve mevzû rivayetler ayırdedilmeden bulunuyor olduğu görülmektedir.

Sa‘lebî’nin on cilt olan büyük eserine bakılacak olursa fezâil rivayetlerinin sınırlandırılmasında ve rakam verilmesinde bazı hataların olduğu görülebilir. Onun bu alandaki konumunu anlayabilmek için onun bu rivayetlerinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Fezâil-i Kur’ân Rivayetlerinin Sınıflandırılması

Bu kısımda Sa‘lebî’nin *el-Keşf ve’l-Beyân* tefsirinde fezâil-i Kur’ân rivayetlerinin sınıflandırması yapılacaktır.

Fezâil-i Kur’ân hakkındaki *el-Keşf*’te geçen rivayetlerin toplamı 178 tanedir.

Bunlardan;

²⁴³ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 10/330-331.

²⁴⁴ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 27/8; İbn Cevzî, *el-Mevzû‘ât*, 1/239, 1/393.

²⁴⁵ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 26/480; İbn Cevzî, *el-Mevzû‘ât*, 1/239, 1/393.

- 46 tanesi sahih ve hasen arası,
- 15 tanesi sahâbeden mevkûf ve tabiundan eserler,
- 4 tanesi sıhhatine veya zaafına değinilmeyen,
- 5 tanesi sübûtu hakkında farklı görüşler var, ama tercih edilen zayıf olmaları ,
- 71 tanesi mevzû,
- 31 tanesi garip münker ve zayıf olanlar ,
- 6 tanesi isnadsız olanlar (Bunlar, zayıf olması muhtemel rivayetlerdir.)

Bu sınıflandırmaların yapılmasında hüküm verilirken çoğunlukla sahih hadis kitapları, sünenler, müsnetler ve İbn Kesir tefsirinin dikkate alındığı belirtilmelidir. İbn Kesir'in bu rivayetlerden birçoğunu, değişik yerlerde kullandığı ve ardından sahihlik/zayıflık durumunu belirttiği ifade edilmektedir.²⁴⁶

Sa'lebî rivayetlerin önünde getirdiği hadis senedleriyle râvilerin kimliklerini vermesi, o rivayetlerin uydurma veya zayıf olduklarının tesbiti açısından önemlidir. Mevzû rivayetlerin tesbiti yapılırken genellikle zayıflığı veya uydurma olduğu bilinmekte olan senetlerden hareketle tespitler yapılmıştır. Bu mevzû rivayetlerin çoğunluğu bazı senetler etrafında dönmektedir.²⁴⁷

Sonuç olarak *el-Keşf*'te fezâil-i Kur'ân rivayetleri incelendiğinde Sa'lebî'nin konumu hakkında şunlar söylenebilir:

Sa'lebî aleyhindeki, günümüze yakın *et-Tefsir ve 'l-Müfessirun* eserinin müellifi olan M. H. ez-Zehebî'nin değerlendirmeleri şiddetlidir. Hâfız Irakî'nin de ifadesi şöyledir: "Sa'lebî ve Vâhidî'ye benzer şekilde senetleri açıklayan kişiler için bu bir özür teşkil edebilir. Fakat senedini göstermeyerek kesin bir siga ile rivayet getiren kişilerin hataları açıktır."²⁴⁸

El-Keşf tefsirinde sahihliği ayırt etmeksizin fezâil-i Kur'ân rivayetlerinin büyük bir yekûn oluşturmakta olduğu görülecektir. Sa'lebî, fezâil-i Kur'ân'la ilgili çok sayıda sahih rivayeti tefsirine almamasına rağmen, sahih olan bazı rivayetleri de nakletmiştir. Sa'lebî'den önce İmam Nesâî ve İbn Kesir gibi bazı âlimler de bu konudaki hadisleri toplamak için müstakil eserler yazmışlardır.

²⁴⁶ Milibârî, *es-Sa'lebî ve Dirâsetu Kitâbih*, 1/331.

²⁴⁷ Milibârî, *es-Sa'lebî ve Dirâsetu Kitâbih*, 1/331.

²⁴⁸ Irakî, *Şerhu 'l-Elfiyye*, 125-6; Suyuti, *Tedribü'r-Râvi*, 1/627-628.

Sa‘lebî, ‘Fezâil’ konusuna bu kadar değinmesine rağmen fezâil-i Kur’ân konusunda dayandığı kaynak kitap isimlerini belirtmemiştir. Ayrıca Sa‘lebî, fezâil-i Kur’ân konusunda sahih tarikle gelen seb‘u’t-tivâl ve diğer birçok rivayetleri tefsirine almamasına rağmen, bir kısım mevzû ve zayıf rivayetleri tefsirine koymuştur.

2.2.4. Esbâb-ı Nüzûl Rivayetleri ve Salebî’nin Kullanım Metodu

“Nüzûl sebepleri” manasına gelen esbâb-ı nüzûl ifadesi, Hz. Peygamber’in^(s.a.v.) peygamberlik döneminde ortaya çıkan ve Kur’ân’ın bir âyetinin veya birkaç tane âyetinin veyahut bir sûrenin inmesine sebep olan olayları belirtmek için kullanılmaktadır. Esbâb-ı nüzûl (esbâbü’n-nüzûl) yalnızca âyetler ile alakalı bir tabirdir. Resûlullah’ın^(s.a.v.) başka herhangi bir olay veya konuyla ilgili açıklama yapması ya da bir davranışına sebep olan özel durumlara esbâbü vürûdi’l-hadîs ismi verilmektedir.

Âlimler, nüzûl sebepleri ile ilgili rivayetlerin sıhhatlerini tesbit ederken olabildiğince hassas davranmaya çalışmışlardır. Bu sebeple müfessirler sahih bir rivayete dayanmadan ictihad ve diğer yollarla nüzûl sebepleri belirlemeyi doğru bulmamışlardır.²⁴⁹

Esbâb-ı nüzûl ilmi, *Kur’ân-ı Kerim*’in tefsirinde müfessirlerin meşgul olmaları gereken en önemli, rivayet ağırlıklı ilimlerden biridir. Hatta âlimler bu konuyu ele almadan tefsire girişenlere karşı olumsuz bir tavır almıştır. Zerkeşî de tarihin akışı içerisinde bunu gözardı edenlerin hata ettiğini, bilakis bu ilmin faydalı olduğunu belirtmiştir.²⁵⁰ Suyûtî de el-İtkân’da bu ilmin önemini vurgulamıştır. Ayrıca âlimlerin bu konuda müstakil eserler telif etmeleri onun önemine en büyük delildir.

Buhârî’nin hocası Ali İbn Medenî’ye ait telif, Sa‘lebî’nin öğrencisi Vâhidî’ye ait telif, sonradan gelenlerden olan İmam Suyûtî’ye ait telif olan ‘*Lübâbü’n-nükûl*’ buna misal verilebilir. Vâhidî’ye ait ‘*Esbâb-ı Nüzûl*’ adlı eserin, bu konudaki en meşhur eser olduğu ifade edilmektedir. Hatta bu ilim, onun kitabının adı ile anılmaya başlamıştır. Vâhidî burada kullandığı esbâb-ı nüzûl rivayetlerinin çoğunluğunu *el-Keşf* ten almıştır.

²⁴⁹ Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl* (Suud-i Arabistan: Daru’s Salâh,1992), 3.

²⁵⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/22.

Suyûtî'nin '*Lübâbü'n-nükûl*' isimli kitabı kendisinin de mukaddimesinde belirttiği üzere içindeki rivayetlerin sıhhat ve zayıflığını beyan ile birlikte, her hadisin isnadını getirerek kullanması yönüyle bu alanda faydalı ve güzel kabul edilmiştir.

Vâhidî şöyle demiştir: “Nüzûl sebeplerini bilmeksizin bir âyeti anlamak mümkün olmadığından nüzûl sebeplerini açıklayarak, Kur'ân ilimlerini çalışmaya başlayanlara yardımcı olmaya karar verdik.”²⁵¹

Âlimler, Vâhidî'ye ait bu tabiri alarak onu kısaltmış ve ilmi bir kaide haline getirmiştir. Zürkanî ve Suyûtî, Zerkeşî'nin bu tarifi alarak bu ilmin faydalarını eserlerinde izah etmişlerdir.

Bu konuyu iyice anlayabilmek amacıyla esbâb-ı nüzûl rivayetlerine bir misal:

Örnek: Allah^(c.c.) buyurdu ki: “*Safâ ile Merve Allah'ın nişanlılarındandır; dolayısıyla hac veya umre yaparak Beytullah'ı ziyaret eden bir kimsenin bu yerleri tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur.*”²⁵²

Bu âyetin zahirine bakıldığı zaman Safâ ile Merve arasında yapılan sa'yin vacip olmadığı işaret edilmektedir. Bu sebeple zahire bakanlar vacip olmadığını düşünmüşler, ancak Sa'lebî'den rivayet edilen sebab-i nüzulle birlikte tefsir edildiği zaman daha iyi anlaşılacaktır:

Zührî tariki ile Urve b. Zübeyr'den rivayet ederek, dedi: Hz Âişe'ye^(r.a.) dedim ki: “Safâ ile Merve Allah'ın^(c.c.) nişanlılarındandır.” âyeti hakkındaki görüşün nedir? Allah^(c.c.) Safâ ile Merve arası gidip gelmeyi herhangi birine günah kılmadı.”

Hız Âişe^(r.a.) hemen şöyle dedi: “Söylediğin ne kadar ne nahoştur ey yeğenim, eğer dediğin gibi olsaydı ' لا جناح عليه أن يطوف بهما ' şeklinde olurdu, ancak bu Ensar hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar İslâm'a girmeden önce 'Menat' putu etrafında tavaf ederlerdi, bu sebeple de tavaf etmekten kuşku duyuyorlardı. Müslüman olduktan sonra Resûlullah'dan^(s.a.v.) bunu sordular ve dediler: “Yâ Resulallah, Safâ ile Merve arasını tavaftan çekiniyoruz, ikisinin arasını tavaf bizim için gerekli midir?” Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.”²⁵³

²⁵¹ Vâhidî, *Esbab-ı Nüzul*, 4-5.

²⁵² el-Bakara 2/158.

²⁵³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 2/27.

Bu örnek sebep-i nüzûlü açıklamakta, bu âyetin kuşku duyanları kuşkularından kurtarmak için nazil olduğunu beyan etmektedir. Safâ ile Merve arası sayın vacip olduğunu ifade eden sünnet ile âyet arasında çelişki olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca sebep-i nüzul konusunda re'y ve içtihat yani kendi görüşü ile yorum ve rivayette bulunmak caiz görülmemiştir. Çünkü bu konu sema' ve dinlemeye, nakil ve rivayete bağlıdır.

Sebeb-i nüzûl rivayetleri vahyin nüzulüne şahitlik yapan sahâbeden geldiğinde, dinlemeye bağlı olduğu için 'merfû' kabul edilmiştir. Böyle değerlendirildiğinde Sahâbe'den gelen sebep-i nüzûl rivayetleri Resûlullah'dan^(s.a.v.) gelen rivayetler kapsamında değerlendirilir.

Sa'lebî'nin bu rivayetleri kullanım metoduna bakıldığında, onun tefsirinin esbâb-ı nüzûl alanında önemli bir yeri olduğu görülecektir. Vâhidî'nin kitabı, *el-Keşf* in yanında denizden bir damla gibidir, öyle ki Sa'lebî bu konuya ihtimam göstererek sebep-i nüzûl rivayetlerinden birçoğunu tefsirinde incelemiştir.

Bu kısma kadar Sa'lebî'nin rivayetleri kullanım metodlarına kısa işaretler yapıldı. Sa'lebî tefsirinde olan sahih sebep-i nüzûl rivayetleriyle ilgili bazı örnekler:

Örnek 1:

*“Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir.”*²⁵⁴

Sa'lebî bahsedilen âyetle ilgili, Ka'b b. Ucre^(r.a.) hakkında nüzûl ettiğini söylemiştir. Resûlullah^(s.a.v.) Hudeybiye seferi sırasında ona uğrayarak, saçlarının bitlendiğini ve yüzüne sirayet ettiğini görmüştü. Resûlullah^(s.a.v.) Ka'b'a bu durumunun kendini rahatsızlık verip vermediğini sormuştur. 'Evet' cevabını aldıktan sonra saçlarını tıraş etmesini tavsiye etmesi üzerine bu âyet nüzûl etmiştir.²⁵⁵

Örnek 2:

Tebbet sûresiyle ilgili Sa'lebî şöyle demiştir:

*“En yakın akrabalarını uyar.”*²⁵⁶ âyeti nüzûl ettiğinde Resûlullah^(s.a.v.), Safâ tepesine gelerek 'Ey Kureyş topluluğu' diye seslenmişti. Onlar da toplanınca,

²⁵⁴ el-Bakara 2/196.

²⁵⁵ Buhârî, “Muhsar”, (1814); Müslim, “Hac”, (1201); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 2/101.

²⁵⁶ eş-Şuarâ 26/214.

Resûlullah^(s.a.v.): “Ey Abdulmenafogulları, ey Fihroğulları, ey Adiyogulları size bu dağın ardında sizin üzerinize saldıracak atlılar var, desem bana inanır mısınız?” buyurdu. Onlar, “Evet” dediler. Resûlullah^(s.a.v.) “ Öyleyse ben size önünüzde gelecek büyük bir azabın bildircisiyim.” buyudu. Bunun üzerine Ebû Leheb “Helak olasıca! Bizi buraya bunun için mi çağırдың?” dedi. Buna binaen “*Ebû Leheb'in elleri kurusun!*”²⁵⁷ âyetleri indirildi.²⁵⁸

2.2.5. Şia Rivayetleri ve Sa‘lebî’nin Konumu

Sözlük anlamı “desteklemek, tâbi olmak, şâyi olmak, çoğalmak” anlamlarında kullanılan şiyâ köküne dayanan şia kelimesinin “taftar, yardımcı, destekleyici; bir işi gerçekleştirmek için bir kimse etrafında toplanan grup” anlamına geldiği söylenebilir. Tekili şîi şeklinde kullanılmaktadır. Terim olarak Resûlullah’ın^(s.a.v.) vefatı akabinde halifeliğin Hz. Ali ve onun evlâdlarına geçmesi gerektiği konusunu savunmakta olan toplulukları ifade etmektedir.²⁵⁹

Şia’da sünnet, genel anlamıyla Hz. Peygamber^(s.a.v.) ve masum imamların söz, takrir ve fiilleri olarak tanımlanır. Bu anlamda hadis ilminde yegâne masum olarak nitelendirilebilecek Hz. Peygamber’in^(s.a.v.) yanı sıra imamların masum kabul edilerek söz, fiil ve takrirlerinin bulunması inancı, Ehl-i Sünnet açısından en ayırıcı vasıftır. Bu ve diğer birçok sebeple Şia kaynaklarından alınan rivayetlere Ehl-i Sünnet âlimleri sıcak bakmamışlardır. Şia kaynaklarından gelen rivayetlerle ilgili Bekir Kuzudişli’nin önemli tesbitlerini aynen aktaralım:

“Şii kaynaklarında ve Ehl-i sünnet kaynaklarda önemli oranda ilim, dua ve fikhî meselelerde dâhil, birçok konuda ortak olan hadisler olduğu dikkat çekmektedir. Şii kaynaklarda bulunan ortak hadislerin bazıları Muhammed el-Bâkir veya Cafer es-Sâdik gibi imamlar yoluyla nakledilmiş iken bir kısmı da Ehl-i sünnet kitaplarındakine benzer şekilde “tabiün - sahabe” tarihleriyle kaydedilmiştir.

Genelde Şia ile Ehl-i sünnet arasında olan ortak metinlerde imamlarla sahabeler yoluyla nakledilen hadisler arasındaki metinlerin çoğu aynıysa da, iki ekolün ayrıştığı konularda önemli farkların olduğu dikkat çekmektedir. Hadislerdeki bir kelimenin ilave veya hazfının Şianın lehinde önemli sonuçları olabilmektedir.”²⁶⁰

Sa‘lebî aleyhinde onun rivayetleri konusunda ihmalleri sebebiyle oluşan hücumlardan biri de esbâb-ı nüzûl rivayetlerine şii rivayetlerin karışmasıdır.

²⁵⁷ Tebbet 111/1-5.

²⁵⁸ Buhârî, “Tefsir”, (4971); Müslim, “İman”, (208); Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 10/323.

²⁵⁹ Mustafa Öz, “Şia”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/111-114.

²⁶⁰ Bekir Kuzudişli, “Şia’da Rivayet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18/1 (2018), 82-83.

Sa‘lebî’den önceki ve sonraki birçok müfessir bu konuda aldanmış ve tefsirler kasıtlı veya kasıtsız bu tür rivayetlerle dolmuştur. Bu sebeple İmam Taberî gibi birçok büyük müfessir Şîilikle itham edilmişlerdir.

Sa‘lebî esbâb-ı nüzûl yönünden tefsir ilmine sızan bu şîî rivayetlerden bir bölümünü kitabına almıştır. Şîî rivayetlerinden olan Hz. Ali^(r.a.) ile alakalı *el-Keşf* eserinde bulunan zayıf rivayetlerden bazılarını bakacak olursak:

Örnek 1:

Sa‘lebî, “*Belleyici kulaklar onu bellesin diye.*”²⁶¹ âyeti hakkında şöyle dedi:

Abdullah b. Hasan’dan rivayetle dedi: Bu âyet nâzil olduğunda Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Ey Ali, Allah Teâla’dan o kulakları senin kulağın yapmasını istedim.” Hz. Ali^(r.a.) der ki: “Bundan sonra hiçbir şey unutmadım, unuttuğum bir şey olmadı.”²⁶²

Salih b. Heysem’den rivayetle: “Bürdetü’l Eslemî’den işittim ki: Resûlullah^(s.a.v.), Hz. Ali’ye^(r.a.) buyurdu ki: “Allah bana seni yakınımda bulundurmamı, uzak tutmamamı, sana öğretmemi ve senin bellemeni emretti, iyice bellemek senin üzerinde haktır. “*Belleyecek kulaklar onu bellesin diye*”²⁶³ âyeti bunun üzerine nâzil oldu.”²⁶⁴

Bu iki hadiste zayıftır, Resûlullah’a^(s.a.v.) sahih bir tarikle bağlanmamaktadır. Fakat birinci hadis -Taberî’nin tefsirinde tahririne rağmen- Sa‘lebî’nin isnadında olduğu gibi ancak mürsel olarak gelmiştir. İlm-i hadiste bilindiği üzere sahâbe mürselleri dışında diğer mürsellerin başka bir tarikle tahriri yapılmamışsa ittifakla zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca bu hadisimizde Sa‘lebî’nin kaynakları arasında Rafizî bir Şîî olan Ebû Hamza es-Semalî adında tehlikeli bir kişi bulunmaktadır.

Ama diğer hadiste, Taberî de aynı hadisi zayıf bir isnad ile rivayet etmiş ve İbn Kesir ve Suyûtî sahih olmadığını söylemiştir.

²⁶¹ el-Hâkka 69/12.

²⁶² Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân* (b.y.: Mü’essesetü’r-Risâle, 2000), 29/55; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 10/28; Celâluddîn Abdurrahman Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki (Kahire: Merkez Hecer lil-buhus ve’d-dirasat el-arabiyye vel-İslâmiyye, 2003), 6/407; İbn Teymiyye, *Mecmu’u’l-fetevâ*, 13/354.

²⁶³ el-Hâkka 69/12.

²⁶⁴ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli’l-Kur’ân*, 29/65; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2002, 10/28; Vâhidî, *Esbâb-ı Nüzûl*, 465.

Örnek 2:

İnsan Sûresi'nde Allah Teâla şöyle buyurdu: “Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirdiler.”²⁶⁵

Bu âyet hakkında Sa‘lebî iki görüş nakletmiştir: Âlimler bu âyetin sebab-i nüzûlü hakkında ihtilaf ettiler. Mukâtil, “Bu âyet yoksula, yetime ve esire yediren Ensar’dan bir adam hakkında nâzil oldu.”, dedi.²⁶⁶

Sonra bu Ensarî’nin kıssasını, zayıf kabul edilen ve Sa‘lebî’nin de kendisinden naklettiği bir tefsir sahibi olan Ebû’l Hamza es-Sem‘âlî’ye muttasıl bir senetle zikretti. Ensarî’nin kıssasını bitirdiğinde de bir diğer kişinin bu âyetin Hz. Ali b. Ebî Tâlib^(r.a.), Hz. Fâtima^(r.anhâ) ve ikisine ait bir cariye olan Fidda hakkında nazil olduğunu söyledi.²⁶⁷

Bu kıssa gayet zayıf iki isnad ile getirildi. Bu kıssaya Vâhidî, Begavî, Zemahşerî, Râzî, Ebüssuûd, İbn Cevzî, Suyûtî, Hâzin, Şevkânî, Âlûsî gibi âlimler kısaca değinmesine rağmen, Sa‘lebî bunu daha uzun olarak anlatmaktadır. Biz de kısaca bu kıssa hakkındaki görüşleri aktarmakla yetineceğiz.

İbn Cevzî bu kıssayı naklettikten sonra şöyle demektedir: “Bu hadis şüphesiz uydurmadır.”²⁶⁸

Kurtubî de bu kıssa hakkındaki sırları ortaya çıkararak şöyle dedi: “Sa‘lebî, Kuşeyrî ve benzerlerinin Hz. Ali^(r.a.), Hz. Fâtima^(r.anhâ) ve o ikisinin cariyesi hakkındaki hadis sahih değildir.”²⁶⁹

Sa‘lebî’nin öğrencisi Vâhidî de bu rivayeti, kendi telif ettiği ‘*el-Basît*’te nakletti ve onun mevzû bir haber olduğunu söyledi. Ebû Hayyan, Hatîb eş-Şîrbînî, Zemahşerî, Râzî, Suyûtî’de ‘*Leâli*’ isimli eserinde buna muvafakat ettiler. Fakat İbn Cerir Taberî ve Suyûtî tefsirlerinde bu kıssadan hiç bahsetmediler.

Önceki iki örnekte, Sa‘lebî’nin naklettiği sahih bir tarike dayanmayan sebab-i nüzûl rivayetleri görülmektedir. Bunların sahih oldukları düşünülse bile lafız, umumu

²⁶⁵ el-İnsân 76/8.

²⁶⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 10/98; Begavî, *Me‘âlim et-Tenzîl fî Tefsîru l-Kur‘ân=Tefsîru l-Begavî* (Beyrut: Dâru İhya’ el-Turâş el-‘Arabî, 1420), 8/294; Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi l-Kur‘ân* (Kâhire: Dâru’l-Kütüb el-Misriyye, 1964), 19/28.

²⁶⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 10/98.

²⁶⁸ İbn Cevzî, *Zâdu l-mesîr*, 8/432

²⁶⁹ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi l-Kur‘ân*, 19/28

ifade eder ve umum üzere kalır. Tefsir ilminde meşhur olan “Muteber olan lâfzın umûmudur, sebebin hususu değildir.”²⁷⁰ kuralı hatırlanmalıdır.

Burada Sa‘lebî’nin bu rivayetleri kullanması onun Şîlikle itham olmasına sebep olsa da tefsirinin bütünlüğü göz önüne alınarak adalet ve insafla meseleyi incelemek gerekmektedir. Sa‘lebî tefsirine bütün bir şekilde bakıldığında onun Şîlikten uzak olduğu görülmektedir.

Ayrıca bu durum el-Bakara 2/272. âyet, Berâe (et-Tevbe) sûresinin başında bulunan sebebi nüzûl ve el-Kasas 28/56. âyet incelendiğinde de görülecektir. Bu ve benzer âyetler, Şîilerin yanlış fikirlerini, o âyetlerin etrafında -tefsirlerinde- ispat etmeye çalıştıkları yerlerdir. Burada Sa‘lebî’nin kullandığı sahih veya zayıf rivayetlerin birini diğerine tercih etmeden kullandığı, Şîlikle ilgili rivayetlere meyli olmadığı görülmektedir.

Bu rivayetlerde, Sa‘lebî’nin üslubuna bakıldığında onun sahih olanları, sahih olmayanlara karşı kullandığı ve sebebi nüzûl farklarına işaret ettiği görülmektedir.

Şîî rivayetlerin etrafında Sa‘lebî’nin karşı durduğu bazı örnekler verelim:

Örnek 1:

Sa‘lebî, “Sizin veliniz ancak Allah’tır, peygamberidir, bir de Allah’ın emrine boyun eğerek namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren müminlerdir.”²⁷¹ âyeti hakkında şunları nakleder:

İbn Abbâs^(r.a.) dedi: “Bu âyet Ubâde b. Sâmit ve Abdullah b. Übey Selül hakkında, Ubâde’nin Yahudilerden uzak durması üzerine nazil olmuştur. Onun ‘Allah, Resulü ve iman edenler yüz çevirir mi? sorusu üzerine onlar hakkında, “Ey iman edenler Yahûdi Ve Hıristiyanları ve dost edinmeyin.”²⁷² âyetinden, “Sizin dostunuz(veliniz) ancak Allah’tır, Resulü’dür ve iman edenlerdir..”²⁷³ âyetine kadar -yani, Ubâde b. Sâmit ve Resûlullah’ın^(s.a.v.) ashâbı hakkında- nâzil oldu.” Câbir b. Abdullah’tan rivayetle, Abdullah b. Selâm Resûlullah’ın^(s.a.v.) yanına geldi ve dedi:

“Yâ Resulallah^(s.a.v.) bizim kavmimiz Kurayza ve Nâdir bizi terk ettiler, bizden ayrıldılar, bizimle oturmayacaklarına yemin ettiler”, dedi. Bunun üzerine bu âyet indi,

²⁷⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/32; Suyûtî, *İtkân*, 1/95; Tâhir b. Âşûr, *Mukaddimetu’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 1/46.

²⁷¹ el-Mâide 5/55.

²⁷² el-Mâide 5/51.

²⁷³ el-Mâide 5/55.

Resûlullah^(s.a.v.) ona bu âyeti okudu. O dedi ki: “Yâ Resulallah, biz dost olarak Allah’tan^(c.c.), Resulünden^(s.a.v.) ve mü’minlerden razı olduk.”²⁷⁴

İbn Abbâs (و هم راعون) kavlinden murad edilen yorumun gece ve gündüz yapılan nafile ibadetler olduğunu söylemektedir.²⁷⁵

Süddî ve ondan da İbn Ebî Hâkim ve Gâlib b. Abdullah der ki:

“(و الذين امنوا) kavlinden (و هم راعون)’a kadar Ali b. Ebî Tâlib^(r.a.) hakkındadır. Bir dilenci Ali b. Ebî Tâlib’e^(r.a.) mescitte rükû ederken uğradı, -Hz Ali^(r.a.)- ona yüzüğünü verdi.”²⁷⁶

Sonra Sa’lebî, İbn Abbâs’tan, “Sizin dostunuz Allah ve Resulüdür..” âyeti, Ebû Bekir Sıddîk hakkında nâzil olmuştur. Ebû Cafer Muhammed b. Ali: “Bu âyet mü’minler’in geneli hakkında nâzil olmuştur ” , dedi. Ona denildi: “ Bazı insanlar bu âyet Hz. Ali^(r.a.) hakkında nazil olmuştur.”, diyorlar. O, “O da mü’minlerdendir”, dedi. Dahhâk dedi: “ Sizin dostunuz Allah, Resulü ve iman edenlerden birbirlerine dost olanlardır.”²⁷⁷ Burada *el-Keşf* âyeti açıklamayı tamamladı.

Örnek 2: Sa’lebî’nin şia kaynaklı rivayetler karşısındaki konumunu açıklayacağımız örneklerden bir diğeri : “*Ey ehli Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*”²⁷⁸

Âyeti aktarıldıktan sonra Sa’lebî, Hz. Muhammed’in^(s.a.v.) ehli beytini cahiliyye kirlerinden arındırmak istendiğini vurguluyor ve ‘Ehl-i beyt’ kavramının anlamı üzerinde ihtilaf bulunduğunu belirtiyor. Daha sonra, bu kavramla Ezvâc-ı Tâhîrât’ın (r.a.) kastedildiği rivayetleri, sonra Hz. Ali^(r.a.), Hz. Fâtîma^(r.anhâ), Hasan^(r.a.) ve Hüseyin^(r.a.) kastedildiğini söyleyen rivayetleri ve Âl-i âba hadisini ve üçüncü bir görüş olarak da Haşimoğullarının kastedildiği rivayetleri getirilmiştir. Bu rivayetlerden ehl-i beyt ile kastedilene ikinci görüş olduğunu belirten bazı rivayetler:

Ebû Abdullah b. Fenecî’nin Ümmü Seleme’den işitildiğini naklettiği bir haberde; Hz. Peygamber^(s.a.v.) evinde oturulduğu bir sırada Hz. Fatîma^(r.anhâ) içerisinde

²⁷⁴ Sa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 4/79-80; Vâhidî, *Vasît fi tefsîri l-Kur’âni l-mecîd* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1994), 2/201; Begavî, *Meâlimu’t-tenzil*, 3/72.

²⁷⁵ Sa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 4/80; Vâhidî, *el-Vasît*, 2/202; Begavî, *Meâlimu’t-tenzil*, 3/73.

²⁷⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili l-Kur’ân*, 6/288-289; Sa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 4/80.

²⁷⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili l-Kur’ân*, 6/288; Sa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 4/80; Ebu Nuaym el-İsfehânî Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ*, (Beyrut: Dâru’l kitâbi’l-Arabî. 1405), 3/185.

²⁷⁸ el-Ahzâb 33/33.

küçük parça etlerin bulunduğu bir kap ile geldi. Resûlullah^(s.a.v.): “Eşini ve çocuklarını da çağır.”, buyurdular. Bunun üzerine Hz. Ali^(r.a.), Hz. Hasan^(r.a.) ve Hz. Hüseyin^(r.a.) geldiler ve altında bir âbâ serili olan uyuma odasında bu kaptan yemeye başladılar. Hz. Fâtıma^(r.anhâ) bu odada iken bu âyetin nazil olduğunu, akabinde Resûlullah’ın^(s.a.v.) yerdeki o âbâyı(örtüyü) alarak üzerlerine örttüğünü belirtir. Hz. Peygamber^(s.a.v.) ardından ellerini semâya kaldırarak “Bunlar benim ehl-i beytimdir, ..” buyurdu.²⁷⁹

Hüseyin b. Muhammed’in, Ebû Hübeyş Mukarri’den naklettiğine göre Abdullah b. Cafer Tayyâr’ın da babasından aktardığı bir rivayette: Resûlullah^(s.a.v.) gökyüzüne bakıp gözlerini indirdikten sonra: ... Hasan’ı sağına aldı, Hüseyin’i soluna aldı, Ali ve Fâtıma’yı önüne oturttu. Sonra onlara sarıldı ve buyurdu ki: “Ey Allah’ım, her peygamberin ehli vardır. Bunlar da benim ehlim.” buyurdular. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi.²⁸⁰

Bu iki örnekte, Şia’ların fikirlerinin ve bozuk haberlerinin dayandırılmaya çalışıldığı âyetlerin etrafında getirilen üslûb ve Sa‘lebî’nin bu rivayetler karşısındaki konumu ortaya konulmaktadır.

Birinci örneğe gelince Sa‘lebî, “*Sizin dostunuz Allah, Resulü ve iman edenlerdir.*”²⁸¹ âyetinde meşhur sebebi nüzûllerle tefsir etmiştir. O da âyetin Ubâde b. Sâmî ve Abdullah b. Übey hakkında nazil olmasıdır. Sonra Sa‘lebî, Câbir b. Abdullah rivayetini getirerek Abdullah b. Selâm^(r.a.) hakkında nazil olduğunu nakleder. Sonra Süddî’den zayıf olarak âyetin Hz. Ali^(r.a.) hakkında nazil olduğunu ve İbn Abbâs’tan Ebû Bekir Sıddık hakkında, Dahhâk’tan mü’minlerin geneli hakkında nazil olduğunu aktarır.

Sa‘lebî’nin burada âyetin Hz. Ali^(r.a.) hakkında nazil olduğunu göstermek için ayrı bir ihtimam göstermediği görülmekte, birinci görüşe ihtimam gösterdiği görülmektedir. O tefsirinin genelinde olduğu gibi çok fazla tercih ve açıklamaya gitmemektedir.

Fakat Taberî tefsirinde tercih ve açıklamalar yapmakta ve âyetin, Hz. Ali^(r.a.) hakkında nazil olduğunu göstermek için Sa‘lebî’den daha çok rivayet kullanmaktadır.

²⁷⁹ Tirmizî, “Tefsîri’l Kur’ân”, 5/361, (3205), (3787), (3871); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*,6/292, (2655); Sa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 8/42.

²⁸⁰ Tirmizî, “Tefsîri’l Kur’ân”, 5/361(3205); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*,6/292(26508); Sa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, 2002, 8/43.

²⁸¹ el-Mâide 5/55.

İkinci örneğe gelince, ‘Ehl-i beyt’ kavramının anlamındaki ihtilaftan bahsedilmektedir. Söze ‘Ehl-i beyt’ kavramının, ezvâc-ı tâhirâtı kastettiğini belirten bir rivayetlerle başlanmış, ikinci ve üçüncü görüşlere devam edilmiştir. Sa‘lebî’nin bu üç görüşten herhangi birine meyli görülmemiştir. İkinci görüşte daha çok rivayet serdetmişse de İmam Taberî’ye nispetle gerçekten az kalacaktır.

Nitekim Taberî’den ‘Ehl-i beyt’in Hz. Ali^(r.a.), Hz. Fâtıma^(r.anhâ), Hz. Hasan^(r.a.) ve Hz. Hüseyin^(r.a.) olduğunu gösteren 16 rivayet kullanmış. ‘Ehli beyt’ten murâdın Hz. Ali^(r.a.), Hz. Fâtıma^(r.anhâ), Hz. Hasan^(r.a.) ve Hz. Hüseyin^(r.a.) olduğu belirtilmiş. Bu sebeple Şîilikle de itham edilmiştir.

Biz burada Sa‘lebî ile -ondan önce gelen- Taberî’yi karşılaştırdığımızda Sa‘lebî’nin, Şîî rivayetleri aktarmaya daha az başvurduğu görülmektedir. Sa‘lebî’nin Şîî rivayetleri tercih ettiğine herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Onun durumu, Ehl-i sünnet âlimlerinin tefsirlerinde, Şîî haberlerden nakletmesine benzemektedir.

Bu iki örnekte Sa‘lebî’nin Hz. Ali^(r.a.), Hz. Fâtıma^(r.anhâ), Hz. Hasan^(r.a.) ve Hz. Hüseyin^(r.a.) hakkındaki rivayetlere karşı konumu ve Şîîliğe meyletmediği görülmektedir.

Sa‘lebî’nin esbâb-ı nüzûl rivayetlerine verdiği önemle birlikte, daha çok esbâb-ı nüzûlde karşılaşılan bazı Şîî rivayetleri aktarmada, kendisinden önce olan Taberî ve emsali müfessirler arasında daha hafif olduğu görülmektedir.

Onun Şîilikten uzak olduğu ve herhangi bir meyli bulunmadığı, onun Hz. Ali’dan^(r.a.) naklettiği: “Resûlullah^(s.a.v.), Hz. Ebû Bekir’i^(r.a.) öne geçirdi ve arkasında namaz kıldı, üçüncü olarak da Hz. Ömer^(r.a.) vardı. Herhangi biri, beni Ebû Bekir’e^(r.a.) ve Ömer’e^(r.a.) üstün kılmasın, böyle yapan olursa ona iftiracıya vurulan sopa vurulur ve şahadeti reddedilir.” rivayetinde de görülmektedir.²⁸²

²⁸² Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 9/236; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/240.

2.2.6. İsrâîlî Rivâyetler

İsrâîliyyât, kelime olarak İsrâîloğullarına nisbet edilen rivayetler anlamındadır. İstilahta ise çoğunlukla Yahûdî geleneğinden karışan, çoğu tevrattan aktarılan şeylere denir. Hadiste isrâîliyyât daha çok sahâbenin Ka‘bu’l-Ahbâr, Vehb b. Munebbih gibi kişilerden rivayet ettikleri haberlerdir. Bunlar hadis olarak değerlendirilmez, sahâbelerin İsrâîloğullarına ait haberleri olarak değerlendirilirler.²⁸³

Sahâbe, isrâîliyyâtın İslam’ın temel kaynaklarına uygun olanlarına olumlu bir tavır sergilemiştir. Kur‘ân-ı Kerim’e uygun olmayanları, muharref oldukları sebebiyle kabul etmemişlerdir. Rivayetine izin verilen kısım, Resûlullah’ın^(s.a.v.) peygamberliğinin isbatı ve bunun ilahî kitaplarda bulunması gibi örnekler verilebilir. Fakat mâsum peygamberlere iftira içeren kısımların rivayet edilmesi reddedilmiş, bunların rivayeti yalan olduklarını isbat etme amacı dışında câiz olmadığı belirtilmiştir.²⁸⁴

Bunların dışında bulunan rivayetlerin doğru olma ihtimali kadar yalan olma ihtimali de dikkate alınarak, bunlar hakkında tarafsız denilebilecek bir tutum sergilemişlerdir. Bu konuda Ebû Hureyre'nin şöyle bir rivayeti vardır: “...Hz. Peygamber^(s.a.v.): ‘Ehl-i Kitap’ı ne tasdik edin, ne de yalanlayın. Onlara, ‘Biz Allah’a, bize ve size indirilen’e iman ettik deyin.’” buyurdu.²⁸⁵

İsrâîliyyât, *Kur‘ân-ı Kerîm*’de kısa olarak anlatılan kıssalar için aktarılan rivayetlerde daha çok görülür. Bunların nakledilmesinde belirli başlı sebepler; Arapların coğrafi ve kültürel olarak sınırlı bir toplum oluşu, diğer dinlerden İslâm’a girenler ve eski dinlerin tesiri gibi etkenlerdir. İsrâîliyyâtın naklinde İslâm’a zarar vermek isteyenlerin tesiri de inkâr edilemez.

Bu rivayetler hadis kabul edilmemekle beraber, bir kısmı başta tefsir kitapları olarak İslâmî kaynaklar içinde rivayet edilmiştir. Hakkında lehte ve aleyhte değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu rivayetlerin hükmü özetlenecek olursa *Kur‘ân-ı Kerîm* ve sünnete uygun olanlar kabul edilmiş, İslâm’ın ruhuna uygun olmayanlar muharref kabul edilmiştir.

²⁸³ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 167.

²⁸⁴ Milibârî, *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbih*, 2/475.

²⁸⁵ Buhârî, “Tefsîr”, (5/50); Son cümle âyetten iktibas edilmiştir. (el-Bakara 2/136.)

Sa‘lebî tefsirinin de bu rivayetlere çokça yer verdiği görülmektedir. Bu sebeple İbn Teymiyye, Kettânî, Suyûtî gibi âlimler ve hadis tetkik edicileri tarafından şiddetli tenkitlere maruz kalmıştır. Önceki bölümlerde ilgili kitaplardaki yerleri verildi. Tefsirlerin tedvin edilmesinden, onun zamanına kadar yazılan tefsirlerde isrâîliyyattan rivayetler hep bulunmuştur. Fakat bunlardan isrâîliyyâtın nakilinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu da tefsir birikiminin tashihini ve bu rivayetlerin tesbitini gerekli kılmaktadır.

Esasen Sa‘lebî’nin haber ve kıssaları anlatmaya düşkün biri olduğu bilinmektedir, bu vâiz olarak tanınması ve dinleyenlere kıssaları çok anlatması sebebiyle olabilir. Bu müfessirin diğer kitaplarının arasında bulunan ‘*Kasasu’l-enbiyâ*’ isimli kitabında açık bir şekilde görülmektedir.

İsrâîliyyât konusunda maddeler halinde şunlar söylenebilir:

-Sa‘lebî İsrâîliyyât konusunda bazen isnadsız rivayet getirmiştir.

-Bazen bu rivayetler sahâbe veya tabiun râvilerine isnad edilmiştir.

-Bazen bir konuda farklı rivayetler getirilmiştir.

-Sa‘lebî kıssalar konusunda müfessirlerin görüşlerine yer vermiştir.

-Bazı İsrâîlî haberlerde Enbiyâların^(a.s.) ismet sıfatına zarar veren ve sahâbelerin itham edilmesine sebep olan bazı rivayetler bulunmaktadır.

Sa‘lebî tefsirinde bulunan kıssalar ve isrâîliyyatın, tefsirin farklı yerlerine yayıldığını göstermek için bazı örnekler verilecek. Burada şöyle bir uyarıda bulunmak gerekir ki: Sa‘lebî çoğunlukla müfessirlerin cumhuruna iştirak ederek, kıssa ve isrâîliyyâtı söyleyenine atfeder. Sa‘lebî’nin İsrâîliyyât konusunda rivayet ettiği örneklere bakılacak olursa:

Örnek 1:

“Şeytan oradan onların ayağını kaydırды da buldukları yerden onları çıkardı.”²⁸⁶

Sa‘lebî burada iblisin vesvesesi kıssasını Âdem^(a.s.) ve Havva vâlidemize ulaşma keyfiyetini anlattı. Ve şöyle rivayet etti: “Cennet bekçileri iblisin cennete girmesini men ettiler. İblis bir yılanın ağzında cennete girdi, ta ki Hz. Âdem^(a.s.) ve Hz.

---

²⁸⁶ el-Bakara 2/36.

Havva'ya ulaşana kadar. Onlara “*Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümranlığın yolunu göstereyim mi?*”²⁸⁷ dedi. Onlar bunu kabul etmeye yaklaşmadılar, bunun üzerine şeytan, Allah'a yemin ederek kendisinin nasihat edenlerden olduğunu söyledi. Onlar da ona kandılar. Onlar Allah adına kimsenin yalan yere yemin edemeyeceğini zannediyorlardı. Sonra Hz. Havva ağaçtan yemeye kalkıştı ve Hz. Âdem'e^(a.s.) yemesi için takdim etti.”²⁸⁸

Burada Sa‘lebî kıssayı âdetinin zıttına kimseye nisbet etmedi. Bu kıssayı Taberî de zayıf bir senedle daha geniş bir şekilde anlattı. Begavî, Sa‘lebî'nin tefsirinden atfetmeksizin rivayetleri nakletmiştir.²⁸⁹

İmam Râzî de bu rivayetleri nakletmiş ve onların geçersizliğini şöyle beyan etmiştir: “Bu benzerlerine iltifat edilmemeli, çünkü iblis yılanın ağzında -cennete-girmeye güç yetirdi de niçin kendi nefsinin yılan kılarak cennete giremedi?” demiştir. İbn Kesir ise bu kıssanın isrâîliyyâtta olduğuna işaret etmektedir.²⁹⁰

---

²⁸⁷ Tâhâ 20/120.

²⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, 1/235-236; Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2002, 1/183; Vâhidî, *el-Basît*, 2/767; Suyutî, *ed-Dürri'l-mensûr*, 1/108.

²⁸⁹ İbn Teymiyye, Begavî'nin Sa‘lebî tefsirini özetlediğini ve kendi tefsirini mevzu hadislerden koruduğunu belirtmiştir. (Bk. İbn Teymiyye, *Mukaddime Usuli't-tefsîr*, 19.)

²⁹⁰ İbn Kesir, *Tefsîri'l Kur'âni'l Azîm*, 1/114.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

El-Keşf ve'l-Beyan Bakara Suresinde Kullanılan Hadislerin Tahrir ve Değerlendirilmesi

3.1. Araştırmada Uygulanacak Tahrîc Yöntemi

el-Keşf ve'l-Beyân'ın Bakara suresiyle ilgili kısmında yer alan hadislerin tahrir ve değerlendirmesi yapılırken öncelikle kütüb-i tis'a (dokuz temel hadis kitabı) ve ilk dönemde te'lif edilmiş hadis kaynaklarında tesbiti yapılmış, ilgili hadis bu kaynaklarda varsa bu eserler ilk kaynak olarak belirtilmiştir. Temel hadis kitaplarında bulunmayan hadisler ise, diğer hadis kaynaklarında ve ilk dönem rivayet tefsirlerinde gösterilmiştir.

İkinci aşamada ise rivayetlerin sıhhatini tesbit ederken sened zinciri, seneddeki râvilerin durumları ve hadis âlimleri tarafından yapılan yorumlar dikkate alınarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca rivayetlerin sıhhatinin belirlenmesinde şahid ve mütabi' hadisler dikkate alınmış, bu hadislere ana hadisin dipnotlarında işaret edilmiştir. Nadir olarak bulunmakla birlikte müellifin hadisin değerlendirmesinde verdiği bilgiler de aktarılmıştır. Ümmetin âlimleri tarafından –hüccet ve muteber kabul edilen Buhârî ve Müslim'de geçen rivayetler çalışmamızda sahih olarak değerlendirilmiştir.²⁹¹ Bununla beraber özellikle bir rivayet hakkında Tirmizî'nin bir değerlendirmesi varsa bu aktarılmıştır.

Ayrıca bir rivayet kesin olarak mevzû değilse yani mevzû olduğu apaçık ortada değilse zayıflığı hangi derecede bulunursa bulunsun hadis olarak değerlendirilir. Bir hadis hakkında hem “Sahih” hem de “Sahih değildir” şeklinde birbirine zıt iki farklı görüş bulunabilmektedir. Dolayısıyla hadis “Bu isnadla sahih”, “Şu isnadla sahih değil” demek daha isabetlidir.²⁹² Bu çalışmada da özellikle zayıf hadislere işaret edilirken isnadı üzerinden zayıflığı belirtilmiştir. Zayıf olan râvilerin durumları kaynaklarda tesbit edilmiştir. Sonuç olarak hadislerin değerlendirilmesinin ardından

²⁹¹ İbn Salah, *Ulûmu'l-Hadis*, thk. Nureddin İtr (Dımaşk: Daru'l-Fikr, 1998), 18; Nevevî, *Şerhu Sahihi Muslim*, 1/19; Siraceddin Bulkînî, *Mehasinu'l-İstilah*, thk. Dr. Aişe Abdurrahman (Beyrut : b.y. 1974), 101; Salahaddin Alâî, *en-Nakdü's-Sahih*, thk. Mahmud Said Memduh (Beyrut: b.y., 1990), 27; İbn Hacer, *Nüket*, 1/380; Sehavî, *Fethu'l-Mugis*, 1/50; Süyûtî, *Tedribu'r-Ravî* (Beyrut: Daru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye, 1979), 1/132; Aliyyü'l-Karî, *Şerhu Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim (Beyrut: Darul-Erkam, ts.), 218; Mahmud Said Memduh, *Tenbihu'l-Muslim* (Riyad: Mektebetü'l-İmami'ş-Şafîî, 1988), 9.

²⁹² Ahmed Yücel, *Hadis Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 195.

rivayetlerin sıhhati ve kaynağı açısından genel bir değerlendirme imkânı doğmuştur. Bunlar yapılırken tezin amacıyla sapmamak için hadislerin açıklamalarına yer verilmemiştir.

3.2. Hadisler

el-Keşf ve'l-Beyân'ın Bakara suresiyle ilgili kısmında yer alan merfu isnadlı rivayetlerin tahric ve değerlendirmesi yapılmıştır. Tefsirde muallak olarak geçen hadisler isnadları bulunmadığı için değerlendirilmemiştir. Tahric ve değerlendirmede *el-Keşf ve'l-Beyân*'ın Dr. Salâh Bâ Usman ve ekibinin tahkiki ile neşredilen (Cidde, 2015) nüshasından faydalanılmıştır. Akabinde ise temel hadis kaynaklarında bulunması ve isnaddaki râvilerin durumlarına göre hadislerin değerlendirmelerine yer verilmiştir.

3.2.1. Kütüb-i Tis'a'da Bulunanlar

3.2.1.1. Buhari ve Müslim'de Bulunanlar

Hadis 1

Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim b. Yahyâ (üçyüz seksen üçüncü yılında, ona kıraaetle) haber verdi: Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Süfyân (üçyüz sekizinci yılda) dedi: Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî dedi: Ebû Hayseme Züheyr b. Harb dedi: Vekî'den, o Kehmes'ten, o Abdullah b. Bureyde'den, o Yahyâ b. Ya'mur'dan rivayetle, dedi: Müslim dedi: Ubeydullah b. Muaz el-Anbari (kendi hadisini) nakl etti: babam dedi: Kehmes'den, o Ebû Bureyde'den, o Yahyâ b. Ya'mur'dan dedi: "Busra'da ilk kader ile ilgili ilk konuşan Ma'bed el-Cühenî idi, ben ve Humeyd b. Abdurrahman el-Humeyri, umreye veya hacca gitmek üzere yola koyulduk ve dedik ki: Resûlullah'ın^(s.a.v.) sahabesinden birini bulsak ve ona bunların kaderle ilgili söylediklerini sorsak, mescidin içerisinde Abdullah b. Ömer'e denk geldik..."²⁹³

293

بينما نحن عند رسول الله - صلى الله عليه وسلم - (ذات يوم) ، إذ طلع علينا رجل شديد بياض الثياب شديد سواد الشعر، لا يرى عليه أثر السفر، ولا يعرفه منا أحد، حتى جلس إلى النبي - صلى الله عليه وسلم - فأسند (ركبته إلى ركبته) ، ووضع كفيه على فخذيه وقال: يا محمد، أخبرني عن الإسلام؟ فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : "الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمداً رسول الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت إن استطعت إليه سبيلاً". قال: صدقت. قال: فعجبنا له يسأله ويصدق. قال: فأخبرني عن الإيمان؟ فقال: "أن تؤمن بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر وتؤمن بالقدر خيره وشره". قال: صدقت، فأخبرني عن الإحسان؟ قال: "أن تعبد الله كأنك تراه، فإن لم تكن تراه فإنه يراك". قال: فأخبرني عن الساعة؟ قال: "ما المسؤول عنها بأعلم من

Hadis, Cibril hadisidir. Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir. İsnadı sahihtir.

Hadis 2

Muhammed b. İbrahim b. Yahyâ’dan rivayetle dedi: İbrahim b. Muhammed b. Süfyân’dan, o Müslim b. Haccac’dan rivayetle dedi: Ubeydullah b. Said ve Abd b. Hamîd’dan, onlarda Ebû Âmir el-İ’kadî’dan, o Süleyman b. Bilal’dan, o Abdullah b. Dînâr’dan, o Ebû Sâlih’dan, o da Ebû Hureyre’den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“İman yetmiş küsur şu’bedir. Hayâ da bir imandan bir şu’bedir.”**²⁹⁴

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir. İsnadı sahihtir.

Hadis 3

Abdullah b. Hâmid bize haber verdi: Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen’dan dedi ki: Muhammed b. Yahyâ’dan, o Yâkub b. İbrahim b. Sa’d’dan, o babasından, o İbn Şihâb’dan, o Hamîd’dan, o da Ebû Hureyre’den rivâyetle şöyle demiştir:

المسائل". قال: فأخبرني عن أماراتها، قال: أن تلد الأمة رببتها، وأن ترى الحفاة العراة العالة رعاء الشاء يتطاولون في البنيان". قال: ثم انطلق فليث ملياً، ثم قال: "يا عمر أتدري من المسائل؟". قلت: الله ورسوله أعلم. قال: "فإنه جبريل أتاكم يعلمكم دينكم".
Umreye veya hacca gitmek üzere yola koyulduk ve dedik ki: Resûlullah^(s.a.v.) sahabelerinden birini bulsak ve ona, bunların kaderle ilgili söylediklerini sorsak, mescidin içerisinde Abdullah b. Ömer b. Hattab’a denk gedik, birimiz sağından birimiz solundan onu kuşattık. Arkadaşımın sözü açmayı benden beklediğini hissettim ve: “Ey Ebû Abdurrahman, bizim oralarda Kur’an’ı okuyup ilim sahibi olduklarını sanan bazı kimseler, kaderin olmadığını ve Allah’ın, kulun yaptığı amellerinde herhangi bir payı olmadığını söylüyorlar”, dedim. O da onların hakkında açıklama yaptı ve: “Eğer onları görürsen benim onlardan beri(uzak) olduğumu ve onların benden beri(uzak) olduklarını söyle”, dedi. Abdullah b. Ömer, onların Uhud kadar infakı (sadakası) olsa da kadere iman etmedikçe, Allah’ın onlardan bunu kabul etmeyeceği üzerine yemin etti. Ve babası Ömer b. El-Hattab’dan^(r.a.) rivayetle dedi: Bir gün Hz. Peygamber’in^(s.a.v.) yanında otururken, birden bembeyaz elbiseli, simsiyah saçlı, üzerinde yolculuk izi belli olmayan ve onu da içimizden kimsenin tanımadığı bir adam geliverdi. Dizlerini peygamberin dizlerine dayadı ve ellerini dizlerinin üzerine koydu ve: “Yâ Muhammed, bana İslâm’dan haber ver”, dedi. Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“İslâm, Allah’tan başka İlah olmadığına ve Peygamber’in onun elçisi olduğuna şahadet etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucunu tutman, gitmeye güç yetirebilirsen hacca gitmendir.”** Adam: “Doğru söyledin”, dedi. Sahabeler: “Biz onun hem sorup hemde doğrultmasından hayret ettik”, dediler. Adam: “Bana imandan haber ver”, dedi. Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Allah’a, Melekeler’ine, kitaplar’ına, elçilerine ve kaderin iyisine ve kötüsüne iman etmendir.”** Gelen zat: “Doğru söyledin, bana ihsan’dan haber ver”, dedi. Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Allah’ı görürcesine ibadet etmen, şayet onu sen görmezsen de o seni görür.”** Adam: “Bana kıyametten haber ver”, dedi. Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Bu konuda soru sorulan, sorandan daha fazla bilgili değildir.”** Adam : “Öyleyse bana kıyametin alametlerinden haber ver.”, dedi. Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Cariyenin efendisini doğurmasını, yalın ayaklı, çıplak, fakir ve koyun çobanlarının bina yapmada yarıştıklarını görmendir.”** Daha sonra o adam gitti, ben bir süre bekledim. Sonra Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Ey Ömer soru soran adamın kim olduğunu biliyor musun?”. Allah ve Resul’ü daha iyi bilir, dedim. Resûlullah^(s.a.v.): “O Cibril’di, dininizi size öğretmek üzere gelmişti.” diye buyurdu.

Buhârî, “İman”, 37, (50); Müslim, “İman”, (5); Tirmizî, *Sünen*, “İman”, (2610); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/61.

294

"الإيمان بضع وسبعون شعبة والحياء شعبة من الإيمان"

Buhârî, “İman”, 3, (9); Müslim, “İman”, 57, 58, (35); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/67.

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Âdemle Musa münakaşa ettiler. Musa: Yâ Âdem, günahları...**”²⁹⁵

Müellifin hocası dışında diğer râviler sikadır. Müellifin hocası Ahmed b. Hâmid hakkında cerh ve ta'dil lafzı bulunamamıştır. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.²⁹⁶

Hadis 4

Muhammed b. Abdullah b. Hamdûn (ona kıraatle) bize haber verdi: Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen dedi ki: Muhammed b. Yahyâ'dan, o Abdurrahman b. Bişr ve Ahmed b. Yusuf'dan rivayetle dediler ki: Abdurrezzâk dedi ki: Mamer'den, o Hemmâm b. Münebbih'ten, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle dedi: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Âdemle Musa münakaşa ettiler. Musa: Yâ Âdem, günahları...**”²⁹⁷

Müellifin hocası dışında diğer râviler sikadır. Müellifin hocası Ahmed b. Hâmid hakkında cerh ve ta'dil lafzı bulunamamıştır. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 5

İbn Hâmid ve İbn Şuayb bize anlattılar, dediler ki: Mekkî b. Abdân dedi ki: Ahmed b. el-Ezher dedi ki: Ruh b. Ubade dedi ki: Avf b. Ebî Cemile'den, o Hallâs b. Amr'dan, o Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**İsrailoğulları olmasaydı yemek bozulmaz, et kokmazdı...**”²⁹⁸

²⁹⁵

"احتج آدم وموسى -عليهما السلام- فقال له موسى: أنت آدم الذي أخرجتك خطيئتك من الجنة، فقال له آدم: أنت موسى الذي اصطفاك الله بكلامه وبرسالته ثم تلومني علي أمرٍ قُدر علي قبل أن أخلق. قال: فحج آدم موسى"

“**Âdemle Musa münakaşa ettiler. Musa: Yâ Âdem, günahları, kendisini cennet'ten çıkaran sen misin, dedi. Âdem de ona: Sen Musa'sın! Allah, seni kelâmiyle ve peygamberliğiyle seçkin kıldı. Sonra beni yaratmazdan önce, Allah'ın bana takdir ettiği bir şeyden dolayı beni muaheze mi ediyorsun? dedi.**” Müteakiben Hz. Peygamber^(s.a.v.): “**Böylece Âdem, Musa'ya galebe çaldı!**” buyurdular.”

Buhârî, “el-Enbiya” 32, “Kader” 10; Müslim, “Kader”, 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/343; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/204.

²⁹⁶ Buhârî, “Tevhid”, (7515); Müslim, “Kader”, (2652).

²⁹⁷ "تحج آدم وموسى، فقال له موسى: أنت آدم الذي أعويت الناس وأخرجتهم من الجنة إلى الأرض؟ فقال له آدم: أنت موسى (الذي اصطفاك) الله على الناس برسالته؟ قال: نعم. قال: أتلومني على أمر كان قد كتب علي أن أفعله من قبل أن أخلق؟" قال: "فحج آدم موسى" "Âdemle, Musa münakaşa ettiler. Musa: Yâ Âdem, günahları kendisini cennetten çıkaran sen misin, dedi. Âdem de ona: Sen Musa'sın! Allah seni kelâmiyle ve peygamberliğiyle seçkin kıldı. Sonra beni yaratmazdan önce, Allah'ın bana takdir ettiği bir şeyden dolayı beni muaheze mi ediyorsun? dedi." Müteakiben Hz. Peygamber^(s.a.v.): “**Böylece Âdem, Musa'ya galebe çaldı!**” buyurdular.

Buhârî, “Tevhid”, (7515); Müslim, “Kader”, (2652); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/245.

²⁹⁸ "الولا بنو إسرائيل لم يخزن الطعام، ولم يخبث اللحم، ولولا حواء لم تكن أنتي زوجها"

Müellifin hocaları İbn Hâmid el-Vezân ve Şuayb b. Muhammed b. Şuayb hakkında cerh ve tadil bulunmamıştır. Ahmed b. Ezher “Sadûk”tur.²⁹⁹ Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 6

Ebû Said Muhammed b. Abdullah b. Hamdûn bize anlattı: Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen b. eş-Şarkî dedi ki: Muhammed b. Yahyâ’dan, o Abdurrahman b. Bişr ve Ahmed b. Yusuf’dan rivayetle, dediler: Abdurrezzak dedi ki: Ma‘mer’dan, o Hemmâm b. Münebbih’ten, o da Ebû Hureyre’den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“İsrâîloğulları çıplak olarak, birbirlerine baka...”**³⁰⁰

İsnadı sahihtir. Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 7

Muhammed b. Abdullah b. Hamdûn bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan dedi ki: Muhammed b. Yahyâ’dan, o Abdurrahman b. Bişr ve Ahmed b. Yusuf’dan, dediler ki: Abdurrazzak’dan rivayetle, dedi ki: Ma‘mer’dan, o Hemmâm b. Münebbih’ten, o da Ebû Hureyre’den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Her doğan, ancak fitrat üzere doğar. Bundan sonra anası babası ...”**³⁰¹

“İsrailoğulları olmasaydı yemek bozulmaz, et kokmazdı. Havva olmasaydı kadın kocasına ihanet etmezdi.”

Buhârî, “Enbiyâ”, 2; Müslim, Radâ’, 63; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/321.

²⁹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, 1/85.

³⁰⁰

"كانت بنو إسرائيل يغتسلون عُرَاة ينظر بعضهم إلى سِوَاة بعض، وكان موسى يغتسل وحده، فقالوا: والله ما يمنع موسى أن يغتسل معنا إِلَّا أَنَّهُ أَدْرُ، قال: فذهب مرة يغتسل فوضع ثوبه على حجر، ففرَّ الحجر بثوبه، قال: فجمع موسى في أثره يقول: ثوبي يا حجر، ثوبي يا حجر، حتَّى نظرت بنو إسرائيل إلى سِوَاة موسى، فقالوا: والله ما بموسى من بأس، فقام الحجر بعدما نظر (بنو إسرائيل) إليه فأخذ ثوبه فطفق بالحجر ضربًا". فقال أبو هريرة: والله إنه نَدَّبًا بالحجر ستَّة أو سبعة أثر ضرب موسى عليه السلام

"İsrâîloğulları çıplak olarak, birbirlerine baka baka yıkanırldı. Mûsâ ise yalnızca yıkanırđı. İsrailoğulları: Allah'a yemin olsun, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan men eden, ancak O'nun kasığının çıkık olmasıdır, derlerđi. Mûsâ bir defa yıkanmağa gitti, elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Akabinde taş elbisesini alıp kaçtı. Mûsâ: Ey taş elbiseği, ey taş elbiseği! Diyerek taşın arkasından koştı. Nihayet İsrâîloğulları onu (çırılçıplak) gördüler de: Vallahi Musa'da hiçbir kusur yokmuş, dediler. Ve Mûsâ elbisesini aldı da taşı dövmeğe başladı." Ebû Hureyre: "Vallâhi o taştta muhakkak altı yahut yedi dövme izi kalmıştır." dedi.

Buhârî, "Gusl", 20; Müslim, "Hayz", 75; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/332.

³⁰¹ " (من يُؤلَّدُ يُؤلَّدُ) على هذه الفطرة، فأبواه يهودانه أو ينصرانه، كما تُنَجِّونَ النَّهْيَةَ، فهل تجدون فيها جُدعاء حتى تكونوا أنتم " جُدَعُونَهَا؟ " قالوا يا رسول الله، أفرأيت من يموت وهو صغير؟ قال: "الله أعلم بما كانوا عاملين"

"Her doğan, ancak fitrat üzere doğar. Bundan sonra anası babası onu ya Yahûdî yaparlar, ya da Nasranî yaparlar. Nitekim hayvan, derli toplu bir yavru meydana getirir. Kusursuz doğan bu hayvan yavrularının içinde, sizler kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını buluyor musunuz? Nihayet sizler o hayvan yavrularının kulaklarını yarıp yırtanlar oluyorsunuz". Sahâbiler: Yâ Rasûlallah! Küçük iken ölen kimse hakkında ne re'y edersin, bize haber ver! dediler. Rasûlullah: "Onların ne işleyeceklerini Allah en iyi bilendir." buyurdu.

Buhârî, "Cenâiz", 78; Müslim, "Kader", 22; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/160.

Müellifin hocası Muhammed b. Abdullah b. Hamdûn hakkında, cerh ve ta'dil bulunmamıştır. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 8

Ahmed b. Übey bize anlattı: Muhammed b. İmrân bize anlattı: el-Hasen b. Süfyân dedi ki: İbn Ebî Şeybe dedi ki: İbn Ubeyd dedi ki: Muhammed b. İshâk'dan, o Bekir b. Abdullah b. el-Eşec'den, o Süleyman b. Yesâr'dan rivayetle, Resûlullah'ın^(s.a.v.) hanımı Meymûne'den^(r.anhâ) rivayetle, dedi ki: “**Resûlullah**^(s.a.v.) zamanında, bana ait...”³⁰²

Müellifin hocası Ahmed b. Übey hakkında cerh ve ta'dil bulunmamıştır. Senedde bulunan İbn İshak “Müdelles” olarak nitelendirilmektedir.³⁰³ Hadisin metni, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 9

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin es-Sekafî (ona kıraatle), anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshâk es-Sünnî bize (ed-Dinur'da) anlattı, dedi ki: Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinân en-Nesâî (Mısır'da) dedi ki: Muhammed b. el-Müsennâ ve Muhammed b. Beşşâr'dan, o da Muhammed'den, o Şu'be'den, o el-Esved b. Kays'dan rivayetle dedi ki: Said b. Amr b. Said b. As'dan, o İbn Ömer'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Biz ümmî bir ümmetiz...**”³⁰⁴

İsnad sahihdir. Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

³⁰²

عن ميمونة زوج النبي - صلى الله عليه وسلم - قالت: أعتقت جارية لي، (فدخل عليّ) النبي - صلى الله عليه وسلم -؛ فأخبرته بعقبتها، فقال: "أجرِك الله، أما إنك لو أعطيتها بعض أخوالك كان أعظم لأجر"

“Resûlullah^(s.a.v.) zamanında, bana ait bir câriyeyi âzâd ettim. Resûlûllâh^(s.a.v.) yanıma girdiğinde, O'na^(s.a.v.) onun azad olduğunu anlattım. Resûlûllâh^(s.a.v.): “Onu dayılarına verseydin, sevabın için daha büyük bir şey olurdu.” buyurdu.”

Buhârî, “Hibe” 14; Müslim, “Zekât” 44; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/400; Abd b. Humejd Ebu Muhammed Abdülhamîd b. Humejd b. Nasr el-Kessî (el-Keşşî), *el-Müsned*, thk. Subhi Berdri es-Sâmerrâî ve Mahmud Muhammed Hali es-Saidî, (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1408/1988), 446; Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994), 24/23; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, 2/232; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/337.

³⁰³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1/825.

³⁰⁴ "إنما أمة أمية لا نحسب، ولا نكتب، الشهر هكذا، وهكذا، وهكذا." وعقد بالإبهام في الثالثة، والشهر هكذا، وهكذا، وهكذا تمام الثلاثين " **“Biz ümmî bir ümmetiz. Yazıyı hesabı bilmeyiz. Ay şöyle, şöyle ve şöyledir...”** buyurmuş; üçüncüde başparmağını yummuş: **“Bazen de ay şöyle, şöyle ve şöyle olur.”** buyurmuş yâni otuz çeker demek istemiş.

Buhârî, “Savm”, (1913); Müslim, “Sıyâm”, (1080); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Sıyâm”, 4/140; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistanî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muhammed Kâmil Karabelli (Şam: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemîyye, 2009), “Savm”, (2319); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/411.

Hadis 10

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekkî b. Abdân dedi ki: Abdullah b. Hâşim dedi ki: Yahyâ b. Said'den, o Hişâm'dan, o babasından, o Hz. Aişe'den rivayetle: Hamza b. Amr'dan rivayetle, dedi ki: "Hz. Peygamber'e^(s.a.v.): "Ben yolculukta oruç tutayım mı?" diye sordu. Bu zât çok oruç tutardı. Resûlullah^(s.a.v.): **"İstersen oruç tut, istersen ye!"** buyurdu."³⁰⁵

Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 11

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed ed-Dînûrî bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed ed-Dînûrî dedi ki: Ahmed b. Şuayb (Mısır'da) dedi ki: Şuayb b. İshak dedi ki: Abdulvehhab b. Said dedi ki: Şuayb b. İshak dedi ki: el-Evzâ'î dedi: Yahyâ Ebû Kesir dedi: Muhammed b. Abdurrahman dedi: "Câbir b. Abdullah'dan^(r.a.) rivâyette, Resûlullah^(s.a.v.), bir ağacın gölgesinde su ile serinletilen bir adama rastladı ve: **"Arkadaşınıza ne oldu?"** buyurdu. Oradakiler: "Oruçluydu..."³⁰⁶

İsnadı hasendir. Çünkü Abdulvehhab b. Said "Sadûk"tur.³⁰⁷ Hadisin sahih tarikleri vardır.³⁰⁸ Hadis "Sahih li-gayrihi"dir. Hadis, 'Ruhsata sarılın; Allah'ın sizin için tanıdığı bir kolaylık var onu kabul edip kullanın.' lafzı olmaksızın Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.³⁰⁹

Hadis 12

Ebû Abdullah bize dedi ki: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: İshak b. İbrahim dedi ki: Ebû Muaviye'den, o Âsım el-Ahvel'den, o Müverrik el-Aclî'den, o

305

عن عائشة أن حمزة بن عمرو قال: يا رسول الله إني كنت أسرد الصوم، أفأصوم في السفر؟ قال: "إن شئت فصم وإن شئت فأفطر" Buhârî, "Savm", 33; Müslim, "Siyâm", 103; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/489.

306 أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - مر برجل في ظل شجرة يرش عليه الماء قال: "ما بال صاحبكم هذا؟" قالوا: يا رسول الله "Arkadaşımıza ne oldu?" buyurdu. Oradakiler: "Oruçluydu" dediler. Resûlullah'de^(s.a.v.): **"Yolculukta oruç tutmanız ibadetten değildir. Ruhsata sarılın; Allah'ın sizin için tanıdığı bir kolaylık var, onu kabul edip kullanın."** Dârimi, "Siyâm": 16; İbn Mâce, "Siyâm": 11; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/494.

307 İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/632.

308 Buhârî, "Siyam", (1946); Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, "Siyam", (1115); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Savm", 4/177, (2262); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Savm", 2/328, (2407).

309 Buhârî, "Siyâm", (1946); Müslim, "Siyâm", (1115).

da Enes b. Mâlik'den^(r.a.) rivayetle, dedi ki: "Hz.Peygamber^(s.a.v.) ile birlikte seferde bulunuyorduk..."³¹⁰

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 13

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân şöyle dedi: Mekki b. Abdân dedi ki: Abdullah b. Hâşim dedi: Yahyâ b. Said'den, o Mecâlid'den rivâyetle dedi ki: Âmir dedi ki: Adıyy b. Hâtim'den^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: "Resûlullah^(s.a.v.) bana namazı ve orucu öğretti. Şöyle buyurdu: "Şöyle şöyle namazı kıl, oruç tut... Resûlullah^(s.a.v.): **"Ey İbn Hâtim Gecenin karanlığından, gündüzün beyazlığının ..."** buyurdu."³¹¹

Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 14

Abdullah b. Hâmid el-Asbahânî bize anlattı: Muhammed b. Ahmed b. Hubeys el-Begavî dedi ki: İbrahim b. İshak b. Ebî'l-Anbes'den, o Muhammed b. Ya'lâ Zenbur'dan, o Muhammed b. Amr'dan, o Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Ben ancak (sizin gibi) bir beşerim..."**³¹²

310 عن أنس بن مالك قال: كنا مع رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، فمنا الصائم، ومنا المفطر، فنزلنا في يوم حار، واتخذنا ظلالاً، فسقط الصوام، وقام المفطرون؛ فسقوا الركاب، فقال رسول - صلى الله عليه وسلم -: "ذهب المفطرون بالأجر اليوم" "Hz.Peygamber(s.a.v.) ile birlikte seferde bulunuyorduk. Kimimiz oruçlu, ki-mimiz oruçsuz idik. Sıcak bir günde bir yerde mola verdik. Ekseriyetle, gölgelenenlerimiz elbisesi olanlardı. Bâzılarımız güneşten eli ile korunu-yordu. Derken oruç tutanlar (bîtap) düştüler. Tutmayanlar kalkarak sa-dırları kurdular ve develeri suladılar. Bunun üzerine Resûlullah(s.a.v.): "Bugün oruç tutmayanlar ecir alıp gittiler." buyurdu." Buhârî, "Cihad", (2890); Müslim, "Siyâm", (100)(1119); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Siyâm", 4/182, (2283); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/503.

311 " صلّ كذا وكذا، وصم، فإذا غابت الشمس، فكل واشرب حتى يتبين لك الخيط الأبيض من الخيط الأسود، وصم ثلاثين يوماً إلا أن ترى الهلال قبل ذلك". قال: فأخذت خيطين من شعر أبيض وأسود، فكنت أنظر فيهما، فلا يتبين لي، فذكرت ذلك للنبي - صلى الله عليه وسلم - رسول الله - صلى الله عليه وسلم - حتى بدت نواجذه، وقال: "يا ابن حاتم، إنما ذاك بياض النهار من سواد الليل" Resûlullah^(s.a.v.) bana namazı ve orucu öğretti. Şöyle buyurdu: **"Şöyle şöyle namazı kıl. Oruç tut. Güneş battığı zaman ye iç, tâ ki beyaz iplik siyah iplikten belli oluncaya kadar. Ondan önceki hilali görmedikçe otuz gün oruç tut."** Dedim ki: Ben de beyaz ve siyah saçtan iki iplik aldım. Ve onlara baktım, ama benim için netleşmedi. Bu yüzden Hz. Peygamber'e^(s.a.v.) memnuniyetsizliğini hissedene kadar bunu anlattım. Resûlullah^(s.a.v.): **"Ey İbn-i Hâtim! Gecenin karanlığından, gündüzün beyazlığının seçilmesidir."** buyurdu.

Buhârî, "Savm", 27; Müslim, "Siyâm", 17; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/550.

312 "إنما أنا بشر، ولعل بعضكم أن يكون ألحن بحجته من بعض فأقفي له، فمن قضيت له بشيء من مال أخيه؛ فإنما أقطع قطعة من النار"

"Ben ancak (sizin gibi) bir beşerim. Bâzınızın ifâdesi, bâzınızın ifadesinden daha iyi olması umulur. Bu itibarla, ben kimin lehinde kardeşi (yâni hasmı)nın hakkından bir parça kesersem, şüphesiz o kimseye ateşten bir parça kesmiş olurum." Buhârî, "Hıyel", 9, "Ahkâm", 20; Müslim, "Akdiye", 4; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/15.

İsnadda Muhammed b. Ya'lâ "Metrûk"tur.³¹³ Fakat hadisın metni Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 15

Ebû Amr Ahmed b. Übey el-Havcânî bize anlattı: Ebû Osman Said b. İbrahim b. Ma'kil en-Neseî dedi ki: Ebû'l-Hasan Ali b. Abdulaziz el-Bağdadî (Mekke'de) dedi ki: Muhammed b. Said el-Asbahanî dedi ki: Hafs b. Gıyâs'dan, o Haccac ve İbn Cüreyc'den rivayetle, onlar A'ta'dan, o da İbn Abbas'dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.): **"Ramazân içinde (yapılacak) bir umre (sevâbca) bir hacc (gibi)dir ..."** buyurdu.³¹⁴

Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 16

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdullah bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshak'dan rivayetle, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb dedi ki: İshak b. İbrahim dedi ki: Vekî' dedi ki: Şu'be'den, o Nu'man b. Sâlim'den, o Amr b. Evs'ten, o da Ebû Rezîn el-Ukaylî'den rivâyete göre, (kendisi Resûlullah'a^(s.a.v.) gelerek) dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Babam çok..."³¹⁵

İsnadı sahihtir. Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarında sahih kabul etmiştir.³¹⁶ Zehebî'de muvafık bulmuştur. Tirmizî, bu hadise "Hasen-sahih" demektedir.³¹⁷

Hadis 17

Hüseyin bize haber verdi: Ahmed dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: Muhammed b. İsmail et-Taberanî bana söyledi: Ahmed b. Hanbel dedi ki: Yahyâ b. Said dedi: Şu'be'den, o Mansûr ve Süleyman'dan, onlar İbrahim'den, o Esved'den

³¹³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivayetün fi'l-kitabi ve'l-sünne*, thk. Muhammed Avvame (Daru'l-Kıble li'Sekafeti'l-İslâmiyye, 1992), 2/232.

³¹⁴ "عمره في رمضان تعدل حجة معي" **"Ramazân içinde (yapılacak) bir umre (sevâbca) bir hacc (gibi)dir. Yâhud -Rasûlullah'ın söylediğinden olarak- ona yakındır."** Buhârî, "İhsâr", 37; Müslim, "Hac", 222; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/84.

³¹⁵ "حج عن أبيك واغتمر" **"Ey Allah'ın Rasûlü! Babam çok yaşlıdır, hac ve umre yolculuğuna gücü yetmez"** dedi. Rasûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Babanın yerine hac ve umre yapiver"** Buhârî, "İhsâr", 37; Müslim, "Hac", 222; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/98.

³¹⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/654, (1768).

³¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, "Hac", (930).

rivayetle, Hz. Âişe^(r.anhâ) demiştir ki: “Resûlullah^(s.a.v.) ile birlikte (hac için yola) çıktık. Sadece haccı gördük.”³¹⁸

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 18

Hüseyin bize haber verdi: Ahmed dedi ki: Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb dedi ki: Yahyâ b. Habîb b. Arabî’den, o Hammâd’dan, o Hişâm’dan, o babasından, o da Hz. Âişe’den^(r.anhâ) demiştir ki: “..Resûlullah ile... Şöyle buyurdu: “**Zilhicce hilâline yakın (bir günde) Resûlullah^(s.a.v.) ile beraber yola yola çıktık. ...**”³¹⁹

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 19

Ebû Abdullah b. Fünceveyh ed-Dînûrî dedi ki: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshak es-Sünnî dedi ki: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi: Yakûb. İbrahim dedi ki: Heşîm dedi ki: Abdülaziz b. Suheyb’den, o Hamîd et-Tavîl ve Yahyâ b. Ebî İshak’tan, hepsi Enes b. Mâlik’ten^(r.a.) rivayetle, o dedi ki: “Ben, Resûlullah’ı^(s.a.v.) “**Umre ile hac...**”³²⁰

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 20

Ebû Abdullah bize haber verdi: Ebû Bekir es-Sünnî dedi: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: Muhammed b. Abdu’l-Ala’ es-San’anî dedi: Halid’den, dedi: Şu’be, dedi: Humeyd b. Hilal bana söyledi: Mutarrif’i şöyle derken işittim, bana dedi ki: İmrân b. el-Huseyn’den rivayetle: “Resûlullah^(s.a.v.), hac ve umrenin arasını cem

³¹⁸ Buhârî, “Hac”, (1762)(1772); Müslim, “Hac”, (1211); Ebû Dâvûd, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn ‘Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, ts.), “Menasik”, (1783); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Menasik-i Hac”, 5/146, (2718); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 5/107.

³¹⁹ عن عائشة - رضي الله عنها - قالت: خرجنا مع رسول الله - صلى الله عليه وسلم - موافين لهلال ذي الحجة، فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: “من شاء أن يهمل بالحج فليهل، ومن شاء أن يهمل بعمرة فليهل بعمرة”

“**Zilhicce hilâline yakın (bir günde) Resûlullah^(s.a.v.) ile beraber yola çıktık. Zülhuleyfe’ye varınca Resûlullah^(s.a.v.): “Hacca niyet etmek isteyen (hacca) niyet etsin. Umreye niyet etmek isteyen de umreye niyet etsin.”**

Buhârî, “Umre”, (1786); Müslim, “Hac”, (1211)(117); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Menâsik”, (1778); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Menasik-i Hac”, 5/145, (2717); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 5/109.

³²⁰ "البك عمرة وحجًا، لبك عمرة وحجًا"

“Umre ile hac için lebbeyk! Umre ile hac için lebbeyk!” Buhârî, “Hac”, (1548,1551); Müslim, “Hac”, (214)(1215); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Menâsik”, (1795); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Menâsik-i Hac”, 5/150, (2729); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 5/111.

etmiştir. Sonra vefatına kadar bundan nehy buyurmamıştır. Bunu haram kılan bir Kur'ân ayeti de nazil olmamıştır.”³²¹

İsnadı sahihtir. Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 21

Ebû Muhammed el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (imla ile) dedi ki: Ebû Hâmid Ahmed b. Hamdûn b. Umâra el-A'meşî dedi ki: Muhammed b. Ubeydullah b. Ziyâd el-Ziyâdî dedi ki: Fudayl b. İyad’dan, o Mansûr’dan, o Ebû Hazım’dan, o da Ebû Hureyre’den^(r.a.) rivâyette, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Her kim hacceder...”**³²²

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 22

Ebû Abdullah bize anlattı: Ahmed b. Cafer b. Hamdân dedi ki: Yusuf b. Abdullah b. Mâhân dedi ki: Musa b. İsmail dedi ki: Hammâd dedi ki: Sâbit’ten rivayette, onlar Enes b. Mâlik’e: “Bizim için Allah’a dua et.” dediler...”³²³

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 23

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Muhammed b. Yâkub dedi: el-Hasan b. Ali b. Affân dedi: Muhadır’dan, o Hişâm’dan, o Muhammed’dan, o Yahyâ b. Ebî İshak’tan, o Süleyman b. Yesâr’dan, o Abdullah b. Abbâs’tan, o da Fadl b.

³²¹ جمع رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بين حجة وعمره، ثم توفي قبل أن ينهى عنهما، وقبل أن ينزل القرآن بتحريمه Buhârî, “Hac”, (1571); Müslim, “Hac”, (167)(1226); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Menasik”, 5/149, (2726); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Menasik”, (2978); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/113.

³²² "من حج هذا البيت فلم يرفث ولم يفسق خرج من ذنوبه كيوم ولدته أمه"

“Her kim hacceder ve bu yaptığı hac süresince her türlü kötü söz ve Allah’ın çizdiği dosdoğru yoldan dışarı çıkmak gibi bir suç işlemezse, geçmiş günahları affedilir.”

Buhârî, “Hac”, (1820); Müslim, “Hac”, (438)(1350); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Menasik”, (2889); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Mugnî, 2000), (1837); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Hac”, 5/114, (2627); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/164.

³²³ قال أنس وكان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يكثر أن يدعو بها: "اللهم ربنا آتنا في الدنيا حسنة، وفي الآخرة حسنة، وقنا عذاب النار"

Enes b. Mâlik’e: “Bizim için Allah’a dua et.” dediler. O dedi ki: “Ey Rabbimiz, bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru.” Ona tekrar dediler ki: “Bizim için duayı arttır.” Dedi ki: “Ne istiyorsunuz? Yüce Allah’tan size dünya ve ahiret için hayırlısını istedim.” Enes dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) sık sık bu duâyı tekrar ederdi: **“Ey Rabbimiz, bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru.”**

Buhârî, “Tefsir”, (4522); Müslim, "Zikir ve'd-Dua", (27)(2690); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Vitr”, (1519); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/208-209-277, (13163-13186-13936); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/235.

Abbâs'dan^(r.a.) rivâyete göre, dedi: “Bir adam Resûlullah'a^(s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: **“Ey Allah'ın Rasûlü! Anneme hac farz oldu...”**³²⁴

Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 24

İbn Şuayb dedi ki: er-Rebi' b. Süleyman dedi ki: Esed b. Musa'dan, o Hammâd b. Seleme'den, o Sabit'ten, o da Hz. Enes'ten^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “Ümmü Süleym'in ağaçtan oyularak yapılmış bir bardağı vardı. Ümmü Süleym^(r.anhâ) der ki: “Resûlullah'a^(s.a.v.) her türlü meşrûbât, su, bal şerbeti, süt ve şerbeti onunla verirdim.”³²⁵

İsnadı sahihdir. Hadis, Buhari ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 25

Ebü'l-Hasan Muhammed b. el-Hüseyn b. Dâvûd b. Ali b. İsa b. Muhammed b. el-Kâsım b. Zeyd b. el-Hasen b. Ali b. Ebî Tâlib (imla ile) dedi ki: Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Eyyub b. Selmeveyh dedi ki: Muhammed b. Yezid es-Sülemî dedi ki: Ebû Câbir Muhammed b. Abdu'l-Melik el-Basrî dedi ki: Ebü'l-Gusn'dan rivayetle dedi: Hişam b. Urve bana “Nebiz içer misin?” diye sordu. Ben “Evet, vallahi ben içerim” dedim. O bana babasından, o da Hz. Aişe'den rivayetle dedi: “Resûlullah^(s.a.v.): **“Sarhoşluk veren her şeyin başı ve sonu da haramdır.”** buyurdu.”³²⁶

324 كان ردف النبي - صلى الله عليه وسلم - فأتاه رجل فقال: إنَّ أُمِّي عَجُوزٌ كَبِيرَةٌ لَا تَسْتَمْسِكُ عَلَى الرَّحْلِ، فَإِنْ رِبَطْتَهَا خَشِيتُ أَنْ أَقْتَلَهَا (أَفَاحَجَ عَنْهَا)، فَقَالَ لَهُ: "أَرَأَيْتَ" لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكَ دِينَ كُنْتَ قَاضِيَهُ؟" قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: "فُحِّجْ عَنْهَا"

Bir adam Resûlullah'a^(s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasûlü! Anneme hac farz oldu. Kendisi çok ihtiyar olup yolculuk yapamaz, onu (hac yaptırırken) ölmesinden korktum.” dedi. Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.): “**Ne dersin! Annenin bir borcu olsa, onu öder miydin?**” Adam: “Evet” dedi. “**Onun yerine sen hac yapıver.**” buyurdular. Buhârî, “Hac”, (1513); Müslim, “Hac”, (1334-1335); Tirmizî, *Sünen*, “Hac”, (928); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Menâsiki'l-Hac”, 5/118-119, (2641-2642); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/240.

325 كان لأم سليم قدح، فقالت: سقيت فيه رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كل الشراب: الماء، والعسل، واللبن، والخبز Müslim, “Eşribe”, (2008); Buhârî, “Eşribe”, (5638); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 8/118; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 6/261; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/502.

326 “**Sarhoşluk veren her şeyin başı ve sonu da haramdır.**” Buhârî, “Vudu”, (242); “Eşribe”, (5585-5586); Müslim, “Eşribe”, (2001); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3682); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/297-298, (5591-5594); Tirmizî, *Sünen*, “Eşribe”, (1863); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/536.

İsnadda bulunan Ebü'l-Gusn Düceyn b. Sabit zayıftır.³²⁷ Hadis benzer lafızlarla Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 26

Ebü Muhammed el-Mahledî ve Ebü'l-Hüseyin el-Kantarî bize anlattılar: Ebü'l-Abbas es-Sîrac dedi ki: İshak b. İbrahim dedi: Abdurrezzâk b. Hemmâm dedi ki: Muammer'den, o Âsım el-Ahval'den, o da Muâze el-Adeviyye'den^(r.anhâ) rivâyete göre: **“Bir kadın Hz. Âişe'ye^(r.anhâ), hayırlı günlerimizde...”**³²⁸

İsnadı sahihtir. Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 27

Yahyâ b. Muhammed b. Yahyâ bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ziyad dedi ki: İsmail b. İshak dedi ki: İsa b. Mina dedi ki: Muhammed b. Cafer b. Ebî Kesir'den, o Zâid b. Eslem'den, o İyad'dan, o Ebû Said'den rivayetle, Resûlullâh^(s.a.v.): **“Akıl ve dîni noksan olanlardan ...”** buyurmuşlar.³²⁹

İsnadında müellifin hocası hakkında cerh ve tadil bulunamadı. İsa b. Mînâ hakkında “Hadisi yazılır” denilmektedir.³³⁰ Hadis, sahih bir tarikle gelmektedir.³³¹

³²⁷ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lam li'l-matbûât, 1971), 2/428.

³²⁸ أن امرأة سألت عائشة رضي الله عنها : ما بال الحائض تقضي الصوم، ولا تقضي الصلاة؟ فقالت لها: أحرورية أنت؟ ! قالت: لست بحرورية، ولكني أسأل. فقالت: كان يصيبنا ذلك على عهد رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، فنؤمر بقضاء الصوم، ولا نؤمر بقضاء الصلاة

“Hayırlı günlerimizde geçirdiğimiz namazları kaza edecek miyiz?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Âişe^(r.anhâ), o kadına: **“Sen, Kur’ân dışında başka hükümleri kabul etmeyen Harûrâ’daki insanlardan mısın? Rasûlullah^(s.a.v.) zamanında, bizden hayırlı kadınların namazlarını kaza etmeleri istenmezdi.”**

Müslim, “Hayz”, (69)(335); Buhârî, “Hayz”, (321); Tirmizî, *Sünen*, “Tahare”, (130); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Taharet”, (262); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/24.

³²⁹ قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم: "ما رأيت من ناقصات عقل ودين أذهب للب الرجل الحازم من إحدائكن". فقلن له: وما نقصان عقلنا، وديننا يا رسول الله؟ فقال: "أليس شهادة المرأة مثل نصف شهادة الرجل، فذلك من نقصان عقلها؛ أليس إذا حاضت المرأة (لم تصم، ولم تصل) ؟ " قلن: بلى. قال: "فذلك من نقصان دينها"

Resûlullâh^(s.a.v.): “Akıl ve dîni noksan olanlardan hiç birinin, akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim.” demiş. Kadın: “Yâ Resulâllah! Akıl ve dinin noksanlığı nedir?” diye sormuş. Resûlullâh^(s.a.v.): “Akıl noksanlığına gelince: İki kadının şahidliği bir erkeğin şahidliğine muâdildir. İşte aklın noksanlığı budur. Kadın günlerce namaz kılmaz, ramazanda (bir müddet) oruç tutmaz.” buyurdu. Biz: “Evet” dedik. Sonra Resûlullah^(s.a.v.): “Dinî noksanlığı da budur.” buyurmuşlardır.

Buhârî, “Hayz”, (304); “Zekât”, (1462); Müslim, “İman”, (80); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/26.

³³⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mizanu'l-İtidal fi nakdi'r-rical* (Beyrut: Daru'l Marife, 1963), 3/327.

³³¹ Buhârî, “Hayz”, (304), “Zekât”, (1462); Müslim, “İman”, (80); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/26.

Hadis 28

İbn Fünceveyh bize anlattı: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: İsmail b. Mesud dedi: Halid dedi ki: Hişam dedi ki: Ebû Abdurrahman söyledi: Ubeydullah b. Said'den, o Muaz b. Hişam'dan, o babası Yahyâ'dan, o Zeyneb bnt. Ebî Seleme'den rivayetle, (Mü'minlerin annelerinden) Ümmü Seleme'den^(r.anhâ) rivayet edildiğine göre, şöyle söylemiştir: **“Ben, Resûlullah^(s.a.v.) ile beraber onun çarşafı altında idim...”**³³²

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 29

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Yâkub dedi: Muhammed b. Abdullah b. Abdü'l-Hakem dedi: İbn Vehb dedi ki: Bahr b. Nasr bana dedi ki: Abdullah b. Vehb'den, o Yunus b. Yezid ve el-Leys b. Sa'd ve İbn Sem'an'dan, onlar İbn Şihab'dan, o Urve b. el-Zübeyr'in mevlası Habib'den, o Meymune'nin mevlası Nedbe'den, o Hz. Peygamber'in^(s.a.v.) hanımı Hz. Meymûne'den^(r.anhâ) rivayetle demiştir ki: **“Rasûlullah^(s.a.v.) hanımlarından...”**³³³

Müellifin hocası Abdullah b. Hâmid hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Habi³³⁴ ve Nüdbe³³⁵ “Makbûl” olarak nitelenmektedir. Hadis, Hz. Meymune'den^(r.anhâ) sahih bir tarikte gelmektedir.³³⁶

332

أن أم سلمة حدثتها قالت: بينما أنا مضطجة (مع رسول الله - صلى الله عليه وسلم -) في الخميعة، إذ حضت، فانسالت، فأخذت ثياب حبيضي. فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "أَنْفَسْتِ؟" قلت: نعم. فدعاني، فاضطجت معه في الخميعة (Mü'minlerin annelerinden) Ümmü Seleme'den^(r.anhâ) rivayet edildiğine göre, şöyle söylemiştir: “Ben Resûlullah^(s.a.v.) ile beraber, onun çarşafı altında idim. Kadınların gördüğü hayız kanımı, o esnada gördüm. Ben, çarşafın altından hemen uzaklaştım. Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.): “Hayız mı gördün?” diye sordu. Ben: “Kadınların gördüğü hayız kanımı gördüm, dedim.” Hz. Peygamber^(s.a.v.): “Bu, Allah'ın, Âdem kızlarına yazmış olduğu bir şeydir.” buyurdu. Ümmü Seleme dedi ki: “Ben uzaklaştıktan sonra durumumu düzelttim. (Hayız elbisemi giyip, tedbirimi aldım.) Sonra döndüm.” Resûlullah^(s.a.v.) bana: “Gelde, benimle beraber çarşafın altına gir.” buyurdu. Ümmü Seleme dedi ki: “Bunun üzerine, ben de O'nunla^(s.a.v.) beraber çarşafın altına girdim.”

Buhârî, “Hayz”, (298); Müslim, “Hayz”, (296); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Taharet”, 1/149; Dârimî, *es-Sünen*, (1085); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Taharet”, (637); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/41.

333

عن ميمونة قالت: كان (رسول الله) - صلى الله عليه وسلم - يباشر المرأة من نساءه وهي حائض إذا كان عليها إزار يبلغ أنصاف الفخذين، أو الركبتين

“Rasûlullah^(s.a.v.) hanımlarından birisi hayızlı iken, üzerinde uyluklarının yarısına veya diz kapaklarına kadar (olan kısmı) örtün bir örtü olduğu halde, ondan faydalanırdı.”

Buhârî, “Hayz”, (303); Müslim, “Hayz”, (294); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Taharet”, (267); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Taharet”, 1/151, (287); Dârimî, *es-Sünen*, (1097); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/44.

³³⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (1112).

³³⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4/210; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (8692).

³³⁶ Buhârî, “Hayz”, (303); Müslim, “Hayz”, (294); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Nikah”, (167).

Hadis 30

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekki b. Abdân dedi: Abdurrahman b. Bişr dedi: Abdurrezzak'dan, o es-Sevrî'den, o Mansûr'dan, o İbrahim'den, o el-Esved'den rivayetle, Hz. Âişe^(r.anhâ) şöyle demiştir: **“Ben ve Hz. Peygamber^(s.a.v.), birlikte birisi hayızlı iken, üzerinde uyluklarının...”**³³⁷

İsnadda müellifin hocası Abdullah b. Hâmid hakkında cerh ve ta'dil bulunmamıştır. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.³³⁸

Hadis 31

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Muhammed b. Abdullah Ebû Cafer Ebû'l-Zinba' dedi: Ravh b. Ferec dedi ki: Yahyâ b. Bekir'den, o İbn Lahia'dan rivayetle, o Ahmed b. Hazim'den, o Muhammed b. el-Münkedir'den, o Cabir b. Abdullah'tan rivâyete göre, şöyle demiştir: “Yahudiler şöyle derlerdi: “Kişi karısına...”³³⁹

İsnadda bulunan Abdullah b. Lüheyâ zayıf,³⁴⁰ Ahmed b. Hazım tanınmayan bir kişidir.³⁴¹ Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 32

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: el-Hâkim el-Celil dedi ki: Muhammed b. Âsım dedi: Cemil b. Yezid dedi ki: Şerik'ten, o Mansûr'dan, o Sâlim b. Ebû'l-Ca'd'dan, o da İbn Abbâs'dan^(r.a.) rivâyete, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz...”³⁴²

³³⁷ عن عائشة رضي الله عنها قالت: كنت أغتسل أنا ورسول الله - صلى الله عليه وسلم - من إناء واحد، ونحن جنبان، وكنت أغسل (رأس) رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، وهو معتكف في المسجد، وأنا حائض، وكان يأمرني إذا كنت حائضاً أن أتزر، ثم يبأشني **“Ben ve Hz. Peygamber^(s.a.v.) ile birlikte her ikimizde cünüp iken bir kaptan yıkanırđık. Kezâ O (mescidde) i'tikafta iken, ben de hayızlı olduğum halde başımı (i'tikaf yerinden dışarıya) çıkarırdığ da ben onu yıkarıdım.(Hayız olduğumda) O bana emrederdi, ben de izarımı bağlardım. Ben hayızlı iken Peygamber, tenini tenime dokundururdu.”**

Buhârî, “Hayz”, (299-301); Müslim, “Hayz”, (293); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Taharet”, (77); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Taharet”, 1/151; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/48.

³³⁸ Buhârî, “Hayz”, (299-301); Müslim, “Hayz”, (293).

³³⁹

عن جابر ابن عبد الله قال: كانت اليهود يقولون: من جامع امرأته، وهي مُجَبَّيَّة من دبرها في قبلها كان ولدها أحول. فذكر ذلك لرسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقال: "كذبت يهود". فأنزل الله - عزَّ وجلَّ -: {نيساؤكُم حرث لَكُم فآلُوا حَرثَكُم آتَى شِئْتُم}

“Yahudiler şöyle de derlerdi: **“Kişi karısına arkasından yaklaşıp cinsel ilişkide bulunursa ve bir çocuğu olursa o çocuk şaşı olur.”** Resûlullah^(s.a.v.): **Yahudiler yalan söylediler.”** buyurdu. Sonra Bakara 223. ayeti indirildi: **“Kadınlığınız sizin için nesil yetiştiren tarlalarınızdır. Bu yüzden tarlanıza nasıl isterseniz öylece varın...”**

Buhârî, “Tefsir”, (4528); Müslim, “Nikâh”, (119)(1435); Tirmizî, *Sünen*, “Tefsir”, (2978); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Nikâh”, (2163); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/75.

³⁴⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzi*, (3563).

³⁴¹ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 1/95; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 1/165.

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 33

Abdullah b. Hâmid (ona kıraatle) haber verdi: İsmail b. Muhammed bize haber verdi: Ahmed b. Melâib dedi ki: Muhammed b. Said el-Asbahanî dedi ki: Şerîk’ten, o Simak’tan, o el-Hasen’den, o Abdurrahman b. Semure’den^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Ey Abdurrahman! Bir şey üzerine...”**³⁴³

Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 34

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekkî b. Abdân dedi ki: Abdullah b. Hâşim dedi: Yahyâ b. Said’dan, o Süfyân’dan rivayetle dedi ki: Abdullah b. Dinar anlattı: İbn Ömer’i şöyle söylerken duydum: “Kureyş babalarının üzerine yemin ediyorlardı. Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Yemin eden kimse (Allah’tan başkasına yemin etmesin.)...”**³⁴⁴

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta’dil bulunamamıştır. Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 35

Ebû Amr el-Furâtî dedi ki: Ebû Nasr Mansûr b. Muhammed dedi ki: Muhammed b. Eyyûb dedi ki: Müsedded b. Müserhed dedi ki: Hammâd’dan, o Hanzala’dan rivayetle, Enes^(r.a.) dedi ki: “Resûlullah^(s.a.v.), sabah namazında rükûdan sonra Kunût okumuştur.”³⁴⁵

---

³⁴² "إذا أراد أحدكم أن يأتي أهله فليقل: بسم الله اللهم، جنبنا الشيطان، وجنب الشيطان ما رزقنا. فإن قُدرَ بينهما ولد لم يضره الشيطان" Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz karısına cinsel ilişkide bulunacağı zaman şöyle desin: ‘Allah’ın adıyla, Allah’ım! Bizi şeytandan uzak kıl ve onun şerrinden koru! Bize vereceğin neslimizden şeytani ve şerrini uzaklaştır.’ der. O ilişkiden bir çocuk meydana gelirse, şeytan ona zarar veremez.”

Buhârî, “Vudu”, (141); “Da’avât”, (6388); “Tevhid”, (7396); Müslim, “Nikâh”, (1434); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Nikâh”, (2361); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Nikâh”, (1919); Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 6/119.

³⁴³ "إذا حلفت على يمين فرأيت غيرها خيراً منها، فأت الذي هو خير، وكفر عن يمينك"

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Ey Abdurrahman! Bir şey üzerine yemin eder de başka bir şeyi ondan daha hayırlı görürsen, onu yap ve yemininin keffaretini öde.”**

Buhârî, "Eymân ve’n-Nüzûr", (6622); “Ahkâm”, (7146); Müslim, “İman”, (1652); Tirmizî, *Sünen*, "Nüzûr ve’l-Eymân", (1529); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Eymân ve’n-Nüzûr", (3277-3278); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, "Eymân ve’n-Nüzûr", 7/10-12; Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 6/127.

³⁴⁴ "من كان حالفاً (فلا يحلف إلا بالله)، ولا تحلفوا بآبائكم" **“Yemin eden kimse (Allah’tan başkasına yemin etmesin.) Babalarınıza (onların üzerine) yemin etmeyiniz!”** Buhârî, "Menâkıbu’l-Ensâr", (3836); Müslim, “İman”, (1646); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, "Eymân ve’n-Nüzûr", 4/7; Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 6/151.

İsnadda Hanzale “Zayıf” olarak belirtilmektedir.³⁴⁶ Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 36

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekkî b. Abdân dedi: Abdurrahman b. Bişr dedi: Abdurrezzak dedi ki: Muammer ve es-Sevrî’den, onlar el-A’meş’den, o Abdullah’dan anlattı: Mekkî dedi ki: Abdullah b. Haşim dedi ki: Abdullah b. Nemir ve Ebû Muaviye’den, onlar el-Ameş’ten, o Müslim’den, o Şuteyr b. Şekal’dan, o da Hz. Ali’den^(r.a.) rivayetle: Hz. Ali kendisine Resûlullah’ın^(s.a.v.), Hendek savaşı günü şöyle dediğini aktarmıştır: **“Allah’ım güneş batıncaya kadar orta namaz, ikindi’den...”**³⁴⁷

Hadisi Buhârî ve Müslim rivayet etmektedir.

Hadis 37

Ebû Bekir Muhammed b. Muhammed el-Bağdadî bize anlattı: Ebû’l-Kâsım el-Meni’i dedi ki: Ali b. el-Ca’d dedi ki: Sehr b. Cüveyriye dedi ki: Nafi’ dedi: İbn Ömer’den^(r.a.) rivâyet edildiğine göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“İkindi...”**³⁴⁸

Hadisi Buhârî ve Müslim rivayet etmektedir.

Hadis 38

Ebû’l-Hasan Muhammed b. el-Kâsım b. Ahmed el-Fakih bize anlattı: Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah b. Kureyş dedi ki: el-Hasan b. Süfyân dedi ki: Nasr b. Ali dedi: Nuh b. Kays’dan, o Hâlid b. Kays’dan, o Katâde’den nakille, Enes’den^(r.a.)

345

عن أنس قال: قنت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - في صلاة الصبح بعد الركوع
Buhârî, “Vitr”, (1001); Müslim, “Mesâcid”, (298)(677); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (1444-1445); İbn Mâce, *es-Sünen*, “İkâme”, (1184); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Tatbik”, 2/200; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 6/356.

³⁴⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (1583).

³⁴⁷ “Allah’ım güneş batıncaya kadar orta namaz, ikindi’den bizi meşgul ettiklerinden dolayı; o müşriklerin kabirlerini ve evlerini ateşle doldur.” Buhârî, “Cihad”, (2931); Müslim, “Mesâcid”, (205)(657); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (409); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Salât”, (684); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 6/383.

³⁴⁸

"الذي تفوته صلاة العصر فكأنما وتر أهله وماله"

“İkindi namazını geçiren kimse, sanki ailesini ve malını kaybetmiş gibidir.”

Müslim, “Mesâcid”, (626)(200); İmam Mâlik, *el-Muvatta’*, “Vukûtu’s-Salât”, 1/11; Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (414); Tirmizî, *Sünen*, “Salât”, (175); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Salât”, (685); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 6/389.

rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: **“Hz. Peygamber’in^(s.a.v.) -yanına bir adam geldi...”**³⁴⁹

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 39

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû'l-Abbas el-Esam dedi: er-Rabi’ b. Süleyman dedi: eş-Şafî dedi: Mâlik’ten rivayetle; diğer bir tarikte İbn Fünceveyh dedi ki: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: Kuteybe b. Said’dan, o Mâlik’ten, o amcası Ebû Süheyl b. Mâlik’ten, o babasından, o Talha b. Ubeydullah’dan rivayetle: **“Necd ahâlisinden saçı darmadağın bir adam...”** buyurdular.³⁵⁰

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 40

Ebû Abdullah es-Sekafî bize anlattı: Ebû Bekir b. İshak dedi ki: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: Ubeydullah b. Said dedi ki: Yahyâ’dan, o Ubeydullah

349

قال رجل : يا رسول الله كم افترض الله على عباده من الصلاة؟ قال: "خمس صلوات". قال: هل عليّ قبلهن أو بعدهن شيء افترض الله على عباده؟ قال: "افترض الله على عباده صلوات خمساً". قال: فحلف الرجل بالله لا يزيد عليهن، ولا ينقص. فقال النبي - صلى الله عليه وسلم -: "إن صدق الرجل دخل الجنة"

Hiz. Peygamber’in^(s.a.v.) -yanına- bir adam geldi ve o kimse dedi ki: **“Allah kullarına namazdan neyi emretti(farz kıldı)?”** deyince, Resûlullah^(s.a.v.): **“Beş vakit namazı”** dediler. Adam: ‘Benim için bu beş vaktin önünde veya sonrasında Allah’ın kullarına emrettiği -yapmam gereken- bir şey var mı?’, dedi. Resûlullah^(s.a.v.): **“Allah kullarına beş vakit namazı emretti.”** buyurdu. Bunun üzerine o kimse: **“Seni hak üzere gönderen o zat için, bunlardan hiç birini terk etmeyeceğim ve fazlada yapmayacağım.”** dedi hızlıca kalkıp gitti. Bunun üzerine Hiz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdular ki: **“(Bu) adam, söylediklerinde doğru olursa cennete girer.”**

Buhârî, “İlm”, (63); Müslim, “İman”, (12); Tirmizî, *Sünen*, “Zekât”, (619); İbn Mâce, *es-Sünen*, “İkame”, (1402); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (486); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/401.

جاء رجل إلى رسول الله - صلى الله عليه وسلم - من أهل نجد- ثائر الرأس، يُسمع دوي صوته، ولا يُفهم ما يقول حتى دنا، فإذا هو يسأل عن الإسلام، فقال له رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "خمس صلوات في (اليوم واللييلة) " قال: هل عليّ غيرهن؟ قال: "لا، إلا أن تطوع". قال: "وصيام شهر رمضان" قال: هل على غيره؟ قال: "لا، إلا أن تطوع". (وذكر له رسول الله - صلى الله عليه وسلم - الزكاة. قال: هل عليّ غيرها؟ قال: "لا، إلا أن تطوع"). فأدبر الرجل وهو يقول: والله لا أزيد (على هذا) ولا أنقص منه. قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "أفلح إن صدق"

“Necd ahâlisinden saçı darmadağın bir adam Resûlullah’a^(s.a.v.) geldi. Biz (onun) sesinin mırıltısını duyuyor; fakat ne söylediğini anlayamıyorduk. Nihayet Resûlullah’a^(s.a.v.) yaklaştı. Meğer İslâm’ın ne olduğunu soruyormuş. Resûlullah^(s.a.v.): “Gece ile gündüzde, beş (vakit) namazdır.” cevabını verdi. Adam: “Bana, bunlardan başka namaz var mı?” dedi. Resûlullah^(s.a.v.): “Hayır! Ancak kendiliğinden kılırsan o başka. Bir de Ramazan ayının orucu.” buyurdu. Adam: “Bana bundan başka oruç var mı?” diye sordu. Resûlullah^(s.a.v.): “Hayır, ancak kendiliğinden tutarsan o başka.” buyurdu. Resûlullah^(s.a.v.) ona zekâtı da söyledi. Adam: “Bana bundan başka zekât var mı?” diye sordu. Hiz. Peygamber^(s.a.v.): “Hayır! Ancak kendiliğinden verirsen o başka.” buyurdular. Talha demiş ki: Az sonra o zât: “Vallahi! Bundan ne ziyâde yaparım ne de noksan!” diyerek dönüp gitti. Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.): “Eğer doğru söyledi ise felaha erdi.” buyurdular.

Buhârî, “İman”, (46); Müslim, “İman”, (9)(11); İmam Mâlik, *el-Muvatta’*, "Kasrı's-Salâti fi's-Sefer", 1/175; Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (391); Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/405.

b. el-Ahnas'dan, o Nafi'den rivayetle, İbn Ömer'den^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: **“Rasûlullah^(s.a.v.) biniti üzerinde vitr vitr namazı kılardı.”**³⁵¹

İsnadı sahihdir. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 41

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen b. eş-Şarkî dedi: Muhammed b. Yahyâ dedi ki: İsmail b. Eban el-Varrâk dedi ki: Ebû Uveys dedi ki: Muhammed b. Müslim'den, o Said b. el-Müseyyib ve Ebû Ubeyd'den, o Ebû Hureyre'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.): **“Allah^(c.c.), İbrahim'e^(a.s.) rahmet etsin...”** buyurdu.³⁵²

Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 42

Ebû Muhammed el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed el-Adl el-Mahledî dedi ki: Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan el-Hâfız dedi ki: Abdurrahman b. Bişr dedi ki: Yahyâ b. Said'den, o Ubeydullah b. Umar'den, o Hübeyb b. Abdurrahman'dan, o Hafs b. Âsım'dan, o Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Allah, kendi (arşının) gölgesinden başka gölge bulunmadığı...”**³⁵³

³⁵¹ عن ابن عمر أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كان يوتر على راحلته **“Rasûlullah^(s.a.v.) biniti üzerinde vitr namazı kılardı.”** Buhârî, “Vitr”, (1000); Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirîn”, (36)(700); Tirmizî, *Sünen*, “Salât”, (472); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (12224); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/415.

³⁵² قال: يرحم الله إبراهيم نحن أحق بالشك منه قال: { رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولِمُ تُوْمُرُنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنَّ لِيُطْمَئِنُّ قَلْبِي } ثم قرأ الآية حتى أنجزها "

Resûlullah^(s.a.v.): “Allah İbrahim'e^(a.s.) rahmet etsin, biz şüphe etmeye İbrahim'den^(a.s.) daha lâyıyız. Hâni 'Yâ Râbbî ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster', demişti. Rabbî: 'İnanmadım mı yoksa?', demiş. O da: 'Yok inandım ama kalbim mutmain olsun diye (sordum)' demişti.” Buyurdu. Sonra âyeti bitirinceye kadar okudu.

Buhârî, “Enbiyâ”, (3372); Müslim, “İman”, (151/238); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Tefsir”, 1/277, (70); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Fiten”, (4026); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/316, (8328); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/196.

³⁵³ "سبعة يظلمهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله: الإمام العدل ، وشاب نشأ بعبادة الله عز وجل، ورجل قلبه معلق في المسجد ، ورجلان تحابا في الله فاجتمعا عليه وتفرقا عليه، ورجل دعته امرأة ذات منصب وجمال فقال: إني أخاف الله عز وجل، ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لم تعلم يمينه ما تنفق شماله ، ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه"

Rasûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Allah kendi (arşının) gölgesinden başka gölge bulunmadığı bir günde, yedi kişiyi kendi (arşının) gölgesinde gölgelendirecektir; Adaletli devlet başkanı, Allah'a ibadetle yetişip büyüyen genç, mescidden çıktığında tekrar döneceği saate kadar kalbi mescide bağlı olan kişi, Allah için birbirini seven bu sevgiyle bir araya gelip bu sevgiyle ayrılan iki kişi, kendi başına olduğu halde Allah'ı zikrederek gözünden yaşlar akıtan kimse, güzel ve soylu bir kadının kendisini çağırması üzerine, “Ben, Allah'tan korkarım” diyerek o kadına yaklaşmayan kişi, sadaka veren ve sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli davranan kişi.”**

İsnadı sahihdir. Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 43

el-Hüseyin b. Muhammed bize anlattı: Ömer b. Ahmed b. el-Kâsım dedi ki: Muhammed b. Abdullah b. Süleyman el-Hadramî dedi ki: Salih b. Abdullah et-Tirmizî dedi ki: Abdullah b. Cafer’den, o Şerik b. Abdullah b. Ebû Nimr’den, o Atâ b. Yesâr’dan, o da Ebû Hureyre’den^(r.a.) naklen haber verdi ki, Resûlullah^(s.a.v.): **“Miskin; bir veya iki hurma ile baştan savılan (dilenci) değildir...”** buyurdu.³⁵⁴

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Hadis 44

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin dedi ki: Sehl b. Ammâr dedi ki: Yezid b. Hârûn’dan, o İbn Fünceveyh’den dedi ki: Ömer b. el-Hattâb dedi ki: Abdullah b. el-Fadl b. Zahîra dedi ki: Zuheyr b. Harb dedi: Vekî’ dedi: Abbâd b. Mansûr en-Nâcî dedi: Kâsım b. Muhammed’in^(r.a.) Ebû Hureyre’den^(r.a.) işittiğine göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Allah sadakayı ve onlardan...”**³⁵⁵

Hadis, Buhârî ve Müslim’de geçmektedir.

Buhârî, “Ezan”, (660), “Rikâk”, (6479); Müslim, “Zekât”, (91/1031); Tirmizî, *Sünen*, “Zühûd”, (2391); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Edeb”, 8/222; İmam Mâlik, *el-Muvatta’*, “Şi’r”, 2/952; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/439, (9665); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/321.

³⁵⁴

“ليس المسكين بالذي ترده اللقمة واللقمتان، والتمرة والتمرتان، إنما المسكين المتعفف، اقرؤوا إن شئتم: { لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا }
Resûlullah^(s.a.v.): **“Miskin; bir veya iki hurma, bir veya iki lokma ile baştan savılan (dilenci) değildir. Miskin, ancak iffet ve nezâhetli (fakîr)’dir. İsterseniz: ‘İnsanlardan ısrarla istemezler.’(Bakara 2/273) âyetini okuyun.”** buyurmuşlar.

Buhârî, “Tefsir”, (4539); Müslim, “Zekât”, (102/1039); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Zekât”, 5/84; Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Zekât”, (1631); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/395, (9140); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/357.

³⁵⁵

“إن الله - عز وجل - يقبل الصدقات، ولا يقبل منها إلا الطيب، ويأخذها بيمينه، فيرببها كما يربي أحدكم مُهْرَه أو قَلْوَه حتى إن اللقمة لتصير مثل أحد، وتصديق ذلك في كتاب الله - عز وجل -: { أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ } و (قوله تعالى) { يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ } ”

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Allah sadakayı ve onlardan ancak temiz olanları kabul eder. Sağ eliyle alır. Onu sizin atınızın, yavrusunu büyüttüğü gibi büyütür. Öyle ki, bir lokma büyüklüğünde bir sadakanın sevâbı bile uhud dağı kadar oluverir. Allah’ın kitabında bunun ölçüsü şudur: “Bilmiyorlar mı ki, kulların tevbesini kabul eden Allah’tır. Sadakaları da alıp kabul eden O’dur. Ve iyi bilin ki, tevbeleri çok kabul eden ve kullarına acıyan da O’dur.”** (Tevbe, 9/104) **“Allah faizli kazançları bereketten mahrum eder.”** (Bakara, 2/276)

Buhârî, “Zekât”, (1410); Müslim, “Zekât”, (63-64/1014); Tirmizî, *Sünen*, “Zekât”, (662); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Zekât”, 5/57; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Zekât”, (1842); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/431, (9565); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/419.

Hadis 45

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Hâmid b. Muhammed dedi: Bişr b. Musa dedi: el-Humeydî dedi: Süfyân dedi ki: Ebü'z-Zinâd'dan, o el-A'rec'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Zengin...”**³⁵⁶

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 46

Ebü'l-Kâsım b. Habîb tarafından söylendi: Ebü'l-Fadl el-Abbas b. Hezzâz b. Muhammed b. Hezzâz el-Hatîb dedi ki: Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz el-Begavî dedi ki: Ali b. Ca'd dedi ki: Şu'be'den, o Mansûr'dan, o İbrahim'den, o Abdurrahman b. Yezid'den, o Ebû Mesud'dan^(r.a.) rivayete göre, Resûlullah^(s.a.v.): **“Bakara sûresinin sonunda iki âyet vardır ki...”** buyurdu.³⁵⁷

Ebü'l-Kâsım b. Habîb, Hâkim tarafından tekzip edilmiştir. Hadis, Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

Hadis 47

Ebü Amr Ahmed b. Übey el-Furâtî bize anlattı: el-Heyssem b. Kuleyb dedi: Muhammed b. Ubeydullah el-Münâdî dedi: Yezid b. Hârûn dedi ki: İbn Avn'dan, o da Hafsa bnt. Sîrîn'den, o Ümm-i Râih bnt. Sâlih'den rivayetle, o Selmân b. Âmir'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Yoksul kişiye sadaka...”**³⁵⁸

³⁵⁶ "الظلم مَطْلُ الغني ، وإذا أُتبع أحدكم على مليء فليتبّع" Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Zengin borcunu geciktirmesi, haksızlık ve zulümdür. Kim de parası ödenmek üzere imkân olan bir kimseye havale edilirse, ona müracaat etsin.”**

Buhârî, "Havâle", (2400); Müslim, "Müsâkât", (2403); İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, "Büyu", 2/674; Tirmizî, *Sünen*, "Büyu", (1308); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Büyu", 7/317; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/445.

³⁵⁷ "من قرأ الآيتين من آخر سورة البقرة في ليلة كَفَّتْهُ" Resûlullah^(s.a.v.): "Bakara sûresinin sonunda iki âyet vardır ki kim onları bir gecede okursa, o kimseye kâfi gelirler." buyurdu.

Buhârî, "Fezâil'i-Kur'an", (5009-5051); Müslim, "Salât", (807); Tirmizî, *Sünen*, "Fezâil'i-Kur'an", (2881); Dâvûd, *Sünen*, "Salât", (1397); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/568.

³⁵⁸

"صدقتك على المسكين صدقة ، وصدقتك على ذي الرِّحم اثنتان ، لأنها صدقة وصله"

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Yoksul kişiye sadaka vermekte sadece sadaka sevâbı vardır, akrabaya tasaddukta bulunmanın ise iki sevâbı vardır. Sadaka sevâbı ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirme sevâbı.”**

Buhârî, "Zekât", (1466); Müslim, "Zekât", (1000); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 26/172, 29/411; Ebu Abdillah el-Hüseyn b. el-Hasen b. Harb es-Sülemî, *el-Birr ve's-sile*, thk. Muhammed Saîd Buhârî, (Riyad: Dâru'l-vatan, 1419), 90; İbn Mâce, "Zekât", 24; Nesâî, "Zekât" 82; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/332.

Müellifin hocası Ebû Amr Ahmed b. Übey el-Furâtî hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis Buhari ve Müslim'de geçmektedir.

3.2.1.2. Sadece Buhari'de Bulunanlar

Hadis 1

Resûlullah'dan^(s.a.v.) buyuruldu ki: **“Şüphesiz, şiirin bir kısmı hikmettir.”**³⁵⁹

Hadis, Buhârî'de geçmektedir.

Hadis 2

Ebû Mansûr Zafer b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Hüseynî dedi: (Buhara'daki) Ebû Salih Halef b. Muhammed b. İsmail el-Hayyam dedi: Mekkî b. Halef el-Buhârî dedi: Nasr b. Hüseyin ve İshak b. Hamza dediler: İsa'dan (Musa Gancer'in oğlu), o Abyan b. Süfyân'dan, o Galib b. Ubeydullah'tan, o Ata'dan, o Hz. Aişe'den^(r.anhâ) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Receb, Allah'ın ayıdır...”**³⁶⁰

Hadis Buhari'de geçmektedir.

Hadis 3

Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Muhammed b. Fünceveyh (ona kıraatla) söyledi: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. el-Hasen b. Süleyman en-Nahas el-Mukrî dedi: el-Hasen b. et-Tîb'den, o Said b. Ebû'r-Rebe' es-Semman el-Basrî'den dedi: Anbes b. Said dedi ki: Ferkad es-Sebhî'den, o Murra et-Tîb'den, o da Ebû Bekir es-Sıddık'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Bir mümine zarar veren veya hile...”**³⁶¹

³⁵⁹ "إن من الشعر حكمة" Buhârî, "Edeb", 90; Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim İbn Ebî Şeybe, el-Edeb, thk. Muhammed Rıza el-Kahveci (Lübnan: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1420/1999), 335; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/120.

³⁶⁰ "إن رجلاً شهر الله، ويدعى الأسم، وكان أهل الجاهلية إذا دخل رجب يعطلون أسلحتهم، ويضعونها، فكان الناس يأمنون، وتأمين السبل، فلا يخاف بعضهم بعضاً حتى ينقضي"

“Receb, Allah'ın ayıdır ve ona sağır denir. Cahiliyede Receb ayı geldiğinde, silahlarını bırakırlar, böylece insanlar ve yollar güvende olur. Receb ayı bitene kadar kimse diğerinden korkmaz.”

Buhârî, "Megazi", (4376); Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî el-Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, thk. Abdulali Abdulhamid, (Bombay: Dâru's-Selefiyye, 2003.), 3/369, (3804); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/460.

³⁶¹ "ملعون من ضار مسلماً أو مأكراً"

“Bir mümine zarar veren veya hile yapan lanetlenmiştir. (Yani Allah'ın rahmetinden uzaklaşmıştır.)”

Buhârî, "Birr ve's-Sıla", (1941); Ebu Ahmed Abdullah İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duaî'r-ricâl* (Lübnan/Beyrut: el-Kütübu'l-İlmiyye, 1997), 6/27; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 1/343; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 4/164; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/236.

İsnadı zayıftır. İsnadda Hasan b. et-Tîb hakkında Dârekutnî: “Lâ yusâvî şey’en”³⁶² demiştir.³⁶³ Anbese için “Zayıf”,³⁶⁴ Fırkat için “Sadûk, çok hata yapar”³⁶⁵ denilmektedir. Hadis Buhari’de geçmektedir.

Hadis 4

Muhammed b. el-Kâsım b. Ahmed bana söyledi: Abdullah b. Ahmed b. Cafer dedi: Ebû Amr el-Hîrî dedi: Muhammed b. Yahyâ dedi: Müslim b. İbrahim dedi ki: İsmail b. Müslim dedi ki: Ebü’l-Mütevekil en-Nacî’den, o Ebû Hureyre’den^(r.a.) şöyle dedi: **“Ebû Hureyre’nin^(r.a.) beraberinde sadakaların toplandığı evin...”**³⁶⁶

İsnadı sahihdir. Buhârî’de geçmektedir.

Hadis 5

Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Abdûs el-Hirî bize anlattı: Ebü’l-Abbâs Abdullah b. Yâkub b. İshak el-Kirmanî’den, o Esmâ bnt. Yezid’den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Kim Allah’a iman ederek...”**³⁶⁷

³⁶² Leyse bi şey'in ile aynı manaya gelen cerh lafızlarındandır. Bk. Uğur, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, 197, 201.

³⁶³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 2/215.

³⁶⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (5204).

³⁶⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (5384).

³⁶⁶ قال: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} حَتَّى خْتَمَهَا، فَتَرَكَه، فَذَهَبَ، وَلَمْ يَعِدْ، فَذَكَرَ أَبُو هُرَيْرَةَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَمَا عَلِمْتَ ذَلِكَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ إِنَّهُ كَذَلِكَ"

“Ebû Hureyre’nin^(r.a.) beraberinde sadakaların toplandığı evin anahtarı vardı. Orada hurmalar bulunuyordu. Bir gün gitti, kapıyı açtı. Bir avuç dolusu hurmanın alındığını gördü. Sonra başka bir gün girdi, aynı şekilde hurmadan alınmıştı. Sonra başka bir gün girdi, aynı şekilde onlardan alınmıştı. Ebû Hureyre^(r.a.), bu durumu Resûlullah’a^(s.a.v.) anlattı. Resûlullah^(s.a.v.), ‘Onu bulmanı kolaylaştırıyım mı?’ buyurdu. Ebû Hureyre ‘Evet’, dedi. Resûlullah^(s.a.v.): ‘Kapıyı açtığın zaman, seni Muhammed’e^(s.a.v.) musahhar eden Allah^(c.c.) münezzehdir, de’, buyurdu. Ebû Hureyre^(r.a.) -böyle yaptığında-, o şahıs önünde hâzır bulundu. Ebû Hureyre^(r.a.), ona ‘Ey Allah’ın^(c.c.) düşmanı, bunu yapan sen misin?’ O, ‘Evet, beni bırak, bir daha dönmeyeceğim, ben bunu ancak cinlerden fakir olan ailem aldım.’ dedi. Ebû Hureyre^(r.a.) onu bıraktı. Sonra Resûlullah’a^(s.a.v.) anlattı. Resûlullah^(s.a.v.): ‘Onu yakalamayı kolaylaştırıyım mı?’ buyurdu. Ebû Hureyre^(r.a.) ‘Evet’, dedi. Kapıyı açtığında aynı şeyi söyle buyurdu. Ebû Hureyre^(r.a.) kapıyı açtı, ‘Seni, Hz. Muhammed’e^(s.a.v.) musahhar kılan Allah^(c.c.) münezzehdir.’ dedi. O şahıs önünde hazır oldu. Ona ‘Ey Allah’ın^(c.c.) düşmanı, dönmeyeceğine söz vermemiş miydin?’ dedi. O, ‘Beni bu defa da bırak, dönmeyeceğim.’ dedi. Ebû Hureyre^(r.a.) onu bıraktı, sonra üçüncü defa yakaladı ve ‘Bir daha dönmeyeceğine söz vermişsin, seni Resûlullah’a^(s.a.v.) götürmeden bırakmayacağım.’ O, ‘Yapma, beni bırakırsan, -sen onları söylediğinde- sana cinlerden büyük veya küçük, erkek veya kadın hiçbirinin yaklaşmayacağı kelimeler öğretirim.’ dedi. Ebû Hureyre^(r.a.), ‘O nedir?’ dedi. O, Âyet’el kürsi’yi sonuna kadar okudu. Ardından gitti ve bir daha gelmedi. Ebû Hureyre^(r.a.) bu hadiseyi Resûlullah’a^(s.a.v.) anlattı. Resûlullah^(s.a.v.): ‘Ebû Hureyre, öğrendiğin doğrudur.’ buyurdu.” Buhârî, “Vekâlet”, (2311); Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, 2/456, (2388); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/56.

³⁶⁷ "من ارتبط فرسًا في سبيل الله - عز وجل-، فأففق عليه احتسابًا كان شبعه، وجوعه، وريه، وظمؤه، وبوله، وروثه في ميزانه يوم القيامة"

“Kim Allah’a iman ederek ve va’dini tasdik ederek, Allah yolunda (kullanmak üzere) bir at (tutarsa), bu atın yediği, teri, gübresi ve bevlî kıyamet günü terazisine girecektir, yani sahibine sevap olacaktır.”

Hadis, Buhârî’de geçmektedir.

3.2.1.3. Sadece Müslim’de Bulunanlar

Hadis 1

Muhammed b. Kâsım b. Ahmed el-Müratleb’den (ona kıraatle) haber verdi: Ebû Amr b. Madar dedi ki: Ebû Abdullah Muhammed b. el-Müseyyeb dedi ki: Abdullah b. Hübeyk dedi ki: Yusuf b. Esbat dedi ki: Süfyân dedi ki: Beşir b. el-Muhacir’den, o Abdullah b. Büreyde’den, o babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Bakara suresini öğreniniz...”**³⁶⁸

Rivayet zincirinde bulunan Yusuf b. Esbât,³⁶⁹ hakkında farklı görüşler olan bir râvidir. Ayrıca senedinde bilinmeyen bazı râvilerde bulunmaktadır. Bu sebeple Sa‘lebî tefsirinde gelen isnad zincirinde bazı kusurlar olmakla birlikte hadisin metni Müslim’de sabittir.³⁷⁰

Hadis 2

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekkî b. Abdân dedi: Abdullah b. Hâşim dedi ki: Ebû Muaviye’den, o el-A‘meş’ten, o Ebû Salih’ten, o da Ebû Hureyre’den^(r.a.) rivayetle dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Ademoğlu secde...”**³⁷¹

Müellifin hocası dışında diğer râviler sika’dır. Müellifin hocası Ahmed b. Hâmid hakkında cerh ve ta’dil lafzı bulunamamıştır. Hadis, Ebû Muaviye tarikiyle Müslim’de geçmektedir.³⁷²

Hadis 3

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin es-Sekafî (ona kıraatle) bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshak es-Sünnî dedi ki: Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî dedi: İshak b. İbrahim dedi ki:

Buhârî, “Cihad”, (2853); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Hayl”, 6/225; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/458, (27593); Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/387.

³⁶⁸ “تعلموا البقرة، فإن أخذها بركة، وتركها حسرة ولن تستطيعها البطلة” **“Bakara suresini öğreniniz. Çünkü onu almak berekettir. Onu terketmek hasrettir. Ona hiçbir kahraman güç yetiremez.”**

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/75; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/14.

³⁶⁹ İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi’r-ricâl*, 8, 486.

³⁷⁰ Müslim, “Salatu’l-Müsâfirin”, 804.

³⁷¹ “إذا قرأ ابن آدم السجدة فسجد اعتزل الشيطان يبكي ويقول: يا ويله أمر ابن آدم بالسجود، فسجد فله الجنة، وأمرت بالسجود فأبيت” **“Ademoğlu secde âyetini okuyup secde ederse, şeytan ağlayarak uzaklaşır; ve der ki: Vay haline! Ademoğlu secde etmeye me'mur oldu ve hemen secde etti. Binaenaleyh cennet onundur. Ben de secde ile emrolundum; ama ben secdeden imtina' ettim. Bu sebeple cehennem de benimdir.”** Müslim, “İman”, (81), “Kader”, 2; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/231.

³⁷² Müslim, “Kader”, (2652).

Süfyân'dan, o Zührî'den, o Safvân b. Abdullah'dan, o Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ka'b b. Âsım'dan^(r.a.) rivâyettele, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu ki: **“Yolculukta oruç...”**³⁷³

İsnadı sahihdir. Müslim'de geçmektedir.

Hadis 4

İbn Fünceveyh haber verdi ki: İbn İshâk dedi ki: Ahmed b. Şuayb dedi ki: Rebi' b. Süleyman dedi: İbn Vehb dedi ki: Amr bana söyledi: Ebü'l-Esved'den, o Urve'den, o Ebû Merâvih'den rivâyettele, dedi ki: “Hamza b. Amr'dan^(r.a.) naklen haber verdi ki, şöyle demiş: “Yâ Resûlallah, ben seferde oruç tutmaya kendimde kuvvet buluyorum. Acaba (tutsam) bana bir günah var mıdır?” Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.): **“Bu, Allah'dan bir ruhsattır...”** buyurdu.”³⁷⁴

İsnadı sahihtir. Müslim'de geçmektedir.

Hadis 5

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekkî b. Abdân dedi: Muhammed b. Ali dedi: Ebû Amr dedi: Ebû Hilal'den, o Sevâde b. Hanzala'dan, o da Semûre b. Cündüp'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Ne Bilâl'in...”**³⁷⁵

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 6

Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Abdûs el-Mazkî (üç yüz seksen yedi yılında) bize rivayet etti: Ebü'l-Abbas Abdullah b. Yâkub b. İshak el-Kirmanî bize (üç yüz yirmi sekiz yılında) anlattı: Ebû Abdullah Muhammed b. Zekeriya b. Ebî Bekir el-Kirmanî dedi ki: Vekî b. el-Cerrah b. Melih el-Absî dedi: Süfyân dedi ki: Alkame b.

³⁷³ "ليس من البر الصيام في السفر"

Müslim, “Fedâilü şehri Ramazân”, 92; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 39/86; Dârimî, *es-Sünen*, 2/1066-1067; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/481.

³⁷⁴

عن حمزة بن عمرو أنه قال: يا رسول الله، أجد بي قوة على الصيام في السفر، فهل علي جناح؟ قال: "هي رخصة من -عز وجل- فمن أخذها فحسن، ومن أحب أن يصوم فلا جناح عليه" فأما قوله - صلى الله عليه وسلم -: "ليس من البر الصيام في السفر" فإن تمام الخبر **“Bu, Allah'dan bir ruhsattır. Her kim onunla amel ederse iyi bir iş yapmış olur. Kim oruç tutmak isterse ona da bir günah yoktur.”** buyurmuşlar. Rivayetin tamamında **“Yolculukta oruç tutmak iyilikten değildir.”** buyurulmuştur.

Müslim, “Sıyâm”, 17; İbn Mâce, “Sıyâm”, 10; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/491.

³⁷⁵ "لا يمنعنكم من السحور أذان بلال، ولا الصبح المستطيل، ولكن الصبح المستطير في الأفق"

“Ne Bilâl'in okuduğu ezan ne de yukarı doğru yükselerek parlayan yalancı fecr, sizin sahur yemeği yemenize engel olmasın. Fakat gerçek fecr denilen ortalığın kırmızılıkla kaplanması yeme ve içmenize engel olabilir.”

Müslim, “Sıyâm”, (41,42)(1094); Tirmizî, *Sünen*, “Sıyâm”, (706); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 5/13, (20158); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/554.

Mersed'den, o Süleyman b. Büreyde'den, o da babasından naklen rivayetle şöyle demiş: "Resûlullah (s.a.v.) bir orduya..."³⁷⁶

İsnadda bulunan Abdullah b. Yâkub'un zayıf olduğu belirtilmiştir.³⁷⁷ Hadis, Müslim'de geçmektedir.³⁷⁸

Hadis 7

Ahmed b. Übey bize anlattı: el-Heyssem b. Kuleyb dedi: Ahmed b. Hâzim b. Ebî Garzâ dedi ki: Said b. Osman es-Sa'dî'den, o Ömer b. Muhammed b. el-Münkedir'den, o Sumey'den, o Ebû Salih'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Bir kimse (Allah yolunda) savaşmadan..."**³⁷⁹

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 8

Hammâd bana Sâbit'ten rivayetle, o da Enes'in rivayetiyle, Resûlullah (s.a.v.): **"Sizden biriniz Allah'a hüsnü zan etmediği halde ölmesin..."** buyurdu.³⁸⁰

Hadisin baş kısmı, Müslim'de geçmektedir.³⁸¹

Hadis 9

Ebü'l-Abbas Sehl b. Muhammed b. Said el-Mervûzî tarafından söylendi: (Anne tarafından) Dedem Ebü'l-Hasan Muhammed b. Mahmud b. Abdullah el-Mervûzî'den,

³⁷⁶ "اغزوا باسم الله، وفي سبيل الله، قاتلوا من كفر بالله، اغزوا، ولا تغلوا، ولا تغدروا، ولا تمثلوا، ولا تقتلوا وليدًا"

"Resûlullah(s.a.v.) bir orduya veya müfrezeeye kumandan tayin ettiği zaman, kendisine özellikle Allah'ın takvasını, bera-berindeki müslümanlara da hayır tavsiye eder; sonra şöyle buyururdu: **"Allah yolunda besmele ile gaza edin! Allah'a küfredenlerle çarpışın! Gaza edin! Ama ganimete hıyanette bulunmayın! Gadir etmeyin! Ölülerin burnunu, kulağını kesmeyin! Çocuk öldürmeyin!"** Müslim, "Cihad ve Siyer", 3; Ebu Yusuf Yakup b. İbrahim b. Habib b. Sa'd b. Habte el-Ensârî, *el-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefa, (Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.), 192; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6/461; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/28.

³⁷⁷ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 2/527.

³⁷⁸ Müslim, "el-Cihad ve's-Siyer", (1731).

³⁷⁹ "من مات، ولم يغز، ولم يحدث نفسه بالغزو مات على شعبة من النفاق"

"Bir kimse (Allah yolunda) savaşmadan veya onu gönlünden geçirmeden ölürse bir çeşit nifak üzere ölür."

Müslim, "İmara", 158; Ebu Muhammed Abdullah b. Ali b. Cârûd en-Nîsâbü'rî, *el-Müntekâ mine's-süneni'l-müsnede*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, (Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, 1408/1988); Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliya*, 8/159; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/64.

³⁸⁰ "لا يموتن أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله، فإن حسن الظن بالله ثمن الجنة"

"Sizden biriniz, Allah'a hüsnü zan etmediği halde ölmesin. Allah'a hüsnü zan, cennet kıymetindedir."

Müslim, "el-Cennetü ve naîmahâ", 82; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/74.

³⁸¹ Müslim, "Sıfâtü'l-Cenne", (2877).

o el-Hasan b. Süfyân'dan, o Hidbe'den dedi: Hammâd'dan, o Sabit'ten, o da Enes b. Mâlik'den^(r.a.) dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Ateşden iki kişi çıkarılır...”**³⁸²

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 10

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed es-Sekafî, (evimde) (ona kıraatle) bize anlattı: Ebû Bekir es-Sünnî dedi: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: Ubeydullah b. Said ve İshak b. Mansûr'dan, onlar Abdurrahman'dan, o Mâlik'ten, o Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o babasından rivayetle, Hz. Âişe'den^(r.anhâ) rivâyet edildiğine göre: **“Resûlullah^(s.a.v.) umre yapmaksızın tek başına...”**³⁸³

İsnadı sahihtir. Müslim'de geçmektedir.

Hadis 11

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed ed-Dînûrî (evimde ona kıraatle) bize anlattı: Ebû Sa'd Ahmed b. Ali b. Ömer b. Hubeş er-Râzî dedi ki: Muhammed b. Eyyûb'dan, o Said b. Mansûr'dan dedi ki: Huşeym dedi ki: Ömer b. Ebî Seleme'den, o babasından, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.): **“Minâ günleri (teşrik günleri), yiyip içmek günleridir.”**³⁸⁴

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 12

Ahmed b. Übey bize anlattı: el-Heysen b. Kuleyb dedi: Ahmed b. Hâzim b. Ebû Garza dedi: Said b. Osman es-Saidî'den, o Ömer b. Muhammed b. el-

382

"يخرج رجالان من النار، فيعرضان على الله عز وجل، ثم يؤمر بهما إلى النار، فيلتفت أحدهما، فيقول: أي رب ما (كان هذا) رجائي منك. قال: وما كان رجائك؟ قال: كان رجائي إذا أخرجتني منها أن لا تعيدني إليها. فيرحمه الله عز وجل، فيدخله الجنة"

“Ateşden iki kişi çıkarılır ve Allah'a arz olunurlar. Onlardan biri dönüp: Ey Rabbim! Beni ateşden çıkardığında bir daha oraya döndürme, diye niyaz eder. Bunun üzerine Allah onu - ateşden kurtarır- cennetine koyar.”

Müslim, “İman”, 321; İbn Hibbân Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân el-Büstî, *el-İhsan fi takrîbi sahihi ibn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnâvud, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408/1988), 2/400; Ebu Ya'la Ahmed b. Ali b. El-Müsennâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed, (Dımeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, 1404/1984), 6/48; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/77.

383 عن عائشة رضي الله عنها أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أفرد الحج **“Resûlullah^(s.a.v.) umre yapmaksızın tek başına hac yapmıştır.”** Müslim, “Hac”, (122), (1211); Tirmizî, *Sünen*, “Hac”, (820); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Menâsik”, 5/145, (2715); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Menâsik”, (2964); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/105.

384 “أبام منى أيام أكل، وشرب، وذكر الله” Resûlullah^(s.a.v.): **“Minâ günleri (teşrik günleri), yiyip içmek günleridir.”** Müslim, “Sıyâm”, (1141); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Dahâyâ”, (2813); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/229, (7134); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/258.

Münkedir'den, o Summî'den, o Ebû Salih'ten, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Kim gazâ etmeden veya kendini -niyet olarak- gazâya...”**³⁸⁵

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 13

Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdullah ed-Dînûrî bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. İshak es-Sünnî dedi ki: en-Nesâî dedi ki: Ziyad b. Eyyûb bana anlattı: İbn Ali dedi ki: Haccac es-Sevvâf'dan, o Yahyâ b. Ebî Kesir'den, o Ebû Kesir'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivâyetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“İçki, çoğunlukla şu iki ağaçtan...”**³⁸⁶

İsnadı sahihdir. Müslim'de geçmektedir.

Hadis 14

Ebû Abdullah bize anlattı: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi: Muhammed b. İsmail dedi: Yezid dedi ki: Şerik'den, o Semmak b. Harb'den, o İbn Bureyde'den, o babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Kabak, fıçı, sırlı küpler ve testilerde, meşrûbât bekletmelerini yasakladı.”**³⁸⁷

İsnadı hasendir. İsnadda bulunan Şerik b. Abdullah³⁸⁸ ve Semmâk b. Harb³⁸⁹ “Sadûk”tur. Hadisin sahih şahidleri vardır.³⁹⁰ Hadis, Müslim'de geçmektedir.³⁹¹

³⁸⁵ "من مات ولم يغز، ولم يحدث نفسه بالغزو مات على شعبة من النفاق" Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Kim gazâ etmeden veya kendini -niyet olarak- gazâya hazırlanmaksızın vefat ederse nifakta bir şube üzerinde ölüdür.”**

Müslim, “İmâre”, (1910); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Cihad”, (2502); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Cihad”, 6/8; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/395.

³⁸⁶ الخمر من هاتين الشجرتين من النخلة والعنبه واعتلوا في إباحة المطبوخ المثلث

“İçki, çoğunlukla şu iki ağaçtan yapılır: Hurma ve üzüm.” Müslim, “Eşribe”, (1985) (13); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, (5572); Tirmizî, *Sünen*, “Eşribe”, (6788); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3678); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Eşribe”, (3378); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/444.

³⁸⁷ Müslim, “Cenâiz”, (977); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3698); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/310-311, (5653,5652); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/350, 355, (22958); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/460.

³⁸⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 8/200.

³⁸⁹ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 1/175.

³⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3698); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/310-311, (5652-5653); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/350, 355, (22958).

³⁹¹ Müslim, “Cenâiz”, (977).

Hadis 15

Ebû Abdurrahman dedi ki: Kuteybe dedi ki: Ebû Avane'den, o Ebû'z-Zübeyr'den, o Câbir'den^(r.a.) rivâyete göre: **“Rasûlullah'ın^(s.a.v.) içeceği şeyler, taştan...”**³⁹²

İsnadı sahihdir. Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 16

Ebû Abdullah es-Sekafî bize anlattı: Ebû Bekir es-Sünnî dedi ki: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi: İshak b. İbrahim dedi: Yahyâ b. Âdem dedi ki: Şerîk'den, o Ebû İshak'tan, o Yahyâ b. Ubeyd el-Bahrani'den, o İbn Abbas'dan^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: **“Rasûlullah'a^(s.a.v.) üzüm şerbeti yapılırdı...”**³⁹³

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 17

Ebû Abdurrahman dedi ki: Vasıl b. Abdi'l-Âla'dan, o İbn Fudayl'den, o el-A'meş'ten, o Yahyâ b. Ebî Amr'dan rivayetle, İbn Abbas^(r.a.) şöyle demiştir: **“Rasûlullah'a^(s.a.v.) kuru üzümünden...”**³⁹⁴

İsnadı sahihdir. Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 18

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen dedi ki: Ahmed b. Muhammed b. es-Sabah ed-Dulabî dedi: Revh b. Ubâde dedi ki:

أن النبي - صلى الله عليه وسلم - كان ينبذ له في تَوْرٍ من حجارة³⁹²

“Rasûlullah'ın^(s.a.v.) içeceği şeyler, taştan yapılmış bir kapta yapılırdı.”

Müslim, “Eşribe”, (61)(1999); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Eşribe”, (3400); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3702); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/326, (14499); Dârimî, *Sünen*, (2153); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/511.

أن (رسول الله) - صلى الله عليه وسلم - كان يصنع له النبيذ، فيشربه يومه، والغد، وبعد الغد³⁹³

“Rasûlullah'a^(s.a.v.) üzüm şerbeti yapılırdı. Onu, o gün, ertesi gün, ertesi gün ve daha sonraki gün içerdi.”

Müslim, “Eşribe”, (80),(79),(2004); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/333, (5738); İbn Mâce, *es-Sünen*, 2/1126, (3399); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/513.

³⁹⁴

كان النبي في يه ينبذ له النبيذ الزبيب من الليل، فيجعل في سقاء، فيشربه يومه ذلك والغد، وبعد الغد، وإذا كان من آخر الثالثة سقاه أو شربه؛ فإذا أصبح منه شيء هراقه

“Rasûlullah'a^(s.a.v.) kuru üzümünden şerbet yapılırdı. Bir kaba koyulurdu. O gün, ertesi gün ve ondan sonraki gün o şerbetten içerdi. Üçüncü günün sonunda ya kendisi içer veya başkasına çirirdi. Yine bir şeyler kalırsa dökülürdü.”

Müslim, “Eşribe”, (81), (2004); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3713); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 12/111, (12624); Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 4/300; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/515.

İbni Cüreyc dedi ki: Mûsâ b. Ukbe'den, o Naff'den, o İbn Ömer'den^(r.a.) rivâyetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Her sarhoşluk veren...”**³⁹⁵

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 19

Abdullah bana dedi ki: Abdurrahman b. Muhammed ez-Zührî dedi: Abbas b. Muhammed dedi ki: Süleyman b. Harb dedi ki: Şu'be'den, o el-Ameş'ten, o Sabit b. Ubeyd'den, o el-Kâsım'dan rivayetle, Hz. Âişe^(r.anhâ) demiştir ki: **“Resûlullah^(s.a.v.) bana...”**³⁹⁶

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 20

el-Hüseyin b. Abdullah bize anlattı: Ahmed b. İshâk dedi: Ahmed b. Şuayb dedi: Kuteybe b. Said dedi ki: Yezid ve el-Mikdam'ın oğlu Şurayh b. Hânî'den, o babasından, o Şureyh'den rivayetle: Hz. Âişe'ye kadın hayızlı iken kocasıyla yemek yiyebilir mi? diye soruldu. Hz. Âişe^(r.anhâ) şöyle demiştir: **“Ben hayızlı iken, Resûlullah^(s.a.v.) ...”**³⁹⁷

İsnadı hasendir. İsnadda Yezid b. Mikdâm **“Sadûk”**dur.³⁹⁸ Hadis, sahih bir tarikile gelmektedir.³⁹⁹ Hadis, sahih li-gayrihidir.

³⁹⁵ “Her sarhoşluk veren içkidir. Her içki de haramdır.” **“Her sarhoşluk veren içkidir. Her içki de haramdır.”** Müslim, “Eşribe”, (74)(2003); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3639); Tirmizî, *Sünen*, “Eşribe”, (1861); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/296, (5582-5585); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/529.

عن عائشة رضي الله عنها أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قال: "ناوليني الخُمرة". فقالت: "إني حائض؟ فقال: "إن حيصتاك 396 **“Resûlullah^(s.a.v.) bana, “Mescitten seccadeyi aliver.” dedi. “Ben hayızlıyım.” dedim. Bunun üzerine: “Senin hayızın, elinde değildir.”**

Müslim, “Hayz”, (298); Tirmizî, *Sünen*, “Taharet”, (134); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Taharet”, (261); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/173, (25404); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/50.

³⁹⁷

عن عائشة رضي الله عنها (أنها سُئِلت): هل تأكل المرأة مع زوجها وهي طامث؟ قالت: نعم، كان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يدعوني، فأكل معه وأنا عاركة، وكان يأخذ العَرَقَ، فيقسم عليّ فيه؛ فأعترق منه، ثم أضعه، فيأخذ فيعترق منه، ويضع فمه حيث وضعت فمي العَرَقَ. ويدعو بالشراب، فيقسم عليّ فيه قبل أن يشرب منه؛ فأخذه، فأشرب منه، ثم أضعه، فيأخذه، فيشرب منه، ويضع فمه حيث وضعت فمي من القَدح

“Ben hayızlı iken, Resûlullah^(s.a.v.) beni çağırırdı ve ben onunla beraber yemek yerdim. Kemiğin üzerindeki eti ısırp, Peygamber'e^(s.a.v.) verirdim. O da ağzımı benim (ağzımı) koyduğum yere koyar (ısırdı). Bir şey içerken de Resûlullah'a^(s.a.v.) verirdim. O da (içerken) ağzımı, benim (ağzımı koyup) içtiğim yere koyardı.” Müslim, “Hayz”, (300); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Taharet”, (259); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Taharet”, 1/148-149; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Taharet”, (643); Dârimî, *es-Sünen*, (1101); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/52.

³⁹⁸ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4/440; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (7781).

³⁹⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, “Tahare”, (643).

Hadis 21

Ebû Amr Ahmed b. Übey el-Furâtî dedi ki: Ebû Musa dedi ki: Ebû Cafer b. Sehl el-Hâşimi dedi: Ahmed b. Harb dedi ki: el-Haris b. el-Müslim'den, o el-Mübarek b. Fudale'den, o el-Hasen'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Dikkat edin...”**⁴⁰⁰

İsnadda haklarında cerh ve ta'dil bulunmayan râviler vardır. Tirmizî, bu hadis “Hasen-sahih” demektedir.⁴⁰¹

Hadis 22

Ahmed b. Übey bize anlattı: Muhammed b. İmrân'dan, o el-Hasan b. Süfyân dedi ki: İbn Ebî Şeybe dedi ki: el-Fadl b. Dekkin'den, o Süfyân'dan, Osman b. Hakîm'den, o Abdurrahman b. Ebî Amra'dan rivayete göre: Osman b. Affân dedi ki: “Akşam namazından sonra mescide girerek yalnız başına oturdu. Ben de yanına oturdum. Osman: “Ey kardeşim oğlu! Ben Resûlullâh'ı^(s.a.v.): **‘Her kim yatsıyı cemaatla kılarlsa...’** buyururken işitdim.” dedi.”⁴⁰²

Hadis, sahih tariklerde geçmektedir.⁴⁰³

Hadis 23

Ebü'l-Hasan Muhammed b. el-Kâsım el-Fârisî bize anlattı: Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Cafer dedi ki: Ebû Amr el-Hîrî dedi ki: Ahmed b. Mansûr er-Remâdî dedi ki: Yahyâ el-Hamânî şöyle demiştir: Cafer b. Süleyman ve İbnü'l-Mübarek'den, onlar Said el-Cüreyrî'den, o Ebü's-Selil'den, o Abdullah b. Rebâh'tan,

400

"استوصوا بالنساء خيراً؛ فإنهن عندكم عوان ، لا يملكن لأنفسهن شيئاً، وإنما أخذتموهن بأمانة الله، واستحللتم فروجهن بكلمة الله"
“Dikkat edin! Kadınlara karşı iyi davranmanızı tavsiye ederim. Onlar, size bağlılıkları ve yardımları yönünden esirler gibidir. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Allah'ın adıyla nikâhlarını helal kıldınız.”

Müslim, “Hac”, (1218); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Menasik”, (1905); Tirmizî, *Sünen*, “Rada”, (1163); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Nikâh”, (1851); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/187.

⁴⁰¹ Tirmizî, *Sünen*, “Rada”, (1163).

⁴⁰² "من صلى العشاء الآخرة في جماعة كان كقيام نصف ليلة، ومن صلى الفجر في جماعة كان كقيام ليلة"
“Ey kardeşim oğlu! Ben Resûlullah'ı^(s.a.v.): **‘Her kim yatsıyı cemaatla kılarlsa, gecenin yarısını namazla geçirmiş gibi olur. Ve kim sabah namazını cemaatla kılarlsa, bütün gece namaz kılmiş gibi olur.’** buyururken işitdim.” dedi.

Müslim, “Mesâcid”, (206)(656); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (555); İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “Salât”, 1/132; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 1/92, (148); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/396.

⁴⁰³ İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “Salâtu'l-cemaat”, 1/132; Tirmizî, *Sünen*, “Salât”, (221).

o Übey b. Ka'b'dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) (bana) buyurdu ki: "Yâ Ebe'l-Münzir!..."⁴⁰⁴

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 24

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Cafer dedi ki: Ali b. Harb dedi: Ebû Muaviye dedi ki: el-Ameş'ten, o Amr b. Murra'dan, o Ebû Ubeyde'den, o Ebû Musa'dan naklen rivayet etti ki: Resûlullah^(s.a.v.), aramızda ayağa kalktı ve şu beş cümleyi söyledi: "**Şüphesiz ki; Allah...**"⁴⁰⁵

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 25

Ahmed b. Übey bize anlattı: Muhammed b. İmrân dedi: el-Hasan b. Süfyân dedi: İbn Ebî Şeybe dedi ki: Kesir'den, o Cafer b. Berkan'dan, o el-Velid'den, o Abdu'l-Vehhâb el-Medenî'den rivayetle: "Bir adam Medîne'ye girdiği zaman, insanların etrafında toplandı..."⁴⁰⁶

404

عن أبي بن كعب قال: سألتني رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقال: "يا أبا المنذر، أي آية أعظم في كتاب الله؟" قلت: (الله ورسوله أعلم. قالها ثلاثاً. ثم سألتني، فقلت: الله ورسوله أعلم. ثم سألتني فقلت: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ}. فضرب في صدري، ثم قال، "هنيئاً لك العلم أبا المنذر، والذي نفسي بيده إن لها لساناً يقدر عند ساق العرش"

Resûlullah^(s.a.v.) (bana); "Ya Ebe'l-Münzir! Allah'ın kitabından senin ezberinde olan hangi âyet (sevab yönünden) daha büyüktür?" buyurdu. Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedim. Resûlullah^(s.a.v.) tekrar: "Ya Ebe'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde olan hangi âyet (sevapca) daha büyüktür? diye sordu. Ben: "Hayy ve kayyum olan Allah'tan başka ilâh yoktur" (âyetidir,) dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber^(s.a.v.) göğsüme vurdu ve: "İlim sana mübarek olsun, ey Ebe'l-Münzir" buyurdu. Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirîn", (810); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Salât", (1460); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 2/456, (2387); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/141-142, (21278); el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 3/344; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/50.

405

"إن الله لا ينام، ولا ينبغي له أن ينام، ولكنه يخفض القسط ويرفعه، يرفع إليه عمل الليل فيسئل عمل النهار، وعمل النهار قبل عمل الليل، حجاب به النور لو كشفها لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه"

"**Şüphesiz ki; Allah^(c.c.) uymaz, zaten ona uyumak da yakışmaz. Tartıyı indirir ve kaldırır; gündüzün amelinden önce ona gecenin ameli, gecenin amelinden önce de gündüzün ameli arz olunur. Hicabı nurdur. (Hz. Ebu Bekr'in rivayetinde, nardır denilmiştir.) Eğer onu açmış olsa vechinin sübuhâtı, basarının ihâta ettiği bütün mahlukâtını yakardı.**" (Ebu Bekr'in A'meş'ten rivayetinde haddesena lâfzı yoktur.)

Müslim, "İman", (179/293); İbn Mâce, *es-Sünen*, "Mukaddeme", (195); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/405, (19631); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/93.

406

"إذا كان يوم القيامة يوتى برجل قد كان خُولَ مالا، فيقال له: كيف صنعت فيما خَوَّلناك؟ فقال: أنفقت وأعطيت. قال: أردت أن يقال فلان سخي، فقد قيل ذلك، فماذا يعني عنك؟! ثم يوتى برجل شجاع، فيقال له: ألم أشجع قلبك؟ قال: بلى يا رب. قال: فكيف صنعت؟ قال: قاتلت حتى أهرقت مهجتي. قال: أردت أن يقال فلان شجاع، فقد قيل ذلك، فماذا يعني عنك؟! ثم يوتى برجل قد كان أوتي علماً، فيقال له: ألم نستحفظك العلم، فكيف صنعت؟ قال: تعلمت وعلمت. فيقال: (أردت أن يقال) فلان عالم، فقد قيل ذلك، فما يعني عنك؟! ثم يقال اذهبوا بهم إلى النار"

Hadis, Müslim’de geçmektedir.

Hadis 26

İmam Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ali b. Sehl el-Masircî (imla ile) dedi ki: Ebû Hâtim Mekkî b. Abdân et-Temimî dedi ki: Ebû'l-Ezher dedi ki: Revh b. Ubade dedi ki: Zekeriya b. İshak dedi ki: Amr b. Dinar’dan, o da Cabir b. Abdillah’dan rivayetle: “Hz. Peygamber^(s.a.v.) bir bahçede Ümmü Ma’bed’in yanına girerek: “Ey Ümmü Ma’bed!...”⁴⁰⁷

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta’dil bulunamadı. Hadis, Müslim’de geçmektedir.

Hadis 27

İmam Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Mihran el-İsfahanî bize anlattı: Ebû Ahmed Muhammed b. Süleyman b. Fâris dedi ki: Ömer b. Şebbah dedi ki: Abdulvehhab es-Sekafî dedi ki: Eyyûb’dan, o Hârûn b Raib’dan, o Kinana b. Nuaym’dan, o da Kabîsa b. Muhârik-ı Hilâlî’den naklen rivayet etti: Kabîsa^(r.a.) şöyle demiş: “Birine kefil oldum da bir husûsda, bir şeyler istemek üzere Resûlullah’a^(s.a.v.) geldim. Bana: **“Biraz bekle bize...”**⁴⁰⁸

Bir adam Medîne’ye girdiği zaman, insanların etrafında toplandığı bir adamla karşılaştı. “Bu adam kimdir?” diye sordu. Bu, “Ebû Hureyre’dir.” dediler... O^(r.a.) şöyle dedi: Resûlullah^(s.a.v.), bana anlattı ki: Allah’a mal mülk sahibi kimse getirilecek ve Allah ona: “Sana verdiğim mal mülk ile neler yaptın?” diyecek. Zengin kişi: “Yardım edip, infak ederdim.” diyecek. Allah şöyle buyuracak: “Sen söylediğin gibi yapmadın. Fakat falan kimse cömerttir desinler diye, tüm bu dediklerini yaptın.” Sonra Allah yolunda öldürülen kişi getirilecek Allah ona diyecek ki: “Ne uğruna öldürüldün?” O kişi: “Uğruna cihâd edilmesini emrettin, bende cihâd edip şehid oldum.” diyecek. Bunun üzerine Allah: “Hayır, sen ‘Falan kimse ne cesurdur’, denilmesini istemiştin, bu da sana denildi.” diyecek. Sonra Kur’ân’ı bilene Allah: “Öğrendiğin Kur’ân’la nasıl yaşadın, neler yaptın?” diyecek. Adam: “Öğrendim ve öğrettim”, diye cevap verecek. Bunun üzerine Allah’ta şöyle buyuracak: “Sen Kur’ân falan okumadın. Bilakis ‘Falan kişi Kur’ân okur, Kur’ân bilir’, desinler diye okudun ve böyle de denildi. Sonra onları ateşe götürün denilir.

Tirmizî, *Sünen*, “Zühd”, (2382); Müslim, “İmâre”, (1095); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Cihad”, 6/23; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/322, (8277); Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 7/248.

407
دخل النبي - صلى الله عليه وسلم - على أم معبد (حائطاً لها ، فقال: "يا أم معبد) من غرس هذا، أمسلم أم كافر؟" قالت: بل مسلم قال: "فلا يغرس المسلم غرساً، فياكل منه إنسان، ولا دابة، ولا طائر، إلا كانت له صدقة إلى يوم القيامة"

Hiz. Peygamber^(s.a.v.) bir bahçede Ümmü Ma'bed'in yanına girerek: “Ey Ümmü Ma'bed! Bu hurmaları kim dikti; müslüman mı, kâfir mi?” diye sordu. Ümmü Ma'bed: Müslüman (dikti) diye cevap verdi. Resûlullah^(s.a.v.): **“Eğer müslüman bir kimse ağaç diker de, ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse, bu mutlaka onun için kıyamet gününe kadar bir sadaka olur.”** buyurdu.

Müslim, “Müsâkât”, (10/1552); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/391, (15201); Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 2/536, (1274); Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 7/283.

408
أتيت النبي - صلى الله عليه وسلم - أستعينه في حَمَالَةٍ، فقال: "أقم عندنا، فإما أن نتحملها عنك، وإما أن نعينك فيها، واعلم أن المسألة لا تحل إلا لأحد ثلاثة: رجل تحمّل حمالة عن قوم، فسأل فيها حتى يُؤدّيها ثم يُمسيك، ورجل أصابته جائحة، فأذهبت ماله، فسأل حتى

İsnadda Muhammed b. Süleyman b. Fâris hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis, sahih tariklerle de gelmektedir.⁴⁰⁹

Hadis 28

Ebû Abdullah es-Sekafî dedi ki: Ebû Bekir es-Sünnî dedi ki: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi: Muhammed b. Abdullah b. Bezi' dedi: Yezîd dedi ki: İbn Seleme'den, o Alkame'den, o Muhammed b. Sîrîn'den, o Müslim b. Yesâr'dan, o Abdullah b. Atik'ten şöyle dedi: "Ubâde b. el-Sâmit ve Muaviye'yi bir evde birleştirdi, Ubâde b. Sâmit'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Altın, altın karşılığında..."**⁴¹⁰

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 29

Abdullah b. Hâmid'den, o Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Hamdan es-Siczi'den, o Ehyad b. el-Hâris'ten, o Kuteybe b. Said'den, o Ebû Avâne'den, o Semmâk'tan, o

---

يصيب سداً من عيش، أو قواماً من عيش ثم يمسك، ورجل أصابته فاقة حتى شهد له ثلاثة من ذوي الجفا من قومه، فسأل حتى يصيب سداً من عيش أو قواماً من عيش ثم يمسك، فما سوى ذلك من المسائل سحت، يأكله صاحبه يا قبيصة سحتاً"

Kabîsa şöyle demiş: Birine kefil oldum da bir husûsda, bir şeyler istemek üzere Resûlullah'a^(s.a.v.) geldim. Bana: "Biraz bekle, bize sadaka gelsin de sana ondan verelim." dedi. Sonra şunu söyledi: "Yâ Kabisa! Şüphesiz ki üç sınıf insandan, (her biri müstesna olmak üzere) dilenmek hiç bir kimseye helâl değildir. (Şöyle ki);

- 1- Kefalet altına giren kimseye o malı elde edinceye kadar dilenmek helâldir. Sonra bundan vazgeçer.
- 2- Bütün malını helak eden, bir felâkete maruz kalan kimsenin geçim ihtiyacını temin edinceye kadar (yahut hacetini giderinceye kadar dilenmesi) helâldir.
- 3- Fakr-u zarûrete düşürülen kişi. O derece ki kavm-ü kabilesinden akli başında üç kişinin: Gerçekten filân fakir düştü diye şahadette bulunacakları kimsenin geçim ihtiyacını temin edinceye kadar (yahut hacetini giderinceye kadar) dilenmesi helâldir. Yâ Kabise, dilenmenin bundan ötesi haramdır. Dilenen, onu haram olarak yer." Müslim, "Zekât", (1044); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Zekât", (1640); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Zekât", 5/89; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/60, (20601); Dârimî, *es-Sünen*, (1720); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/363.

⁴⁰⁹ Ebû Bekr Muhammed b. İshak İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa A'zami (Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî, 1980), 4/64, (2359); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Zekât", 5/89; Müslim, "Zekât", (1044); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Zekât", (1640).

⁴¹⁰ فقال عبادة: نهانا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - عن بيع الذهب بالذهب، والورق بالورق، (والبر بالبر، والشعير بالشعير، والتمر بالتمر - قال أحدهما: والملح بالملح، ولم يقله الآخر-) إلا مثلاً بمثل بذا بيد، وأمرنا أن نبيع الذهب بالورق، والورق بالذهب، والبر بالشعير، والشعير بالبر بذا بيد كيف شئناه. قال أحدهما: فمن زاد أو ازداد فقد أربى

Ubâde b. el-Sâmit ve Muaviye'yi bir evde birleştirdi. Ubâde b. Sâmit'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Altın, altın karşılığında misli misline; gümüş, gümüş karşılığında misli misline; buğday, buğday karşılığında misli misline; hurma, hurma karşılığında misli misline; tuz, tuz karşılığında misli misline; arpa, arpa karşılığında yine misli misline yani ölçek ve tartı birimi olarak denk olmak şartıyla değiştirilir. Kim fazla verir ve fazla alırsa faizcilik yapmış olur. Altını, gümüş karşılığında peşin olarak istediğiniz gibi satın. Buğdayı, hurma karşılığında peşin olarak dilediğiniz gibi satın. Arpayı hurma karşılığında peşin olarak dilediğiniz gibi (Yani karşılıklı ölçü ve fiyat anlaşmasıyla) alıp satabilirsiniz."**

Müslim, "Müsâkât", (1587); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Büyü", (3349-3350); Tirmizî, *Sünen*, "Büyü", (1240); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Büyü", 7/274-275; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/320, (22727); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/396.

Abdurrahman b. Abdullah b. Mesud'dan, o da İbn Mesud'dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.): "Faiz yiyene..."⁴¹¹

Hadis, Müslim'de geçmektedir.

Hadis 30

el-Hasen b. Muhammed b. Ali bize haber verdi: Abdullah b. Muhammed b. Müslim dedi ki: Ahmed b. Muhammed b. Ebû Reca' dedi: Vekî'den, o el-A'meş'ten, o el-Ma'rûr b. Suveyd'den, o Ebû Zer'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "**Cehennemlik olanlardan...**"⁴¹²

İsnadı hasendir. İsnadda Ahmed b. Muhammed b. Ebû Reca' "Sadûk"tur.⁴¹³ Hadisin tarikleri vardır.⁴¹⁴ Hadis, sahih li-gayrihidir. Hadis, Müslim'de geçmektedir.⁴¹⁵

Hadis 31

Ebü'l-Hasan Muhammed b. el-Kâsım anlattı: Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ali dedi ki: Ebü'l-Abbas es-Serrâc dedi ki: el-Hüseyn b. el-Esved dedi ki: Abdullah b. Numeyr dedi ki: Mâlik b. Migval'dan, o ez-Zübeyr b. Udey'den, o Talha b. Musarrif'den, o Murra'dan, o Abdullah'dan^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.), Sidretü'l-münteha'ya varınca şöyle buyurdu: "**Yeryüzünden çıkan...**"⁴¹⁶

411

عن ابن مسعود قال: لعن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أكل الربا، وموكله، وشاهدته، وكاتبه
Resûlullah^(s.a.v.): "Faiz yiyene, yedirene, kâtibine ve şahitlerine lanet etti."
Müslim, "Müsâkat", (1597-1598); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Büyu", (333); Tirmizî, *Sünen*, "Büyu", (1206);
Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Talak", 6/149; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Ticaret", (2277); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/411.

412
"يؤتى برجل يوم القيامة فيقال: أعرضوا عليه صغار ذنوبه، فتعرض عليه، فيقال له: عملت كذا وكذا، في يوم كذا وكذا، وهو يقر ولا ينكر. وتخبأ عنه كبار ذنوبه، وهو منها مشفق، فيقال: أعطوه مكان كل سيئة عملها حسنة. فيقول: إن لي ذنوباً ما أراها هاهنا". قال: فلقد رأيت النبي - صلى الله عليه وسلم - ضحك حتى بدت نواجذه

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "**Cehennemlik olanlardan, ateşten en son çıkacak ve cennete en son girecek kimseyi iyi biliyorum. Bir adam getirilecek. Allah "Onun küçük günahlarını sorunuz, büyük günahlarını gizli tutunuz", buyuracaktır. Bunun üzerine kendisine falan günde şöyle, filan günde böyle yaptın denilecek.**" Resûlullah^(s.a.v.) sözüne şöyle devam etti: "**Kendisine, şöyle denilecek: "Senin her günahının yerine, sana bir sevap verilecektir."** Bunun üzerine o kimse: "**Ya Rabbi! Bir takım günahlar işlemiştim. Fakat onları burada göremiyorum...**" Ebû Zerr dedi ki: **Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.) azı dişleri görünecek kadar güldüğünü gördüm.**" Müslim, "İman", (315-190); Tirmizî, *Sünen*, "Sıfâtü'l-cenne", (2596); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/157; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/556.

413 İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehizib*, (97).

414 Tirmizî, *Sünen*, "Sıfâtü'l-cenne", (10)(2596); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/170, (21492).

415 Müslim, "İman", (190/315), (10)(2596).

416 عن عبد الله قال: لما أسري برسول - صلى الله عليه وسلم - انتهي به إلى السدرة المنتهى، فأعطني ثلاثاً: الصلوات الخمس، وخواتيم سورة البقرة، وغفر لمن لا يشرك بالله من أمته المُنَجَّمات Resûlullah^(s.a.v.), Sidretü'l-münteha'ya varınca şöyle

İsnadda Hüseyin b. Esved “Sadûk, çok hata yapar” olarak tanınmaktadır.⁴¹⁷ Hadis, sahih tariklerle rivayet edilmektedir.⁴¹⁸ Hadis, Müslim’de geçmektedir.⁴¹⁹

3.2.1.4. Kütüb-i Tis’a’da Diğer Kitaplarda Bulunanlar

Hadis 1

Ebü’l-Hasen Abdurrahman b. İbrahim b. Muhammed et-Taberânî haber verdi: (Bağdat’ta) Da’lec b. Ahmed es-Siczi’den, o Muhammed b. Ahmed b. Hârûn’dan, o Ezrak b. Ali’dan, o Hassen b. İbrahim’dan, o Halid b. Saîd el-Medenî’dan, o Ebû Hâzim’dan, o da Sehl b. Sa’d’dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Her şeyin bir zirvesi...”**⁴²⁰

Rivayet zincirinde bulunan Hassen b. İbrahim “Sadûk, hata eder”⁴²¹ ve Ezrak b. Ali “Sadûk, garib”⁴²², olarak bilinmektedir. Senedde geçen Muhammed b. Ahmed b. Hârûn hakkında herhangi bir cerh ta’dil lafzına rastlanamamıştır. Zehebî, Hâlid b. Said el-Medenî’yi sika olarak zikretmiştir.⁴²³ Hadis, şahidleriyle⁴²⁴ birlikte hasen derecesine çıkmaktadır.

Hadis 2

Ebü’l-Hüseyin Ali b. Muhammed b. Hasen el-Mukrî’dan, o Ebû Ahmed Abdullah b. Udey el-Hâfız’dan, o Muhammed b. Yahyâ b. Mende’dan, o Ebû

---

buyurdu: **“Yeryüzünden çıkan ve yukarıdan inen, burada son buluyor.”** Allah^(c.c.) orada ona, önceden hiçbir peygambere vermediği üç şeyi verdi: **1) Bakara sûresinden son iki âyeti, 2) Beş vakit namaz 3) Allah’a hiçbirşeyi ortak koşmadıkları sürece ümmetin büyük günahlarının başışlanması** İbn Mes’ûd, Necm sûresi 16. ayetini okudu ve “Sidre, altıncı göktedir.” dedi. Sûfyân: “Altından pervaneler”, dedi. Eliyle işaret edip elini titretti. Mâlik b. Mıgvel’den başkası da şöyle diyor: “Yaratıkların bilgileri sidre’de son bulur. Onun üstündeki bilgilerden haberleri yoktur.” Müslim, “İman”, (279-173); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Salât”, 1/223; Tirmizî, *Sünen*, “Tefsir”, (3276); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/387; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/560.

⁴¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (1331).

⁴¹⁸ Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Salât”, 1/223; Tirmizî, *Sünen*, “Tirmizî”, (3276).

⁴¹⁹ Müslim, “İman”, (173/279).

⁴²⁰ “إن لكل شيء سناما، وإن سنام القرآن سورة البقرة، من قرأها في بيته ليلاً لم يدخله شيطان ثلاث ليالٍ”

“Her şeyin bir zirvesi (tepe noktası) vardır. Kur’an’ın zirvesi (tepe noktası) ise Bakara suresidir. Kim gece evinde o sureyi okursa şeytan üç gün o eve giremez.”

Ebu Ya’la Ahmed b. Ali b. el-Müsenna et-Temîmî el-Mevslî, *Müsnedü ebî Ya’la*, thk. Hüseyin Selim Esed, (Dimeşk, Dâru’l-Me’mûn li’t-türâs, 2404/1984), 13/547; Ebu Osman Saîd b. Mansûr b. Şu’be el-Horasânî el-Cüzeciânî, *et-Tefsîr min süneni Saîd b. Mansûr*, thk. Saîd b. Abdillâh b. Abdilaziz Âli Hamîd, (Dâru’s-Samî, 1417/1997); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/10.

⁴²¹ Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, thk. Ebu’l-Eşbâl Sağır Ahmed Şağif el-Pakistanî (Daru’l-Asıme, 1421), 1/232.

⁴²² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, 1/122.

⁴²³ Zehebî, *el-Kâşif*, 2/345.

⁴²⁴ Tirmizî, “Fedâil-i Kur’an”, (2878); Ebû Muhammed ‘Abdullah b. ‘Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru’l-Mugnî, 2000), (3420).

Musab'dan, o da Ömer b. Talha el-Leysî'den, o Said el-Mikbarî'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivâyetle: **“Resûlullah^(s.a.v.), bir askerî müfereze...”**⁴²⁵

Rivayet zincirinde bulunan Ömer b. Talha “Sadûk”tur.⁴²⁶ Fakat İbn Adiy hakkında onunla mütabaat edilmez demiştir. Ayrıca Tirmizî, bu hadisin “Hasen” olduğunu⁴²⁷ belirtmiştir.

Hadis 3

Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-Mansûri (Tus'ta) dedi: Muhammed b. Ebû'l-Hasen es-Seymenî dedi: Muhammed b. Eslem et-Tusi'den, o Ali b. Musa er-Rıza'dan, o babası Musa b. Cafer'den, o babası Cafer b. Muhammed'den, o babası Muhammed b. Ali'den, o babası Ali b. Hüseyin'den, o babası Hüseyin b. Ali'den, o da babası Ali b. Ebû Tâlib'den^(r.a.) rivayet etti ki: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“İman: Kalb ile tasdik...”**⁴²⁸

Müellifin hocası ve onun hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunmamıştır. İbn Hacer, senedde geçen Ali b. Musa er-Rıdâ için “Sadûk” demektedir.⁴²⁹

Hadis 4

Salih Şeyh Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Hirî rivayet etti ki: Hâfız Ebû Muhammed el-Belazirî dedi: Çağının imamı olan Hüseyin b. Muhammed b. Ali dedi: Babam Seyyid Muhammed b. Ali dedi: Babam Ali b. Musa er-Rıza dedi: Babam Musa b. Cafer el-Bakır dedi: Babam Cafer b. Muhammed es-Sâdık dedi: Babam Muhammed b. Ali es-Seccade dedi: Babam Zeynelâbidîn Ali b. el-

425

بعث النبي - صلى الله عليه وسلم - بعثاً، ثم تتبعهم يستقرئ، فجاء إنسانٌ منهم فقال: "ماذا معك من القرآن؟" حتى أتى على أحدثهم سنّاً فقال له: "ما معك من القرآن؟" قال: كذا وكذا وسورة البقرة، فقال: "أخرجوا وهذا عليكم أمير". فقالوا: يا رسول الله، هو أحدثنا سنّاً، قال: "معه سورة البقرة"

“Resûlullah^(s.a.v.), bir askerî müfereze göndermek istemişti ve bunlar sayılı kişilerdi. Onların okumalarını istedi. Herkes Kur'ân'da ezberinde olan yerlerden okuyacaktı. Derken yaşı en küçük olan birine geldi ve **“Ey falan ezberinde ne var”** diye sordu. O da benim ezberimde bu var, şu var ve Bakara sûresi var dedi. Resûlullah^(s.a.v.): **“O halde haydi gidin! Bu -genç- sizin için müfrezenin emîri (komutanıdır.)”** buyurdu. Dediler ki: Ey Allah'ın Resulü, o bizim en küçüğümüzdür. Resûlullah^(s.a.v.): **“Bakara sûresi onunla beraberdir(ezberindedir).”** buyurdu.

Beyhakî, *Şuâbü'l-îman*, 4/229; Ebu'l-Hüseyin Yahya b. İsmail b. Zeyd el-Hasenî eş-Şecerî, *Tertübü'l-emâlî el-hamisiyye li'ş-Şecerî*, thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail, (Beirut: Dâru'l Kütübi'l-ilmîyye, 2422/2001), 1/158; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/16.

⁴²⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/722.

⁴²⁷ Tirmizî, *Sünen*, "Fezail-i Kur'an", (2876).

⁴²⁸ Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“İman: Kalb ile tasdik, dil ile (kelime-i şahadet-i söylemek sureti ile) ikrar ve (namaz, oruc, zekat, hac gibi) organlar ile amel etmektir.”** İbn Mâce, Mukaddime, 9; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/70.

⁴²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/705.

Hüseyin dedi: Bana cennet gençlerinin efendisi babam Hüseyin b. Ali dedi: Bana öğüt verenlerin öncüsü babam Ali b. Ebû Tâlib dedi: Bana peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed^(s.a.v.) buyurdu ki: **“İman söylenmiş olanı söylemek, istenilen ameli uygulamak ve Peygamber’e^(s.a.v.) uymaktır.”**⁴³⁰

Müellifin hocası Ebû Muhammed Abdullah el-Hayrî hakkında bilgi bulunamamıştır. Senedde geçen Ali b. Musa er-Rıdâ “Sadûk” olarak ifade edilmektedir.⁴³¹ Hadis, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde, Dölâbî’nin *el-Esma ve’l-künâ*’sında geçmektedir. Hadis hakkında Muhammed Fuad Abdülbâkî talikinde, Şuayb el-Arnâvud aynı râvinin çok kişi tarafından vaz’ ile itham edildiğinden hadis’in mevzû olduğunu belirtmektedir.⁴³² Ebûbekir b. Hallâl ise Vekî’ b. Cerrah’ın: “Cehmiyye ‘iman kalb ile bilmektir’ demektir. Kim böyle derse tevbeyle davet edilir. Tevbe ederse ne ala, yoksa boynu vurulur.” dediğini nakletmektedir.⁴³³

Hadis 5

Ebû Mansûr Muhammed b. Abdullah el-Hemşazi’den, o Ebû Bekir Ahmed b. İbrahim er-Razî’den, o Hasan b. Süfyân’dan, o Ebû Bekir b. Ebû Şeybe’den, o Muaviye b. Hişam’dan, o Ali b. Salih’ten, o Ömer b. Rabia’dan, o el-Hasan’dan, o da İbn Ömer’den rivayetle dedi: Hz. Peygamber’e^(s.a.v.) cennetin nasıl olduğunu soruldu. Buyurdu ki: **“Cennete giren yaşar ve hiç ölmez...”**⁴³⁴

⁴³⁰ "الإيمان قول مقول، وعمل معمول، وعرفان بالعقول، واتباع للرسول"

Şeyhü'l-Müfid Ebu Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'man el-Ukberî el-Bağdâdî, *el-Emâlî*, thk. el-Hüseyin el-Üstadolî ve Ali Ekber el-Gaffârî, (Kum: Matbaatü'l-İslâmiyye, 1303), 275; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/72.

⁴³¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/705.

⁴³² Geniş bilgi için bk. İbn Mâce, (thk. Muhammed Fuad Abdülbakî) 1/25; (thk. Şuayb el-Arnâvud) 1/49

⁴³³ Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hârûn b. Yezid b. Hallâl el-Bağdâdî el-Hanbelî, *es-Sünne*, thk. Atıyye ez-Zehrânî, (Riyad: Dâru'r-Râye, 1410/1989), 5/122

⁴³⁴

سئل رسول الله - صلى الله عليه وسلم - عن الجنة كيف هي؟ قال: "من يدخل الجنة يحيا لا يموت، وينعم (لا يبأس) ، " تلى ثيابه، ولا يبلى ثيابه" قيل؟ يا رسول الله كيف بناؤها؟ قال: "الجنة من فضة ولينة من ذهب، ملاحظها مسك أنقر ، وحصاؤه اللؤلؤ والياقوت، وثرابها الزعفران"

Hz. Peygamber'e^(s.a.v.) cennet'in nasıl olduğunu soruldu. Buyurdu ki: **“Cennete giren yaşar ve hiç ölmez. Oranın nimetlerinden tadar ve hiç ümitsizliğe düşmez. Elbisesi çürür ancak hep genç kalır.”** Denildi ki: Ya Resûlullah^(s.a.v.) oranın yapısı nasıldır? Buyurdu ki: **“Yapı taşları gümüş ve altından, harcı misk kokulu, taşları inci ve yakuttan, toprağı ise safrandır.”**

Ebu Saîd b. el-Ârâbî Ahmed b. Muhammed b. Ziyad b. Beşîr b. Dirhem el-Basrî es-Sûfî, *Mu'cemü İbnü'l-A'râbî*, thk. Abdülmuhsin b. İbrâhî b. Ahmed el-Hasenî, (Suudî Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1418/1997), 2/703; Ubeydullah b. Abdîrrahman b. Muhammed b. Abdillâh b. Sa'd b. İbrahim b. Abdîrrahman b. Avf el-Avfî ebü'l-Fazl el-Bağdâdî, *Hadîsü'z-Zührî*, thk. Hüseyin b. Muhammed b. Ali Şebbale el-Bulûtî, (Riyad: Edvâü's-selef, 1418/1998), 1/434; Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran el-İsfehânî, *Sıfetu'l-cenneh*, thk. Ali Rıza Abdillâh (Dimeşk: Dâru'l-Me'mun li't-türâs, ts), 1/124; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/176.

Müellifin senedi Ömer b. Rebia⁴³⁵ sebebiyle zayıftır. Muaviye b. Hişam da “Sadûk lehü evhâm” olarak nitelendirilmiştir. Hadisin baş kısmı Müslim’de geçmektedir.⁴³⁶ Kalan kısmı ise şahidleriyle hasendir.⁴³⁷

Hadis 6

Abdullah b. Hâmid b. el-Vezzân rivayet etti: Mekkî b. Abdân dedi: Ahmed b. Hafs dedi: o babasından, o İbrahim b. Tahmân’dan, o Haccâc’dan, o Katâde’den, o da Hz. Enes’ten^(r.a.) rivayetle dedi: Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki : **“Mümin için cennette otuz eş vardır. Dedik ki: Yâ Resûlallah onda o güç olur mu? Buyurdu ki: “Ona yüz adam gücü verilecektir.”**⁴³⁸

Müellifin hocası Abdullah b. Hâmid el-Vezzân hakkında cerh ve ta’dil bulunamamıştır. Ahmed b. Hafs⁴³⁹ ve babası⁴⁴⁰ “Sadûk” olarak nitelenmektedir.

Hadis 7

el-Hasen b. Muhammed b. el-Hasen b. Habîb dedi ki: Ebû Cafer Muhammed b. Süleyman dedi ki: Ebû Said Muhammed b. Şazân dedi ki: Ubeydullah b. Said Ebû Kudâme el-Yeşkirî dedi: Ebü’l-Velid dedi ki: Cerrâh b. Melih’dan, o Ebû Abdurrahman’dan, o Şabî’dan, o da Numan b. Beşir’dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Aza şükretmeyen...”**⁴⁴¹

⁴³⁵ Ebu’l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih el-Iclî, *Marifetü’s-sikat min ricali ehli’l-İlm ve’l-hadis ve min’d-dua’fa ve zikru mezahibihim ve ehbarihim* (Medine: Mektebetü’l-Dâr, 1985), 2/401.

⁴³⁶ Müslim, “Cennet”, (2836).

⁴³⁷ Müslim, “Cennet”, (2836); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/407, 416, 462, 5/302, (8043); Ebü’l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id ve menba’u’l-fevâ’id*, thk. Husameddîn el- Kudsî (Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, 1994), 10/397.

⁴³⁸

"للمؤمن في الجنة ثلاثون زوجة". فقلنا: يا رسول الله أوله قوة ذلك؟ قال: "إنه يُعطى قوة مائة رجل"

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/367, (19269); Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü’l-musannef fi’l-ehâdis ve’l-asar*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü’r-Ruşd, 1409), 12/72, (34990); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/180.

⁴³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, 1, 88; Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu’t-tehziib* (Hind: Matba’atu Dairatu’l-Mearif en-Nizamiyye, 1908), 1/25.

⁴⁴⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, 1/257.

⁴⁴¹ "من لم يشكر القليل لم يشكر الكثير، ومن لم يشكر الناس لم يشكر الله، والمحدث بنعمة الله شاكراً، وتاركها كافر، والجماعة رحمة، والفرقة عذاب"

“Aza şükretmeyen, çoğa şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmez. Allah'ın lütfundan bahseden şükreder, terk eden de nankörlük etmiş olur. Cemaat rahmettir, ayrılık ise azaptır.”

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/278, 375, (18449,19350); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/259.

İsnadda bulunan Cerrah b. Mülih “Sadûk, yanılır”⁴⁴² olarak nitelenmiştir. Elbânî, bu hadisi hasen kabul etmiştir.⁴⁴³

Hadis 8

Ebû Bekir el-Hasen b. Muhammed b. Habîb bize anlattı: Ebû Ahmed Abdumelik b. Muhammed b. el-Fadl dedi ki: Ebû Yahyâ Zekeriya b. Delveyh b. Şebîb dedi ki: Ahmed b. en-Nu'man b. el-Vecih dedi ki: Cafer b. Süleyman ed-Da‘bî dedi ki: Seyf b. Meymûn’dan, o el-Hasen’den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Musa^(a.s.) dedi ki: Ya Rabbi, Âdem, ona verdiğin nimetlere nasıl şükr edebildi? Sen, onu elinle yarattın, meleklerini ona secde ettirdin ve cennetine yerleştirdin. Sonra Allah ona, ‘Âdem'in bütün bunların benden ve benim katımdan olduğunu bildiğini’ vahyetti, bu onun şükrüydü.”**⁴⁴⁴

Hadisin senedinde Abdumelik Muhammed b. Fadl, Zekeriyya b. Delveyh b. el-Şebib ve Seyf b. Meymûn bulunmamıştır. Ayrıca el-Hâkim, müellifin hocası Ebû Bekr el-Hasen b. Muhammed b. Habib’i tezkib etmektedir.⁴⁴⁵ Senedin intihasında sahabe râvisi eksik olduğu için sened “Mürsel”dir. el-Hasen (el-Basrî) çokça irsal yapmakla tanınmaktadır.⁴⁴⁶

Hadis 9

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Hâcib b. Ahmed dedi: Abdurrahim b. Münib dedi: Yezid b. Harun dedi ki: Humeyd’den, o da Enes’ten^(r.a.) rivayetle, dedi ki: “Bir adam, Hz. Peygamber (s.av.) için yazardı. O, Bakara’yı ve Al-i İmrân’ı okumuştı ve Hz. Peygamber^(s.a.v.) “Affedici, Rahim” diye yazdırır, o ise “Bilen, Hikmetli” yazardı. Resûlullah^(s.a.v.) ona: **"Nasıl denildiyse onu yaz"** buyururdu. Bunun üzerine o adam, İslam'dan döndü ve müşriklere katıldı. Dedi ki: Ben, sizin Muhammed hakkında en bilgili olanınızım, ben dilediğimi yazardım. Adam öldüğünde Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Toprak onu kabul etmez.” Ebû Talha onun öldüğü yere gelince, onu toprakta

⁴⁴² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1/196.

⁴⁴³ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisü's-sahiha* (Riyad: Mektebetü Mearif li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1995), 2/272.

⁴⁴⁴ "قال موسى -عليه السلام- يا رب كيف استطاع آدم أن يؤدي شكر ما أجزيت عليه من نعمك، خلقته بيدك وأسجدت له ملائكتك وأسكنته جنتك؟! فأوحى الله إليه أن آدم علم أن ذلك كله مني ومن عندي، فذلك شكره"

Hennad b. Es-Seriyy el-Kûfî, *Kitâbü'z-zühd*, thk. Abdurrahman b. Abdülcebbar el-Firyâbî, (Kuveyt: Dârul'l-hulefâ li'l-kütübi'l-İslâmî, 1406/1985), 399 (Hennad bu sözü Hasan el-Basrî'nin sözü olarak nakletmektedir.); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/296.

⁴⁴⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 17/237, 335.

⁴⁴⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 4/563.

dişlanmış olarak bulur. Ebû Talha: “Buna ne oldu? Dediler ki: Onu defalarca gömdük, fakat toprak onu kabul etmedi.”⁴⁴⁷

Müellifin hocası Abdullah b. Hâmid hakkında cerh ta’dil bulunamamıştır.

Hadis 10

Ebû Muhammed el-Mutavvaî, Ebû Ali es-Sivirî ve Ebû Abdullah ed-Dabbî’den rivayetle, dediler ki: Ebû’l-Abbas el-Emevî bize söyledi: er-Rebi’ b. Süleyman dedi ki: eş-Şafîî dedi ki: Mâlik’ten, o Abdullah b. Dînâr’dan, o da İbn Ömer’den^(r.a.) rivayetle, dedi ki: “**Resûlullah**^(s.a.v.) nereye giderse gitsin devesi üzerinde namaz kıldırı.”⁴⁴⁸

İsnadı sahihtir.

Hadis 11

Muhammed b. Ahmed b. Abdûs bize anlattı: Muhammed b. Hamdûn b. Hâlid dedi: Muhammed b. İbrahim dedi: Hidbe b. Hâlid dedi ki: Ebû Yahyâ Reca’ b. Sübeyh el-Hareşî dedi: Musefi’ b. Şeybe’den, o Abdullah b. Amr’dan rivayetle diyor ki: (Üç defa Allah’a şahadet ederek) Resûlullah’ın^(s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: “**Rükün ve makam...**”⁴⁴⁹

İsnadı zayıftır. Zayıflığın sebebi Reca’ b. Sabih’tir.⁴⁵⁰

447

عن أنس أن رجلاً كان يكتب للنبي - صلى الله عليه وسلم - وكان قد قرأ البقرة وآل عمران، وكان النبي - صلى الله عليه وسلم - يملئ {غُفُورًا رَجِيمًا} ويكتب {عَلِيمًا حَكِيمًا} فيقول له النبي - صلى الله عليه وسلم -: "اكتب كيف قال". فارتد ذلك الرجل عن الإسلام، ولحق بالمشركين، فقال: أنا أعلمكم بمحمد، إني كنت أكتب ما شئت أنا، فمات ذلك الرجل، فقال النبي - صلى الله عليه وسلم -: "إن الأرض لا تقبله"، قال: فأخبرني أبو طلحة أنه أتى إلى الأرض التي مات فيها فوجده منبوءًا، قال أبو طلحة: ما شأن هذا؟ قالوا: دفناه مرارًا فلم تقبله الأرض

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/248; Ebu Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhalık b. Hallad b. Ubeydullah el-Ateki el-Bezzar, *el-Müsned*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Adil Saïd ve Sabri Abdülhalik eş-Şâfiî, (Medînetü’l-münevver: Mektebetü’l-ulûm ve’l-hikem, 1988-2009), 13/159; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/411.

448 عن ابن عمر قال: كان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يصلي على راحلته في السفر حيثما توجهت به

Malik b. Enes b. Malik. B. Amir el-Esbahî el-Medenî, *el-Muvatta’*, thk. Muhammed Mustafa el-Âzamî, (Abudabi: Müessesetü Zeyad b. Sultan el-Nehyan, 1425/2004), 2/209; Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü’l-musannef fi’l-ehâdisi ve’l-âsar*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, (Riyâd: Mektebetü’r-Rüsd, 1409), 2/236; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/239; en-Nesâî Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuây b. Ali el-Horasânî, *es-Sünen* thk. Abdülfettah ebû Gudde, (Haleb: Mektebetü’l-matbûâti’l-İslâmiyye, 1986), 1/244; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 4/49.

449 "الركن والمقام ياقوتتان من ياقوت الجنة طمس الله نورهما، ولولا أن طمس نورهما لأضاءتا، ما بين المشرق والمغرب"

“Rükün ve makam, Cennetin yakutlarından iki yakuttur ki Allah onların nurunu almıştır. Eğer onların nurunu almamış olsaydı onlar doğu ile batı arasını aydınlatırlardı.” Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/577; Tirmizî, *es-Sünen*, “Hac”, 49; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 4/93.

450 İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, 1/324.

Hadis 12

Ebû Amr el-Furatî bize anlattı: Ebû Musa İmrân b. Musa dedi ki: Ebü'l-Abbas b. Hümâm dedi ki: Yahyâ b. Ebî Tâlib dedi: Yezid b. Hârun dedi ki: Muhammed b. Müslim dedi ki: Abdu Rabbihi b. Abdullah'dan, o Yahyâ b. el-A'la'dan rivayetle, bana anlattı: Mekhûl'dan, o da Muaz b. Cebel'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Çocuklarımızı, delilerinizi, satın almanızı, satışınızı...”**⁴⁵¹

Sened zayıftır. Çünkü Mekhûl ile Muaz b. Cebel arasında inkita' vardır. Çünkü Muaz b. Cebel'in vefat tarihi h.17 yılıdır. Beyhakî, Mekhûl'ün Hz. Ömer zamanına yetişmediğini söylemektedir.⁴⁵² Hz. Ömer ise h.23 yılında şehid olmuştur. Dolayısıyla Mekhûl'ün bu rivayeti bizzat Muaz b. Cebel'den alması mümkün gözükmemektedir. Hadisin zayıflığı hakkında İbn Hacer'in *Dirâye*'sinde⁴⁵³ bilgi bulunmakta ve İbn Cevzî'de bu hadisin Resulullah'tan^(s.a.v.) sahih olarak gelmediğini belirtmektedir.⁴⁵⁴

Hadis 13

Abdullah b. Hâmid anlattı: Ebû Turab el-Mevsilî dedi ki: Ali b. Muhammed el-Cekkanî'den (kıraatle), o el-Yemân el-Hakem b. Nâfi'den, o Ebû Bekir b. Abdullah'dan, o Said b. Suveyd'den, o da el-Irbâd b. Sâriye'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Ben, Allah^(c.c.) yanında, kitabın anası...”**⁴⁵⁵

İsnad zayıftır. Ebû Bekr b. Abdullah'ın zayıf olduğu belirtilmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵¹ "جنبوا مساجدكم غلمانكم يعني: صبيانكم- ومجانينكم، وسل سيوفكم ورفع أصواتكم وحدودكم وخصومتكم وبيعكم وشراءكم،" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Çocuklarımızı, delilerinizi, satın almanızı, satışınızı, münakaşalarınızı, seslerinizi yükseltmeyi, had cezalarınızın infazını mescidlerinizden uzak tutun. Mescidlerinizin kapılarının yakınında abdest alma yerlerini ittihaz ediniz. Ve Cuma günlerinde mescidlerinizi buhurla tütsüleyiniz.”**

İbn Mâce, *es-Sünen*, 1/247; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 8/132; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/98.

⁴⁵² Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 4/259.

⁴⁵³ Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Dirâye fi tahrici ehâdisi'l-Hidâye*, thk. Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî el-Medenî (Beyrut: Daru'l Ma'rife, ts.), 1/288.

⁴⁵⁴ Cemalu'ddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *el-İlelu'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vahiye* (Pakistan: İdaratü'l Ulum el-Esirî, 1981), 1/404.

⁴⁵⁵ إني عند الله في أم الكتاب لخاتم النبيين، وإن آدم لمنجدل في طينته، وسأنبئكم بتأويل ذلك: دعوة أبي إبراهيم، وبشارة عيسى قومه، ورؤيا أمي التي رأت أنه خرج منها نور أضاءت منه قصور الشام.

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Ben, Allah^(c.c.) katında, (kitabın anası)levh-i mahfuz'da, nebilerin sonuncusuyum. Âdem'in çamurunda gizlenmişim. Bunun yorumunu size söyleyeyim. Ben babam İbrahim'in^(a.s.) duasıyım. İsa'nın^(a.s.) kavmine müjdesiyim. Annemin rüyasında gördüğü, kendisinden çıkıp Şam'ın saraylarını aydınlatan nurum.”**

Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, (Mısır: Dâru'l-Hicr, 1419/1999), 2/458; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/378; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/130.

⁴⁵⁶ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 4/497.

Hadis 14

Ebû Bekir el-Himşâzî bize anlattı: Ebû Bekir el-Katî dedi: Abdullah b. Ahmed dedi ki: Babam bana söyledi, dedi ki: Zeyd b. Yahyâ ed-Dimaşkî'den, o İbn Sevban'dan, o babasından, o Mekhûl'dan, o Kesir b. Murre'den, o (sahabiden olan) Kays el-Cüzamî'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Şehîdin, Allah katında ...”**⁴⁵⁷

İsnadındaki İbn Sevban hakkında “Sadûk, yanılır” denilmektedir.⁴⁵⁸ Fakat şevâhid olan hadislerle hasen derecesine çıkmaktadır. Mikdam hadisi, Tirmizî'de geçmektedir.⁴⁵⁹

Hadis 15

Ahmed b. Übey anlattı: Muhammed b. İmrân dedi: el-Hasan b. Süfyân dedi: Hibban b. Musa dedi ki: Abdullah b. el-Mübarek'den, o Hammâd b. Seleme'den rivayetle, o Ebû Sinan'dan^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “Oğlum Sinan'ı defnettim...”⁴⁶⁰

İsnadı Ebû Sinan'ın zayıflığı⁴⁶¹ ve Ebû Talha Havlânî'nin “Cehaleti”⁴⁶² sebebiyle zayıftır. Tirmizî, bu hadise “Hasen-garib” demektedir.

457

"يُعْطَى الشَّهِيدُ سِتًّا خِصَالًا عِنْدَ أَوَّلِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ: تَكْفَرُ عَنْهُ كُلُّ خَطِيئَةٍ، وَيُرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَيَرْوَجُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ، وَيُؤَمَّنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَيَحْلِي حَلَّةَ الْإِيمَانِ"

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Şehîdin, Allah katında altı özelliği vardır; şehîd olur olmaz günahları affedilir, Cennet'teki gidip kavuşacağı yer kendisine gösterilir. Cennetteki iri gözlü huriler ile evlendirilir. Kıyametteki en büyük korkudan güven içindedir. Kabir azabından korunur. Kendisine iman elbisesi giydirilir”**

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/322; Tirmizî “Fedâilü'l-cihâd”, 24; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/222.

⁴⁵⁸ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 1/87.

⁴⁵⁹ Tirmizî, *Sünen*, "Fedailü'l-Cihad", (1663).

460

"إذا مات ولد العبد، قال الله تعالى للملائكة: أقبضتم ولد عبدي؟ فيقولون: نعم. فيقول: أقبضتم ثمرة فواده؟ فيقولون: نعم. فيقول: ماذا قال عبدي؟ فيقولون: حمدك واسترجع. فيقول الله عز وجل: ابنوا العبدي بيتًا في الجنة، وسموه بيت الحمد"

“Oğlum Sinan'ı defnettim. Ebû Talha el-Havlânî kabrin kenarında oturuyordu. Kabirden çıkmak istediğimde elimden tuttu ve şöyle dedi: “Ey Ebû Sinan sana bir müjde vereyim mi? Ben de evet, dedim.” Dedi ki: “Dahhâk b. Abdurrahman b. Arzeb'den, o Ebû Musa el-Eşarî'den bana rivâyet ettiğine göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Bir kulun çocuğu vefat ettiğinde Allah, meleklerine “Kulumun çocuğunun ruhunu kabzettiniz mi?”, buyurur. Melekler “Evet”, derler. Sonra Allah şöyle buyurur: “Onun gönlünün meyvesini mi kopardınız?” Meleklerde “Evet”, derler. “Kulum ne dedi?” buyurur. Melekler de: “Hamdetti ve İna lillahi ve inna ileyhî raciûn”, dedi”, derler. Bunun üzerine Allah'da^(c.c.) şöyle buyurur: “Bu kuluma Cennet'te bir ev yapın ve adını “Hamd evi” koyun.”**

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 32/501; Tirmizî, “Cenâiz”, 36; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/225.

⁴⁶¹ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 3/312.

⁴⁶² Zehebî, *el-Kâşif*, 2/437.

Hadis 16

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû Nasr es-Serahsî bize söyledi: Muhammed b. Eyyûb dedi: Muhammed b. Kesir dedi: Süfyân es-Sevrî'den, o Âsım'dan, o Abdullah b. Âmir b. Rabi'a'dan, o da babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Hac ve Umreyi ...”**⁴⁶³

İsnadı zayıftır. Senedde bulunan Âsım b. Ubeydullah zayıftır.⁴⁶⁴ Şahidleri ile birlikte hasen derecesine çıkmaktadır.⁴⁶⁵ Tirmizî, İbn Mesud rivayetini “Hasen-sahih-garib” olarak nitelirmektedir.⁴⁶⁶

Hadis 17

Ahmed b. Übey bize anlattı: Mansûr b. Muhammed dedi: Muhammed b. Eyyûb dedi: el-Ka'nabî dedi ki: Abdurrahman b. Ebü'l-Mevvâl'den, o Abdullah b. el-Hasan'dan, o da annesi Fâtıma bnt. el-Hüseyin'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“At üzerinde gelse bile, dilenenin hakkı vardır.”**⁴⁶⁷

Müellifin hocası Ahmed b. Übey ve onun hocası Mansûr b. Muhammed hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Rivayet, mürseldir. Rivayet, Ebû Dâvûd'da da geçmektedir.⁴⁶⁸

Hadis 18

Ebû Muhammed el-Keyyâl bize anlattı: Ebü'l-Abbâs el-Emevî dedi ki: er-Rebi' dedi: eş-Şafî dedi ki: İbn Ebî Füdeyk'den, o Said b. Ebî Said el-Makberî'den, o Ebû Şureyh el-Ka'bî'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Dikkat edin, ey Huzâa topluluğu! Siz...”**⁴⁶⁹

⁴⁶³ "تابعوا بين الحج والعمرة؛ فإن متابعة ما بينهما تزيد في الرزق والعمر، وينفيان الذنوب كما ينفي الكبير خبث الحديد"

“Hac ve Umreyi ard arda yapınız. Çünkü bunları ard arda yapmak rızkı ve ömrü artırır, demirci körüğü demirin kirini, pasını giderdiği gibi fakirliği ve günahları giderir.” Tirmizî, “Hac”, 2, (810); Nesâî, “Menasikü'l-hac”, 6; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/239.

⁴⁶⁴ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 2/353.

⁴⁶⁵ Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Menasik-i Hac", 5/115, "Mütabaati beyne'l-hac ve'l-umre", 5/115-116; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 3/277; Tirmizî, *Sünen*, “Hac”, (810).

⁴⁶⁶ Tirmizî, “Hac”, (810)

⁴⁶⁷ "اللسائل حق وإن جاء على ظهر فرسه"

İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 2/291, *el-Musannef*, 253; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/254, Ebu Dâvûd, “Zekât”, 34; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/341.

⁴⁶⁸ Ebu Dâvûd, “Zekât”, 34.

⁴⁶⁹ "ثم أنتم يا خزاعة قد قتلت هذا القتيل من هذيل، وأنا والله عاقله، فمن قتل قتيلاً بعده فأهله بين خيرتين إن أحبوا قتلوا، وإن أحبوا أخذوا" Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur; **“Dikkat edin, ey Huzâa topluluğu! Siz, Huzeyl'den şu maktulü öldürdünüz. Ben onun diyetini ödemekteyim. Benim şu sözlerimden sonra, kim bir**

İsnadda inkıta' vardır. Çünkü İbn Ebî Füdeyk, Said b. Makberî'ye yetişmemiştir. İbn Hacer'e göre İbn Ebî Füdeyk sekizinci tabakanın küçüklerindedir.⁴⁷⁰ Said b. Makberî ise üçüncü tabakadandır⁴⁷¹ ve kendisinden rivayet edenler arasında İbn Füdeyk bulunmamaktadır. Ayrıca hadis başka tariklerinde İbn Ebî Füdeyk ile Said b. Makberî arasında İbn Ebî Zi'b bulunarak sahih bir yolla gelmektedir. Tirmizî de bu şekliyle hadise "Hasen-sahih" demektir.⁴⁷²

Hadis 19

Abdullah b. Hâmid el-Asbahânî bize anlattı: Muhammed b. Abdullah b. Abdulvahid el-Hemedânî dedi: İshak ed-Dibrî dedi ki: Abdurrezzak'dan, o Ma'mer'den, o el-Eşa's b. Abdullah'tan, o Şehr b. Havşeb'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Şüphesiz adam yetmiş yıl..."**⁴⁷³

Müellifin hocası Abdullah b. Hâmid el-Asbahânî hakkında cerh ve ta'dil bulunmamıştır. Hadisin tarikleri Eşa's b. Abdullah'da birleşmektedir, o da Şehr'den, (o "Sadûk" olarak tanınmaktadır.⁴⁷⁴) nakletmektedir. Hadis, Ebû Dâvûd'da ve Tirmizî'de lafız farklılığıyla geçmektedir. Tirmizî, hadise "Hasen-sahih-garib" demektir.⁴⁷⁵

Hadis 20

Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Abdûs el-Müzekkî haber verdi: Abdullah b. Muhammed b. el-Hasen b. eş-Şarkî dedi: Ahmed b. Hafs b. Abdullah dedi: Mansûr b. Cafer dedi: Nehşel b. Said'den, o Amr b. Dînâr el-Mekkî'den, o İbn Şihâb'dan, o

---

adamı öldürülürse onun ailesi diyet almak ya da kâtili (kısas olarak) öldürmek arasında muhayyerdir."

Ebu Abdillah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafî b. Abdülmuttalib b. Abdimenaf el-Muttalibî el-Kuraşî el-Mekkî eş-Şafî, *el-Müsned*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1400), 200; Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/86; Tirmizî, "Diyât", 13; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/365.

⁴⁷⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/826.

⁴⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/379.

⁴⁷² Tirmizî, *Sünen*, "Diyât", (1406).

⁴⁷³ "إن الرجل ليعمل ليعمل بعمل أهل الخير سبعين سنة؛ فإذا أوصى حاف في وصيته، فيختم له بشر عمله، فيدخل النار، وإن الرجل ليعمل بعمل أهل الشر سبعين سنة، فإذا أوصى لم يحف في وصيته، فيختم له بخير عمله فيدخل الجنة". ثم يقول أبو هريرة: أقرءوا إن شئتم: {تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ} إلى قوله: {عَذَابٌ مُّهِينٌ}

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Şüphesiz adam yetmiş yıl hayır ehlinin amelini (ibadetini) işler. Sonra (ölümüne yakın) vasiyyet ettiği zaman vasiyyetinde zulüm eder, böylece ameli şerle kapanır ve bu yüzden (Cehennemdeki) ateşe girer (girmeye müstehak olur). Şüphesiz (başka bir) adam yetmiş yıl şer ehlinin amelini işler. Sonra (ölümü yaklaşınca) vasiyyetini adaletli eder, böylece ameli, hayırla kapanır ve bu nedenle Cennete girer."**

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/67; İbn. Mâce, "Vesâyâ", 13; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/395.

⁴⁷⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/441.

⁴⁷⁵ Tirmizî, *Sünen*, "Vesâyâ", (2117).

Târık'tan, o Ebû Zer el-Gıfarî'den rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Suhuf-u İbrahim, Ramazan'ı üç gün geçtikten sonra...”**⁴⁷⁶

Senedde bulunan Nehşel b. Said, “Metrûk” olarak nitelenmektedir.⁴⁷⁷ Hadis, Vâsile b. Eska' tarikinde “Hasen” olarak gelmektedir.⁴⁷⁸

Hadis 21

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ahmed es-Selemî dedi ki: el-Hasen b. Süfyân dedi ki: Şeyban b. Furûh dedi: Ali b. Ali dedi ki: Ebû'l-Mütevekil'den, o da Ebû Said'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: **“Yeryüzünde herhangi bir Müslüman...”**⁴⁷⁹

Müellifin hocası Ebû Amr el-Furâtî hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Ayrıca Şeyban b. Furûh hakkında “Sadûk, yanılır” denilmektedir.⁴⁸⁰ Hadis, başka tarikle sahih olarak gelmektedir.⁴⁸¹ Tirmizî, başka bir tarikle hadis için “Hasen-sahih-garib” demektedir.⁴⁸²

Hadis 22

Ahmed b. Übey bize şöyle dedi: Muhammed b. İmrân dedi: el-Hasen b. Süfyân dedi ki: İbn Ebî Şeybe dedi ki: Yezid b. Hârûn dedi ki: Abdurrahman b. Ebî Bekr b.

476

"أنزلت صحف إبراهيم في ثلاث ليال مضين من رمضان، وأنزلت توراة موسى في ست ليال مضين من رمضان، وأنزل إنجيل عيسى في ثلاث عشرة ليلة مضت من رمضان، وأنزل زبور داود في ثماني عشرة ليلة مضت من رمضان، وأنزل الفرقان على محمد - صلى الله عليه وسلم - في الرابعة وعشرين من رمضان"

Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Suhuf-u İbrahim, Ramazan'ı üç gün geçtikten sonra indirildi, Tevrat ise Musa'ya altı gece geçtikten sonra, İncil ise İsa'ya on üç gece geçtikten sonra indirildi. Zebur ise Davud'a on sekiz gece geçtikten sonra indirildi. Furkan(Kur'an-ı Kerim), Hz.Muhammed'e^(s.a.v.) Ramazan'ın yirmidördünde indirildi.”** Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/191; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 22/75; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/449.

⁴⁷⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzip*, 1/1009.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/ 107 (16984).

⁴⁷⁹

"ما من مسلم دعا الله -عزَّ وَجَلَّ- بدعوة ليس فيها قطيعة رحم، ولا إثم إلا أعطاه الله بها إحدى (ثلاث خصال) : إما أن يعجل دعوته، وإما أن يدخر له في الآخرة، وإما أن يدفع عنه من السوء مثلها" قالوا: يا رسول الله إبن نكث؟ قال: "الله أكثر"

“Yeryüzünde herhangi bir Müslüman, günah işlemek üzere ve akraba ile ilişki kesmek üzere olmaksızın her ne türlü duâ ederse Allah, o duâsında istediği şeyi kendisine verir veya giderilmesini istediği şeyi ondan giderir.” Bunun üzerine orada bulunanlardan biri: **“Öyleyse duâyı çoğaltırız”** dedi. Rasûlullah^(s.a.v.): **“Allah'ın ikramı, daha da çoktur buyurdu.”**

Ebu'l-Fazl el-Bağdâdî, *Hadîsü'z-Zühri*, 249; Muhammed b. Abdurrahman b. Abbâs b. Abdurrahman b. Zakeriyya el-Bağdâdî el-Muhallîs, *el-Muhallisiyyât*, thk. Nebîl Sa'düddin Cezzâr, (Katar, Vezâratü'l-Evkaf va's-şuûnî'l-İslâmiyye, 1429/2008); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/516.

⁴⁸⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzip*, 1/441.

⁴⁸¹ Tirmizî, *Sünen*, “Da'avât”, (3573); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/329, (22785); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 2/48, (1131).

⁴⁸² Tirmizî, *Sünen*, “Da'avât”, (3573).

Ebî Melîke'den, o Musa b. Ukbe'den, o Nafi'den, o da İbn Ömer'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Kime duâ kapısı...”**⁴⁸³

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Onun da hocası tam tesbit edilememiştir. İsnadda İbn Ebî Melîke hakkında “Zayıf” olduğu söylenmektedir.⁴⁸⁴ Tirmizî, bu hadise “Garib” demektedir.⁴⁸⁵

Hadis 23

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû Musa dedi ki: Muhammed b. el-Müseyyib dedi: Ebû Zura' Übeydallah b. Abdulkerim dedi: Muhammed b. Ümeyye dedi ki: İsa b. Musa el-Buhârî'den, o Ubeyde el-Ami'den, o Ferkad el-Sebhi'den, o Said b. Cübeyr'den, o da İbn Abbas'dan rivayetle, dedi ki: “Resûlullah^(s.a.v.) mu'tekif hakkında...”⁴⁸⁶

Müellifin hocası ve onun hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunmamıştır. Ubeyde el-A'mi “Mechûlü hal” olarak nitelenmiştir.⁴⁸⁷

Hadis 24

Ahmed b. Übey bize anlattı: İmrân b. Musa dedi: Müsedded dedi ki: Harun b. Abdullah dedi ki: İbn Ebî Füdeyk'den, o el-Halil b. Abdullah'tan, o el-Hasen'den naklen rivayetle: “...Ali b. Ebî Tâlib, Ebû'd-Derda, Ebû Hureyre, Ebû Umâme el-Bahilî, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Cabir b. Abdillâh ve İmrân b. el-Husayn'den^(r.a.) rivayet edildiğine göre bu zatların hepsi Resûlullah'dan^(s.a.v.) : **“Kim, evinde...”**⁴⁸⁸

⁴⁸³ “Kime duâ kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmıştır.”

Tirmizî, *Sünen*, “Da'avât”, (3548); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 10/15, (29656); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/521.

⁴⁸⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1/571.

⁴⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, “Da'avât”, (3548).

⁴⁸⁶ “هو معتكف الذنوب، ويُجرى له من الحسنات كعامل الحسنات كلها”

Resûlullah(s.a.v.) mu'tekif hakkında şöyle buyurdu: “İtikaf (veya mutekif) günahları hapseder (engeller) ve tüm iyilikleri işleyen gibi ona iyilikler yazılır.” İbn Mâce, *es-Sünen*, “Sıyâm”, (1781); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 3/424, (3964); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/562.

⁴⁸⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1/654.

⁴⁸⁸ “Kim, evinde oturup (yani savaşa katılmayıp) ...” buyurduğunu sonra; (... Ve Allah, dilediğine kat kat (sevab) verir...) âyetini okuduğunu rivayet etmişlerdir.” İbn Mâce, “Cihad”, 4; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/52.

Müellifin hocası ve onun hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Halil b. Abdullah ise "Mechûl" olarak nitelendirilmektedir.⁴⁸⁹

Hadis 25

Ebü'l-Hasan b. Ebü'l-Fadl el-Kahandezî ve Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed b. Muhammed b. Ali dediler: Ebû Bekir Muhammed b. Bekr b. Abdurrezzak dedi: Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eşa's dedi: Said b. Mansûr dedi: Ebû Muaviye dedi: Cafer b. Burkân'dan, o Yezid b. Ebî Uneyse'den, o da Enes'ten^(r.a.) rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: "Üç şey vardır ki..."⁴⁹⁰

İsnadda Yezid b. Ebû Nüşbe "Mechûl" olarak nitelenmektedir.⁴⁹¹

Hadis 26

Ebü Bekir Abdurrahman b. Abdullah el-Mezkî bize anlattı: Ebû Zuhayr (Abdullah) b. Fâris el-Umarî dedi ki: Muhammed b. İbrahim b. Said dedi ki: İsa b. İbrahim el-Basrî'den, o Said b. Abdullah'dan (Huza'a'nın azatlı kölesi) dedi ki: o Nuh b. Zekvân'dan, o Hişam b. Urve'den, o babasından, o da Hz. Aişe'den^(r.anhâ) rivayetle, dedi ki: "Cübeyb b. Haris, Resûlullah'a^(s.a.v.) geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü, ben günaha meyilli bir adamım." dedi. Resûlullah^(s.a.v.): "**Allah'a tövbe et, ey Cübeyb**" dedi. O dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, tövbe edip sonra geri mi döneyim?" Resûlullah^(s.a.v.): "**Ne zaman günah işlersen tövbe et.**" O dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, benim günahlarım çoktur." Resûlullah^(s.a.v.): "**Allah'ın mağfireti, senin günahlarından daha büyüktür ey Cübeyb b. Hâris.**" buyurdu."⁴⁹²

⁴⁸⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1, 302; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 1/667.

⁴⁹⁰ "ثلاث من أصل الإيمان: الكف عن قال: لا إله إلا الله، لا نكفره بذنوب، ولا نخرجه من الإسلام بعمل. والجهاد ماض منذ بعثني الله عز وجل إلى أن يقاتل آخر أممي الدجال، لا يبطله جور، ولا عدل. والإيمان بالأقدار"

"Üç şey vardır ki imanın aslındandır: 1. 'Lâ ilahe illallah' diyene saldırmamak, işlediği herhangi bir günahı sebebiyle bu kimseyi tekfir etmemek, herhangi bir ameli sebebiyle de İslâm'dan dışarı atmak. 2. Cihad; bu Allah'ın beni peygamber olarak gönderdiği günden, bu ümmetin deccale karşı savaşacak en son ferdine kadar cereyan edecektir. Ne imâmın zâlim olması, ne de âdil olması ortadan kaldıramayacaktır. 3. Kadere îman." Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 9/156; Ahmed b. Ali b. el-Müsenna Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dimeşk: Dârü'l-Me'mun li't-Türas, 1984), 7/287, (1556,1557); Ebû Dâvûd, "Cihad", (2532); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/61.

⁴⁹¹ Zehebî, *el-Kâşif*, 2/390.

⁴⁹²

جاء جُبَيْب بن الحارث إلى رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، فقال: يا رسول الله، إني رجل مغرأض للذنوب. قال: "فتب إلى الله يا جُبَيْب". قال: يا رسول الله، إني أتوب ثم أعود؟! قال: "فكلما أذنبت فتب". قال: إني يا رسول الله تكثر ذنوبي. قال: "عفو الله أكثر من ذنوبك يا جُبَيْب بن الحارث"

Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mütîr el-Lahmî eş-Şâmî et-Taberânî, *Mu'cemü's-sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Mahmud el-Hâcc Emrîr, (Beirut, Amman: el-Mektebetü'l-İslâmî, Dâru Ammar, 1405/1985), 2/244; *el-Evsat*, 9/77; Ebu Davûd et-Tayâlîsî, *el-Müsned*, 3/512; İbn Mâce, "Zühd", 37; Ebû Dâvûd, "Edeb", 21, Tirmizî, "Sıfâtü'l-kıyâme", 11; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/68.

İsnadda Nuh b. Zekvân “Zayîf” olarak kabul edilmektedir.⁴⁹³ Hadis, sadece onun tarikiyle gelmektedir.⁴⁹⁴

Hadis 27

Ebû Bekir el-Himşâzî el-Fakîh bize anlattı: Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali er-Râzî dedi ki: Ebü'l-Kâsım İsmail b. Ali b. Ehi'l-Da'bel eş-Şa'ir'in kardeşinden dedi ki: Muhammed b. İbrahim el-Kâtib dedi ki: “Ebû Nevvâs el-Hasen b. Ali b. Hânî'yi (ölümüne vesile olan hastalığında) ziyaret ettik. Bizimle Salih b. Ali el-Hâşimî beraberdi, Salih ona dedi: “Ey Ebû Ali, Allah'a tövbe et, çünkü sen âhiretin ilk günü ve dünyanın son günündesin. Seninle Allah arasında noksanlıklar vardır.” O: “Allah'tan^(c.c.) korkmakta bana destek olun.” dedi. Hammâd b. Seleme, Yezid er-Rakaşî'den, o da Hz. Enes'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Şefaetim, ümmetinden...”**⁴⁹⁵

Hadis, başka sahih tariklerle gelmektedir.⁴⁹⁶ Tirmizî, bu hadise “Hasen-sahih-garib”demektedir.⁴⁹⁷

Hadis 28

el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Hüseyn anlattı: Ahmed b. Muhammed b. İshak dedi: Ahmed b. Ali b. Şuayb dedi ki: Muhammed b. Yahyâ b. Eyyûb dedi ki: Süleyman b. Hayyân Ebû Halid'den, o Amr b. Kays'tan, o Âsım'dan, o Şakîk'ten, o da Abdullah b. Mes'ûd'dan^(r.a.) rivâyetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Hac ve Umreyi beraber yapınız...”**⁴⁹⁸

⁴⁹³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/1010.

⁴⁹⁴ Taberânî, *Mu'cemü's-sağîr*, 2/244; Ebü'l-Kâsım Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. Abdullah, Abdulmuhsin b. İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 9/77; Ebu Davûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/512; İbn Mâce, “Zühd”, 37; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 21, Tirmizî, “Sıfâtü'l-kıyâme”, 11; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/68.

⁴⁹⁵ “İnما جعلت الشفاعة لأهل الكبائر من أمتي” أتراني أن لا أكون منهم. **“Şefaetim, ümmetinden büyük günah işleyenleredir.”**

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Sünnet”, (4736); Tirmizî, *Sünen*, “Sıfâtü'l Kıyâme”, (2435,2436); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Zühd”, (4310); Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/140; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/72.

⁴⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Sünne”, (4736); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/213, (13222).

⁴⁹⁷ Tirmizî, *Sünen*, “Sıfâtü'l Kıyâme”, (2435).

⁴⁹⁸ “تابعوا بين الحج والعمرة، فإنهما ينفيان الفقر والذنوب كما ينفي الكير خبث الحديد والذهب والفضة، وليس للحج المبرور ثواب دون الجنة”

“Hac ve umreyi beraber yapınız. Çünkü hac ve umre günahları ve fakirliği giderir. Tıpkı körük, demir, altın ve gümüşün kir ve pasını giderdiği gibi (kabul edilmiş) haccin sevâbı da ancak cennettir.”

Tirmizî, *Sünen*, “Hac”, (810); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Menasik-i Hac”, 5/115, (2631); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/102.

İsnadı “Hasen”dir. İsnadda bulunan Âsım b. Ebî'n-Necûd için “Sadûk, yanılır”⁴⁹⁹ denilmektedir. Hadis için hasen şahid hadisler bulunmaktadır.⁵⁰⁰ Hadis, sahih li-gayrihi'dir. Tirmizî, hadis için “Hasen-sahih-garib” demektedir.⁵⁰¹

Hadis 29

Ebû Muhammed el-Hasen b. Ahmed el-Mahledî tarafından nakl edildi: Ebû Bekir Muhammed b. Hamdûn b. Halid dedi ki: Mesrûr b. Nûh dedi: İbrahim b. el-Münzir dedi: Hafs b. Ömer dedi ki: Yâkub b. Yahyâ b. Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, o Ebû Sâlih es-Sammân'dan, o Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Hacılar ve umreye...”**⁵⁰²

İsnadında Hafs b. Ömer “Zayıf”,⁵⁰³ Yâkub b. Yahyâ “Mechûlû'l-hal”dir.⁵⁰⁴ Hadisin şahidleri vardır.⁵⁰⁵ Hadis, şahitleriyle hasen li-gayrihi'dir.

Hadis 30

Ahmed b. Übey haber verdi: Muhammed b. İmrân dedi: el-Hasan b. Süfyân dedi: İbn Ebî Şeybe dedi: Yunus b. Muhammed dedi ki: Hammâd b. Seleme'den, o Ebû Galib'den, o da Ebû Umâme'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“En faziletli cihad, zalim bir hükümdar yanında (iyiliği emredici veya kötülüğü men edici) hak bir söz söylemektir.”**⁵⁰⁶

İsnadda Ebû Gâlib “Sadûk, hata yapar” denilmektedir.⁵⁰⁷ Hadisin bütün diğer tarikleri hasendir.⁵⁰⁸

⁴⁹⁹ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalâni, *Takribu't-tehziib*, thk. Ebu'l-Eşbâl Ahmed Şagîf el-Pakistanî (Daru'l-Asîme, 1421), (3071); Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/256.

⁵⁰⁰ Buhârî, “Umre”, (1773); Müslim, “Hac”, (1349); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Menasik-i Hac”, 5/115, (2630).

⁵⁰¹ Tirmizî, *Sünen*, “Hac”, (810).

⁵⁰² “الْحَجَّاجُ وَالْعُمْرُ وَفُذُّ اللَّهِ -عز وجل- إن دعوهم أجابهم، وإن استغفروهم غفر لهم” Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Hacılar ve umreye gidenler Allah'ın elçileridir. Eğer dua ederlerse, onlara icabet eder. O'ndan mağfîret dilerlerse, onları bağışlar.”**

İbn Mâce, *es-Sünen*, “Menâsik”, (2892); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 6/246, (6311); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/608; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/210.

⁵⁰³ İbn Hacer el-Askalâni, *Takribu't-tehziib*, 1/259.

⁵⁰⁴ İbn Hacer el-Askalâni, *Takribu't-tehziib*, (7836); Zehebî, *el-Kâşif*, 2/396.

⁵⁰⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, “Menâsik”, (2892); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 12/422, (13556); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 3/475, (4104); Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 3/211.

⁵⁰⁶ “أفضل الجهاد كلمة حق عند إمام جائر” İbn Mâce, *es-Sünen*, “Fiten”, (4012); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Bey”, 7/161, (4209); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Melâhim”, (4344); Tirmizî, *Sünen*, “Fiten”, (2174); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/307.

⁵⁰⁷ İbn Hacer el-Askalâni, *Takribu't-tehziib*, 1/1188.

Hadis 31

Muhammed b. Ahmed b. Abdûs bize anlattı: Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan dedi: Ali b. Abdu'l-Aziz dedi: el-Kâsım b. Selâm dedi: Huşeym dedi: Mecâlid'den, o eş-Şabî'den, o Cabir b. Abdillâh'tan rivayet ederek: "Ömer b. el-Hattâb^(r.a.) Resûlullah'a^(s.a.v.) geldi ve dedi ki: "Yahudilerden beğendiğimiz sözler işittik, bazılarını yazalım mı?" Resûlullah^(s.a.v.): **"Yahudiler ve Hıristiyanlar kadar..."**⁵⁰⁹

İsnadda Mecâlid "Kuvvetli değildir".⁵¹⁰ Hadisin bütün tarikleri hasendir.⁵¹¹

Hadis 32

Ebû'l-Kâsım Yâkub b. Ahmed el-Arudî bize anlattı: Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah el-Umanî bize anlattı: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Ahmed et-Tâî bize anlattı: Babam anlattı: Ali b. Musa er-Rızâ dedi ki: Babam Musa b. Cafer'den, o babası Cafer b. Muhammed'den, o babasından, o da dedesi Ali b. el-Hüseyin'den, o babasından, o dedesi Ali b. Ebî Tâlib'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Kim mü'min..."**⁵¹²

⁵⁰⁸ Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Bey'at", 7/161, (4209); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/314, 315, (18830, 188828); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Melâhim", (4344); Tirmizî, *Sünen*, "Fiten", (2174).

⁵⁰⁹ "أمتهوكون أنتم كما تهوكت اليهود والنصارى، لقد جنتكم بها بيضاء نقية، ولو كان موسى حياً ما وسعه إلا اتباعي"

Resûlullah^(s.a.v.): **"Yahudiler ve Hıristiyanlar kadar şaştınız mı, onu size arınmış ve bembeyaz getirdim, Musa^(a.s.) yaşasaydı ancak bana uyardı."**

Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 1/200, (177); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/387; İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 8/575, (26828); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/328.

⁵¹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, 1/920.

⁵¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/470, (15864); Ebû Bekir Abdürrezzâk es-San'ânî Abdürrezzâk b.

Hemmâm, *el-Musanef*, thk. Habiburrahman A'zami (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1983), 6/133, (10164), 10/313, (19213); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 1/200, (178).

⁵¹²

"من استدل مؤمناً أو مؤمنة، أو حقره لفقره، أو قلة ذات يده؛ شهرة الله عز وجل يوم القيامة ثم يفضحه، ومن بهت مؤمناً أو مؤمنة، (أو قال) فيه ما ليس فيه أقامه الله عز وجل علي تل من نار جهنم حتى يخرج مما قاله فيه. وإن المؤمن أعظم عند الله عز وجل وأكرم عليه من ملك مقرب وليس شيء أحب إلى الله عز وجل من مؤمن تائب، أو مؤمنة تائبة، وإن المؤمن يُعرف في السماء كما يُعرف الرجل أهله وولده"

"Kim, mü'min bir erkek veya kadını küçük düşürmek veya fakirliğinden dolayı onunla alay etmek isterse, Allah^(c.c.) onu kıyamet gününde teşhir eder ve kusurunu ortaya çıkarır. Her kim de mü'min bir erkek veya kadını onlardan olmayan bir şeyle suçlarsa, Allah onu dediklerinden dönünceye kadar cehennem ateşine yerleştirir. Mümin, aziz ve celil olan Allah'ın katında yakın meleklerden daha büyüktür. Aziz ve celil olan Allah'a tövbe eden bir mü'min veya tövbe eden bir kadından daha sevimli bir şey yoktur. Mümin, sema (katında) ailesini ve çocuklarını tanıdığı gibi tanır."

Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Ekziye", (3597); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/70, (5385); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 6/309, (6491); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/32; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Fiten", (3947); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/354.

Hadis, bu isnad ile mevzû'dur. Abdullah b. Ahmed b. Âmir ve babası "Hadis vaz' etmekle" müttehemdir.⁵¹³

Hadis 33

Abdurrahman b. Ahmed b. Cafer ve el-Hasan b. Muhammed b. Cafer bize anlattılar: Hacib b. Ahmed b. Yerhum bize söyledi: Muhammed b. Hammâd bize söyledi: Ebû Muaviye'den, o el-A'meş'ten, o Zeyd b. Vehb'den, o Ebû Zer'den^(r.a.) rivâyetle dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Ey Ebû Zer, gözünü mesciddeki en yüksek adamına yönelt."** Ben, güzel elbiseli, oturan bir adama baktım ve "Bu o!" dedim. Resûlullah^(s.a.v.) bana dedi ki: **"Ey Ebû Zer, gözünü mescitte gördüğün en aşağı derecedeki adamına yönelt."** buyurdu. Ben, ahlâkı zayıf olan bir adama baktım ve "Bu o!" dedim. Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah katında bu, kıyâmet gününde yeryüzünden daha hayırlıdır."**⁵¹⁴

İsnadda müellifin hocası ve onun hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis, başka bir tarikte sahih olarak gelmektedir.⁵¹⁵

Hadis 34

Ahmed b. Übey b. Ahmed el-Cürçânî bize anlattı: Ahmed b. Ömer b. ed-Dahhâk el-Esbicâbî dedi ki: Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr el-Mervûzî dedi ki: Hâmid b. Ömer el-Bekrâvî dedi ki: Ebû Avâne'den, o Âsım'dan, o Musab b. Sa'd'dan, o babasından rivayetle, dedi: "Resûlullah'a^(s.a.v.) insanların hangisinin belasının ağır olduğu soruldu, buyurdular ki: **"Peygamberler, onların peşinden..."**⁵¹⁶

⁵¹³ Zehebî, *Mizanul-İtidal*, 2/390.

⁵¹⁴

"يا أبا ذر أرفع بصرك إلى أرفع رجل في المسجد" فنظرت، فإذا رجل جالس عليه حلة، فقلت: هذا. فقال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: "يا أبا ذر أرفع بصرك إلى أرفع رجل تراه في المسجد". فنظرت، فإذا رجل ضعيف عليه أخلاق، قلت: هذا. فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم: "والذي نفسي بيده لهذا عند الله يوم القيامة أفضل من قراب الأرض من هذا"

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/170, (21493); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 12/156, (35319); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8/116; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/360.

⁵¹⁵ Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî, *Keşfu'l-estâr an Zevâid-i Bezzâr* (Müessesetü'r-Risale, 1979), 4/242, (3629).

⁵¹⁶

سأل النبي - صلى الله عليه وسلم -: أي الناس أشد بلاء؟ فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "الأنبياء، ثم الأمثل فالأمثل من الناس، فيبتلى الرجل على حسب دينه؛ فإن كان صُلْبَ الدين اشتد بلاءه، وإن كان في دينه رقة ابتلي على حسب ذلك، فلا يبرح البلاء على العبد حتى يدعه يمشي على الأرض، وليس عليه خطيئة"

"Peygamberler, onların peşinden yaşantı olarak Peygambere yakın olanlar, sonra onlara yakın olanlar. Kişi dindarlığı oranında belayı uğratılır. Dininde sağlam ise belası ağırlaştırılır. Dininde gevşek ise dindarlığı oranında belaya uğratılır. Bela, kulun peşini bırakmaz, sonunda kul uğradığı belalarla üzerinde günah kalmayınca kadar, tâ ki günahlarından temizlenmiş olur."

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Tıb", 16, (5); Tirmizî, *Sünen*, "Zühd", (2398); İbn Mâce, *es-Sünen*, "Fiten", (4023); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/185, (1607); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/384.

İsnadda geçen Âsım b. Ebî'n-Necûd hakkında "Sadûk, yanılabilir" denilmiştir.⁵¹⁷ Hadis şahidleriyle hasendir.⁵¹⁸ Tirmizî, bu hadis için "Hasen-sahih" demektedir.⁵¹⁹

Hadis 35

Ebû Abdullah es-Sekafî dedi ki: Ebû Bekir Ahmed b. İshak es-Sünnî dedi ki: (Mısır'da) Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb'dan, o Ebû Bürde b. Nayyar'dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.): **"Bu kaplardan içiniz ve sarhoş olmayınız"** buyurmuştur.⁵²⁰

İsnadı zayıf şazdır. Müellif, bu hadisin değerlendirilmesinde bulunmaktadır: "Ebû Abdurrahman en-Nesâî'den nakille bu hadisin münker, içinde karıştırma olduğunu belirtmektedir. Ebû'l-Ahves Semmak'a muhalefet etmiştir."⁵²¹

Hadis 36

Ebû Abdullah es-Sekafî bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed ed-Dînûrî, dedi ki: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: Ziyad b. Eyyûb dedi ki: Heşim dedi ki: Avvam'dan, o Abdu'l-Melik b. Nâfi'den rivayetle, İbn Ömer^(r.a.) dedi ki: "Ben Rûkn'de iken Resûlullah'a^(s.a.v.) gelen bir adam gördüm. İçinde nebiz olan bir kadeh ile geldi ve O'na^(s.a.v.) verdi. Nebizi alıp ağzına yaklaştırmca keskinleştiğinden dolayı hoşuna gitmedi ve sahibine geri verdi. Halktan bir adam: "Bu haram mıdır yâ Rasûlallâh?" dedi. "Adamla kal" dedi. Onu, ona getirdi. Ondan bir maşraba aldı. Sonra su istedi ve içine döktü. Ağzına kaldırdı, sonra su istedi ve içine döktü. Buyurdular ki: **"Şerbetleriniz çok ekşiyip..."**⁵²²

⁵¹⁷ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/357; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (3054).

⁵¹⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, "Fiten", (4024); Tirmizî, *Sünen*, "Zühd", (2399).

⁵¹⁹ Tirmizî, *Sünen*, "Zühd", (2398).

⁵²⁰

بما أخبرنا أبو عبد الله الثقفي ، قال: أنا أبو بكر أحمد بن إسحاق السني ، قال: أنا أبو عبد الرحمن أحمد ابن شعيب بمصر، قال: أنا هناد بن السري ، عن أبي الأحوص ، عن سماك عن القاسم بن عبد الرحمن (عن أبيه) ، عن أبي بردة بن نيار قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "اشربوا في الظروف ولا تسكروا"

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Eşribe", 8/319, (5677); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/259; İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 8/116, (24292); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/457.

⁵²¹

أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم نهى عن الدُّبَاءِ، والْحَنْتَمِ، والنَّقِيرِ، والمُرْقَاتِ واحتجوا أيضًا

Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/460.

⁵²² "إذا اغتلمت عليكم هذه الأوعية، فاكسروا متونها بالماء" **"Şerbetleriniz çok ekşiyip keskinleşince, su katarak hafifletin."**

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Eşribe", 8/323, (5694); Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/362; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 8/305; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/478.

İsnadı zayıftır. İsnadda bulunan Abdulmelik b. Nâfî zayıftır.⁵²³

Hadis 37

el-Hüseyin b. Muhammed bize anlattı: Ahmed b. Muhammed dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: el-Hüseyin b. Mansûr dedi: Yezid b. Harun dedi ki: Muhammed b. Amr'den, o Ebû Seleme'den, o da İbn Ömer'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Her sarhoşluk...”**⁵²⁴

İsnadı hasendir. İsnadda Muhammed b. Amr “Sadûk”tur.⁵²⁵ Hadisin sahih tarikleri vardır.⁵²⁶ Hadis, bu şekilde sahih li-gayrihi'dir.

Hadis 38

Ebû Abdullah es-Sekafî bize dedi ki: Sünnî dedi: en-Nesâî dedi ki: el-Hasen b. İsmail b. Süleyman dedi ki: Yahyâ b. Yeman'dan, o Süfyân'dan, o Mansûr'dan, Halid b. Sa'd'dan rivâyete, Ebû Mes'ud^(r.a.) şöyle demiştir: “Kâbe'nin yanında Rasûlullah^(s.a.v.) ...”⁵²⁷

İsnadı zayıftır. Yahyâ b. Yeman “Sadûk, çok hata yapar” olarak nitelenmiş.⁵²⁸ Ayrıca müellif, ona muhalefet edildiğini şöyle belirtmektedir: “Ebû Abdurrahman dedi ki: Bu zayıf bir hadistir. Çünkü Yahyâ b. Yemân, Süfyân'ın ashâbı olmadan onunla baş başadır. Yahyâ b. Yeman'ın birçok hatası ve zayıf hafızası nedeniyle hadislerine güvenilmez.”⁵²⁹

⁵²³ Zehebî, *el-Kâşif*, (3487); İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (4224).

⁵²⁴ “Her sarhoşluk veren haramdır ve her sarhoşluk veren içkidir.” Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/324, (5701); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne*, 2/31, (4863); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Eşribe”, (3390); Tirmizî, *Sünen*, “Eşribe”, (1864); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/297, (5587); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/480.

⁵²⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (6188).

⁵²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne*, 2/16, (4644); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, 8/297, (5587).

⁵²⁷

عطش النبي في حول الكعبة، فاستسقى، فأتى بنبيذ من السقاية، فشتمه، فقطب، فقال: "عَلَيَّ بذنوب من زمزم"، فصب عليه، ثم شرب. فقال رجل: أحرام هو يا رسول الله؟ قال: "لا" قال أبو عبد الرحمن: هذا حديث ضعيف؛ لأن يحيى بن يمان انفرد به دون أصحاب سفيان، ويحيى بن يمان لا يحتج بحديثه؛ لكثرة خطئه، وسوء حفظه

Kâbe'nin yanında Rasûlullah^(s.a.v.) susamıştı. Su istedi, tulumdan şerbet verdiler. Rasûlullah^(s.a.v.) eline aldı, kokladı ve yüzünü ekşitti. Bunun üzerine **“Bana biraz zezem verin.”** buyurdu. Zemzemi, o şerbete döktü ve içti. Bunun üzerine bir adam: “O haram mıdır? Ey Allah'ın Rasûlü”, dedi. Hz. Peygamber'de^(s.a.v.): **“Hayır”** buyurdu.

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/325, (5703); Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/263; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 8/103, (24220); İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 7/235; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/484.

⁵²⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (7679).

⁵²⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/484.

Hadis 39

Ebû Abdullah bize dedi ki: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: Ali b. Hicr dedi ki: Osman b. Husn dedi ki: Zeyd b. Vakıd'den, o da Halid b. Hüseyin'den^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: Ebû Hureyre'den^(r.a.) işittim, şöyle diyordu: "Rasûlullah'ın^(s.a.v.) bazı günlerde oruç tuttuğunu..."⁵³⁰

İsnadı zayıftır. İsnadda Halid b. Abdullah b. Hüseyin "Makbûl" olduğu belirtilir. Hadisin zayıf şahitleri vardır.⁵³¹ Hadis, hasen li-gayrihidir.

Hadis 40

Ebû Abdullah es-Sekafî bize anlattı: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: Ebû Ali Muhammed b. Yahyâ el-Mervûzî dedi ki: Abdullah b. Osman dedi ki: İsa b. Ubeyd el-Kindî bana anlattı: Abdullah b. Büreyde babasından naklederek şöyle diyor: "Bir ara Rasûlullah^(s.a.v.) aramızda..."⁵³²

İsnadı hasendir. İsnadda İsa b. Abîd "Sadûk" olarak nitelenmektedir.⁵³³

530

"يا رسول الله، اني علمت أنك تصوم في هذا اليوم، فتحنيت فطرك بهذا النبيذ. فقال: "أدنه مني يا أبا هريرة". فرفعته إليه فإذا هو يشئ. فقال: "خذ هذه، فاضرب بها الحائط؛ فإن هذا شراب من لا يؤمن بالله واليوم الآخر"

Ebu Hureyre'den^(r.a.) işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah'ın^(s.a.v.) bazı günlerde oruç tuttuğunu biliyordum. İftar edeceği saati bekleyip, akşam vakti kabak içersinde yaptığım şerbeti götürdüm ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu gün oruçlu olduğunu öğrendim, iftar için sana şerbet hazırladım." Rasûlullah^(s.a.v.): "Ey Ebu Hüreyre onu bana ver" dedi. Ben de onu, O'na^(s.a.v.) verdim. Çok ekşimiş ve keskinleşmişti. Bunun farkına varınca: "Al bunu bahçeye dök. Çünkü bu Allah'a ve ahiret gününe inanmayanların içkisidir."

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Eşribe", 8/325, (5704); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Eşribe", (3716); İbn Mâce, *es-Sünen*, "Eşribe", (3409); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 13/243, (7260); Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, 2015, 5/488.

⁵³¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 6/147-148; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/303; Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 13/242, (7259).

532

أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بينا هو يسير إذ حل بقوم، فسمع لغطاً لَغَطًا. فقال: "ما هذا الصوت؟" فقالوا: يا نبي الله، لهم شراب يشربونه. فبعث إلى القوم، فدعاهم فقال: "في أي شيء تتبذون؟" قالوا: ننبت في النقيير والدبَّاء وليس لنا ظروف. فقال: "لا تشربوا إلا ما أوكنتم عليه". قال: فلبث بذلك ما شاء الله أن يلبث، فرجع عليهم، فإذا هم قد أصابهم وجاء، وصفروا، فقال: "ما لي أراكم قد هلكتم؟". قالوا: يا نبي الله أرضنا وبنه، وحرمت علينا الإئاء إلا ما أوكنتنا عليه. قال: "اشربوا، وكل مسكر حرام"

Bir ara Rasûlullah^(s.a.v.) aramızda dolaşıyordu. Bir topluluğa yaklaşıp gürültülerini duyunca "Nedir bu gürültü?" dedi. Onlar da: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onların içecek meşrubatları var, onu içiyorlar" dediler. Rasûlullah^(s.a.v.), adam gönderip onları çağırttı ve: "İçtiğiniz şeyleri, hangi kaplarda yapıyorsunuz?", buyurdu. Onlar da: "Oyulmuş ağaç fiçilerde ve kabaklarda yapıyoruz. Başka kaplarımız yoktur." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah^(s.a.v.): "Ağzını bağladığınız kapların dışında meşrubat yapmayın" buyurdu: Bir süre geçtikten sonra Rasûlullah^(s.a.v.) onların yanına uğradığında, onları veba hastalığına yakalanmış ve yüzleri sapsarı kesildiğini gördü ve onlara: "Neden böyle hasta oldunuz?" dedi. Onlarda: "Ey Allah'ın Peygamberi! Ülkemizde veba salgını var, ağzını bağladığımız kaplar dışında tüm kapları da yasak ettin." dediler. Rasûlullah^(s.a.v.): "Her kaptan ve her içkiden için, sadece sarhoşluk veren içkilerden sakının. Çünkü sarhoşluk veren her içki haramdır." buyurdu.

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Eşribe", 8/311; Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, 2015, 5/509.

⁵³³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (5309).

Hadis 41

Ebû Abdurrahman dedi ki: Amr b. Osman b. Said b. Kesir b. Dinâr bana söyledi ki: Bakî b. el-Velid dedi ki: el-Avza'dan, o Yahyâ b. Ebî Amr'den rivayet etti: Abdullah b. ed-Deylemî'den, o babası'dan, o da Feyrûz'dan^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “Rasûlullah'ın^(s.a.v.) yanına giderek şöyle dedim: ‘Ey Allah'ın Rasûlü...’⁵³⁴”

İsnadı hasendir. İsnadda Amr b. Osman⁵³⁵ ve Bakiyye b. el-Velid⁵³⁶ “Sadûk” turlar.

Hadis 42

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Yâkub dedi ki: İbn Abdü'l-Hakem, dedi: İbn Vehb'den, o Ebû Ma'ser'den, o Musa b. Ukbe'den, o Sâlim b. Abdullah'tan, o da babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdular ki: “**Çoğu sarhoşluk verenin...**”⁵³⁷

İsnadında Ebû Ma'ser el-Medenî zayıftır.⁵³⁸ Hadisin mutabi'leri ve şahidleri vardır.⁵³⁹ Hadis, hasen li-gayrihidir.

Hadis 43

Abdullah bize anlattı: Mekkî b. Abdân dedi: Abdurrahman b. Bişr dedi: Yahyâ b. Said'den, o Mehdî b. Meymun'dan rivayetle dedi ki: Ebû Osman'dan, o Ömer b.

534

عن ابیه فیروز قال: قدمت علی رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فقلت: یا رسول الله، إنا أصحاب کرم، وقد أنزل الله تعالی تحريم الخمر فماذا نضع؟ قال: "تخذونه زبيبا". قلت: (فنضع بالزبيب ماذا)؟ قال: "تقعونه علی غدائکم، وتشربونه علی عشائکم، وتقعونه علی عشائکم، وتشربونه علی غدائکم". قلت: أفلا تؤخره حتی یشتد؟ قال: "فلا تجعلوه فی القلال، واجعلوه فی الشنان، فإنه إن تأخر صار خلًا"

“Rasûlullah'ın^(s.a.v.) yanına giderek şöyle dedim: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bağlarım var, Allah da içkiyi haram kıldı. Üzümlerimi ne yapmalıyım?” Rasûlullah^(s.a.v.): “**Kurutursun**” buyurdu. “Kurusunu ne yapacağım?” deyince, “**Akşam ıslatır, suyunu sabah içersiniz. Sabah ıslatıp, akşam içersiniz.**” buyurdu. “Keskinleşinceye (ekşiyinceye) kadar bekletebilir miyiz?” diye sordum. Şöyle buyurdu: “**Testilere koymayın, tulumlara koyun. Tulumlarda bekleyince sirke olur.**” buyurdu.”

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Eşribe”, 8/332, (5735); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3710); Dârimî, *Sünen*, (2154); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 18/330, (848); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/232, (18042); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/516.

⁵³⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, (5073).

⁵³⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, (734).

⁵³⁷ فقليه حرام" "كل مسكر (خمر، وما) أسكر كثيره **“Çoğu sarhoşluk verenin, azı da haramdır.”**

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3681); Tirmizî, *Sünen*, “Eşribe”, (18651); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Eşribe”, (3393); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/343, (18651); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/531.

⁵³⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, (7100).

⁵³⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Eşribe”, (3681); Tirmizî, *Sünen*, “Eşribe”, (18651); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/343.

Sâlim el-Ensârî'den, o el-Kâsım'dan rivayetle, Hz. Âişe^(r.anhâ) şöyle dedi: "Ben, Rasûlullah'ı^(s.a.v.) şöyle buyururken işittim: **"Her sarhoş eden..."**"⁵⁴⁰

İsnadda müellifin hocası hakkında bilgi bulunamamıştır. Hadis, Mehdi b. Meymun'den başka bir tarikten sahih olarak gelmektedir.⁵⁴¹

Hadis 44

İbn Fünceveyh bize şunları söyledi: Ubeydullah b. Muhammed b. Şenbeh bize anlattı: Cafer b. Muhammed el-Firyabî bize anlattı: Suveyd b. Said bize şunları söyledi: Ebû Muaviye'den, o İbrahim el-Hicrî'den, o Ebü'l-Ahves'den, o Abdullah'tan rivayetle şöyle dedi: Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Dikkat edin..."**"⁵⁴²

İsnadında bulunan İbn Şenbe hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. İbrahim el-Hicrî ise "Leyyinu'l-hadis" olarak nitelenmektedir.⁵⁴³ Hadis, İbn Mesud'dan^(r.a.) sahih tarikle mevkuf olarak ve şahidleriyle de gelmektedir.⁵⁴⁴

Hadis 45

el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin bana anlattı: Muhammed b. el-Hasan b. Bişr dedi ki: Ebû Muhammed Abdullah b. Yahyâ b. Seleme et-Tecibî'den, o Dimyat'dan, o Muhammed b. Ebi's-Sırrî el-Askalânî'den, o Şuayb b. İshak'dan, o el-Hasen b. es-Salt'dan, o ez-Zührî'den, o Said b. el-Müseyyib'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Kim hayızlı iken..."**"⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ "ما أسكر الفَرْق منه، فملاء كفاك منه حرام" **"(Her sarhoş eden şey haramdır.) Bir farak içildiği zaman sarhoş eden içkiden, avuç dolusu içmek de haramdır."**

Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Eşribe", (3687); Tirmizî, *Sünen*, "Eşribe", (1866); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, "Müsned", 6/131, (24992); Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/255; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/533.

⁵⁴¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/296.

⁵⁴² "إياكم (وهذين الكعبين المشنومين) فإنهما من ميسر العجم" **"Dikkat edin (bu iki uğursuz topuktan)! Çünkü onlar Arap olmayanların kolaylaştırıcılarındandır."**

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1/213; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 5/238, (6501); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/446, (4263); Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 10/215; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 8/524, (26555); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/550.

⁵⁴³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (252).

⁵⁴⁴ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 8/113; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 5/238, (6504).

⁵⁴⁵ "من وطئ امرأته وهي حائض، ففضي بينهما ولد، فأصابه جذام فلا يلومن إلا نفسه، ومن احتجم يوم السبت والأربعاء فأصابه" **"(ففضي بينهما ولد، فأصابه جذام فلا يلومن إلا نفسه، ومن احتجم يوم السبت والأربعاء فأصابه)"** Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Kim hayızlı iken, karısıyla cinsel ilişkide bulunursa (aralarında) bir çocuk hüküm verilir de çocuk cüzam hastalığına yakalanırsa, kendisinden başka suçlanacak kimse yoktur. Kim de cumartesi ve çarşamba günleri hacamat yaptırır da kendisine (hastalık) bulaşırsa, kendisinden başka suçlayacak kimsesi yoktur."

İbn Mâce, *es-Sünen*, "Tib", (3487-3488); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 3/326, (3350); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 3/ 251; 4/127; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 9/340-341; Ebû Bekr 'Abdurrezâk es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî (Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, ts.), 11/19, (19816); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/31.

İsnadda Muhammed b. Ebi's-Sırrî hakkında "Sadûk, çok yanılır" denilmektedir.⁵⁴⁶

Hadis 46

el-Hüseyn b. Muhammed b. Abdullah es-Sekafî bize anlattı: el-Fadl b. el-Fadl el-Kindî dedi ki: Ebû Ya'la Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ dedi ki: Ali b. el-Ca'd dedi ki: Ebû Cafer er-Razî'den, o Abdülkerim b. Ebi'l-Mehârik'ten, o Muksim'den, o da İbn Abbâs'dan^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Hayızlı iken hanımına..."**⁵⁴⁷

İsnadı zayıftır. Abdülkerim b. Ebi'l-Mehârik zayıftır.⁵⁴⁸ Fakat hadis, sahih tarikile bulunmaktadır.⁵⁴⁹ Hadis, hasen li-gayrihidir.

Hadis 47

Ebü'l-Hasen b. Ebü'l-Fadl el-Fakih bize anlattı: Mekkî b. Abdân anlattı: Muhammed b. Yahyâ anlattı: Abdullah b. Nâfi'den, o Mutarrif'den, o Mâlik'den, o Rebîa b. Ebî Abdurrahman'dan, o da Hz. Aişe'den^(r.anhâ) rivayetle, dedi: "O^(r.anhâ), Resûlullah'ın^(s.a.v.) yanında..."⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (6263); Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4/24.

⁵⁴⁷ عن النبي - صلى الله عليه وسلم - رجل جامع امرأته وهي حائض، قال: "إن كان دمًا عبيطًا، فليصدق بدينار، وإن كان صفرة، فنصف دينار"

Rasûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Hayızlı iken hanımına cinsel ilişki için yaklaşan kimse, kan kırmızı ise bir dinar; sarımsı ise yarım dinar sadaka vermelidir."**

Ebü Dâvûd, *Sünen*, "Taharet", (264); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Taharet", 1/53; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Taharet", (640); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 2000), (1115); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/367, (3473); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/35.

⁵⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (4156); Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/646.

⁵⁴⁹ Ebü Dâvûd, *Sünen*, "Tahare", (264); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Tahare", 1/153; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Tahare", (640).

⁵⁵⁰

أن عائشة رضي الله عنها كانت مع رسول الله - صلى الله عليه وسلم - مضطجعة في ثوب واحد، وأنها وثبت وثبة شديدة، فقال لها رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "مالك، لعلك نَفِسْتِ؟" - يعني: الحيضة- قالت: نعم. قال: "شدي عليك إزارك، ثم عودي إلى مضجعك"

Hz. Aişe'den^(r.anhâ) rivayetle, Resûlullah'ın^(s.a.v.) yanında uzanmaktaydı ve tek bir elbise içinde yatıyordu ve kuvvetli bir sıçrayış yaptı ve Resûlullah^(s.a.v.) ona: "Ne oldu, hayız mı gördün?" - anlamı: adet - Dedi ki: Evet. Resûlullah^(s.a.v.): "Elbiseni sıkıp yatağına dön." buyurdu.

Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Kahire: y.y., 1382/1962), 1/58; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 1/311; Ebü Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nümerî İbn Abdülberri, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdülkebir el-Bekri (Tıtvan: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1967), 3/166; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/39.

İsnadı zayıftır. Senedde kopukluk vardır. Rebîa b. Ebî Abdurrahman Hz. Aişe'ye^(r.anhâ) ulaşmamıştır. İbn Hacer'e göre beşinci tabakadandır.⁵⁵¹ Kendisinden hadis rivayet ettiği sahabeler arasında Hz. Aişe^(r.anhâ) bulunmamaktadır.⁵⁵²

Hadis 48

Ebû Muhammed Abdullah b. Hâmid el-Asbahânî (ona kıraatle) haber verdi ki: Muhammed b. Yâkub dedi ki: İbnü'l-Münâdî dedi: Yunus dedi ki: Ya'kûb el-Kummî'den, o Cafer b. Ebü'l-Muğire'den, o Said b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'dan^(r.a.) rivâyete göre: "Hz. Ömer^(r.a.) Rasûlullah'a^(s.a.v.) gelerek: "Mahvoldum..."⁵⁵³

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamadı. Yâkub⁵⁵⁴ ve Cafer⁵⁵⁵ "Sadûk" olarak nitelenmiştir. Tirmizî, bu hadis "Hasen sahihdir" demiştir.⁵⁵⁶

Hadis 49

el-Hüseyn b. Muhammed b. Fünceveyh söyledi: Ubeydullah b. Muhammed b. Şenba dedi ki: Ahmed b. Sehl b. el-Firuzan el-Eşnanî dedi ki: Ebû Bekir (İbn Ebî Şeybe) dedi ki: Süleyman b. Hayyan Ebû Halid el-Ehmar'dan, o el-Dahhâk b. Osman'dan, o Mahrema b. Süleyman'dan, o Kureyb'den, o da İbn Abbâs'dan^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "**Allah...**"⁵⁵⁷

İsnadda İbn Şenbe hakkında, cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Tirmizî, bu hadis hakkında "Hasen-garib" demiştir.⁵⁵⁸

⁵⁵¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (1911).

⁵⁵² Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/44.

⁵⁵³

جاء عمر (بن الخطاب) إلى رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقال: يا رسول الله هلكت؟! قال: "فما الذي أهلكك؟! قال: حولت رحلي البارحة فلم يرد عليه شيئاً فأوحى إليه: {يَسْأَلُكُمْ خِزْيٌ لَكُمْ فَأْتُوا خِزْيَكُمْ أَنَّى سَأَلْتُمْ} يقول: "أقبل، وأدبر، واتق الدبر والحبيضة"
Hz. Ömer^(r.a.) Rasûlullah'a^(s.a.v.) gelerek: "**Mahvoldum**" dedi. Rasûlullah^(s.a.v.) "Seni mahveden nedir?" , buyurdu. Hz. Ömer: "Bu gece binitime ters bindim. (Yani hanımına arkasından önüne yaklaştım.)" dedi. Hz. Peygamber^(s.a.v.), ona bir karşılık vermedi ve hemen Bakara 223. âyeti nazil oldu. Rasûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "**Önden yaklaş veya öne arkadan yaklaş. Ancak arkadan ve hayız halinden sakın.**"

Tirmizî, *Sünen*, "Tefsiri'l-Kur'an", (2980); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Tefsiri'l-Kur'an", 1/256, (60); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 5/121, (2736); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/73.

⁵⁵⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (7822).

⁵⁵⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (960).

⁵⁵⁶ Tirmizî, *Sünen*, "Tefsir", (2980).

⁵⁵⁷ "لا ينظر الله إلى رجل أتى رجلاً أو امرأة في دبرها"

"Allah, bir erkeğe veya kadına arkasından yaklaşan kimseye, rahmet bakışıyla bakmaz." İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6/169, (16954); Tirmizî, *Sünen*, "Rada", (1195); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 4/296, (2378); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/107.

⁵⁵⁸ Tirmizî, *Sünen*, "Rada", (1165).

Hadis 50

el-Hüseyin b. Muhammed b. Fünceveyh dedi ki: Ömer b. Ahmed b. el-Kasim el-Nehavendî dedi ki: Muhammed b. Abdullah b. Süleyman el-Hadramî dedi ki: Abdullah b. Ömer b. Eban dedi ki: Yahyâ b. Zekeriya b. Ebû Zaide'den, o Müslim b. Halid'den, o el-A'la'dan, o babasından rivayetle, Ebû Hureyre'den^(r.a.) demiştir ki:...⁵⁵⁹

İsnadı Ömer b. Ahmed sebebiyle zayıftır.⁵⁶⁰ İsnadda Müslim b. Ahmed'de "Sadûk, çok yanılır" olarak nitelenmektedir.⁵⁶¹

Hadis 51

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Mekkî b. Abdân bize anlattı: Abdullah b. Hâşim bize söyledi: Yahyâ'dan, o Hâmid'den, o Enes'ten rivayetle, Ebû Musa dedi ki: "Resûlullah'ın^(s.a.v.) huzuruna..."⁵⁶²

İsnadda müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis başka sahih tarikler ile gelmektedir.⁵⁶³

Hadis 52

Ahmed b. Übey bize anlattı: Abdullah b. Muhammed b. Yâkub bize söyledi: Muhammed b. Yezid b. Ebî Halid ve Sehl b. Bişr bize anlattı: Bahir b. Nadr anlattı: Ka'b b. Said el-Amirî bize anlattı: Hamza b. Behram el-Belhî bize Abbad b. Kasir'den, o Abdullah el-Cezerî'den, o Hz. Meymune'den^(r.anhâ) rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu: "Ümmetimin en hayırlı erkekleri, hanımlarına..."⁵⁶⁴

⁵⁵⁹ "ملعون من أتى امرأته في دبرها"

Resûlullah (s.a.v.): "Karısına, arkasından cima eden kimse mel'ûndur." buyurdu.

Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Nikâh", (2162); İbn Mâce, *es-Sünen*, "Nikâh", (1923); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/272, 344, 440, (7684); Dârimî, *es-Sünen*, (1176); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/110.

⁵⁶⁰ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 3/182.

⁵⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (6625).

⁵⁶²

أن أبا موسى استحتم النبي -صلى الله عليه وسلم- فوافق شغلًا، فقال: "والله لا أحملك". (فلما فُقي، دعاه). فقال له: حلفت أن لا تحملي! فقال: "وأنا أحلف لأحملنك"، فحملة

"Rasûlullah'ın^(s.a.v.) huzuruna, O'ndan^(s.a.v.) bizi taşıyacak binek istemek üzere gittim. Ardından Rasulullah^(s.a.v.): "Allah'a yemin ederim, sizi taşıyacak binek vermeyeceğim." (Ayağa kalktığında, onu çağırdı.) Adam dedi ki: "Sen de bize, bizi taşıyacak binek vermeyeceğine dair yemin etmiştin!" Resûlullah^(s.a.v.): "Allah'a yemin olsun ki (herhangi bir hususa yemin ettikten sonra ondan daha hayırlı olanını göreceğim olursam, mutlaka yeminimin keffaretini verir ve hayırlı olanını yaparım) seni taşıyacak binek vereceğim." dedi ve onu taşıyacak binek verdi.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/108, 179, 235, (12836, 13471, 12835, 12056); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 6/446, (3835); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/183; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/129.

⁵⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/108, 179, 235, (12056, 12835, 13471, 12836).

İsnadında Abdullah b. Muhammed b. Yâkub “Zayıf”,⁵⁶⁵ Abdân b. Kesir “Metrûk”⁵⁶⁶ olarak nitelenmiştir.

Hadis 53

el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullah bana anlattı: Ahmed b. Cafer b. Hamdan b. Abdullah dedi ki: Cafer b. Muhammed el-Firyabî dedi ki: el-Abbas’dan (İbn Ferik olarak bilinir) dedi ki: Ebû Salih dedi ki: el-Leys b. Sa’d’dan, o Mişrah b. Hâ’ân’dan, o da Ukbe b. Amir’den rivayet edildiğine göre: Resûlullah^(s.a.v.): **“(Ey ashabım!) Ben size kiralık keçiyi...”** buyurdu.⁵⁶⁷

İsnadda bulunan Abdullah b. Sâlih hakkında “Sadûk, çok karıştıdır” denilmektedir.⁵⁶⁸ Fakat hadis, sahih tariklerle de gelmektedir.⁵⁶⁹

564

"خيار الرجال من أمتي خيرهم لنسائهم، وخير النساء من أمتي خيرهن لأزواجهن، يكتب لكل امرأة منهن كل يوم وليلة أجر ألف شهيد قتلوا في سبيل الله صابرين محتسبين، ولفضل إحداهن على الحور العين كفضل محمد - صلى الله عليه وسلم - على أدنى رجل منكم، وخير النساء من أمتي من تأتي مسرة زوجها في كل شيء يهواه ما خلا معصية الله تعالى، وخير الرجال من أمتي من يُلطَفُ بأهله لطف الوالدة بولدها، يكتب لكل رجل منهم في كل يوم وليلة أجر مائة شهيد قتلوا في سبيل الله صابرين محتسبين" فقال عمر بن الخطاب : يا رسول الله، وكيف يكون للمرأة أجر ألف شهيد، ويكون للرجل، أجر مائة شهيد؟ قال: "أو ما علمت أن المرأة أعظم أجرًا من الرجل، وأفضل ثوابًا، وأن الله تعالى ليرفع الرجل في الجنة درجات فوق درجاته برضا زوجته عنه في الدنيا، ودعائها له، أو ما علمت أن أعظم وزر بعد الشرك بالله المرأة إذا عصت زوجها، ألا فاتقوا الله في الضعيفين، فإن الله سائلكم عنهما: البيتيم، والمرأة، فمن أحسن إليهما، فقد بلغ إلى طاعة الله ورضوانه، ومن أساء إليهما، فقد استوجب من الله سخطه، حق الزوج على المرأة كحقي عليكم، فمن ضيع حقي فقد ضيع حق الله، ومن ضيع حق الله، فقد باء بسخط من الله، ومأواه جهنم وبئس المصير"

Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu: Ümmetimin en hayırlı erkekleri, hanımlarına hayırlı olanlardır. Ümmetimin en hayırlı hanımları, eşlerine karşı en hayırlı olanlarıdır. Her gün ve gece, içlerinden her kadına, Allah yolunda sevabını bekleyerek öldürülen, bin şehidin sevabı yazılır. Ve onlardan birinin huru'l-iy'n'e üstünlüğü, Hz. Muhammed'in^(s.a.v.) aranızdaki en düşük adama üstünlüğü gibidir. Ümmetimin kadınlarının en hayırlısı, Allah'a isyan dışında, kocasının dilediği her şeyde razı olduğu kimselerdir. Ümmetimin insanların en hayırlısı, ailesine iyi davranan, ananın çocuğuna şefkat gösterenidir. Her gece ve gündüz, Allah yolunda öldürülen, sabreden ve karşılığını yalnızca Allah'dan bekleyen yüz şehidin sevabı yazılır." Ömer b. el-Hattab dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü, nasıl olur da bir kadına bin şehid sevabı verilir, bir erkeğe de yüz şehid sevabı verilir?" Buyurdu ki: "Yoksa, kadının erkekten daha büyük mükâfatı ve mükâfatının daha hayırlı olduğu, Cenab-ı Hak'ın bu işte (eşinin rızasıyla) cennette bir erkeği, kendisinden derecelerle üstün kılacağını bilmiyor muydunuz? Yoksa şirkten sonra kadının kocasına isyan etmesi halinde, en büyük günahın kadına olduğunu bilmiyor muydunuz? O halde iki zayıf olan hakkında Allah'tan korkun! Çünkü, Allah onlar için senden ister: Yetim ve öksüzler. Onlara iyilikte bulunan kimse, Allah'ın rızasına ermiştir. Onları inciten ise Allah'tan gazabını ister. Kocanın kadın üzerindeki hakkı; benim, üzerinizdeki hakkım gibidir. Kim Allah'ın hakkını çiğnerse Allah'ın gazabına uğrar. Varacağı yer Cehennemdir ve akıbeti perişandır."

İbn Mâce, *es-Sünen*, "Edeb", (3678); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/439, (9666); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 4/142; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/190.

⁵⁶⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/496; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15/ 424; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 3/348.

⁵⁶⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (3139).

⁵⁶⁷ "ألا أدلكم على التيس المستعار؟" قالوا: بلى يا رسول الله. قال: "المحلل والمحلل له" **Resûlullah^(s.a.v.) : “(Ey ashabım!) Ben size kiralık keçiyi bildirmiyeyim mi?”** buyurdu. Sahabiler: **“Bildir, Yâ Rasûlallâh!”** dediler. Resûlullah^(s.a.v.): **“O (kiralık keçi) hulleci (koca)dır. Allah hulleci (koca)ya ve kendisi için hulle yapılan(kocaya) lanet etsin.”**

İbn Mâce, *es-Sünen*, "Nikâh", (1936); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 17/299, (825); Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/251; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/227.

⁵⁶⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (3388).

⁵⁶⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, "Nikâh", (1936); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/217.

Hadis 54

Ebû Muhammed el-Mahledî bize anlattı: Ebû'l-Abbas es-Serrâc dedi ki: Kuteybe dedi ki: Ebû Avâne dedi ki: Muhammed b. el-Hüseyn b. Dâvûd el-Alevî dedi ki: Muhammed b. İsmail b. İshak el-Mervûzî dedi: Ali b. Hucr dedi ki: Şerik'den, o ikisi de Ebû İshak'tan rivayetle, o Ebû Burde'den, o Ebû Musa'dan^(r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Velisiz nikah...”**⁵⁷⁰

İsnadda bulunan Şerik için “Sadûk, ilerleyen yaşlarında hıfzında zayıflama olduğu” belirtilmektedir.⁵⁷¹ Hadis, sahih tariklerle gelmektedir.⁵⁷²

Hadis 55

İbn Ebî Ebû Amr el-Furâtî dedi ki: Ebû Musa dedi: Muhammed b. el-Museyyib dedi: el-Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Cürcanî dedi ki: İbrahim b. el-Hakem b. Zahir dedi ki: Babam'dan, o Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan rivayetle, Ata b. Ebî Rabah'dan rivayetle, İbn Abbas dedi ki: “Resûlullah^(s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali vefât edene kadar kunut okudular.”⁵⁷³

Hadis bu isnad ile mevzû'dur. İsnadda bulunan İbrahim b. Hakem'i, Ebû Hâtim tekzib etmiştir.⁵⁷⁴ Ayrıca babası “Metruk”tur.⁵⁷⁵

Hadis 56

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Cafer dedi ki: Ali b. Harb dedi ki: Abdüssamed b. Abdu'l-vâris dedi ki: Şu'be'den, o Amr b. Ebî Hâkim'den, o Zabarkan'dan, o Urve'den, o Zeyd b. Sâbit'den^(r.a.) rivayetle demiştir ki: “Resûlullah^(s.a.v.) öğle namazını, zevalden hemen sonra...”⁵⁷⁶

⁵⁷⁰ "لا نكاح إلا بولي" **“Velisiz nikah, asla caiz olmaz.”**

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Nikâh”, (2085); Tirmizî, *Sünen*, “Nikâh”, (1101); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Nikâh”, (1881); Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/187; Dârimî, *es-Sünen*, (2228-2229); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/254.

⁵⁷¹ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/269; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (2788).

⁵⁷² Tirmizî, *Sünen*, “Birr ve sıla”, (1941).

⁵⁷³ عن ابن عباس قال: قننت رسول الله صلى الله عليه وسلم- حتى مات، وأبو بكر حتى مات، وعمر حتى مات، وعثمان حتى مات، وعلى حتى مات

İbn Mâce, *es-Sünen*, “İkâmeti's-Salât”, (1183); Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/41; İbn Adiyî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 3/48; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 1/202; 2/209; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/472, (15879); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/360.

⁵⁷⁴ İbn Ebu Hatim, *Cerh ve't-ta'dil*, 2/94; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 1/27.

⁵⁷⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (1445).

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamadı. Hadis, sahih tariklerle de gelmektedir.⁵⁷⁷

Hadis 57

Ebû Amr b. Ebî Osman bize anlattı: Ebû Hâmid b. Bilal dedi ki: Ahmed b. Yusuf es-Sülemî dedi ki: Hafs b. Abdullah'den, o İbrahim'den, o Said'den, o Katade'den, o el-Hasan'dan, o da Semûre b. Cündüb'den^(r.a.) rivâyetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Orta namaz, ikindi namazıdır.”**⁵⁷⁸

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis, sahih tariklerle gelmektedir.⁵⁷⁹ Tirmizî, bu hadise “Hasen-sahihdir” demektedir.⁵⁸⁰

Hadis 58

Abdullah b. Hâmid anlattı: Muhammed b. el-Hüseyin anlattı: Ahmed b. Yusuf anlattı: Haccâc anlattı: Hammâd anlattı: Ubeydullah anlattı: Naffî'den, o da Hz. Peygamber'in^(s.a.v.) hanımı Hafsâ'dan^(r.anhâ), O'nun^(s.a.v.) vahiy kâtibine şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Eğer namaz vakitlerine ulaştıysan, bana haber ver. Allah Resûlü'nden^(s.a.v.) işittiğimi size haber vereyim. Ona söylediğinde, dedi ki: Yaz, Resûlullah'ın^(s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: “Namazları ve orta namaz ikindi namazını kılın.”⁵⁸¹

576

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ يَصَلِّي بِالْهَاجِرَةِ ، وَكَانَتْ أَثْقَلُ الصَّلَوَاتِ عَلَى أَصْحَابِهِ ، فَلَا يَكُونُ وِرَاءَهُ إِلَّا الصَّفِّ وَالصَّفَّانِ ، لِأَنَّ النَّاسَ يَكُونُونَ فِي قَائِلَتِهِمْ وَتِجَارَتِهِمْ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَحْرَقَ عَلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ بِيوتهم" ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى}

Resûlullah^(s.a.v.) öğle namazını, zevalden hemen sonra kıldırır. Ashabına ondan daha meşakkatli hiçbir namaz kıldırmadı. Arkasında bir ya da iki saf olurdu. Çünkü insanlar işlerinde ve ticaretlerinde olurlardı. Resûlullah^(s.a.v.): “Namaza gelmeyen adamlara gidip, evlerini yakmayı düşündüm.” buyurdu. Sonra “Namazlara ve orta namazına devam ediniz.” âyeti nazil oldu.

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (411); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/183; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 5/125, (4821); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/363.

⁵⁷⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (411); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/183, (21594).

⁵⁷⁸ “Orta namaz, ikindi namazıdır.” “صلاة الوسطى صلاة العصر”

Tirmizî, *Sünen*, “Salât”, (182); “Tefsir”, (2983); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 7/200, (6824); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/7, (20082); Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 1/460; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/371.

⁵⁷⁹ Tirmizî, *Sünen*, “Salât”, (182); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/12, (20128).

⁵⁸⁰ Tirmizî, *Sünen*, “Salât”, (182).

581

عن حفصة زوج النبي - صلى الله عليه وسلم - أنها قالت لكتاب مصحفها: إذا بلغت مواقيت الصلاة، فأخبرني حتى أخبرك بما سمعت من رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فلما أخبرها، قالت: اكتب؛ فأبني سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول: “(حافظوا على الصلوات والصلوة الوسطى صلاة العصر)”

Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 1/462; Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 1/578, (2202); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 6/320; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'* (Beirut: Müessesetu'r-Risale, 1991), “Salât”, 1/139; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/377.

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Nâfi⁵⁸², Hafsa'dan^(r.anhâ) işitmemiştir. Hadisin başka tarikleri ve şahidleri vardır.⁵⁸³ Hadis hasen li-gayrihi derecesindedir.

Hadis 59

el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. İshak dedi: Ahmed b. Şuayb b. Ali dedi ki: Kuteybe b. Said'den, o Mâlik'ten, o Yahyâ b. Said'den, o Muhammed b. Yahyâ b. Hibban'dan, o İbn Muheyri'z'den, o da Ubâde b. es-Sâmit'den^(r.a.) rivayetle, dedi ki: "Ben, Resûlullah'dan^(s.a.v.) işittim ki, şöyle buyurdu: **"Allah Teâlâ, kullarına beş (vakit) namazı farzetmiştir. Kim..."**⁵⁸⁴

İsnadı zayıftır. İsnadda Muhdecî "Makbûl" dur.⁵⁸⁵ Hadis, tariklerinin tamamıyla hasen li-gayrihidir.⁵⁸⁶

Hadis 60

İbn Fünceveyh bize anlattı: Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: İbrahim b. Yâkub bana söyledi: Abdullah b. Muhammed b. Ali dedi ki: Züheyr el-Hasen b. el-Hur'dan, o Nâfi'den rivayetle: "İbn Ömer^(r.a.), bineğinin üzerindeyken vitir namazını kılardı. Ve Hz. Peygamber'in^(s.a.v.) böyle yaptığını zikrediliyordu."⁵⁸⁷

İsnadı sahihdir.

Hadis 61

İmam İbnü'l-İmam Ebû Abdullah b. Ebû'l-Velid (üçyüz seksenaltı senesinde) (ona kiraatle) haber verdi: Mekkî b. Abdân (üçyüz yirmi senesinde) dedi ki: Abdullah

⁵⁸² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (7086).

⁵⁸³ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'* (Beirut: Müessesetu'r-Risale, 1991), 1/139.

⁵⁸⁴

"خمس صلوات كتبهن الله على العباد، من جاء بهن لم يضيع منهن شيئاً استخفافاً بحقهن كان له عند الله عهد أن يدخله الجنة، ومن لم يأت بهن، فليس له عند الله عهد؛ إن شاء عذبه، وإن شاء أدخله الجنة"

"Allah Teâlâ, kullarına beş (vakit) namazı farzetmiştir. Kim bunların hakkını hafife alarak en ufak bir şeyi noksan bırakmaz ve hakkıyla edâ ederse, şüphesiz Allah Teâlâ kıyâmet günü (azap vermeden) onu cennete dâhil etmesine dâir va'dini yerine getirir. Kim bunlardan hakkını hafife alarak bir şey noksan bırakırsa, onun için Allah katında bir va'd yoktur. Dilerse onu ta'zib eder, dilerse bağışlar."

İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, "Salâtu'l-Leyl", 1/123; Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Salât", (1420); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/315, (22693); Dârimî, *es-Sünen*, (1618); 'Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 11/3-5, (4575); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/408.

⁵⁸⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (8100).

⁵⁸⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, "İkametü's-salât", (1401); Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Salât", (425); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/317, (22704).

⁵⁸⁷ أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يوتر على بعيره، ويذكر أن النبي - صلى الله عليه وسلم - كان يفعل ذلك
Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Kiyâmu'l-Leyl", 4/232; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/418.

b. Abdulvehhâb el-Havarizmî dedi ki: Muhammed b. Yezid el-Cihdarî dedi ki: Babam'dan, o İsmail b. Yahyâ el-Medenî'den, o el-Ömeri'den, o Nafi'den, o da İbn Ömer'den^(r.a.) rivayetle, şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattab aramızda olduğu halde Resûlullah'ın^(s.a.v.) ashâbı arasında, Medine mescidinde oturuyorduk...⁵⁸⁸

Hadis bu isnad ile mevzû'dur. İsmail b. Yahyâ "Yalanla müttehem" dir.⁵⁸⁹

Hadis 62

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen dedi: Ahmed b. Hafs dedi: Babam bana söyledi: İbrahim b. Tahman'dan, Haccac'tan, o Katade'den, o Enes b. Mâlik'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle dua ediyordu: "Yâ hayy, yâ Kayyûm"⁵⁹⁰

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamadı. Hadis, sahih tariklerle gelmektedir.⁵⁹¹

Hadis 63

Ebü'l-Hasan el-Habbâzî bize anlattı: Ebû Muhammed el-Hafız'dan, Muhammed b. Hârûn dedi ki: Muhammed b. el-Abbas'dan, o Simsar'dan dedi ki: Amr b. Ebî Seleme dedi ki: İbn Züber'den, o Kâsım'dan, o da Ebû Ümâme'den rivayet

588

"يا علي سيد البشر آدم، وسيد العرب محمد ولا فخر، وسيد الفرس سلمان، وسيد الروم صهيب وسيد الحبشة بلال، وسيد الجبال الطور، وسيد الشجر السدر، وسيد الشهور الأشهر الحرم، وسيد الأيام يوم الجمعة، وسيد الكلام القرآن، وسيد القرآن البقرة، وسيد البقرة آية الكرسي، يا علي إن فيها لخمسين كلمة في كل كلمة خمسون بركة"

Ömer b. el-Hattab aramızda olduğu halde Resûlullah'ın^(s.a.v.) ashâbı arasında, Medine mescidinde oturuyorduk. Kur'an'ın faziletlerini tartışıyorlardı. İçlerinden biri: Bera'e suresinin sonu, diğer biri de ben-i İsrailin sonu, dedi. İçlerinden biri de şöyle dedi: Kâf hê yâ ayn sâd ve Tâhâ –sureleri- dedi. Ali b. Ebî Tâlib^(r.a.) dedi ki: "Ey Muhammed^(s.a.v.) ümmeti, Âyete'l-Kürsî'ye dayanarak, neredesiniz? Ona dediler ki: Ey Ebû'l-Hasan, Hz. Peygamber'den^(s.a.v.) ne işittiğini bize söyle? Ali b. Ebî Tâlib şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey Ali, insanlığın efendisi Âdem'dir, Arapların efendisi Muhammed'dir^(s.a.v.) ve fahir(gururlanma) yoktur. Perslerin efendisi Selman, Rumların efendisi Suheyb, Habeşistan'ın efendisi Bilal, dağların efendisi Tûr, ağaçların efendisi Sidr'dir. Ayların efendisi de haram aylardır. Günlerin efendisi, Cuma günüdür. Sözlerin efendisi Kur'an'dır. Kur'an'ın efendisi Bakara, Bakara suresinin efendisi de Âyete'l-kürsî'dir. Ey Ali, herbirinde elli kelime vardır, her kelime elli bereket vardır." Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah Zeylaî, *Tahrîcü'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkı'a fi tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemaşeri*, thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd (Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414), 1/162; Zeynu'd-dîn Abdurra'ûf b. Tâcu'l-Ârifin Münâvî, *Feydu'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-Sagîr* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1937), 4/162; Tirmizî, *Sünen*, "Fadâilü'l-Kur'an", (2878); Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 2/437, (994); 'Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 11/376, (6019); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/748, 2/285; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/73.

⁵⁸⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzi*, (494).

⁵⁹⁰ عن أنس أن النبي - صلى الله عليه وسلم - كان يدعو: "يا حي يا قيوم"

Ebü 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî el-Ĥorâsânî en-Nesâî, 'Amelü'l-yevm ve'l-leyle, thk. Fârûk Hamâde (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, ts.) 1/191, (617); Tirmizî, *Sünen*, "Da'avât", (3524); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/84.

⁵⁹¹ Nesâî, 'Amelü'l-yevm ve'l-leyle, 1/191, (617); Tirmizî, *Sünen*, "Da'avât", (92)(3524).

ettiğini işittim, dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Allah’ın^(c.c.) en büyük ismi...”**⁵⁹²
Amr b. Ebû Seleme dedi ki: “Bu üç sûreye baktım ve onlarda Kur’an’da olmayan bir isim Âyete’l-Kürsî’de gördüm.”⁵⁹³

İsnadda bulunan Amr b. Ebû Seleme hakkında ihtilaf edilmektedir.⁵⁹⁴ Hadisin hasen diğer tarikleri bulunmaktadır.⁵⁹⁵

Hadis 64

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. İshak b. Eyyûb’dan, o el-Hasan b. Süfyân b. Amer’dan dedi ki: İbrahim b. Hişam b. Yahyâ b. Yahyâ’dan, o el-Gasânî’dan dedi ki: O babasından, o da dedesinden rivâyete göre, o Ebû İdris el-Havlânî’dan, o da Ebû Zer’dan rivâyete, dedi ki: **“Ben dedim ki: Ey Allah’ın Resûlü...”**⁵⁹⁶

İsnadda İbrahim b. Hişam “Metrûk”tur.⁵⁹⁷ Hadisin başka tarikleri de vardır.⁵⁹⁸

Hadis 65

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Ahmed b. Abdullah dedi ki: Muhammed b. Abdullah dedi: Hasan b. Ali el-Hallâl dedi ki: Vehb b. Cerir b. Hâzim dedi ki: Şu‘be b. el-Haccâc’dan, o Ebû Bişr’dan, o Said b. Cübeyr’dan, o İbn Abbas’dan^(r.a.) rivayetle,

592

"إن اسم الله الأعظم لفي سور من القرآن ثلاث : البقرة، وآل عمران، وطه". قال عمرو بن أبي سلمة: فنظرت في هذه السور الثلاث ، فرأيت فيها اسمًا ليس في شيء من القرآن؛ في آية الكرسي: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ}، وفي آل عمران: {الم اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} ، وفي طه {وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ} "

“Allah’ın^(c.c.) en büyük ismi Kur’an’ın üç sûresinde geçmektedir: Bakara, Âl-i İmrân ve Tâhâ.”

İbn Mâce, *es-Sünen*, “Edeb”, (3856); Hâkim en-Nîsâbüürî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 1/686; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 8/237, (7925); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 8/192, (8371).

593 Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/85.

594 Zehebî, *Mizanü’l-İtidal*, 3/262; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü’t-tehzib*, (5043).

595 İbn Mâce, *es-Sünen*, “Edeb”, (3856); Hâkim en-Nîsâbüürî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 1/686;

Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 8/183, (7758).

596

عن أبي ذر قال: قلت: يا رسول الله أيما أنزل عليك أعظم؟ قال: "آية الكرسي ثم قال: يا أبا ذر ما السموات السبع مع الكرسي إلا كحلقة ملقاة بأرض فلاة، وفضل العرش على الكرسي كفضل الفلاة على الحلقة"

Ben dedim ki: Ey Allah’ın Resûlü, **Kur’an’ın en faziletli âyeti hangisidir?** Resûlullah^(s.a.v.): “Ayete’l-Kürsî” buyurdu. Sonra buyurdu ki: “Ey Ebû Zer, Arş’in bulunduğu yedi gök, çölde atılmış bir halkadan başka bir şey değildir. Arş’in kürsiye olan üstünlüğü çölün üzerindeki halka gibidir.”

Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ’*, 1/166; Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1995) 1/174; İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duafâi’r-ricâl*, 7/274; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/178, (21546); Hâkim en-Nîsâbüürî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 2/310; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/107.

597 Zehebî, *Mizanü’l-İtidal*, 1/72; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanü’l-Mizan*, 1/122.

598 Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü’l-bârî bi-şerhi Sahihi’l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb (Beyrut: Dârü’l-Ma’rife, 1960), 13/411; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/178, 179, (21546, 21552); Hâkim en-Nîsâbüürî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 2/310; Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, 2/457, (2389).

dedi: “Dinde zorlama yoktur.”⁵⁹⁹ âyeti hakkında.., Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Ashabına seçme hakkı...”⁶⁰⁰

Hadis, başka sahih tariklerle gelmektedir.⁶⁰¹

Hadis 66

Ahmed b. Übey bize anlattı: İmrân b. Musa dedi: Mekkî b. Abdân dedi: Muhammed b. Yezid dedi ki: Hafs el-Kusayr’dan, o Ebû Bekir’dan, o Abbâd’dan, o İkrime’dan, o da İbn Abbas’dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah’ın^(s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: “Allah, insanları kıyamet günü topladığında...”⁶⁰²

İsnadda Ebû Bekr el-Hezli hakkında “Metrûku’l-hadis”,⁶⁰³ Abdân b. Mansûr hakkında ise “Zayıflardan tedlis yapar” denilmektedir.⁶⁰⁴ Tirmizî, bu hadis hakkında “Hasen-gariptir” demektedir.⁶⁰⁵

Hadis 67

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Cafer dedi: Ali b. Harb dedi: İbn Fudayl dedi ki: el-Ameş’ten, o İbrahim’dan, o da Hz. Âişe’dan^(r.anhâ) rivâyete göre, şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “**Yediğinizin en helali...**”⁶⁰⁶

⁵⁹⁹ Bakara 2/256.

⁶⁰⁰

عن ابن عباس في قوله -عز وجل-: {لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ} قال: كانت المرأة من الأنصار تكون مقلدة لا يعيش لها ولد، ونزورًا فتتذر لنن عاش لها ولد لتهودنه، فجاء الإسلام، وفيهم منهم، فلما أجليت بنو النضير إذا فيهم أناس من الأنصار، فقالت الأنصار: يا رسول الله، أبناؤنا وإخواننا؟ فسكت عنهم رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، فنزلت: {لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ}. فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "قد خير أصحابكم فإن اختاروكم فهم منكم، وإن اختاروهم فأجلوهم" معهم. قال: فكان فصل ما بين الأنصار وبين اليهود إجماع بني النضير، فمن لحق بهم اختارهم، ومن أقام اختار الإسلام

İbni Abbas^(r.a.), “Dinde zorlama yoktur.”(Bakara 2/256) âyeti hakkında: “Çocuğu yaşamayan Ensar’dan (bir) kadın şayet, çocuğu yaşadığı takdirde (İslâm’dan önce) onu yahudi olarak yetiştireceğine dair adakta bulunurdu. İçlerinde Ensar çocukları da bulunan (yahudilerden) Nâdiroğulları (Medine’den) sürgün edilince (Ensâr): “Biz çocuklarımızı bırakmayız”, dediler. Bunun üzerine Allah^(c.c.): “Dinde zorlama yoktur. Gerçek hak, bâtıldan iyice ayrılmıştır...” (Bakara 2/256) âyet-i kerimesini indirdi. Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Ashabına seçme hakkı verildi. Seni seçerlerse aranızdadırlar, onları seçerlerse onları çıkar.” Dedi ki: “Ensar ile Yahûdiler arasındaki ayrılık, Benü’n-Nadir’in kovulmasıydı. Onlara katılan, onları seçti ve kalanlar İslâm’ı seçti.”

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Cihad”, (2682); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Tefsir”, 1/273, (68); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/117.

⁶⁰¹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Cihad”, (2682).

⁶⁰² "إذا كان يوم القيامة نادى مناد يُسمعُ أهل الجمع: أين الذين كانوا يعبدون الناس؟ قوموا خذوا أجوركم ممن عملتم له، فإني لا أقبل عملاً خالطه شيء من الدنيا وأهلها"

“Allah, insanları kıyamet günü topladığında bir seslenici, şöyle nida edecektir: “Her kim Allah için yaptığı bir işte bir başkasını da ortak yapmış ise sevâbını, Allah’ın dışındaki ortak koştığı kimselerden istesin. Allah dünyalık ve ehinden olan bir şeyin karıştığı ameli kabul etmez.”

Tirmizî, *Sünen*, "Tefsîri'l-Kur'an", (3154); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Zühd”, (4203); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/466, (15838); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/246.

⁶⁰³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (7994); İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 7/454, (5397).

⁶⁰⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (3142); Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/376.

⁶⁰⁵ Tirmizî, *Sünen*, “Tefsir”, (3154).

İsnadda Muhammed b. Fudayl “Sadûk, Şiilikle müttehem”dir.⁶⁰⁷ İbrahim, Hz. Aişe'den^(r.anhâ) işitmemiştir.⁶⁰⁸ Hadis başka sahih bir tarikle gelmektedir.⁶⁰⁹ Tirmizî, bu hadis için “Hasen-sahih” demektedir.⁶¹⁰

Hadis 68

İbn Hâmid bize anlattı: İbn Şazan dedi ki: Ca'veyh'den, o Salih'den, o İbn Mervan'dan, o Muhammed b. es-Sa'ib'den, o Bezan'dan, o da İbn Abbas'dan^(r.a.) rivayete: “Resûlullah^(s.a.v.) elinde bir asâ ile yanımıza mescide girdi...”⁶¹¹

İsnadda bulunan Sâlih b. Muhammed,⁶¹² Süddî Sagir⁶¹³ ve Kelbi “Yalanla müttehem”dir.⁶¹⁴ Sened, “Silsiletu'l-kezip” olarak nitelenmektedir.⁶¹⁵

Hadis 69

Muhammed b. el-Kâsım anlattı: Muhammed b. Yezid dedi: Ebû Yahyâ el-Bezzâz dedi: Muhammed b. Yahyâ dedi: Ebû Sâlih dedi: Muâviye b. Sâlih'den, o Bahîr b. Sa'd'dan, o Hâlid b. Ma'den'den, o Kesir b. Murrah'dan, o da Ukbe b. Âmir'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah'dan^(s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim demiştir: “Kur'ân'ı...”⁶¹⁶

606

"أطيب ما أكل الرجل كسبه، وإن ولده من كسبه"

“Yediğinizin en helali, kendi kazancınızdan olandır. Çocuklarınız da sizin kazançlarınızdanıdır.” Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Büyu”, (3528); Tirmizî, *Sünen*, “Ahkâm”, (1358); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Büyu”, 7/241; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/42, (24148); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/277.

⁶⁰⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (6227).

⁶⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (2615).

⁶⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/225, (25845); Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Büyu”, (3528).

⁶¹⁰ Tirmizî, *Sünen*, “Ahkâm”, (1358).

⁶¹¹

أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قال لهم: "إن لله في أموالكم حقًا، فإذا بلغ حق الله في أموالكم، فأعطوه منه" فكان الناس يأتون أهل الصفة بصدقاتهم، ويضعونها في المسجد، فإذا اجتمعت قسمها رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بينهم، قال: فجاء رجل ذات يوم بعدما رَق أهل المسجد، وتفرَّق عامتهم، (بعثُ حَشْفٍ)، فوضعه في الصدقة، فلما خرج رسول - صلى الله عليه وسلم - أبصره، فقال: "من جاء بهذا العثق الحشف؟" قالوا: لا ندري يا رسول الله. قال: "بئس ما صنع صاحب هذا" وفي بعض الأخبار: "أما إن صاحب هذا ليأكل الحشف يوم القيامة" وأمر به رسول الله فَعُلِقَ، فجعل من رآه من الناس يقول: بئس ما صنع صاحب هذا الحشف. فأنزل الله - عزَّ وجلَّ- هذه الآية

“Resûlullah^(s.a.v.) elinde bir asâ ile yanımıza mescide girdi... Bizden bir adam (zekât olarak getirdiği) âdi bir kuru hurma salkımı asmıştı. Resûlullah^(s.a.v.) asâ ile hurma salkımını dürttü ve şöyle buyurdu: “Bu zekâtın sahibi dileyeydi, bundan iyisini zekât olarak verebilirdi. Bu zekâtın sahibi kıyamet günü âdi kuru hurma yiyecektir.”

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Zikr”, (1608); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Zekât”, 5/43; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Zekât”, (1821); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/23, (23976); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/294.

⁶¹² Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/300; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 3/176.

⁶¹³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (6284).

⁶¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/847.

⁶¹⁵ Ahmet Yücel, “Silsiletü'z-Zeheb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

⁶¹⁶ "المسبر بالقرآن كالمسر بالصدقة، والجاهر بالقرآن كالجاهر بالصدقة"

İsnadda Abdullah b. Sâlih hakkında “Sadûk, çok yanılır” denilmektedir.⁶¹⁷ Hadis, sahih tariklerle gelmektedir.⁶¹⁸ Tirmizî, bu hadis hakkında “Hasen-garib” demektedir.⁶¹⁹

Hadis 70

Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Ahmed el-Asbahanî bize anlattı: Ebû Reça’ Muhammed b. Hâmid b. Muhammed el-Temimî el-Mukrî dedi ki: Muhammed b. el-Cehm el-Simirî dedi ki: Yahyâ b. Âdem dedi: İbn İdris’den, o İbn Cüreyc’ten, o İsmail b. Kesir’den, o Âsım b. Lakita b. Sabra’dan, o babası Vafid Benî el-Müntefik’ten rivayetle: **“Bir arkadaşım ile Resûlullah’ın^(s.a.v.) yanına...”**⁶²⁰

İsnadı hasendir. İsnadda Muhammed b. Cehm “Sadûk”tur.⁶²¹ Hadisin sahih tarikleri bulunmaktadır.⁶²² Hadis, sahih li-gayrihidir.

Hadis 71

Hüseyn b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullah es-Sekafî dedi ki: Ahmed b. Cafer b. Hamdân b. Abdullah dedi ki: İbrahim b. Sehleveyh dedi ki: Ali b. Muhammed b. et-Tenafisî dedi: Yahyâ b. Âdem’den, o Ebû Bekir b. Ayyaş’tan, o Hişam’dan, o İbn Sirin’den rivâyete göre şöyle demiştir: Ebû Zer dedi ki: Resûlullah’ı^(s.a.v.) işittim, şöyle buyurdu: “Kim kırk dirhemi olduğu halde dilenirse...”⁶²³

“Kur’ân-ı açıktan okuyan açıktan sadaka vermiş gibidir. Kur’ân’ı gizli okuyan ise gizli sadaka vermiş gibidir.”

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (333); Tirmizî, *Sünen*, “Fezâilî’l-Kur’an”, (2919); Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Kıyam-ül Leyl”, 3/225; “Zekât”, 5/80; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/151, (17368); Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 7/330.

⁶¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (3388).

⁶¹⁸ Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Zekât”, 5/80; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/151, (17368, 4/158, (17444);

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Salât”, (1333); Tirmizî, *Sünen*, “Fedâilî’l-Kur’an”, (2919).

⁶¹⁹ Tirmizî, *Sünen*, “Fedail-i Kur’an”, (2919).

⁶²⁰

قدمت على رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أنا وصاحب لي فذكر حديثاً فقال صلى الله عليه وسلم - للراعي: "انضح لنا شاةً- ثم قال: لا تحسبن أنما ذبحناها من أجلكم ولم يقل لا تحسبن- لنا مئة شاة من الغنم، فإذا زادت شاةً ذبحنا شاة، لا نريد أن تزيد إلى مئة"

“Bir arkadaşım ile Resûlullah’ın^(s.a.v.) yanına geldim, Resûlullah^(s.a.v.) çobana: “Bize bir koyun kes” buyurdu ve ilave etti; “Sakın bunu senin için kestiğimizi zannetme” (Bu hadisi rivâyet edenlerden biri der ki; Resûlullah^(s.a.v.) “zannetme” kelimesinde sîn’in fethasiyla değil, sin’in kesresiyle telaffuz etti.) Bizim yüz davarımız var, daha fazla artmasını istemediğimiz için bu koyunu kestik. Her ne zaman ki, çoban bize bir yavru doğurtur getirirse, biz de onun yerine bir koyun keseriz.”

Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Tahâret”, (142, 143, 144); “Huruf ve’l-Kıraa”, (3973); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/211, (17846); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 19/216, (480); Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 2/253; Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 7/347.

⁶²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 2/546, (538); Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 13/163, (97).

⁶²² Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Tahâret”, (143); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/211, (17846).

⁶²³

"من سأل وله أربعون درهماً فقد ألحف" قال هشام: قال الحسن: صاحب الخمسين درهماً غني

Müellifin hocası Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin hakkında “Münker rivayetleri çoktur” denilmektedir.⁶²⁴ Hadisin sahih tarikleri bulunmaktadır.⁶²⁵

Hadis 72

el-Hüseyin b. Muhammed dedi ki: Muhammed b. el-Muzaffer dedi ki: Ebü'l-Fadl el-Abbas b. Ali en-Nesâî dedi ki: Hamza b. el-Abbas el-Mervezî dedi ki: Yahyâ b. Nasr b. Hâcib dedi ki: Verka b. Ömer b. Kuleyb'den, o el-A'meş'ten, o Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Şüphesiz ki Allah...”**⁶²⁶

İsnadı zayıftır. Yahyâ b. Hâcib hakkında “Leyse bi-şey'in” denilmiştir.⁶²⁷ Hadisin sahih tarikleri vardır.⁶²⁸ Hadis, hasen li-gayrihi'dir.

Hadis 73

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû Musa dedi ki: Müsedded dedi ki: Ebû Kudâme, dedi ki: Safvan b. İsa'dan dedi ki: Muhammed b. Aclan'dan, o Zeyd b. Eslem'den, o Ebû Salih'den, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Durumuna göre...”**⁶²⁹

Ebû Zer dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) işittim, şöyle buyurdu: “Kim kırk dirhemi olduğu halde dilenirse, hakkı olmayanı istemiş olur.” el-Hasen dedi: “Elli dirhem sahibi zengindir.” İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “Sadaka”, 2/999; Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Zekât”, (1627); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 2/150, (1630); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Zekât”, 5/98; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/36, (16411); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/355.

⁶²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 17/383.

⁶²⁵ İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “Sadaka”, 2/999; Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Zekât”, (1627); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Zekât”, 5/98; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/36, (16411).

⁶²⁶ "إن الله يحب أن يرى أثر نعمته على عبده، ويكره البؤس والتبؤس، ويحب الحليم المتعفف من عباده، ويبغض الفاحش البيضيء" المسائل الملحفة

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki Allah, verdiği nimetinin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşlanır. Sefaletten ve sefillikten hoşlanmaz. Kullanının merhametli ve iffetli olanını sever. Kötü, şımarık ve hakkı olmadığı halde dileneni soğuk görür.”

Tirmizî, *Sünen*, “Edeb”, (2819); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/182, (6708); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 4/150; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 5/273, (5308); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/360.

⁶²⁷ İbn Ebû Hâtîm, *Cerh ve't-ta'dil*, 9/193; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzan*, 6/278.

⁶²⁸ İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, “Sadaka”, 2/999; Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Zekât”, (1627); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Zekât”, 5/98; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/36, (16411).

⁶²⁹ "سبق درهم مئة ألف" قالوا: يا رسول الله، وكيف يسبق درهم مئة ألف؟ فقال: "رجل له درهمان، فأخذ أجودهما تصدق به، ورجل له مال كثير، فأخرج من عرضه مئة ألف تصدق بها"

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Durumuna göre bir dirhem, yüz bin dirhemi geçebilir.” Oradakiler: “Bu nasıl olur?”, dediler. Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Bir adamın iki dirhemi olsa, bir dirhemini tasadduk etse; diğer adamın da pek çok malı olmuş olsa da, malından alıp yüz bin dirhemini infak etse (durum nasıl olur? Bir düşünün..!)”

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Zekât”, 5/59; Ebû Bekr Muhammed b. İshak İbn Huzeyme, *Sahihu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zami (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980), 4/99, (1443);

İsnadda Muhammed b. Aclân “Sadûk, karıştırır” denilmektedir.⁶³⁰ Hadis, Safvan b. İsa’dan sahih bir tarikle rivayet edilmektedir.⁶³¹

Hadis 74

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû Musa dedi ki: Said b. Osman el-Cezerî dedi ki: Fâris b. Amr dedi ki: Salih b. Muhammed dedi ki: Süleyman b. Amr’dan, o Abdurrahman b. Yezid b. Cabir’dan, o Mekhûl’dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Cihad için...**”⁶³²

Hadis, bu isnad ile mevzû’dur. İsnadda Süleyman b. Amr “Kezzâb” olarak nitelenmiştir.⁶³³

Hadis 75

Yâkub’dan rivayetle: Haccac dedi ki: Hammâd b. Seleme’dan, o Ali b. Zeyd’dan, o Ebû Salt’tan, o Ebû Hureyre’dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “**Miraca...**”⁶³⁴

İsnadda bulunan Ali b. Zeyd bin Ced’ân’ın zayıf olduğu belirtilmektedir.⁶³⁵ Ebû’s-Salt “Mechûlü’l-hal” olarak nitelenmiştir.⁶³⁶ Hadis bu tarik dışında bulunamamıştır.

Hadis 76

Ebû Muhammed el-Mahledî dedi ki: Ebû Hâmid eş-Şarkî söyledi: Ahmed b. Yusuf es-Selâmî söyledi: en-Nadr b. Muhammed tarafından söylendi: İkrime b.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/379, (8929); Hâkim en-Nisâbüürî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 1/576; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/376.

⁶³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (6128).

⁶³¹ Hâkim en-Nisâbüürî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 1/576; Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Zekât”, 5/95;

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/379, (8929).

⁶³² “المنفق في سبيل الله على فرسه كالباسط كفيه بالصدقة”

“Cihad için elinde tuttuğu ata masraf eden kimse, sadaka vererek elini açıp da kapamayan kimse gibidir.” Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Libas”, (4089); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/179, (17622); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 6/94-95, (5616-5617); Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, 10/408, (6014); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/389.

⁶³³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 3/97, (332).

⁶³⁴ “لما أسري بي إلى السماء رأيت رجالاً بطونهم كالبيوت فيها الحيات ترى خارج بطونهم ، فقلت: من هؤلاء يا جبريل: قال: هؤلاء أكلة الربا”

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: “Miraca götürüldüğüm gece, karınları odalar gibi (büyük) olan bir kavmin üzerine vardım. Bunların karınlarında, dışardan görülen yılanlar vardı. Ben: Bunlar kimlerdir? Ya Cebrail!, diye sordum.” Cebrail dedi ki: “Bunlar faiz yiyicileridir.”

İbn Mâce, *es-Sünen*, “Tiracet”, (2273); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/353, (8640); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 13/219, (37571); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/403.

⁶³⁵ Zehebî, *Mizanu’l-İtidal*, 3/127.

⁶³⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (8178).

Ammâr anlattı: Ebû Kesir'in oğlu Yahyâ anlattı: Ebû Seleme bana Ebû Hureyre'den^(r.a.) haber verdi, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Faiz, yetmiş çeşit günahdır...”**⁶³⁷

İsnadı zayıftır. Ammar'ın Yahyâ b. Ebû Kesir'den rivayetinde “İztırab”⁶³⁸ bulunmaktadır. Bu hadis hakkında ihtilaf edilmiştir. Hadisin başka tarikleri de bulunmaktadır.⁶³⁹

Hadis 77

İbn Fünceveyh bana söyledi: Ömer b. Ahmed b. el-Kâsım haber verdi: Muhammed b. Abbâs b. Bessâm bize haber verdi: Sehl b. Osman bize haber verdi: Hafs b. Gıyas'dan, o Dâvûd'dan, o Hasan'dan, o Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: **“Allah bir şehri yok etmek istediğinde...”**⁶⁴⁰

İsnadda Ömer b. Ahmed b. el-Kâsım hakkında “Mevzû” şeyleri rivayet eder” denilmektedir.⁶⁴¹ Hasan el-Basrî cumhura göre Ebû Hureyre'den^(r.a.) işitmemiştir.⁶⁴²

Hadis 78

İbn Fünceveyh bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. İshâk dedi ki: Ebû Ya'la el-Mevsilî dedi ki: Bişr b. Velid el-Kindî'den, o Abdullah b. Hâmid b. Muhammed'den rivayetle dedi ki: Muhammed b. el-Hüseyn b. el-Hassen dedi ki: Ebü'z-Zür'a er-Razî dedi ki: Ebû Nu'aym dedi ki: Şerik'ten, o er-Rukeyn b. er-Rabî'den, o babasından, o Abdullah b. Mesûd'dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.): **“Kim faizle malını çoğaltmaya çalışsa, sonu azlıktır, yokluktur.”** buyurdu.⁶⁴³

⁶³⁷ "الربا سبعون بابًا، أهونها عند الله -عز وجل- كالذي ينكح أمه"

“Faiz, yetmiş çeşit günahdır. Bunların en hafifi, erkeğin kendi anası ile zina etmesi (veya evlenmesi) günahı kadardır.” İbn Mâce, *es-Sünen*, “Ticaret”, (2274,2275); Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir* (Haydarabad: Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniyye, ts.), 5/95; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 4/394, (5520); İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 4/244; Cevzî, *el-Mevzûât*, 3/20, 21, (1224-1225); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/407.

⁶³⁸ Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılmayacak şekilde aykırı olmasına “İztırab” denilir. Bk. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV, 2015), 121.

⁶³⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, “Ticaret”, (2274); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 4/395, (5522).

⁶⁴⁰ "إذا أراد الله بقرية هلاكًا أظهر فيهم الربا"

Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/43; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 4/397, (5531); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 1/178, (460); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/118; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/402, (3809); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 8/396, (4981); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/413.

⁶⁴¹ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 3/182, (6050).

⁶⁴² Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 1/527.

⁶⁴³ "إن الربا وإن كثر؛ فإن عاقبته إلى قُلِّ"

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadisin sahih tarikleri vardır.⁶⁴⁴

Hadis 79

Abdullah b. Hâmid el-Asbahânî bize anlattı: Abdurrahman b. Muhammed ez-Zührî dedi: İbnü'l-Cüneyd dedi ki: Ebü'l-Münzir İsmail b. Ömer söyledi: Dâvûd b. Kays'dan, o Zeyd b. Eslem'den, o Ebû Salih'ten, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivâyetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Kim, darda kalan borçluya zaman ...”**⁶⁴⁵

Hadis, başka sahih tariklerde geçmektedir.⁶⁴⁶ Tirmizî, hadise “Hasen-sahih-gariptir” demektedir.⁶⁴⁷

Hadis 80

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Yâkub dedi: er-Rabî b. Süleyman dedi: Esed dedi: Yahyâ b. İsa'dan, o Yusuf b. Süheyb'ten, o Zeyd el-A'mî'den, o İbni Ömer'den^(r.a.) rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Duası kabul olsun, sıkıntısı giderilsin isteyen kişi, başı zorda olanın işini kolaylaştırsın.”⁶⁴⁸

İsnadı zayıftır. İsnadda Zeyd el-A'mî zayıftır, ayrıca İbni Ömer'e^(r.a.) yetişmemiştir.⁶⁴⁹

Hadis 81

Ebû Abdullah es-Sekafî bize anlattı: Muhammed b. el-Hüseyin b. Ahmed el-Ezdî dedi: Ebû Ya'la el-Mevsilî dedi: Abdü'l-Gaffâr b. Abdullah'dan, o Abdullah b.

İbn Mâce, *es-Sünen*, “Ticaret”, (2779); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/395, (3754); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 8/456, (5042); İbn Adıyy, *el-Kâmil fî duaî' r-ricâl*, 4/18; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 10/223, (10538); el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/43; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/415.

⁶⁴⁴ Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 8/456, (5042); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/395, (3754).

⁶⁴⁵ Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Kim, darda kalan borçluya zaman tanırrsa veya alacağının tamamını veya bir kısmını borçluya başılsarsa, Allah kıyamette hiçbir gölgenin olmadığı günde kendi (arşının) gölgesinde gölgelendirecektir.”**

Tirmizî, *Sünen*, “Büyu”, (1306); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/359, (8711); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 1/270; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 7/535, (11249); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/446.

⁶⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, “Büyu”, (1306); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/359, (8711).

⁶⁴⁷ Tirmizî, *Sünen*, “Büyu”, (1306).

⁶⁴⁸ Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Duası kabul olsun, sıkıntısı giderilsin isteyen kişi, başı zorda olanın işini kolaylaştırsın.”

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/23, (4749); Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 262, (826); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/133; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/448.

⁶⁴⁹ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 2/102; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 5/515.

Utârid'den, o Muhammed b. Cuhâde'den, o el-A'meş'ten, o Ebû Dâvûd'dan, o Büreyde'den^(r.a.) rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Zorda kalan birine bekleyen her günü, bir...”**⁶⁵⁰

İsnadı zayıftır. Çünkü isnadda Abdulah b. Attarid “Münkeru'l-hadis”⁶⁵¹ ve Ebû Dâvud el-A'mâ “Metruk”tur.⁶⁵²

Hadis 82

İbn Fünceveyh tarafından dedi ki: Ahmed b. Cafer b. Hamdân dedi ki: Bender b. Abdek el-Kadî dedi ki: Ebû Seleme Yahyâ b. el-Mugîre el-Mahzumî dedi ki: İbn Ebî Fudeyk'den, o Said b. Süfyân el-Eslemî'den, o Cafer b. Muhammed'den, o babasından, o da Abdullah b. Cafer'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Borç ...”**⁶⁵³

İsnadda Said b. Süfyân “Makbûl”⁶⁵⁴ ve bulunamayan râviler vardır. Hadis, başka tarihlerle bulunmaktadır.⁶⁵⁵

Hadis 83

el-Hüseyn bana haber verdi: Muhammed b. Sima' b. el-Feth el-Hanbelî dedi ki: İbn Sa'id dedi ki: el-Hasen b. Abdü'l-Aziz el-Ceravî dedi ki: Yahyâ b. Hassan dedi: Muhammed b. Eban el-Cu'fi'den, o Zeyd b. Eslem'den, o Ata b. Yesâr'dan, o da Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Herhangi bir adam...”**⁶⁵⁶

650

"مَنْ أَنْظَرَ مَعْسِراً كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ" ثُمَّ قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ: "مَنْ أَنْظَرَ مَعْسِراً كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلَ الَّذِي أَنْظَرَهُ صَدَقَةٌ" فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ: مَنْ أَنْظَرَ مَعْسِراً، فَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ، ثُمَّ قُلْتَ: مَنْ أَنْظَرَ مَعْسِراً كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلَ الَّذِي أَنْظَرَهُ صَدَقَةٌ؟ فَقَالَ: "إِنْ قَوْلِي: بِكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ، قَبْلَ الْأَجْلِ، وَقَوْلِي: بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلَ الَّذِي أَنْظَرَهُ صَدَقَةٌ، بَعْدَ الْأَجْلِ"

Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: "Zorda kalan birine bekleyen her günü bir sadakadır." Sonra buyurdu ki: "Zorda kalan birine bekleyen her günü, beklediği gün kadar sadaka sayılır." Dedim ki: Yâ Resûlallah^(s.a.v.) buyurdun ki: "Zorda kalan birine bekleyen her günü, bir sadakadır." Sonra dedin ki: "Zorda kalan birine bekleyen her günü, beklediği gün kadar sadaka sayılır." Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Benim her günü bir sadaka sayılır demem, vakti gelmeden öncedir, ancak her günün beklediği gün kadar sadaka ise vakti geldikten sonradır." İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2418); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/351, (22970); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/135; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/453.

⁶⁵¹ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 3/391; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 3/257.

⁶⁵² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (7181).

⁶⁵³ "إن الله - عز وجل - مع الدائن حتى يقضي دينه ما لم يكن فيما يكره الله - عز وجل -"

"Borç Allah'ın rızasına aykırı bir şeye âid değilse, borcunu ödeyene kadar Allah borçluyula beraberdir." İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2409); Dârimî, *es-Sünen*, (2637); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 3/204; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/27; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 13/74, (183).

⁶⁵⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (2324).

⁶⁵⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2409); Dârimî, *es-Sünen*, (2637); el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/27; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/72, (24439), 6/99, (24679).

⁶⁵⁶ "مَنْ آذَانَ دِيناً وَهُوَ بِنُورِي أَنْ لَا يُؤَدِّيَهُ، فَهُوَ سَارِقٌ"

İsnadı zayıftır. İsnadda Muhammed b. Eban zayıftır.⁶⁵⁷ Hadis, şahidleriyle hasen li-gayrihi olmaktadır.⁶⁵⁸

Hadis 84

İbn Fünceveyh bana anlattı: el-Fadl b. el-Fadl el-Kindî dedi ki: Ebû Halife el-Fadl b. el-Hubâb dedi ki: Ebü'l-Velîd dedi ki: Şu'be'den, o Osman b. Abdullah'tan, o Abdullah b. Ebî Katade'den, o babasından naklettiğine göre: "Resûlullah'a^(s.a.v.) cenaze namazını kıldırması için bir adamın cenazesi getirildi. Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Arkadaşınızın namazı..."**⁶⁵⁹

İsnadı hasendir. Fadl b. Fadl "Sadûk"tur.⁶⁶⁰ Hadisin sahih tarikleri vardır.⁶⁶¹ Hadis, sahih li-gayrihidir.

Hadis 85

Ebû Cafer el-Nahvî bana dedi: İsmail b. Ahmed el-Cürcanî dedi: Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe dedi: Musa b. Kuleyb dedi: Abdullah b. Yahyâ el-Ma'afirî dedi: Hayva b. Şureh bana dedi: İbni Sâlim b. Gaylân dedi: Derrâcen Ebü's-Semh'den, o Ebû Heysem'den işitti ki: Ebû Said el-Hudrî'den rivayetle: Resûlullah'ın^(s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: **"Küfürden ve borçtan Allah'a sığınırım..."**⁶⁶²

"Herhangi bir adam, ödünç alacağı şeyi sâhibine ödememek kararı ile borçlanırsa, Allah'ın(c.c.) huzûruna hırsız olarak çıkar." İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2410); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/332, (18932); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/131; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/461.

⁶⁵⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 5/31.

⁶⁵⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2410); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/332, (18932).

⁶⁵⁹

أن رجلاً أتى به النبي - صلى الله عليه وسلم - ليُصَلِّيَ عليه. فقال: "صلوا على صاحبكم، فإنَّ عليه ديناً" قال أبو قتادة: فإنا أكفل به. قال: "بالوفاء"؟ قال: بالوفاء. فصلى عليه، وكان عليه ثمانية عشر درهماً (أو سبعة عشر درهماً)

Rasûlullah'a^(s.a.v.) cenaze namazı kıldırması için bir adamın cenazesi getirildi de Rasûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Arkadaşınızın namazını siz kılın çünkü onun borcu vardır."** Ebû Katâde: **"O borcu ben ödeyeceğim"** dedi. Rasûlullah^(s.a.v.) **"Ödemeye keflisin değil mi?"** deyince Katâde **"Evet, ödeyeceğim"** dedi. Bunun üzerine o kimseye cenaze namazını kıldı. Tirmizî, *Sünen*, "Cenâiz", (1069); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Cenâiz", 4/65; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2407); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/301, (22572); Dârimî, *es-Sünen*, (2635); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/464.

⁶⁶⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm ve vefâyâtü'l-meşâhiri ve'l-a'lâm* (Mektebetü't-Tevfik, ts.), 26/155.

⁶⁶¹ Tirmizî, *Sünen*, "Cenâiz", (1069); Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "Cenâiz", 4/65; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Sadakât", (2407).

⁶⁶²

"أعوذ بالله من الكفر والذَّين" فقال رجل: يا رسول الله تعدل الذَّين بالكفر؟ قال: "نعم"

Resûlullah'ı^(s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: "Küfürden ve borçtan Allah'a sığınırım" Bir adam dedi: 'Ya rasulallah, küfürü borçlamı denk tuttu?' Resûlullah^(s.a.v.): "Evet", buyurdu.

Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, "İstiâze", 8/264, 265; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/38, (11333); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 2/411, (1330); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/714; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/467.

Derrâc'ın Ebû Heysem'den rivayetinde zayıflık vardır.⁶⁶³

Hadis 86

İbn Fünceveyh bana anlattı: Ahmed b. Cafer b. Hamdân dedi: Bender b. Abdâk el-Kâdî dedi: Ebû Seleme Yahyâ b. el-Muğire el-Mahzumî dedi ki: İbn Ebî Fedik'den, o Yezid b. İyad'dan, o el-A'rac'den, o da Ebû Hureyre'den rivâyetle, şöyle dedi: Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Allah katında kebâirden...”**⁶⁶⁴

Hadis, bu isnad ile mevzû'dur. İsnadda Yezîd b. İyâz hakkında “Kezzâb” denilmektedir.⁶⁶⁵

Hadis 87

Ahmed b. Übey bana dedi ki: Muhammed b. İmrân dedi ki: el-Hasan b. Süfyân dedi ki: İbn Ebî Şeybe dedi ki: Affân dedi ki: Hammâd b. Seleme dedi ki: el-Eş'as b. Abdurrahman el-Cermî'den, o Ebû Kallâbe'den, o Ebü'l-Eş'as es-San'anî'den, o da Numân b. Beşîr'den^(r.a.) rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Allah, gökleri ...”**⁶⁶⁶

Hadis, başka sahih tariklerle gelmektedir.⁶⁶⁷ Tirmizî, bu hadis hakkında “Hasen-garib” demektedir.⁶⁶⁸

Hadis 88

İbn Fünceveyh bana anlattı: Ali b. Muhammed b. Lü'lü dedi: el-Heysem b. Halef dedi: Ahmed b. İbrahim dedi ki: Haccac'dan, o İbn Cüreyc dedi ki: Musa b.

⁶⁶³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (1824).

⁶⁶⁴ “ما من خطيئة أعظم عند الله -عز وجل- بعد الكبائر من أن يموت الرجل وعليه أموال الناس دينًا في عنقه لا يوجد لها قضاء” Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Allah katında kebâirden sonra gelen en büyük günah, birinin insanların mallarından boynuna borç takıp, dünyada borcuna karşılık gelecek bir miktar para bırakmadan göçüp gitmesidir.” Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Büyu”, (3342); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/392, (19495); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 4/400, (5541,5542); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/472.

⁶⁶⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (7761).

⁶⁶⁶

“إن الله تعالى كتب كتابًا قبل أن يخلق السموات والأرض بألفي عام، فأنزل الله تعالى منه آيتين ختم بهما سورة البقرة، فلا يقرآن في دار ثلاث ليال فيقر بها شيطان”

“Allah, gökleri ve yeri yaratmadan iki bin yıl önce bir kitap yazdı da o kitaptan iki âyet indirerek Bakara sûresini o iki ayetle mühürledi. Bu âyet, bir evde üç gün süreyle okunmazsa şeytan o eve yaklaşır.” Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/474; Tirmizî, *Sünen*, “Fedailü'l-Kur'an”, (2882); Hâkim en-Nîsâbü'rf, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/750; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/565.

⁶⁶⁷ Tirmizî, *Sünen*, “Fedâilü'l-Kur'an”, (2882); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/274, (18414); Nesâî, *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, 1/537, (967).

⁶⁶⁸ Tirmizî, *Sünen*, “Fedail-i Kur'an”, (2882).

Ukbe'den, o İbnü'l-Münkedir'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Bakara suresinin sonunda hem Kur'an hem dua hem de Rahman'ı razı eden âyetler vardır."⁶⁶⁹

Hadis, mürsel olduğu için zayıftır. Hadisin şahidleri bulunmaktadır.⁶⁷⁰

3.2.2. Diğer Kitaplarda Bulunanlar

Hadis 1

İmam Ebû Mansûr Muhammed b. Abdullah el-Hemşazî nakl etti: Ebû Bekir İsmail b. Muhammed dedi: İbrahim b. İshak es-Serrac dedi: Ömer b. Zirara er-Raki dedi: Ebû Cünade'den, o Â'meş'ten, o Huseyme'den, o Udey b. Hatim'den dedi: Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"İnsanlardan bazılarının cennete görütülmesine emredilir, tâ ki..."**⁶⁷¹

Hadis Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l Kebir*'inde geçmektedir. Bu hadisin senesinde bulunan Ebû Cende için Darakutnî "Hadis uydurmakla -tanınmakta-"⁶⁷², el-Heysemî "Zaîfun"⁶⁷³ demektedir. Dolayısıyla hadisin senedi zayıftır.

Hadis 2

Ahmed b. Übey bize anlattı: Muhammed b. Musa er-Râzî dedi: el-Haris b. Ebî Usâme dedi ki: Dâvûd b. el-Muhbir dedi ki: Meysere b. Abdi Rabbihi'den, o Ebû Aişe es-Sa'di'den, o Yezid b. Ömer b. Abdülaziz'den, o Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre^(r.a.)

⁶⁶⁹ "في آخر سورة البقرة آيات إيهن قرآن، وإيهن دعاء، وإيهن يرضين الرحمن" ⁶⁶⁹

Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/750; Dârimî, *Sünen*, 4/2134; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/570.

⁶⁷⁰ Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/750; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 2/461, (2403).

⁶⁷¹

"يؤمر بناسٍ من الناس إلى الجنة، حتى إذا دنوا منها ووجدوا رائحتها ونظروا إلى ما أعد الله لأهلها من النزل والكرامة ثودوا أن صرفوهم عنها، قال: فيرجعون بحسرة وندامة لم يرجع الخلائق بمثلها، فيقولون: يا ربنا، لو أدخلتنا النار قبل أن تربنا ما أربتنا كان أهون علينا، فيقول الله (عز وجل): هذا الذي أردت بكم، هبتم الناس ولم تهابوني، أجلتكم الناس ولم تُجَلُونِي، وكنتم تراؤون الناس بأعمالكم خلاف ما كنتم تُروني من قلوبكم، فالיום أذيقكم من عذابي، مع ما حرمتكم من ثوابي"

Hiz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **"İnsanlardan bazılarının cennete görütülmesine emredilir. Tâ ki yaklaştıklarında kokusunu hissettiklerler. Allah'ın cennet ehli için neler hazırladığını ve nasıl ikramda bulunduğunu gördüklerinde, onların oradan uzaklaştırılması emredilir."** Buyruldu ki: **"Oradan benzeri görülmemiş hasret ve pişmanlıkla ayrılırlar. Derler ki: Ey rabbimiz, bize bunları göstermeden cehenneme koysaydın bize daha ehven olurdu. Allah^(c.c.) der ki: Ben size bunu murad ettim. Siz insanlardan korkunuz, benden korkmadınız; insanları yücelttiniz, beni yüceltmediniz; kalbinizde gördüğümün zıttını insanlara gösterdiniz. Bende bugün, size azabımı tattıracağım ve bununla birlikte sizi sevaptan mahrum bırakacağım."**

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 17/85; *el-Mu'cemu'l-evsat*, 5/335; Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 4/124; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 9/138; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/123.

⁶⁷² İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 2/319.

⁶⁷³ Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 10/220.

ve İbn Abbas'tan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Kim müslüman kardeşine borç verir..."⁶⁷⁴

Hadis, mevzû'dur. İsnadda Meysere b. Abdi Rabbihi "Kezzâb"⁶⁷⁵ ve Dâvud b. Muhbir "Metrûk"⁶⁷⁶dur.

Hadis 3

Ebû Nasr en-Numan b. Muhammed b. en-Numan (ona kiraatle) rivayet etti: Ebü'l Abbas Muhammed b. Ahmed b. Ali el-İmam dedi: Ebû Bekir Muhammed b. el-Fadl (imla' ile) dedi: Ebü'l Fadl el-Bâhilî dedi: Lâhin b. Cafer et-Temimî dedi: Ebû Âsım en-Nebîl'den, o İbn Cüreyc'den, o Ata'dan, o İbn-i Abbas'tan^(r.a.), o Ali b. Ebû Tâlib'ten^(r.a.) rivayetle dedi: Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: "**Mirac'a yükseltildiğim...**"⁶⁷⁷

Senedde bulunan Muhammed b. el-Fadl "Sadûk" olarak ifade edilmektedir.⁶⁷⁸ Senedde geçen Ebü'l-Fadl Bâhilî ve Lâhin b. Cafer et-Temimî tesbit edilememiştir. Zehebî, *Mîzânu'l-İtidal*'de "Bu mevzû'dur" demektedir.⁶⁷⁹

Hadis 4

Yahyâ b. İsmail el-Harbî bize anlattı: Mekkî b. Abdân et-Temîmî dedi: Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî dedi ki: İshak b. İbrahim dedi ki: İsa b. Yûnus'dan, o İsrail'den, o Câbir'den, o Ebü't-Tufeyl'den, o da Hz. Ali'den^(r.a.) rivayetle, dedi: "Resûlullah^(s.a.v.), Süheyl'i gördü ve buyurdu ki: "**Allah Süheyl'e lanet etsin, çünkü o Yemen'de vergi tahsildarıydı. (İnsanlara zulmediyordu.) Ve Allah, iki meleği ayarttığı için Zehra'ya da lanet etsin.**"⁶⁸⁰

⁶⁷⁴ "من أقرض أخاه المسلم فله بكل درهم وزن أحد، وثبير، (وطور سيناء حسنات)" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Kim müslüman kardeşine borç verirse, her dirhem için Uhud ve Sevr (ve Tur-i Sina) ağırlığınca hasenat vardır."

Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânidi's-semâniye*, thk. Abdülkadir b. Abdülkerim b. Abdülazîz Cündül (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1998), 2/114, (1462); Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 13/222; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/465.

⁶⁷⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 6/138.

⁶⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (1811).

⁶⁷⁷ "لما عرج بي رأيت على ساق العرش مكتوبًا لا إله إلا الله محمد رسول الله، أبو بكر الصديق وعمر الفاروق" "**Mirac'a yükseltildiğim zaman, Arş'ın ayağında 'Lâ İlâhe İllallâh Muhammedun Resulullâh, Ebu Bekir es-Siddîk ve Ömer el-Fârûk' yazılı olduğunu gördüm.**" İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 5/33, 6/325; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/251.

⁶⁷⁸ Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi el-Hatîb el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 2002), 4/255.

⁶⁷⁹ Zehebî, *Mîzânu'l-İtidal*, 4/146.

⁶⁸⁰ كان النبي - صلى الله عليه وسلم - إذا رأى سُهيلاً قال: "لعن الله سُهيلاً، إنَّه كان عَشَّارًا باليمن، ولعن الله الزهرة فإبَّها فتنتت ملكين" ⁶⁸⁰

Hadisin senedinde Cabir el-Cu'fî zayıftır.⁶⁸¹ Bu sebeple hadisin isnadı zayıftır. el-Elbânî, bu sözün ikinci kısmının mevzû olduğunu belirtmektedir.⁶⁸²

Hadis 5

Ebü'l-Mekârim Nâsır b. Muhammed el-Ensârî dedi ki: Ebû Abdullah Muhammed b. Mahled el-Attâr dedi ki: Ebû Cafer Ahmed b. Ubeyd b. Nâsih el-Müeddib dedi ki: Muhammed b. Mus'ab el-Karkasânî'den, o da Evzâî'den rivayetle: “Cebrâîl^(a.s.), Hz. Peygamber'e^(s.a.v.) geldi ve: “Sana Yüce Allah'tan^(c.c.), cehennemın körükleriyle ilgili bir haberle geldim. Bu körükler kıyamete dek ateşi körüklemek üzere yerleştirildi” dedi. Hz. Peygamber^(s.a.v.): “Bana ateşin nasıl olduğunu anlat...”⁶⁸³

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 7/146; Hadisin ikinci kısmı Şihabüddin Ahmed b. Ebu Bekr'in İthâfû'l-Hıyera'sında İshak b. Râhıye'nin müsnedinden nakledilmektedir. (Bk. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebu Bekr b. İsmail b. Selim b. Kaymaz b. Osman el-Büsirî el-Kinânî eş-Şâfî, *İthafü'l-hıyetati'l-mehera bi zevâidi'l-mesânidi'l-aşera*, thk. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, (Riyad: Dâru'l-vatan, 1420/1999), 6/180; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/487.

⁶⁸¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/192.

⁶⁸² Elbânî Ebu Abdurrahman Muhammed Nasiruddin, *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-da'ifeti ve'l-mevdû'a* (Riyad, Dâru'l-meârif, 1412/1992), 2/315.

⁶⁸³

أن جبريل أتى النبي - صلى الله عليه وسلم - فقال: "يا جبريل صيف لي النار"، فقال: إن الله عز وجل أمر بها فأوقد عليها ألف عام حتى احمرت، ثم أوقد عليها ألف عام حتى اصفرت ثم أوقد عليها ألف عام حتى اسودت، فهي سوداء مظلمة لا يضيء لها ولا جمرها، والذي بعثك بالحق لو أن ثوباً من ثياب أهل النار أظهر لأهل الأرض لماتوا جميعاً، ولو أن ذنوباً من شرابها صب في ماء الأرض جميعاً لقتل من ذاقه، ولو أن ذراعاً من السلسلة التي ذكرها الله عز وجل وضع على جبال الأرض جميعاً لذابت وما اشتعلت، ولو أن رجلاً دخل النار ثم أخرج منها لمات أهل الأرض من نتن ريحه، وتشويه خلقه، وعظمه. فيكى النبي - صلى الله عليه وسلم -، وبكى جبريل لبيكاته، وقال: أتبكي يا محمد وقد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر، فقال: "أفلا أكون عبداً شكوراً، ولم بكيت يا جبريل وأنت الروح الأمين، أمين الله على وحيه؟" قال: أخاف أن أبتلني بما ابتلي به هاروت وماروت، فهو الذي منعتني عن اتكالي على منزلتي عند ربي فأكون قد أمنت مكره، فلم يزالا يبكيان حتى ثوديا من السماء أن يا جبريل ويا محمد إن الله عز وجل قد أمكنكما أن تعصيا فيعذبكما، ففضل محمد - صلى الله عليه وسلم - على الأنبياء، كفضل جبريل عليه السلام على ملائكة السماء

Cebrâîl, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve: “Sana Yüce Allah'tan^(c.c.), cehennemın körükleriyle ilgili bir haberle geldim. Bu körükler kıyamete dek ateşi körüklemek üzere yerleştirildi.” dedi. Hz. Peygamber^(s.a.v.): “Bana ateşin nasıl olduğunu anlat” buyurunca, Cebrâîl şöyle dedi: “Yüce Allah'ın emriyle ateş bin yıl boyunca yakıldı ve kırmızılaştı. Sonra, bir daha bin yıl boyunca yakılınca sarardı. Bir bin yıl daha yakılınca da siyahlaştı. Şimdi cehennem ateşi siyah ve karanlıktır. Alevi ve kuru hiçbir zaman sönmeyiz. Seni hakla gönderene yemin olsun ki, cehennemdekilerden birinin giysisi yeryüzündekilere gösterilecek olsa üzerindeki herkes ölürdü. Cehennem içeceğinden bir kova, yeryüzündeki suların içine dökülse suyu içen herkes ölürdü. Şayet cehennemdeki zincirlerinden bir arşını yeryüzündeki dağlardan birinin üzerine konulacak olsa dağ eriyip yok olurdu. Biri cehenneme sokulduktan sonra çıkarılsa, pis kokusundan bedeninin çirkinliğinden dolayı tüm insanlar ölürdü.” Resûlullah^(s.a.v.) bunu duyunca ağlamaya başladı. Cebrâîl de onun ağlamasına ağladı ve: “Ey Muhammed! Yüce Allah geçmiş ve gelecek tüm günahlarını bağışlamışken, ağlıyor musun?” dedi. Hz. Peygamber^(s.a.v.): “Buna şükreden bir kul olmayayım mı?” buyurdu ve: "Ey Cebrâîl! Sen Allah'ın güvendiği Ruhu'l-Emin iken neden ağlıyorsun?" diye sordu. Cebrâîl: “Hârut ile Mârut'un sınanması gibi sınanmaktan korkuyorum. Allah katındaki yerime güvenmeme engel olan şey budur. Bu durumda, kötü bir akıbetim varken kendimi güvende hissetmiş olacağım” dedi. Bu şekilde ikisi ağlamaya devam ettiler ki sonunda semadan onlara: “Ey Cebrâîl! Ey Muhammed! Yüce Allah sizi isyandan korudu. Bundan dolayı azaba maruz kalmayacaksınız. Hz. Muhammed'in^(s.a.v.) diğer peygamberler üzerindeki üstünlüğü, tıpkı Cebrail'in sema meleklerinden üstünlüğü gibidir.” diye seslendirildi.

Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, 9/508; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 3/89; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 3/495.

Hadisin senedi zayıftır. Muhammed b. Mus‘ab’ın Evzaî’den rivayetinde inkıta’ olduğu belirtilmiştir.⁶⁸⁴

Hadis 6

Muhammed b. el-Hüseyn bize anlattı: Muhammed b. el-Hasen dedi: Ali b. Abdülaziz dedi: el-Kâsım b. Selam dedi ki: Abdullah b. Salih’den, o el-Leys’den, o Ukeyl ve Yunus’dan, onlar İbn Şihab’dan dediler ki: Ebû Umame b. Sehl b. Huneyf’den, Said b. el-Museyyib’in meclisinde bana anlattı: “Bir adamın ...”⁶⁸⁵

İsnadda bulunan Ebû Abdurrahman es-Sülemî hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür, İbn Hacer “Mutemed değil” demiştir.⁶⁸⁶

Hadis 7

Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Cürcanî bize anlattı: Muhammed b. Ali b. Amr el-Asbahanî dedi ki: Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb el-Asbahanî dedi: İshak b. İbrahim b. Zabrik el-Humsî dedi ki: Ebü’l-Muğire dedi ki: el-Evzaî’den, o Abde b. Ebû Lubâbe’den, dedi ki: Zur’ b. Hübeş dedi ki: Huzeyfe b. el-Yeman’den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Cenab-ı Hak bana şunu...**”⁶⁸⁷

⁶⁸⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu’t-tehzib*, 9/459.

⁶⁸⁵

أَنَّ رجلاً كانت معه سورة ، فقام يقرأها من الليل ، فلم يقدر عليها ، وقام آخر يقرأها فلم يقدر عليها ، (وقام آخر يقرأها فلم يقدر عليها) ، فأصبحوا فاتوا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقال بعضهم: يا رسول الله ، قمت البارحة لأقرأ سورة كذا وكذا ، فلم أقدر عليها . وقال الآخر: يا رسول الله ، ما جئت إلا لذلك . وقال الآخر: وأنا يا رسول الله . فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : "إنها نسخت البارحة"

“Bir adamın yanında bir sûre vardı. Bu yüzden geceleyin onu okumak için kalktı. Ama onu okuyamadı. Bir başkası, kalkıp onu okumaya gücü yetmedi. (Bir başkası kalkıp okumak için kalktı, ama okuyamadı.) Sabahladıklarında Resûlullah’ın(s.a.v.) yanına geldiler, bazıları: “Yâ Resûlallah, geceleyin filanca sureyi okumak için kalktım, ama onu okuyamadım.” Diğeri de: “Ey Allah’ın Resûlü, ben sırf bunun için geldim”, dedi. Diğeri de: “Ben, yâ Resûlallah”, dedi. Resûlullah(s.a.v.): “Dün bu nesh edildi.” buyurdu.” Ebu Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdilmelik b. Seleme el-Ezdî el-Hacerî el Misrî et-Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, (yy: Müessesetü’r-risâle, 1415/1994), 5/271; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 4/10.

⁶⁸⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 5/140.

⁶⁸⁷

"إن الله تعالى أوحى إليّ: يا أبا المرسلين يا أبا المنذرين، أنذر قومك ألا يدخلوا بيئاً من بيوتى إلا بقلوب سليمة وألسنة صادقة وأيدي نقية وفروج ظاهرة، ولا يدخلوا بيئاً من بيوتى ولأحد عندهم مظلمة؛ فإني ألعنه ما دام قائماً بين يدي يصلي حتى يرد الظلمة إلى أهلها، فأكون سمعه الذي يسمع به، وأكون بصره الذي يبصر به، ويكون من أوليائي وأصفيائي، ويكون جاري مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين"

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Cenab-ı Hak bana şunu vahyetti: Ey peygamberlerin, uyarıcıların kardeşi, kavmini uyar. Ancak evime temiz kalpler, dürüst diller, temiz eller ve temiz avretlerle girin. Ancak evlerimden birine kendilerinde bir karanlık bulunduğu halde girmesin. Ta önünde durduğu halde namaz kılarak ehlinden karanlığı giderinceye kadar ona lânet ederim ki, böyle yaptığı (namaz kılarak onu giderdiği) takdirde ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü olacağım ve o benim velilerimden ve temiz kullarımdan olacaktır. O, benim peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve salihlerle komşum olacaktır.**”

İshak b. İbrahim b. Zeberk hakkında İbn Hacer, “sadûk, hadisleri çokça karıştırır” demektedir.⁶⁸⁸ Bu sebeple isnadı zayıftır.

Hadis 8

Ahmed b. Übey bize anlattı: el-Mugire b. Amr dedi ki: el-Mufaddıl b. Muhammed'den, o da Ebü'l-Kâsım el-Abidî Abdullah b. İmrân dedi ki: Yusuf b. el-Feyd'den, o el-Evzaî'den, o Ata' b. Ebî Rabah'dan, o da İbn Abbas'tan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Cenab-ı Hakk'ın her gün ve gecede...”**⁶⁸⁹

İsnadı mevzûdur. Çünkü senedde bulunan Mugire b. Amr hadis vad' etmekle tanınmaktadır.⁶⁹⁰ Ayrıca Yusuf b. Feyd'de hadis uydurmakla tanınmaktadır.⁶⁹¹

Hadis 9

Ebü Mansûr Muhammed b. Abdullah el-Himşâzî anlattı: Ebü İshak İbrahim b. Abdullah el-Kassâr dedi ki: Yâkub b. Yusuf Ebü'l-Fadl el-Buhârî dedi: İbrahim b. Abdurrahim dedi ki: Zekeriya b. Udey'den, o Müslim b. Hâlid'den, o Ziyad'dan, o Muhammed b. el-Münkedir'den, o Safvan b. Süleym'den, o da Enes b. Mâlik'ten^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Dört bin İsrailoğullarımdan, sekiz bin peygamberden sonra gönderildim.”**⁶⁹²

İsnadı zayıftır. Çünkü isnadda bulunan Müslim ez-Zencî⁶⁹³ hakkında İbn Hacer, “Sadûk, hadisleri çok karışmaktadır” demektedir.⁶⁹⁴

Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 6/116; İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Ali İbnü'l-Hasen b. Hibetullah, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amrî, (yy. Râru'l-fikr, 1415/1995), 65/44; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/96.

⁶⁸⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1/125.

⁶⁸⁹ "إن الله تعالى في كل يوم وليلة عشرين ومئة رحمة تنزل على البيت : ستون للطائفين، وأربعون للمصلين، وعشرون للناظرين"

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Cenab-ı Hakk'ın her gün ve her gecede Kâbe'ye yüz yirmi rahmeti vardır: Tavaf edenler için altmış, namaz kılanlar için kırk ve görenler için yirmi.”**

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11/195; el-Muhallis Muhammed b. Abdurrahman b. Abbâs b. Abdurrahman b. Zekeriyya el-Bağdâdî, *el-Muhallisiyyât*, thk. Nebîl Sa'düddin Cezzâr, (Katar, Vezâratü'l-Evkaf va's-şuûni'l-İslâmiyye, 1429/2008), 2/150; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/102.

⁶⁹⁰ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 4/165.

⁶⁹¹ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 4/466.

⁶⁹² "بعثت على إثر ثمانية آلاف نبي، أربعة آلاف من بني إسرائيل"

Ebü Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 3/189; İbn Adıyy, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, 1/168; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/139.

⁶⁹³ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 4/103.

⁶⁹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, 1/938.

Hadis 10

Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyn'den duydum ve ona ihlas'ı sordum, nedir? Dedi ki: "Ali b. Said ve Ahmed b. Muhammed b. Zekeriya'yı işittim ve onlara ihlasın ne olduğunu sordum..."⁶⁹⁵

İsnadı başka bir hadis için kullanılabilecek zayıf hadis(Vâhi), içerisinde Ahmed b. Atâ'⁶⁹⁶ ve Abdulvâhid b. Zeyd⁶⁹⁷ "Metrûk" olarak belirtilmekte, Muhammed b. Cafer el-Haffâf ve Ahmed b. Yesâr hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Hadis 11

Ebû Said Muhammed b. Musa b. el-Fadl bize anlattı: Ebû Abdullah el-Saffâr bize dedi ki: Dâvud b. Süleyman el-Horasânî dedi ki: el-Velid b. Müslim'den, o Hâlid b. Yezîd'den, o Yunus b. Halbes'den, o Ebû İdris el-Havlani'den, o da Ebû Zer'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "**Her hakkın bir hakikati...**"⁶⁹⁸

İsnadı zayıftır. İsnadda bulunan Velid b. Müslim tedlis ve tesviye ile tanınmaktadır.⁶⁹⁹ Ayrıca Dâvud b. Süleyman hakkında da farklı görüşler söylenmiştir.⁷⁰⁰ Tirmizî de bu hadisin garib olduğunu belirtirek zayıflığına işaret eder. Elbanî, bu hadisin zayıf olduğunu belirtir.

⁶⁹⁵

سألت النبي - صلى الله عليه وسلم - عن الإخلاص ما هو؟ قال: "سألت جبريل عليه السلام عن الإخلاص ما هو؟ قال: سألت رب العزة عن الإخلاص ما هو؟ فقال: هو سيرٌ من سيري استودعته قلبٌ من أحببت من عبادي"

Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyn'den duydum ve ona ihlas'ı sordum, nedir? Dedi ki: "Ali b. Said ve Ahmed b. Muhammed b. Zekeriya'yı işittim ve onlara ihlasın ne olduğunu sordum." Dedi ki: "Ali b. İbrahim eş-Şakikî'yi işittik ve ona ihlas nedir? diye, sorduk." Dedi ki: "Muhammed b. Cafer el-Hassaf'ı duydum ve ona ihlası sorduk, nedir?" O "Ahmed b. Yesâr'a sordum: İhlâs nedir?", dedi. O "Ebû Yâkub eş-Şeritî'ye ihlası sordum, nedir?" dedi. O "Ahmed b. Gassân'a ihlastan sordum, nedir?", dedi. O da "Ahmed b. Ata' el-Hecimî'ye ihlası sordum, nedir?", dedi. O "Abdulvâhid b. Zeyd'e ihlası sordum, nedir?", dedi. O da "Hasan'a ihlası sordum, nedir?", dedi. O "Huzeyfe'ye ihlastan sordum, nedir?", dedi. O da "Hz. Peygamber'e(s.a.v.) sordum, ihlas nedir?" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "**Cebrail'e^(a.s.) ihlas nedir? diye sordum. Cebrail^(a.s.): "Ben ihlâs hakkında Cenâb-ı Hak'a sordum, nedir?" dedi. Cenabı Hak^(c.c.): "Sevdiklerimin kalplerinde emanet edilen sırlarımdan bir sırdır." buyurdu.**

İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/109; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/164.

⁶⁹⁶ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 1/119.

⁶⁹⁷ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 2/672.

⁶⁹⁸ "إنَّ لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةً، وما بلغ عبد حقيقة الإخلاص حتى لا يحب أن يُحمد على شيء من عمل الله" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "**Her hakkın bir hakikati vardır. Kul, Allah'ın bir eserinden dolayı övülmekten hoşlanmadıkça ihlas hakikatine ulaşmaz.**"

Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Hasen b. Bişr el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl fî ehâdisi'r-resûl*, thk. Abdurrahman Umeyra, (Beirut: Dâru'l-cîyl, ts), 2/49, 4/86; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/167.

⁶⁹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/1041.

⁷⁰⁰ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 4/168.

Hadis 12

Ahmed b. Übey dedi ki: Muhammed b. İmrân'dan dedi: el-Hasen b. Süfyân'dan dedi: İbn Ebî Şeybe'den dedi: Vekî'den, o da Hişam b. Ziyâd'dan rivayetle, o da annesinden, o Fâtıma bnt. el-Hüseyn'den, o da babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Başına bir musibet gelen bir kimse, bilâhere o musibeti ...”**⁷⁰¹

İsnadı Hişam b. Ziyâd sebebiyle zayıftır. Hişam b. Ziyad “Metruk” kabul edilmiştir.⁷⁰²

Hadis 13

Ahmed b. Übey bize anlattı ki: el-Heysem anlattı ki: el-Abbas b. Muhammed ed-Devrî dedi ki: Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî dedi ki: Süfyân b. Uyeyne'den, o ez-Zührî'den, o Hamîd b. Abdurrahman'dan, o annesi Ümm-ü Gülsüm bnt. Ukbe b. Ebî Muayt'tan rivayetle, Resûlullah'ı^(s.a.v.) işittim ki, şöyle buyurdu: “En faziletli sadaka, düşmanda olsa akrabaya verilen sadakadır.”⁷⁰³

Müellifin hocası Ahmed b. Übey dışında diğer râviler sika'dır. Ahmed b. Übey hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Hadis, sahih olarak İbn Uyeyne'den gelmektedir.⁷⁰⁴

Hadis 14

Abdullah b. Yusuf bize anlattı: Ahmed b. Said b. Ferdah dedi ki: Ubeydullah b. Muhammed el-Dimyâtî dedi ki: Musa b. Muhammed el-Kuraşî dedi ki: Mâlik b.

⁷⁰¹ "من أصيب بمصيبة فأحدث استرجاعاً، وإن تقادم عهدا كتب الله له من الأجر مثله يوم أصيب" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Başına bir musibet gelen bir kimse, bilâhere o musibeti hatırlayıp da 'innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn' sözünü yenilirse, o musibet eskimiş olsa bile Allah Teâlâ ona başına o musibetin geldiği günkü ecrin bir mislini yazar.”** Ebu Bekir ibn Ebî Şeybe Abdullah b.

Muhammed b. İbrahim b. Osman b. el-Hôsti el-Absî, *Müsnedü ibn Ebî Şeybe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azîzî ve Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, (Riyad: Dâru'l-vatan, 1997), 2/291; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/230.

⁷⁰² Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 4/298.

⁷⁰³ "أفضل الصدقة على ذي الرِّحم الكاشح" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “En faziletli sadaka, düşmanda olsa akrabaya verilen sadakadır.” Ebu Bekr b. Ebî Âsım Ahmed b. Amr b. ed-Dahhak b. Mahled eş-Şeybânî, *el-Ahâd ve'l-Mesânî*, thk. Basim Faysal Ahed el-Cevâbira, (Riyad: Dâru'r-râye, 1411/1991), 5/477; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), 4/77; Ebu Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sehl b. Şakir el-Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk ve meâlîha*, thk. Eymen Abdülcebbar el-Buhayrî, (Kahire, Dâru'l-âfaki'l-Arabiyye, 1419/1999), 107; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 3/319; *el-Kebîr*, 25/80; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/335.

⁷⁰⁴ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/407.

Enes'den, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki:
"Allah'ın müminlere hediyesi kapısındaki dilencilerdir."⁷⁰⁵

İsnad mevzû'dur. Ahmed b. Said⁷⁰⁶ ve Musa b. Muhammed⁷⁰⁷ "Kezzâb" olarak nitelenmiştir. İbn Cevzî, bu hadisin sahih olmadığını ifade etmiştir.⁷⁰⁸

Hadis 15

Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Cevzî haber verdi: Ebû Bekir Muhammed b. Muhammed b. Süleyman en-Neseî dedi: Ebû Abdullah Muhammed b. Huzeyme el-Belhî dedi: Said el-Herevî'den, o Ahmed b. Abdullah'dan, o Hedbü'l-Melik b. Hârun b. Antere'den, o babasından, o dedesinden dedi: Ali b. Ebû Tâlib'den^(r.a.) şöyle söylerken işittim: "Bir gün ortasında Hz. Peygamber^(s.a.v.) evindeyken yanına geldim, ona selam verdim, o da benim selamımı aldı ve: "Ey Ali! İşte Cibril..."⁷⁰⁹

İsnad mevzû'dur. Çünkü senedde Abdulmelik b. Hârun "Kezzâb" olarak nitelendirilmektedir.⁷¹⁰ İbn Hacer, bu hadisin uydurma olduğunu belirtmiştir.⁷¹¹

⁷⁰⁵ "هدية الله إلى المؤمن المسائل على بابيه"

Ebu Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer b. Ali b. Hakmun el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 107/1986), 1/120; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/344.

⁷⁰⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 1/178.

⁷⁰⁷ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 4/221.

⁷⁰⁸ Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 2/13.

⁷⁰⁹

علي بن أبي طالب - رضي الله عنه - يقول: أتيت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ذات يوم عند انتصاف النهار، وهو في الحجرة، فسلمت عليه، فرد علي النبي - صلى الله عليه وسلم - . ثم قال لي: "يا علي هذا جبريل يقرؤك السلام" فقلت: عليك وعليه السلام يا رسول الله. ثم قال "ادن مني"، فدنوت منه، فقال: "يا علي يقول لك جبريل: صم من كل شهر ثلاثة أيام يكتب لك بأول يوم عشرة آلاف سنة، وباليوم الثاني ثلاثون ألف سنة، وباليوم الثالث مائة ألف سنة". فقلت يا رسول الله: هذا الثواب لي خاصة أم للناس عامة؟ قال: "يا علي يعطيك الله هذا الثواب، ولمن يعمل مثل عملك بعدك". قلت: يا رسول الله وما هي؟ قال: "أيام البيض: ثلاثة عشر، وأربعة عشر، وخمسة عشر"

Bir gün ortasında Hz. Peygamber^(s.a.v.) evindeyken yanına geldim, ona selam verdim, o da benim selamımı aldı ve: "Ey Ali! İşte Cibril, sana selam verdi." buyurdu. Bende sana ve ona selam olsun, Yâ Resulallah, dedim. Bana, "Yanıma yaklaş" buyurdu. Bende yaklaştım. Buyurdu ki: "Ey Ali! Cibril sana her aydan üç gün oruç tutmanı söylüyor", sonra buyurdu: "İlk günler sana her gün için on bin yıl olarak yazılır, ikinci gün için otuz bin yıl ve üçüncü yıl için yüz bin yıl olarak yazılır." Antere dedi: Ali'ye dedim: Neden bu günler 'Eyyam-ı biyz' olarak adlandırıldı? Ali b. Ebu Talib dedi: Adem^(a.s.) cennetten yere indirildiğinde onu güneş yaktı, cismi siyahlandı. Cibril ona geldi ve dedi: Cisminin beyazlamasını istermisin? Evet, dedi. Cebrail dedi: O zaman her ayın on üçü, on dördünü ve on beşini tut. Adem ilk günü tuttu ve cisminin üçte biri beyazladı, sonra ikinci günü tuttu, ikinci üçte biri beyazladı, üçüncü günü tuttu ve cismi tamamen beyazladı.

Abdülkadir el-Geylânî, *el-Gunyetü li talib'i-lhakk*, thk. Ferec Tefvik el-Velîd, (Beirut, el-Merkezü'l-arabi li's-sekafeti ve'l-ilmî, ts), 1016; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/400.

⁷¹⁰ Ebu Muahmmmed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebu Hatim, *el-Cerhu ve't-ta'dil* (Beirut: Dar Ihya al-Turath al-'Arabi, 1952), 5, 374; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 4/71.

Hadis 16

Ebü Muhammed el-Hasen b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Şeybânî el-Adl nakl etti: Ebü'l-Hasen Muhammed b. İsmail b. İshak el-Mervezî dedi: Ali b. Hacer dedi: Yusuf b. Ziyâd el-Basrî dedi: Hümâm b. Yahyâ el-Muhmalî'den, o Ali b. Zeyd b. Cedân'dan, o Said b. el-Müseyyeb'den, o da Selmân'dan rivayetle, dedi ki: "Hz. Peygamber^(s.a.v.), Şaban ayının son günü hutbesinde şöyle buyurdu: **"Ey insanlar!..."**"⁷¹²

İsnadı zayıftır. İsnadda bulunan Yusuf b. Ziyâd "Münkeru'l-hadis" olarak nitelenmektedir.⁷¹³ Ali b. Zeyd el-Cüd'an "Zayıf" olarak nitelenmektedir.⁷¹⁴

⁷¹¹ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Tebyinü'l-aceb bimâ verade fi şehri Receb*, thk. Tarık b. Avdullah b. Muhammed Ebu Muaz (Endülüs: Müessestu Kurtubâ, ts.), 57.

⁷¹²

خطبنا رسول الله -صلى الله عليه وسلم- في آخر يوم من شعبان فقال: "يا أيها الناس قد أظلمكم شهر عظيم شهر مبارك، شهر فيه ليلة خير من ألف شهر، شهر جعل الله صيامه فريضة، وقيام ليله تطوعاً، من تقرب فيه بخصلة من خصال الخير كان كمن أدى فريضة فيما سواه، ومن أدى فيه فريضة كان كمن أدى سبعين فريضة فيما سواه؛ وهو شهر الصبر، والصبر ثوابه الجنة، (وشهر مواساة)، وشهر يزداد في رزق المؤمن فيه، وشهر أوله رحمة، وأوسطه مغفرة، وآخره عتق من النار، من فطر فيه صائماً كان مغفرة لذنوبه، وعتق رقبته من النار، وكان له مثل أجره من غير أن ينتقص من أجره شيئاً". قالوا: يا رسول الله! ليس كلنا يجد ما يفطر الصائم. فقال رسول الله -صلى الله عليه وسلم-: "يعطي الله هذا الثواب من فطر صائماً على مذقة لبن، أو تمر، أو شربة ماء، ومن أشبع فيه صائماً سقاه الله من حوضي شربة لا يظمأ (بعدها أبداً) حتى يدخل الجنة، وكان كمن أعتق رقبة، ومن خفف عن مملوكه فيه غفر الله له، وأعتقه من النار، فاستكثروا فيه من أربع خصال: خصلتان ترضون بهما ربكم، وخصلتان لا غنى بكم عنهما؛ فأما الخصلتان اللتان ترضون بهما ربكم: فشهادة أن لا إله إلا الله، وتستغفرونه. وأما الخصلتان اللتان لا غنى بكم عنهما: فتسألون الله الجنة، وتعودون به من النار"

"Ey insanlar! Yüce ve mübarek bir ayın gölgesi üzerinize bastı. O ayda bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Allah o ayda oruç tutmayı farz kıldı. Geceleyin ibadet yapmayı (terâvih namazı kılmayı) nâfile kıldı. O ayda bir hayır işleyen kimse, diğer aylarda bir farz işlemiş gibi olur. O ayda bir farz işleyen ise diğer aylarda yetmiş farz işlemiş gibi sevap alır. O, sabır ayıdır. Sabrın karşılığı ise cennettir. O, yardımlaşma ayıdır. O ayda müminin rızkı bollatılır. O ayda kim bir oruçluyu iftar ettirirse bu, günahlarının bağışlanmasına ve cehennemden kurtulmasına sebep olur. Aynı zamanda oruçlunun sevabı kadar sevap verilir. Oruçlunun sevabından da hiç bir şey noksanlaşmaz." Ashab: "Yâ Resulallah! Hepimiz oruçluyu iftar ettirecek bir şey bulamıyoruz" deyince Resûlullah^(s.a.v.): "Allah bu sevabı, oruçluyu kuru bir hurma ile veya bir yudum su ile ya da bir yudum süt kaşığı ile iftar ettirene de verir. O öyle bir aydır ki evveli rahmet, ortası mağfiret ve sonu cehennem ateşinden kurtuluştur. O ayda köle ve hizmetçilerin yükünü hafifleten kimseyi Allah bağışlar ve cehennem ateşinden kurtarır. Ramazan ayında şu dört şeyi çokça yapınız. Bunlardan ikisini yapmakla Rabbinizi razı edersiniz, diğer ikisini yapmaktan da müstağni sayılmazsınız. Rabbinizi razı edeceğiniz iki haslet şunlardır: Allah'tan başka hiç bir ilah olmadığına şehâdet getirmek ve Allah'ı anıp istiğfar etmek. Müstağni olmadığınız iki haslete gelince: Allah'tan cenneti istersiniz ve Cehennemden O'na sığınrsınız. Kim bir oruçluya su verirse, Allah da ona havzımdan öyle bir şerbet verir ki, artık cennete girinceye kadar hiç susamaz." buyurdu.

İbn Huzeyme, *es-Sahih*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, (Beyrut: el-Mektebetü'l-islâmiyye, ts.), 3/191; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 5/223; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/452.

⁷¹³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 6/321.

⁷¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/696.

Hadis 17

el-Hasan b. Ahmed dedi: Muhammed b. İsmail dedi: Seleme b. Şebîb dedi: İshak b. Bişr dedi: Ebû Abdurrahman el-Cenedî'den, o Kelbî'den, o Ebû Nadra'dan, o Said el-Hudrî'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Ramazan’ın ilk gecesi...”**⁷¹⁵

Hadis, bu isnad ile mevzû'dur. Senedde bulunan İshak b. Bişr **“Kezzâb”**⁷¹⁶, Kelbî **“Yalanla mütthem”** kabul edilmektedir.⁷¹⁷

Hadis 18

Ebû Sa'd Abdulmelik b. Ebû Osman ez-Zâhid nakletti: Ebû İshak İbrahim b. Ahmed b. Recâ dedi: Abdullah b. Süleyman b. el-Eşa's dedi: Muhammed b. Abdulaziz el-Ezdî dedi: Asram b. Havşeb dedi: Muhammed b. Yunus el-Hârisî'den, o Katâde'den, o Enes b. Mâlik'ten^(r.a.) rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Ramazan’ın ilk gecesi olduğu zaman Allah^(c.c.), Rıdvan (Cennet haznesine)...”**⁷¹⁸

715

"إن أبواب السماء، وأبواب الجنة لتفتح لأول ليلة من شهر رمضان فلا تغلق إلى آخر ليلة منها، وليس من عبد يُصلي في ليلة منها إلا كتب الله -عَزَّ وَجَلَّ- له بكل سجدة ألفاً وسبعمائة حسنة، وبني له بيتاً في الجنة من ياقوتة حمراء، فإذا صام أول يوم من شهر رمضان غفر الله له كل ذنب إلى آخر يوم من شهر رمضان، وكان كفارة إلى مثلها، وكان له بكل يوم يصومه قصر في الجنة له ألف باب من ذهب، واستغفر له تسعون ألف ملك من غدوة إلى (أن توارى بالحجاب) ، وكان له بكل سجدة يسجدها من ليل ونهار شجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها"

“Ramazan’ın ilk gecesi cennetin ve semanın kapıları açılır ve son gecesine kadar hiç kapanmaz. Hiçbir kul yoktur ki bir gecesinde namaz kılmasın, şüphesiz Allah onun karşılığında ona bin yediyüz hasene verir, ona cennette kırmızı yakuttan bir ev yapar. O, ilk gün oruç tutarsa, ramazanın son gününe kadar günahlarını bağışlar, onun kadar günahlarına kefaret olur. Tuttuğu her gün için cennette bin altın kapısı olan bir köşk verilir, onun için doksan melek istiğfarda bulunur, ona her secde için cennetten bir ağaç verilir. Binek üzerindeki birisi o ağacın gölgesinde yüz yıl gider ve -tamamını- kat edemez.”

Buhârî, “Savm”, (1898,1899); Müslim, “Sıyâm”,(1079); Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, 3/314, (3635); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 4/457.

⁷¹⁶ Zehebî, *Mizanu’l-İtidal*, 1, 174; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 1/354.

⁷¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, 1/847.

718

"إذا كان أول ليلة من شهر رمضان نادى الجليل جئت عظمته رضوان خازن الجنان (فيقول يا رضوان) . فيقول: لبيك وسعديك. فيقول: نجد جنتي، وزينها للصائمين من أمة أحمد ، ولا تغلقها عنهم حتى ينقضي شهرهم. ثم ينادي مالكا خازن النيران : يا مالك . فيقول: لبيك وسعديك. فيقول أغلق أبواب الجحيم عن الصائمين من أمة أحمد، ثم لا تفتحها عليهم حتى ينقضي شهرهم . ثم ينادي جبريل -عليه السلام-: أن يا جبريل. فيقول: لبيك رب وسعديك. فيقول: انزل إلى الأرض (فعل مردة الشياطين) عن أمة أحمد حتى لا يفسدوا عليهم صيامهم وإفطارهم، والله -عَزَّ وَجَلَّ- في كل يوم من شهر رمضان عند طلوع الشمس، وعند وقت الإفطار عتقاء يعتقهم من النار عبيداً وإماء، وله في كل سماء منادٍ فيهم ملك (له عرف) تحت عرش رب العالمين، (وقوائمه في) تخوم الأرض السابعة السفلى، (جناح له) بالمشرق مكلل بالمرجان، والدر، والجوهر، وجناح له بالمغرب مكلل بالمرجان، والدر، والجوهر، ينادي: هل من تائب يتاب عليه؟ هل من داع يستجاب له؟ هل من مظلوم ينصره الله؟ هل من مستغفر يغفر له؟ هل من سائل يعطى سؤله" قال : "وينادي الرب تعالى ذكره الشهر كله: عبادي وإمائي أبشروا، واصبروا، وداوموا، أوشك أن أرفع عنكم المؤنات، وتفضوا إلى رحمتي (وكرامتي فإذا) كان ليلة القدر نزل جبريل -عَلَيْهِ السَّلَام- في كيبكية من الملائكة يصلون على كل عبد قائم، أو قاعد يذكر الله -عَزَّ وَجَلَّ-"

“Ramazan’ın ilk gecesi olduğu zaman Allah^(c.c.), Rıdvan (Cennet haznesine) nida eder. O da, der ki: “Lebbeyke ve sa’deyke buyrun ya Rabbi” Allah^(c.c.) buyurur ki: “Cennetimi hazırla ve Ahmed’in^(s.a.v.) ümmetinden oruçlular için süsle ve onların o ayları kapanıncaya kadar onu hiç kapama.” Ve sonra ceennem haznesine seslenir: “Ey haznedar!” Melek: “Lebbeyke ve sa’deyke ya Rab” der. Buyurur ki: “Ceennem kapılarını Ahmed’in^(s.a.v.) ümmeti için kapat. Ve onların ayları bitinceye kadar onu hiç açma” Sonra Cibril’e^(a.s.) seslenir: “Ey Cibril” O da, “Lebbeyke ve

Hadis, bu isnad ile mevzû'dur. İsnadda Efram b. Havşeb "Yalanla müttehem"⁷¹⁹, Muhammed b. Yunus "Metrûk"⁷²⁰ olarak kabul edilmektedir. Bazı âlimler hadisin mevzû' olduğuna hükmetmektedir.⁷²¹

Hadis 19

er-Rebi' b. Muhammed ve Muhammed el-Fadl dediler: Ali b. Muhammed b. Ukbe'den, o el-Hızır b. Ebân'dan, o İbrahim b. Hedbe'den, o da Enes b. Mâlik'ten^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu: "**Allah^(c.c.) yer ve göğe müsâde etseydi, Ramazan ayında oruç tutanı cennet ile müjdelerlerdi.**"⁷²²

Hadis, bu isnadla mevzû'dur. Çünkü İbrahim b. Hedbe "Kezzâb" olarak nitelendirilmektedir.⁷²³

Hadis 20

Ebû Sa'd ez-Zâhid tarafından söylendi: Ebû'l-Abbas Ahmed b. İsa el-Hâfız dedi ki: Muhammed b. Abdurrahman dedi ki: Sehteveyh b. Mâzyâr dedi ki: Ebû Muaz Ma'ruf b. Hassân'den, o Ziyâd el-A'lam'dan, o Abdulmelik b. Umeyr'den, o da Abdullah b. Ebî Avfa'dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "**Oruçlunun uykusu ibâdet, susması tesbih, duası kabul, amelleri kat kat artar.**"⁷²⁴

---

sa'deyke ya Rab" der. Allah^(c.c.) buyurur ki: "Yeryüzüne in ve şeytanların takipçilerini zincire vur ki, Ahmed'in^(s.a.v.) ümmetinin orucunu ve iftarını onlara bozmasın." Allah^(c.c.), Ramazan ayının her günü, gün doğumunda ve iftar vaktinde, cehennem ateşinden azat eder ve her semâda onlardan bir çağırıcısı vardır. Allah'ın^(c.c.) arşının altında, semanın her katında seslendiricisi meleği var. Direkleri yeryüzünün yedinci kat altındadır, bir kanatı doğuda mercan, inci ve cevher ile zincirlenmiş, diğer ucu ise batıda mercan, inci ve cevher ile zincirlenmiştir. Der ki: "Tevbe eden var mı, o bağışlansın. Dua eden var mı, ona verilsin. Mazlum var mıdır, Allah ona zafer versin. İstiğfar eden var mı, ona mağfiret edeyim. İsteği olan var mı ona istediğini vereyim." Dedi: "Allah^(c.c.), ay boyunca nidada bulunur: Kullarım, size müjde var, sabr edin ve devam edin, ben sizin üzerinizden zorlukları kaldırmak üzereyim, siz benim rahmet ve keremime koşun. Kadir gecesi olduğu zaman, Cibril^(a.s.) birçok melek ile beraber, kıyam'da ve oturarak Allah'ı zikir üzere olanlara dua etmeye inerler."

Söz mevzuat kitaplarında geçmektedir. (bk. eş-Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidi'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 87; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/460.

⁷¹⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Dîvanu'd-duafâ ve'l-metrûkîn* (Mekke: Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadise, 1967), 40, (486); İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 1/461.

⁷²⁰ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4, 74; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 5/438.

⁷²¹ Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 2/40.

⁷²² "لو (أذن الله) للسموات والأرض أن يتكلما لبشرتا من صام رمضان بالجنة "

İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 1/209; Cevzî, *el-Mevzûât*, 2/553-554; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/465.

⁷²³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 1/119.

⁷²⁴ "نوم الصائم عبادة، وصمته تسبيح، ودعاؤه مستجاب، وعمله مضاعف"

İsnadda bulunan Ma'ruf b. Hassân " Münkeru'l-hadis" olarak nitelenmektedir.⁷²⁵

Hadis 21

Ebû Amr el-Furâtî dedi: Ebû Musa İmrân b. Musa dedi: Müsedded'den, o Dâvûd b. Râşid'den, o Ömer b. Abdulvâhid'den, o İshak b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o Muhammed b. el-Münkadir'den, o da Cabir b. Abdullah'dan rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Allah'ın sevdiği bir kul Allah'a dua ederse, der ki: Ey Cibril..."**⁷²⁶

İsnadda İshak b. Ebî Ferve "Metruk" olarak nitelenmektedir.⁷²⁷

Hadis 22

Ahmed b. Übey el-Nisaburi haber verdi: Ebû'n-Nasr Mansûr b. Muhammed es-Serahsî dedi: Muhammed b. el-Fadl dedi: İbrahim b. Yûsuf dedi: Ebû Muâviye'den, o Amr b. Âmir el-Bekli'den, o bir adam'dan, o Ziyad b. Meymun'dan, o Enes b. Mâlik'ten rivayet etti: "Medineli bir kadın vardı, ona el-Hevla Attara denirdi. Hz. Aişe'ye^(r.anhâ) geldi. Dedi ki: Filanca benim kocam, ben onun için her gece süslenirim, sanki gelin gibi koku sürünürüm, ben o yataktayken Allah rızasını gözetmek için yanına girerim, o yüzünü benden çevirir ve beni sinirlendirir. Kadına, "Geç otur, Hz. Peygamber^(s.a.v.) girene kadar bekle." denildi. Kadın dedi: Ben o halde iken, Resûlullah^(s.a.v.) girdi ve buyurdu: **"Benim işittiğim bu koku nedir? Buraya el-Hevla'mı geldi? Ondan bir şey mi satın..."**⁷²⁸

Ebu Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Ahmad b. Muhammed b. Eyyub b. Ezdaz el-Bağdâdî, *et-Terğib fî fedâilî'l-Â'mal ve Sevâbü zalik*, thk. Muhammed Hasen Muhammed İsmail, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1424/2004), 53; Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 5/83, Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 5/421; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/468.

⁷²⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 6/61.

⁷²⁶ "إن العبد ليدعو الله، وهو يحبه، فيقول: يا جبريل اقض لعبدي هذا حاجته، وأخرها، فإني أحب أن لا أزال أسمع صوته، وإن العبد ليدعو الله -عز وجل-، وهو يبغضه، فيقول: يا جبريل اقض لعبدي هذا حاجته بإخلاقه، وعجلها؛ فإني أكره أن أسمع صوته"

"Allah'ın sevdiği bir kul Allah'a dua ederse der ki: Ey Cibril, bu kulumun hacetini gider. Ancak geç bırak ki, onun sesini duymaya devam etmeyi severim. Allah'ın sevmediği bir kul Allah'a dua ederse der ki: Ey Cibril, bu kulumun duasını samimiyeti için gider. Ancak geç bırakma ki, onun sesini duymayı sevmiyorum."

Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutîr et-Taberânî, *ed-Duâ*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-ilmîyye, 1413), 45; *el-Evsat*, 8/216; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/523.

⁷²⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/130.

⁷²⁸

ما من امرأة رفعت من بيت زوجها شيئاً ووضعته مكاناً تريد الإصلاح إلا كتب الله لها حسنة، ومحا عنها سيئة، ورفع لها درجة، وما من امرأة حملت من زوجها حين تحمل إلا كان لها من الأجر مثل القائم ليله، الصائم نهاره، الغازي في سبيل الله، وما من امرأة يأتيها طلق إلا (كتب الله) لها بكل طلقة عتق نسمة، وبكل رضعة عتق رقبة، فإذا فطمت ولدها ناداها مناد من السماء: أيتها المرأة قد كفيت العمل فيما مضى، فاستأنفي العمل فيما بقي " قالت عائشة: قد أعطى النساء خيراً كثيراً، فما بالك يا معشر الرجال؟

Hadis, mevzû'dur. Ziyad b. Meymûn, bu hadisi uydurduğunu itiraf etmektedir.⁷²⁹

Hadis 23

Ahmed b. Übey dedi ki: Ebû Musa dedi ki: Muhammed b. el-Müseyyib dedi ki: Ahmed b. Yusuf dedi ki: Said b. Süleyman dedi ki: Heyyâc dedi ki: Anbese b. Abdurrahman'dan, o Muhammed b. Zâzân'dan rivayetle, o Ali b. Hüseyin'den, o da babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Kim ramazanda on gün itikâfa girerse bu, iki hac ve iki umre gibidir.”**⁷³⁰

İsnadda Anbese b. Abdurrahman⁷³¹ ve Muhammed b. Zâzân⁷³² “Metruk” olarak nitelenmektedir. Elbanî, bu hadisin mevzû olduğuna hükmetmektedir.⁷³³

ضحك النبي - صلى الله عليه وسلم -، ثم قال: "ما من رجل مؤمن أخذ بعضد امرأته يراودها إلا كتب الله له حسنة، وإن عانقها فعشر حسنات، وإن قبّلها فعشرون، وإن أتاها كان خيراً من الدنيا وما فيها، فإذا قام ليغتسل لم يمر الماء على شعرة من جسده إلا تمحى عنه سيئة، وترفع له درجة، وما يعطى بغسله خير من الدنيا وما فيها، وإن الله - عز وجل - يباهي (به) الملائكة يقول: أنظروا إلى عبيدي قام في ليلة قرة يغتسل من الجنابة يتيقن أنني ربه، اشهدوا أنني قد غفرت له"

“Medineli bir kadın vardı, ona el-Hevla Attara denirdi, Hz. Aişe'ye^(r.anhâ) geldi ve dedi: Filanca benim kocam, ben onun için her gece süslenirim, sanki gelin gibi koku sürünürüm, ben o yataktayken Allah rızasını gözetmek için yanına girerim, o yüzünü benden çevirir ve beni sinirlendirir. Kadına, “Geç otur, Hz. Peygamber^(s.a.v.) girene kadar bekle.” denildi. Kadın dedi: Ben o halde iken, Resûlullah^(s.a.v.) girdi ve buyurdu: “Benim işittiğim bu koku nedir? Buraya el-Hevla'mı geldi? Ondan bir şey mi satın aldınız?” Aişe^(r.anhâ) dedi: “Hayır, Yâ Rasûlallâh” Bunun üzerine el-Hevla, kıssasını anlattı. Ona dedi: “Git ve onun sözünden çıkma.” Dedi: “Yâ Rasûlallâh yaparsam bana ne ecir var?” Resûlullah^(s.a.v.): “Bir kadın, evinde bir şeyi başka bir yere, islah için koyarsa Allah, ona bir ecir verir. Bir kötülük silinir ve bir derece yükseltilir. Bir kadın kocasında gebe kalır ve karnında taşır, ona gece kıyamı, gündüz orucu ve Allah uğruna gazve ecri verilir. Ve hiçbir kadın yoktur ki, ona gebelik sancısı gelmesin, illâ ki Allah ona köle azadı ecri verir. Her emzirmede ise ona, köle azadında yardımı olmuş kişinin ecri verir. Eğer ki çocuğunu emzirmeden keserse, ona gökten bir ses der ki: “Ey kadın, geçen günlerde yeterince amel yaptın, gelecek günler için ara ver.” Hz. Aişe^(r.anhâ) dedi: “Kadınlara büyük hayır verilmiştir, ancak erkekler için ne dersiniz?” Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.) güldü ve dedi: “Her erkeğe karısına iyi söz söyleyip onu gönülünü almasında, onun için bir ecir vardır. Eğer ki koynuna alır ve sarılırsa, ona on ecir vardır. Eğer ki onunla birlikte olursa ona, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Ve kalkıp gusül abdesti alırsa, suyun geçtiği her kıl taneciği kadar onun günahı azalır. O kadar -çok- derecesi yükselir. Onun guslü kadar dünya ve içindekilerden daha hayırlısı verilir. Allah^(c.c.) melekeleri yanında onunla öğünür ve der ki: “Bakın kuluma, benim onun Rabbi olduğum inancıyla soğuk gecede kalkıp gusül abdesti alıyor. Şehadet edin ki ben onu mağfiredim.”

Söz hadis kaynaklarda değil mevzuat kaynaklarında yer almaktadır. (bk. İbn Arrâk Nuruddin Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdurrahman el-Kinânî, *Tenzihü's-şerî'ati'l-merfûa ani'l-ahbâri's-şeniati'l-mevduah*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif, Abdullah Muhammed es-Siddık el-Gumârî, (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1399), 2/201; Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Leâli'l masnûa fi'l-ehâdîsi'l-mevdua*, thk. Ebu Abdurrahman Salah b. Muhammed Uveyda, (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1417-1996), 2/143; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/540.

⁷²⁹ Cevzî, *el-Mevzûât*, 2/271.

⁷³⁰ Beyhakî, *Şuabü'l-îman*, 5/436; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 4/565.

⁷³¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/756.

⁷³² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, 1/844.

⁷³³ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Zaifu'l-Camiu's-sağir ve ziyâdâtihi* (Mektebetü'l-İslâmî, ts.), 786, (5451).

Hadis 24

el-Hüseyin b. Muhammed el-Hüseyin haber verdi: Muhammed b. el-Hasen b. Saklâb dedi: Muhammed b. Hureym dedi: Ebû Abdulganî el-Mukrî dedi: Abdurrezzâk dedi: Mâlik'den, o Ebî'z-Zenâd'dan, o el-A'rac'dan, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Arefe günü olduğunda Allah, samimi olarak hacca gidene mağfiret eder. Eğer Müzdelife günü ise Allah, tüccarlara mağfiret eder. Eğer ki Mina günü ise Allah, iki güzelliği bağışlasın. Eğer ki Akebe cemresinde ise Allah, isteyenlere mağfiret eder. Ve o duruma şahit olan her kim ‘Lâ ilâhe İllallah’ derse Allah, ona mağfiret eder.”**⁷³⁴

Hadis, mevzû'dur. İsnadda bulunan Hasen b. Ali Ebû Abdü'l-Ganî “Vadda’(hadis uydurmakla tanınan)” bir kimsedir.⁷³⁵ İbn Cevzi de bu hadis için mevzû demektedir.⁷³⁶

Hadis 25

Ahmed b. Übey haber verdi: Mansûr b. Muhammed dedi: Muhammed b. el-Fadl dedi: İbrahim b. Yusuf dedi: Vekî'den, o Şerîk'ten, o Câbir'den, o Mücahid'den rivâyetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Ey Allah'ım, haccedeni ve hacmın...”**⁷³⁷

İsnadda bulunan Muhammed b. Fadl ve Câbir “Zayıf”,⁷³⁸ Şerîk ise “Sadûk, çok hata yapan”⁷³⁹ olarak nitelenmektedir. Hadis, mürseldir. Mücâhid, tabii imamlarındandır. Resûlullah'dan^(s.a.v.) mürsel olarak rivayet etmektedir.

⁷³⁴

"إذا كان يوم عرفة غفر الله -عزَّ وجلَّ- للحاج المخلص ، بهذا كان ليلة المزدلفة غفر الله للتجار ، وإذا كان يوم منى غفر الله للجمالين ، وإذا كان عند جمره العقبة غفر الله للسُّؤال ، ولا يشهد ذلك الموقف خلق ممن قال: لا إله إلا الله (إلا غفر له) "

Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Arefe günü olduğunda, Allah samimi olarak hacca gidene mağfiret eder, eğer Müzdelife günü ise, Allah tüccarlara mağfiret eder, eğer ki Mina günü ise, Allah iki güzelliği bağışlasın, eğer ki Akebe cemresinde ise, Allah isteyenlere mağfiret eder ve o duruma şahit olan her kim ‘Lâ ilâhe İllallah’ derse Allah ona mağfiret eder.”**

Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn li ibn Hibbân*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyid (Halep: Dâru'l-Va'î, ts.), 3/241; Cevzî, *el-Mevzûât*, 2/251-252; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/178.

⁷³⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 2/226.

⁷³⁶ Cevzî, *el-Mevzûât*, 2/215-216.

⁷³⁷ "اللَّهُم اغفر للحاج، ولمن استغفر له الحاج" **“Ey Allah'ım, haccedeni ve hacmın (kendileri için) mağfiret dilediği kimseleri bağışla.”** İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 5/107, (12788); Ebû Muhammed Cemaeddin Abdullah Zeylâî, *Nasbû'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrut: Müessesetü'r-Rayyân, 1997), 3/85; el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/609; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 3/477, (4112); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/214.

⁷³⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 14/523.

⁷³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (2802).

Hadis 26

el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin bize haber verdi: Hârun b. Muhammed b. Hârun dedi ki: el-Hasen b. Ali el-Sisrî dedi ki: Yezid b. Hârun dedi: Humeyd'den rivayetle, Enes'ten^(r.a.) rivayet edildiğine göre dedi: “Resûlullah^(s.a.v.) ...”⁷⁴⁰

İsnadda hakkında cerh ve ta'dil bulunamayan râviler vardır. Hadis sahih olarak başka kaynaklarda geçmektedir.⁷⁴¹

Hadis 27

Muhammed b. Abdûs bize anlattı: Muhammed b. el-Hasan dedi: Ali b. Abdi'l-Aziz dedi: Ebû Ubeyd dedi: el-Kisa'î'den, o hocası Yahyâ b. Said'den, o Cafer b. Muhammed'den rivayetle: “Resûlullah^(s.a.v.) bir haberci gönderdi. Teşrik günlerinde şöyle seslendi: **“Dikkat edin! Bu günler (teşrik günleri) yeme, içme ve eşlerinizle olma günleridir.”**⁷⁴²

İsnadı mu'dal, zayıftır. Cafer b. Muhammed es-Sâdik doğrudan Resûlullah'tan^(s.a.v.) rivayet etmiştir. Senedde kopukluk olduğu açıktır. Çünkü Cafer es-Sâdik pek çok tebe-i tabiin ve tabiûndan hadis rivayet etmekle tanınmaktadır. İbn Hâcer, onun altıncı tabakadan olduğunu belirtir.⁷⁴³ Bu durum sahabeden hadis nakletmediğini ve isnadda en az iki râvi eksik olduğunu gösterir.

740

أنس أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - عاد رجلاً قد صار مثل الفرخ المنتوف فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : "هل كنت تدعو الله بشيء أو تسأله شيئاً؟" قال: كنت أقول: اللهم ما كنت معاقبي به في الآخرة فاجعله لي في الدنيا. فقال: "سبحان الله! إذا لا تستطيعه، (أو لا تطيقه)، هلا قلت: اللهم ربنا آتنا في الدنيا حسنة، وفي الآخرة حسنة، وقنا عذاب النار" فدعا الله - عز وجل - بها فشفاه "Resûlullah(s.a.v.) tüyleri yolunmuş civciv gibi olan bir adamı ziyaret etti. Resûlullah(s.a.v.): "Allah'dan bir şey için dua eder veya O'ndan bir şey ister misin?" buyurdu. Adam: "Allah'ım, benim için ahirette vereceğin cezayı, bu dünyada benim için acele et, derdim." dedi. Resûlullah(s.a.v.): "Sübhanallah! Öyle (olursa ona) dayanamazsın, 'Ey Rabbimiz, bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru.' demez miydin?" Bunun üzerine Cenab-ı Hak'a onun için dua etti. Ve Allah ona şifa verdi." Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dimeşk: Dâru's-Sekâ, 1996), 411, (1399); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 6/448, (3837); Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Edebu'l-mufred*, thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî (Beyrut: Daru'l-Beş'iri'l-İslâmiyye, 1989), 1/253, (728); İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 10/595, (29830); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/231.

⁷⁴¹ Ebû Bekr Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 411, (1399); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 6/448, (3837); Buhârî, *el-Edebu'l-mufred*, 1/253.

⁷⁴² أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بعث منادياً فنادى في أيام التشريق: "ألا إنها أيام أكل، وشرب، وبعال" İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 5/584, (15483); Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, 451, (562); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/261.

⁷⁴³ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-tehzib*, (950).

Hadis 28

Ebû Muhammed el-Mahledî tarafından söylendi: Ebû İmrân el-Cüveynî dedi: Muhammed b. Abdurrahman el-Müstelmî dedi: Abdullah b. er-Rabi' dedi: Hâkim b. Zeyd'den, o İbrahim es-Sâik'den, o Atâ b. Ebî Rabâh'dan, o Câbir b. Abdillâh'tan nakl etti ki: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Kıyamet günü...”**⁷⁴⁴

İsnadı “Hasen”dir. Çünkü isnadda bulunan Muhammed b. Abdurrahman⁷⁴⁵ ve İbrahim es-Sâik⁷⁴⁶ için “Sadûk”, Hâkim b. Zeyd hakkında da “Salih” denilmektedir.⁷⁴⁷

Hadis 29

el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin bana anlattı: Muhammed b. el-Muzaffer dedi: Ebû Abdullah Muhammed b. Musa b. en-Nu'man'dan, o Mâlik b. Abdullah b. Seyf dedi: Ali b. el-Hasan dedi: Hammâd b. Seleme'den, o Âsım el-Ahval'den, o Enes'ten^(r.a.) naklettiğine göre, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“İslam, aynı büyüyen bir ağaç gibidir...”**⁷⁴⁸

Hadis, bu isnad ile mevzû'dur. İsnadda Ali b. Hasen “Kezzâb”dır.⁷⁴⁹

Hadis 30

el-Hüseyin b. Fünceveyh bana anlattı: Ömer b. el-Hattab⁷⁵⁰ dedi: Abdullah b. el-Fadl dedi: Muhammed b. Hamîd'den, o İbrahim b. el-Muhtâr'dan dedi: İbn Cüreyç

⁷⁴⁴ "سيد الشهداء يوم القيامة حمزة بن عبد المطلب ، ورجل قام إلى إمام جائر ، فأمره ونهاه، فقتله" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Kıyamet günü şehidlerin efendisi Hamza b. Abdü'lmuttalib ve zalim bir lidere karşı gelerek ona doğruyu emredip, kötülükten nehy ettiği için öldürülen kişidir.”**

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat*, 1/281, (918); el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 3/215; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/310.

⁷⁴⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/869.

⁷⁴⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/117.

⁷⁴⁷ İbn Ebu Hatim, *Cerh ve't-ta'dil*, 3/204.

⁷⁴⁸

"مثل الإسلام كمثل الشجرة النابتة الإيمان بالله أصلها، والصلوات الخمس فروعها ، وصيام شهر رمضان لحاها ، والحج والعمرة جناها ، والوضوء وغسل الجنابة شربها، وبر الوالدين وصلة الرَّحْمِ غصونها، والكف عما حرم الله ورقها، والأعمال الصالحة ثمرها، وذكر الله عز وجل عروقتها". قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "كما لا تحسن الشجرة، ولا تصلح إلا بالورق الأخضر، كذلك لا يصلح الإسلام إلا بالكف عن محارم الله وبالأعمال الصالحة"

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“İslâm, aynı büyüyen bir ağaç gibidir. Allah'a iman köküdür. Beş vakit namaz onun dallarıdır. Ramazan ayı orucu onun sakalıdır. Hac ve umre ise kanadıdır. Abdest ve gusül onu sulamaktır. Ana-babaya saygı ve akraba ziyareti onun bedenidir. Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınmak, yapraklarıdır. Meyvesi, salih amel ve damarları Allah'ı zikretmektir.”** Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Nasıl ki ağaç, yeşil yaprak olmadan ayakta durmaz ise İslâm da ancak Allah'ın yasaklarından sakınarak ve iyilik yaparak ayakta durur.”**

İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 5/211; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/325.

⁷⁴⁹ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 3/119.

⁷⁵⁰ Bu râvi hangi Ömer b. Hattâb olduğu tesbit edilemedi.

dedi: Zem'a b. Salih'den, o Seleme b. Vehrâm'dan, o İkrime'den, o İbn Abbas'tan^(r.a.) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah^(c.c.) ..."⁷⁵¹

İsnadda bulunan Muhammed b. Humejd⁷⁵² ve Zema' b. Salih⁷⁵³ zayıftır.

Hadis 31

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû Musa bize söyledi: Müsedded bize söyledi: Ahmed b. İbrahim ed-Devrekî bize söyledi: İbrahim b. İshak et-Tâlakânî bana anlattı: Bakıyye'den, o İbrahim b. Edhem'den söyledi, o da Abbad b. Kesir b. Kays'dan bana dedi ki: "Güzel elbiseli bir adam geldi ve Resûlullah'ın^(s.a.v.) yanına oturdu. Bu sırada eski elbiseli, fakir bir Müslüman kapıdan içeri girdi..."⁷⁵⁴

İsnadda bulunan Abdân b. Kesir eğer es-Sekafî el-Basrî ise "Metruk", eğer er-Remlî ise "Zayıf" olarak nitelenmektedir.⁷⁵⁵

Hadis 32

Ebû Mansûr el-Himşâzî bize anlattı: Muhammed b. Yusuf dedi: el-Hasan b. Muhammed dedi: Abdullah b. Hâşim dedi: Vekî'den, o Musa b. Ubeyde'den, o Muhammed b. Sâbit'ten, o Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayete, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Allah'ın peygamberlerine ve elçilerine dua edin. Allah'a hamd olsun, onları beni gönderdiği gibi gönderdi."**⁷⁵⁶

⁷⁵¹ "من الغمام طاقات يأتي الله عز وجل فيها محفوفة بالملائكة، وذلك قول الله عز وجل: {إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ} " "Allah(c.c.) bulutlardan meleklerin kuşattığı kuvvet getirmiştir. Bu durum ayette: 'Onlar, ille de Allah'ın ve meleklerin, bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar!' (şeklinde) bulunmaktadır." Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Mekke: Daru't-terbiyeti ve't-Turâs, ts.), 2/329; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/335.

⁷⁵² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/839.

⁷⁵³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, 1/340.

⁷⁵⁴

أكل هذا تقدر من أخيك المسلم؟ ! أكنت تحسب أن يصيبه من غناك شيء، أو يصيبك من فقره شيء؟ ! " فقال الغني: معذرة إني الله ورسوله؛ إن النفس لأمارة بالسوء، وشيطان يكيديني، اشهد يا رسول الله أن نصف مالي له. فقال الرجل: ما أريد ذلك. فقال له النبي - صلى الله عليه وسلم-: "ولم؟" قال: إني أخاف أن يفسد قلبي كما أفسد قلبه

"Güzel elbiseli bir adam geldi ve Resûlullah'ın^(s.a.v.) yanına oturdu. Bu sırada eski elbiseli, fakir bir Müslüman kapıdan içeri girdi. O da Resûlullah'ın^(s.a.v.) yanına oturdu. Zengin adam elbisesini toparlayarak, ondan uzaklaştı. (Hz. Muhammed^(s.a.v.) durumu fark etmişti), sordu: Müslüman kardeşinden elbisen kirlenir diye mi düşündün? Servetinden ona bir pay düşer mi diye çekindin? Fakirliğinden sana bir şey geçer mi diye korktun? Zengin adam utanmıştı. Adam cevap verdi: -Hata yaptığımı idrak ettim. Telafî için, servetimin yarısını bu Müslüman kardeşime vermeye hazırım. Beni bağışlayın. Fukara adam söze girdi: Ben bu serveti kabul etmeye hazır değilim. Resûlullah^(s.a.v.): "Niçin?" diye sordu. Adam: "(Servet) onun kalbini bozduğu gibi benim kalbimi de bozmasından korkuyorum."

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8/53; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/357.

⁷⁵⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/370-371.

⁷⁵⁶

"صلوا على أنبياء الله ورسله فإن الله سبحانه بعثهم كما بعثني"

İsnadda bulunan Musa b. Ubeyde “Zayıf”tır.⁷⁵⁷ Hadis, diğer tarikleri ile hasene ulaşmaktadır.⁷⁵⁸

Hadis 33

Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Abdûs’un şöyle dediğini duydum: Ebû Bekir Muhammed b. Hamdûn b. Halid’in şöyle dediğini duydum: Ahmed b. Velid’in şöyle dediğini duydum: Said b. Nesir’in şöyle dediğini duydum: Seyyar b. Hatim’in şöyle dediğini duydum: Cafer el-Dabaî’nin şöyle dediğini duydum: Muhammed b. el-Münkedir’i şöyle derken işittim: Cabir b. Abdullah’ın şöyle dediğini duydum: Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: “**Sizden önce gelenlerden (İsrailoğullarından) biri...**”⁷⁵⁹

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta’dil bulunamadı.

Hadis 34

Hâfiz Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed İbn el-Hüseyin’den, o el-Hafız’dan (evimde ona kiraatle) dedi ki: Ubeydullah b. Muhammed b. Şenbe’den, o Ebû Hâmid Ahmed b. Cafer el-Müstemli bize anlattı: Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Yunus el-Yemamî dedi: el-Fadl b. Süfyân bize söyledi: : Süleyman b. Ferruh el-Yemamî bize anlattı: İbrahim b. İsmail b. Ebû Habibe’den, o Dâvûd b. el-Hüseyin’den, o İkrime’den, o İbn Abbas’dan^(r.a.) rivayetle dedi ki: Resûlullah (s.a.v.): “**Cenab-ı Hakk’ın kelimada: {Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir..}**”... buyurmuştur.⁷⁶⁰

Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, 1/148, (131); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 5/371.

⁷⁵⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü’t-tehzib*, 1/983.

⁷⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 11/169; Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd Medîneti’s-selâm*, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf (Beyrut: Darü’l-Garbi’l-İslâmi, 2002), 7/380; Tirmizî, *Sünen*, “Da’avât”, (3570).

⁷⁵⁹ "مر رجل ممن كان قبلكم (في بني إسرائيل) بجمجمة، فنظر إليها، فقال: أي رب، أنت أنت، وأنا أنا، أنت العواد بالمغفرة، وأنا العواد بالذنوب ثم خرَّ ساجداً. فقيل له: ارفع رأسك، فأنا العواد بالمغفرة، وأنت العواد بالذنوب، فرفع رأسه، فغفر له"

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: “Sizden önce gelenlerden (İsrailoğullarından) biri, bir kuru kafanın yanına uğradı. Ona baktı ve şöyle dedi: ‘Ey Rabbim! Sen sensin, ben benim. Sen mağfiret va’d ettin, ben ise günahlarla sana geldim.’ Sonra secdeye kapandı. Kendisine şöyle denildi: ‘Başını kaldır, ben mağfiret vaat edenim, sen ise günahlarla gelensin.’ Adam başını kaldırdı. Ve bağışlanmıştı.”

İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duafâi’r-ricâl*, 2/147; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 9/92; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 6/71.

⁷⁶⁰ قال رسول الله -صلى الله عليه وسلم- في قوله عز وجل: {يَسْأَلُكُمْ خَرْتُ لَكُمْ} قال: "لا يكون الحرث إلا من حيث يكون النبات" **“Cenab-ı Hakk’ın kelimada: {Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir.} buyruldu. “Ekin, ancak bitkinin yeşereceği yerdendir.”**

Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 12/236, (12983); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/268, (2414); Beyhakî, *Sünenü’l-Kübra*, 7/196; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 6/101.

Hadis, bu isnadıyla mevzûdur. Çünkü Ahmed b. Muhammed b. Ömer “Kezzâb”dır. Hadis, bu lafız ile başka kaynaktan bulunamamıştır. Manası ile başka kaynaklarda geçmektedir.⁷⁶¹

Hadis 35

Hüseyin b. Muhammed bana anlattı: Muhammed b. Abdullah b. Berze bize anlattı: Muhammed b. Yunus el-Kadimî bize anlattı: Osman b. el-Yemân bize anlattı: Zem’a b. Sâlih bize İbn Tavus’tan, o babasından, o İbnü’l-Hadî’den, o Ömer b. el-Hattâb’dan^(r.a.) rivayetle, şöyle demiştir: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez, ...”**⁷⁶²

İsnadı zayıftır. Çünkü isnadda bulunan el-Kadimî “Metruk”⁷⁶³ ve Zema’ “Zayıf”tır.⁷⁶⁴ Hadis, Zema’dan başka bir tarikle de gelmektedir.⁷⁶⁵

Hadis 36

Ebû Amr Ahmed b. Übey b. Ahmed el-Fakih anlattı: Ebû Bekir Muhammed b. İshak anlattı: Said b. İsa anlattı: Faris anlattı: Salih’dan, o Muhammed b. Mervan’dan, o Haccac b. Dinar’dan, o Ebû Cafer Muhammed b. Ali’dan rivayetle, Cabir b. Abdullah dedi ki: “Biz Resûlullah^(s.a.v.) ile beraber iken... Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Evet, kadınlara selâm verin ve onlara de ki: Kocaya itaat ve onun hakkının tanınması, sevap bakımından onlara denktir ama bunu pek azınız yapar.”**⁷⁶⁶

İsnadda Salih b. Muhammed⁷⁶⁷ ve Süddî Sagir⁷⁶⁸ “Yalan ile müttehem” olarak nitelenmiştir. İsnadda haklarında cerh ve ta’dil bulunmayan râviler vardır. İbn Cevzî, bu hadis hakkında “Bu hadis sahih değildir” demektedir.⁷⁶⁹

⁷⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/268, (2414).

⁷⁶² "إن الله لا يستحيي من الحق، لا تأتوا النساء في أدبارهن" Resûlullah(s.a.v.) buyurdu ki: “Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez, kadınlara arkalarından gelmeyin.” Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, 2/175, (1632); Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 8/376; Ebû Muhammed Zekiyüddin Abdülazim Münzirî, *et-Tergîb ve’t-terhîb mine’l-hadîsi’ş-şerîf*, thk. İbrahim Şemsüddin (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1417), 3/289; Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 6/105.

⁷⁶³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (6419).

⁷⁶⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (2035).

⁷⁶⁵ Ebû Ya’la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya’la*, 2/175, (1632).

⁷⁶⁶ "نعم أقرني النساء السلام، وقوليلهن: إن طاعة الزوج، واعتراضاً بحقه يعدل ما هناك ، وقليل منكن تفعله" ‘Abdurrezzâk es-San’ânî, *el-Musannef*, 8/463, (15914); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 11/410, (12163); Cevzî, *İlelu’l-Mütenâhiye*, 2/141; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 6/3259, (7512); Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, 2015, 6/195.

⁷⁶⁷ Zehebî, *Mizanu’l-İtidal*, 2/300.

⁷⁶⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (6284).

⁷⁶⁹ Cevzî, *İlelu’l-Mütenâhiye*, 2/141.

Hadis 37

Ahmed b. Übey bize anlattı: Bişr b. Ahmed anlattı: İbrahim b. Ali anlattı: Yahyâ b. Yahyâ anlattı: Rav b. el-Müseyyib el-Kılâbî bize söyledi: o Sabit'ten, o Enes'ten rivayetle, dedi ki: "Kadınlar Resûlullah'a^(s.a.v.) geldiler. Ve dediler ki: "Yâ Resûlallah^(s.a.v.) erkekler Allah yolunda cihatla, fazileti götürüyorlar. Allah yolunda mücahidlerin işlerini görmekten dolayı bize bir şey var mı?" Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "Birinizin evindeki zorluğu, (sevap bakımından) Allah yolunda mücahidlerin çalışmalarına denktir."⁷⁷⁰

İsnadda bulunan Revh b. Müseyyib zayıftır.⁷⁷¹

Hadis 38

Ebü'l-Abbâs anlattı: Sehl b. Muhammed b. Said el-Mervûzî dedi ki: Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed b. Halim bize anlattı: Ebü'l-Müvvecih'den dedi ki: Abdân dedi ki: Abdü'l-Varis'den, o Amr'dan, o el-Hasan'dan, o Ebü'd-Derda'dan rivayetle şöyle dedi: "İslam öncesi dönemde bir adam boşanırdı ve 'Boşandım, oyun yaptım' derdi, sonra geri alır, -sonra tekrar- benzeri bir şekilde boşar eder. Geri alır, evlenir, sonra tekrar aynıını söyler ve dönerdi. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu: "Allah'ın âyetlerini sakın alaya almayın."⁷⁷² O şöyle buyurdu: "-Bu- Allah'ın sınırlarıdır." Bunun üzerine, Resûlullah^(s.a.v.) onu okudu ve şöyle buyurdu: "Kim boşanırsa veya -bir köleyi- hürriyetine kavuşturursa veya evlenirse (ya da evlendirilirse), kendisi şaka olduğunu iddia eder fakat bu -sayılanların- şakası da ciddidir."⁷⁷³

İsnadda Amr b. Abid "Müttehem"dir.⁷⁷⁴

770

جئن - یعنی: النساء - إلى رسول الله - صلى الله عليه وسلم -، فقلن: يا رسول الله ذهب الرجال بالفضل بالجهاد في سبيل الله - عز وجل -، أفما لنا عمل ندرك به عمل المجاهدين في سبيل الله؟ قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "مهنة إحدانك في بيتها تدرك به عمل المجاهدين في سبيل الله"

Beyhakî, *Şu 'abü'l-îmân*, 6/420, (8742); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 3/162-163, (2807); İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 3/144; Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/304; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/198.

⁷⁷¹ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 2/61; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 2/468.

⁷⁷² Bakara 2/231.

⁷⁷³ "من طلق، أو حرر، أو نكح، أو أنكح، فزعم أنه لا عب فهو جد"

Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/287-288; İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 5/109; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6/483, (18601); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/240.

⁷⁷⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (5071).

Hadis 39

Ahmed b. Übey el-Furâtî bize anlattı: Ebû Osman Said b. İbrahim b. Ma'kil en-Neseî bize söyledi: Ali b. Abdu'l-Aziz bize söyledi, dedi: Ebû Nuaym dedi: Ebû Cafer er-Râzî'den, o er-Rabi' b. Enes b. Mâlik'ten rivâyetle: "Ben Enes ile beraber oturuyordum..."⁷⁷⁵

İsnadda Ebû Cafer er-Râzî "Sadûk, kötü hafızalı" olarak nitelenmektedir.⁷⁷⁶ er-Rabi', sika olan bir topluluğa muhalefet etmektedir.

Hadis 40

Ebü'l-Kâsım el-Hasan b. Muhammed el-Fârisî bize haber verdi: Ebû Bekir Ahmed b. Yâkub b. Abdu'l-Cebbar el-Kuraşî'den, o (Basra'da) Bişr b. Hâşim el-Haşaş'dan, o Abdulaziz b. Muaviye el-Kuraşî'den, o Muhammed b. el-Haris el-Ezdî'den dedi ki: Abdülmümin'den, o Hişam b. Urve'den, o babasından, o Hz. Âişe'den^(r.anhâ) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Allah'ın nezdinde en faziletli namaz akşam..."⁷⁷⁷

Hadis, bu isnadıyla mevzûdur. İsnadda Ahmed b. Yâkub "Hadis uydurmakla" tanınmaktadır.⁷⁷⁸ İbn Cevzî'de bu hadis için "Sahih değildir" demektedir.⁷⁷⁹

⁷⁷⁵

كنت جالسًا عند أنس، وقيل له: إنما قننت رسول الله صلى الله عليه وسلم شهرًا. فقال: ما زال رسول الله صلى الله عليه وسلم يقنت في صلاة الغداة حتى فارق الدنيا

"Ben Enes ile beraber oturuyordum. Kendisine: 'Resûlullah(s.a.v.) bir ay kunut yaptı.' denildi. O: 'Resûlullah(s.a.v.) bu dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunut okumaya devam etti.' dedi." Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 2/201; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/39; Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/110, (4964); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/162, (12657); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/358.

⁷⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzi*, (8019).

⁷⁷⁷

"إن أفضل الصلوات عند الله صلاة المغرب، لم يحطها الله عن مسافر، ولا مقيم، فتح الله بها صلاة الليل، وختم بها صلاة النهار، فمن صلى المغرب، وصلى بعدها ركعتين بني الله له قصرًا في الجنة، ومن صلى بعدها (أربع ركعات) غفر الله له ذنب عشرين سنة" قال: "أربعين سنة"

"Allah'ın nezdinde en faziletli namaz, akşam namazıdır. Allah onu (akşam namazı) hem yolcuya hem ikamet edene de kılmama ruhsatını vermedi. Ve onu gündüz namazlarının sonu ve gece namazlarının başı olarak kıldı. Ayrıca kim akşam namazı ile akşamdan sonraki iki rekâtını kılsa Allah, ona (onun karşılığında) cennette bir saray verecek. Ve kim akşam namazından sonra 4 rekât kılsa, Allah 20 yıllık günahlarını affeder. (Veya 40 yıllık buyurmuş olabilir.)"

Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 1/458; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 6/293; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, 1/309; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/392.

⁷⁷⁸ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 1/165; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 1/326.

⁷⁷⁹ Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 1/458.

Hadis 41

Ebû Amr el-Furâtî bize anlattı: Ebû Musa dedi ki: Müsedded dedi: Utbe b. Abdullah dedi: Muhammed b. İsa dedi ki: Cafer b. el-Zübeyr'den, o el-Kâsım'dan, o da Ebû Ümâme'den^(r.a.) rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “**Cennete girdim, kapısında şu yazıyı gördüm...**”⁷⁸⁰

İsnadında Cafer b. Zübeyr “Metruk”tur.⁷⁸¹ Hadis, birçok tarikiyle hasen derecesine çıkmaktadır.⁷⁸²

Hadis 42

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. Yusuf dedi: Ubeydullah b. Yahyâ dedi: Yâkub b. Süfyân dedi: Seleme dedi: Abdurrezzâk dedi: Mamer'den, o Yezid b. Eslem'den hadisi nakl etti ki: “ ‘Her kim Allah'a güzel bir borç verir?’ âyeti...”⁷⁸³

780

"رأيت على باب الجنة مكتوباً: القرض بثمانية عشر، والصدقة عشر. فقلت: يا جبريل، ما بال القرض أعظم أجراً؟" قال: "لأن صاحب القرض لا يأتيك إلا محتاجاً، وربما وقعت الصدقة في غير أهلها"

Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “**Cennete girdim, kapısında şu yazıyı gördüm: “Sadaka için on sevap verilir. Karşılık beklemeden verilen borca ise on sekiz sevap verilir.” Şöyle dedim: “Ey Cebrail, nasıl oluyor da sadakaya on, borca ise on sekiz sevap veriliyor?” Şöyle cevap verdi: “Çünkü sadaka zenginin de, fakirin de eline düşebilir. Borç ise ancak muhtaç olana verilir.”**

Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 3/285, (3565); Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 2/112; Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 4/126; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 8/249, (7976); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8/332; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/462.

⁷⁸¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (939).

⁷⁸² İbn Mâce, *es-Sünen*, “Sadakât”, (5431); Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 3/285, (3566).

783

لما نزلت {مَنْ ذَا الَّذِي يُقرضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا} الآية. قال أبو الدحداح: فذاك أبي وأمي يا رسول الله، إن الله يستقرضنا وهو غني عن القرض؟ قال: "نعم، يريد أن يدخلكم به الجنة". قال: فإني إن أقرضت ربي عز وجل قرضًا تضمن لي به الجنة؟ قال: "نعم، من تصدق بصدقة فله مثلها في الجنة". قال: وزوجتي أم الدحداح معي؟ قال: "نعم". قال: وصبيتي الدحداحة معي؟ قال: "نعم". قال: ناولني يدك. فنأوله (رسول الله - صلى الله عليه وسلم -) يده، فقال: إن لي حديقتين إحداهما بالسافلة، والأخرى بالعالية، والله لا أملك غيرهما، وجعلتهما قرضًا لله عز وجل. فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "اجعل إحداهما لله عز وجل، والأخرى لمعيشة لك ولعيلالك". قال: أشهدك يا رسول الله أني جعلت خيرهما لله، وهو حائض فيه ستمائة نخلة. قال: "إذا يجزيك الله به الجنة". قال: فانطلق أبو الدحداح حتى أتى أم الدحداح، وهي مع صبياتها في الحديقة، تدور تحت النخل فأنشأ يقول: هداك ربي سبل الرشاد ... إلى سبيل الخير والسادد يبني من الحائط بالسواد ... فقد مضى قرضًا إلى التناد أقرضته الله على اعتماد ... بالطوع لا من ولا ارتداد إلا رجاء الضعف في المعاد ... فارتحلي بالنفس والأولاد والبر لا شك فخير زاد ... قدمه المرء إلى المعاد قالت أم الدحداح: ربح بيعك بارك الله لك فيما اشتريت، (وأجابته أم الدحداح) وأنشأت تقول: (بشرك الله بخير وفرح) ... مثلك أدى ما لديه ونصح إن لك الحظ إذا الحظ وضع ... قد متع الله عيالي ومنح بالعجوة السوداء والزهو البلح ... والعبد يسعى وله ما قد كدح طول الليالي وعليه ما اجترح ثم أقبلت أم الدحداح على صبياتها تخرج ما في أفواههم، وتنفض ما في أكمامهم حتى أفضت إلى الحائط الآخر. فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "كم (من) عنق رَدَّاح، ودار فيَّاح في الجنة لأبي الدحداح"

“Her kim Allah'a güzel bir borç verir?” ayeti nazil olunca, Ebu'd-Dahdah dedi ki: Anam ve babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü, Allah bizden borç alıyor ancak O^(c.c.) borçtan ganidir?! “Evet, o amelle sizi cennete sokmak istiyor” buyurdu. Dedi ki: “Rabbime borç versem, bana cenneti garanti eder misin?” “Evet, kim sadaka verirse, cennette de karşılığı vardır” buyurdu. Dedi ki: “Karım Ümmü'd-Dahdah benimle olur mu?” “Evet” buyurdu. Dedi ki: “Kızım el-Dahdaha benimle olur mu?” “Evet” buyurdu. Dedi ki: “Bana elini ver.” Bunun üzerine Resûlullah^(s.a.v.) elini uzattı. Dedi: “Benim iki bahçem var, biri Safile'de, diğeri Aliye'de. Allah'a yemin ederim ki, onlardan başkasına sahip değilim ve onları

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunamamıştır. Ahmed b. Muhammed b. Yusuf "Muhtelef fi adaletihi"⁷⁸⁴ Hadis, "Mürsel"dir. Zeyd b. Eslem, tabiûn imamlarındandır. Hadis, başka bir tarikle sahih olarak gelmektedir.⁷⁸⁵

Hadis 43

Ebü'l-Hasen Bari' b. Muhammed b. el-Kâsım el-Cürcanî dedi ki: Ebû Ahmed Abdullah b. Udey el-Kattan el-Hafız dedi: Abdân el-Ahvazî dedi: Hişam b. Ammar dedi ki: Abdurrahman b. Sa'd b. Ammar b. Sa'd dedi ki: Mâlik b. Ubeyde'den, o babasından, o da dedesinden rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Beli bükülmüş ihtiyarlarınız ve eğer otlayan hayvanlar ve süt emen bebekler olmasaydı..."**⁷⁸⁶

İsnadda Abdurrahman b. Sa'd zayıf,⁷⁸⁷ Mâlik b. Ubeyde "Mechûl"⁷⁸⁸ ve onun babası⁷⁸⁹ "Makbûl" dur. Hadis, başka kaynaklarda da zayıf olarak gelmektedir.⁷⁹⁰

Hadis 44

İbn Fünceveyh tarafından söylendi: Ebû Bekir b. Harca dedi ki: Abdullah b. Ahmed b. Hanbel dedi ki: Ebû Hâmid el-Humsî bana söyledi: Yahyâ b. Said el-Attar dedi ki: Hafs b. Süleyman'dan, o Muhammed b. Suka'dan, o Berre b. Abdurrahman'dan, o İbn Ömer'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Allah salih müslüman bir kulu sayesinde, yüzüncü komşusuna kadar..."**⁷⁹¹

Yüce Allah'a ödünç veriyorum. Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "Birini Allah'a bağışla, diğerini de sana ve ailene geçim kaynağı yap." Dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, en güzeli sur ile kaplı olan ve içinde altı yüz hurma ağacı bulunanı, Allah'a bağışladığıma seni şahit kılıyorum." "Öyle ise, Allah seni cennetle mükâfatlandıracaktır." buyurdu... Sonra Ümmü'd-Dahdah, oğullarının yanına geldi. Ağzlarındakileri çıkardı ve diğer duvara gidene kadar kollarındakileri boşalttı. Allah Resûlü^(s.a.v.) buyurdu ki : "Ebu Dehdah için ne kadar geniş evler, yüklü hurma ağaçları olacaktır!"

Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 3/113; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 2/243, (1866); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 6/480.

⁷⁸⁴ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 1/153.

⁷⁸⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 2/243, (1866).

⁷⁸⁶ "الولا عباءٌ لله رقع، وصيبة رضع، وبهائم رتع ؛ لصب عليكم العذاب صباً ، ثم يرصن رصناً" **"Beli bükülmüş ihtiyarlarınız ve eğer otlayan hayvanlar ve süt emen bebekler olmasaydı, belalar sel gibi üzerinize dökülecekti..."**

Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, 3/345; İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duaî'r-ricâl*, 6/380; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/309, (785); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, 6/327, (6539); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 7/155, (9820); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/33.

⁷⁸⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, (3873).

⁷⁸⁸ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 3/427.

⁷⁸⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, (4413).

⁷⁹⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duaî'r-ricâl*, 6/380; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/345; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/309, (785); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 7/155, (9820).

⁷⁹¹ "إن الله ليدفع بالمسلم الصالح عن مائة أهل بيتٍ من جيرانه البلاء" ثم قرأ ابن عمر: {وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ} Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **"Allah salih müslüman bir kulu sayesinde, yüzüncü komşusuna kadar"**

İsnadda Hafs b. Süleyman “Metruk”,⁷⁹² Yahyâ b. Said el-Attâr “Zayif”tır.⁷⁹³

Hadis 45

Ebû Amr Ahmed b. Übey el-Furatî bize anlattı: Ebû Bekir Ahmed b. Yâkub b. Abdu'l-Cabbar el-Emevi dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed b. el-Hasen b. Abdulcebbar es-Sufi'den, o Muhammed b. Kesir el-Fihri'den, o İbn Lüheya'dan, o Ebû Kabil el-Mearifi'den, o Abdullah b. Amr b. A's'dan rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu: **“Kim her farz...”**⁷⁹⁴

Hadis bu isnadıyla mevzû'dur. İsnadda Ahmed b. Yâkub “Hadis uydurmak” ile tanınmaktadır.⁷⁹⁵ Muhammed b. Kesir “Metruk”tır.⁷⁹⁶

Hadis 46

İbn Fünceveyh bana anlattı: Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Sarûrî dedi: Ebû Ahmed Muhammed b. El-Hüseyin b. El-Fadl b. Mâlik'den, o Muhammed b. El-Abbas'tan dedi: Ebû Cafer Muhammed b. Ebî es-Sârî dedi: Ebû Ali İdris b. Musa el-Bezzâr dedi: Ahmed b. Abdullah dedi: Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. El-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'den, o Ali b. Ebî Tâlib'den^(r.a.) dedi: Allah Resulü^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Ey Ali, arşın hazinelerinden nazil olan...”**⁷⁹⁷

---

belayı defeder.” Sonra şu ayeti okudu: **“Eğer Allah bu şekilde insanların bir kısmı eliyle diğer bir kısmını bertaraf etmeseydi..”**

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 4/239, (4080); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevâid*, 8/164; İbn Adıyy, *el-Kâmil fi dua'fâi'r-ricâl*, 2/382; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/38.

⁷⁹² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (1405); Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4/555.

⁷⁹³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (7558).

⁷⁹⁴ “من قرأ آية الكرسي دبر كل صلاة مكتوبة كان الذي يتولى قبض نفسه ذو الجلال والإكرام، وكان كمن قاتل مع أنبياء الله حتى استشهد”

Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu: **“Kim her farz namazdan sonra Ayete'l- Kürsi'yi okursa onun ruhunu (eceli gelince) celal ve kerem sahibi olan Allah kabzeder. Ayrıca nebilerle beraber, şehit olarak düşene kadar savaşmış gibi olur.”** Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâdî*, 6/173; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/54.

⁷⁹⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 1, 165; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 1/326.

⁷⁹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, (6255).

⁷⁹⁷

"يا علي، آية نزلت من كنوز العرش خر كل صنم يعبد في المشرق والمغرب على وجهه". وفرغ إبليس، وقال : حدث في هذه الليلة حدث كبير، فانتظروني أضرب لكم مشارق الأرض ومغاربها. فأتى بيثرب، فاستقبله رجل، فتصدى له إبليس في صورة شيخ، فقال : يا عبد الله هل حدث هذه الليلة أو في هذا اليوم شيء؟ قال: نعم أخبرنا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أنه نزلت عليه آية أصبح كل صنم خائراً على وجهه. فانصرف إبليس إلى أصحابه، وقال: حدث بيثرب أعظم الحديث. وقال النبي - صلى الله عليه وسلم -: "ما قرئت هذه الآية في دار إلا اهتجرتها الشياطين ثلاثة أيام -أو قال: ثلاثين يوماً- ولا يدخلها ساحر ولا ساحرة أربعين ليلة . يا علي: علم ولدك، وأهلك، وجيرانك ، فما نزلت آية أعظم منها"

Allah Resulü^(s.a.v.) buyurdu ki: "Ey Ali, arşın hazinelerinden nazil olan bir mucize, doğuda ve batıda tapılan her put yüzüstü düştü." dedi. Şeytan çok korktu ve dedi ki: Bu gece büyük bir olay oldu, beni bekleyin, sizin için dünyanın doğusuna ve batısına doğru gideyim. Bunun üzerine Yesrib'e geldi, bir adam onu karşıladı ve şeytan karşısına yaşlı adam suretinde gelerek: "Ey Abdullah, bu gece veya bugün bir şey oldumu?" dedi. O: Evet, Resûlullah^(s.a.v.) kendisine bir mucize indiğini ve her putun yüzüstü

İsnadında bazı râviler bulunamamıştır. Muhammed b. Cafer “Sadûk, hakkında konuşulan” olarak nitelenmektedir.⁷⁹⁸ Senedde bulunan Ahmed b. Abdullah eğer el-Cüvîbârî ise hadis mevzudur.⁷⁹⁹

Hadis 47

Muhammed b. el-Kâsım bana söyledi: Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Muaddal dedi ki: Ebû Yahyâ el-Bezzâr dedi ki: Tahir b. Said dedi: Muhammed b. Amr dedi ki: Neşhal b. Said'den, o Ebû İshak'ın rivayetiyle, Habbe el-Urnî'nin rivayetiyle, o Hz. Ali'den^(r.a.) rivayetle: “Resûlullah'ı^(s.a.v.) minber üstünde şöyle söylerken işittim: **“Kim her farz namazdan sonra kürsi âyetini okursa ...”**⁸⁰⁰

Müellifin hocası ve onun hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunmamaktadır. Neşhel b. Said “Metrûk”tur.⁸⁰¹

Hadis 48

Ebû Yahyâ el-Bezzâz'ın rivayetiyle şöyle dedi: Atik b. Muhammed'in rivayetiyle dedi ki: Muhammed b. İsmail b. Ebî Fadîk'in rivayetiyle, Ebû Süleyman'ın rivayetiyle, Haşbî'den, o Enes ve Cabir'den rivâyetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Allah^(c.c.), Mûsâ b. İmrân'a vahyetti: “Kim her namaz sonunda Âyete'l-Kürsi'yi okumaya devam ederse Allah^(c.c.), ona şükredenlerin, peygamberlerin sevabını ve salih kişilerin amelinin -sevabını- verir. Ve buyurur ki: Ona rahmetle sağ elimi açarım ve ona ölüm gelmedikçe onu cennete sokmaktan alıkoymam.” Musa dedi ki: “Allah'ım onu

---

olduğunu söyledi. Sonra İblis ashabına gitti ve dedi ki: Yesrib'te en büyük olay yaşandı dedi. Ve Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: "Bu ayeti hangi evde okusam, illaki şeytanlar orayı üç gün terk etti - veya otuz gün dedi - ve oraya büyücü ve büyü yapan kadın kırk gece giremez. Ey Ali, oğluna, ailene ve komşularına öğret; çünkü ondan daha büyük bir âyet indirilmemiştir.

Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'omer b. Muhammed b. Ahmed el-Hevârizmî ez-Zamahşarî Cârullah Zamahşarî, *Keşşâf 'an haka'iki gavâmidî't-Tenzil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1407), 1/302; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/60.

⁷⁹⁸ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 3/500; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 5/103.

⁷⁹⁹ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 1/106.

⁸⁰⁰

"من قرأ آية الكرسي دبر كل صلاة مكتوبة لم يمنعه من دخول الجنة إلا الموت ولا يواظب عليها إلا صديق، أو عابد، ومن قرأها إذا أخذ مضجعه آمنه الله على نفسه، وجاره، وجار جاره، والأبيات حوله"

“Kim her farz namazdan sonra kürsi âyetini okursa, onu cennete girmesini engelleyen ancak ölüm olur. Ve onu (okumayı) bırakmayan ancak siddiktir veya abiddir. Allah, o âyeti yatağına girince okuyanın hem kendisini hem komşusunu hem de komşusunun komşusunu korur. Ayrıca etraftakileri de korur.”

Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, 2/458, (2395); Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/395-396, (476); Nesâî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, 1/49, (100); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 8/114, (8532); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8/92-93; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/64.

⁸⁰¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (7198).

okumaya kim devam eder?” “Bu âyeti okumaya ancak peygamberler, sıddıklar, razı olduğum bir adam yahut benim uğruma şehid olmak isteyen devam eder.”⁸⁰²

İsnadda tam tesbit edilemeyen kişiler bulunmaktadır. Hadisin diğer tarikleri de sahih değildir.⁸⁰³

Hadis 49

Muhammed b. el-Kâsım el-Fârisî bana söyledi: Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Buhârî'den, o el-Kurazî'den, o Ebû Hureyre'den rivayetle, Hz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “**Kim evinden çıkarken Ayete'l-Kürsî okursa...**”⁸⁰⁴

Abdullah b. Muhammed b. Yâkub “Zayf” olarak nitelenmiştir.⁸⁰⁵ Abdullah b. Muhammed b. Vehb “Metrûk”tur.⁸⁰⁶

Hadis 50

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Ebû Hâmid b. el-Şarkî ve Mekkî b. Abdân'dan, dedi ki: Abdullah b. Abdulvehhâb el-Havarizmî dedi ki: Abdullah b. Ceble b. Süfyân'dan, o Muhammed b. el-Münkedir'den, o Cabir'den rivayetle şöyle dedi: Resûlullah'a^(s.a.v.) soruldu: “**Cennet ahâlisi hiç uyur mu...**”⁸⁰⁷

802

"أوحى الله سبحانه إلى موسى بن عمران: أن من داوم على قراءة آية الكرسي دبر كل صلاة أعطيته ثواب الشاكرين، وأجر النبيين، وأعمال الصديقين، وبسطت عليه يميني بالرحمة، ولم أمنعه من أن أدخله الجنة إلا أن يأتيه الموت. قال موسى: إلهي ومن يداوم عليها؟ قال: لا يداوم عليها إلا نبي، أو صديق، أو رجل قد رضيت عنه، أو رجل أريد قتله في سبيلي"

İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 3/41; Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/396-397, (478); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 2/458, (2396); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/68.

⁸⁰³ Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/396-397, (478).

804

"من خرج من منزله، فقرأ آية الكرسي بعث الله إليه سبعين ألفاً من الملائكة يستغفرون له، ويدعون له، فإذا رجع إلى منزله، ودخل بيته، فقرأ آية الكرسي نزع الله - عز وجل - الفقر من بين عينيه"

Hiz. Peygamber^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “**Kim evinden çıkarken Ayete'l-Kürsî okursa, Allah ona yetmiş bin melek gönderir. Bu melekler onun için istiğfar ve dua ederler. Eve dönüp içeri girdiğinde de Ayete'l-Kürsî okursa Allah, onu fakirlikten uzaklaştırır.**”

İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 1/305; Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/396, (477); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/71.

⁸⁰⁵ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 2/496; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanü'l-Mizan*, 3/348.

⁸⁰⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanü'l-Mizan*, 3/344; Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, 2/494.

⁸⁰⁷ Sئل رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أينام أهل الجنة؟ قال: "لا؛ لأن النوم أخو الموت، ولا يموت أهل الجنة"

Resûlullah'a^(s.a.v.) soruldu ki: “Cennet ahâlisi hiç uyur mu?” Resûlullah^(s.a.v.): “**Hayır, uyumazlar. Çünkü uyku, ölümün kardeşidir. Cennette ise ölüm yoktur.**” buyurdu.

Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 2/449; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8/342, (8816); İbn Adiyy, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, 4/218; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 7/90; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 4/183, (4745); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/90.

İsnadda bulunan Abdullah b. Abdulvehhâb'ın hadisinde “Nekâret” olduğu belirtilmektedir.⁸⁰⁸ Hadis başka tariklerle sahih olarak gelmektedir.⁸⁰⁹

Hadis 51

Abdullah b. Hâmid bize anlattı: Muhammed b. Yâkub dedi ki: Muhammed b. İshak Muîn dedi ki: Ümeyye b. Şibl'in rivayetiyle Hişam b. Yusuf'dan dedi ki: el-Hakem b. Eban'dan, o İkrime'den, o da Ebû Hureyre'den rivâyetle, şöyle dedi: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Hiz. Musa bir gün minberin üzerinde iken...**”⁸¹⁰

Rivayet, muhalefetle mualleldir.⁸¹¹

Hadis 52

Abdullah b. Hâmid'in şöyle dediğini duydum: Şarkî'yi işittim: Muhammed b. İshak b. Huzeyme'nin şöyle dediğini duydum: Ebû İbrahim el-Muzenî'nin şöyle dediğini duydum: “Resûlullah'ın^(s.a.v.) ...”⁸¹²

Müellifin hocası hakkında cerh ve ta'dil bulunmamaktadır. Zerkeşî, ekser şarihlerle göre bu sözün hadis olmadığını ifade ediyor.⁸¹³

⁸⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 3/313.

⁸⁰⁹ Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha ve şey'un min fikihâ ve fevâ'idihâ* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1995), 4/77; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 1/282, (919).

⁸¹⁰ رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يحكي عن موسى - عليه السلام - على المنبر قال : " وقع في نفس موسى - عليه السلام - هل ينام الله - عز وجل-؟ قال: فأرسل الله سبحانه إليه ملكاً فأرّقه ثلاثاً، وأعطاه قارورتين في كل يد قارورة، وأمره أن يتحفظ بهما. قال: فجعل ينام، وتكاد يداه تلتقيان، فيحبس إحداهما عن الأخرى حتى نام نومة، فاصطكت يداه، فانكسرت القارورتان. قال: فضرب الله تعالى مثلاً أن الله لو نام لم تستمسك السماوات والأرض "

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Hz. Musa bir gün minberin üzerinde iken aklına “Allah hiç uyur mu?” diye vesvese gelmiş ve bunun üzerine Allah bir meleği vasıtasıyla kendisine iki şişeyi vermiş. Her birisini bir eline almasını ve korumasını istedi. Melek onu üç gün uyutmamış. Uyuyana kadar melek onun bir elinin diğerine yaklaşmasını engelledi. Sonra uykuya mağlup olmuş ve şişeler birbirine değerek kırılmıştır. Allah'da^(c.c.): “**İşte bu bir misaldir. Gösteriyor ki, eğer bir an -hâşa- Allah uyuklasa yer, gök birbirine çarpacak ve her şey altüst olacak.**” diye Hz. Musa'ya bildirmiştir. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 1/268; Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 12/2, (6669); Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 1/26, (22); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/95.

⁸¹¹ Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 1/27.

⁸¹²

“نحن أحق بالشك من إبراهيم" إنما شك إبراهيم - عليه السلام - أيجبه الله - عز وجل- (إلى ما سأل) أم لا ؟
“Resûlullah'ın(s.a.v.), “Biz şüphe etmeye İbrahim'den daha layığız.” sözünün anlamı, İbrahim'in(a.s.) sorusuna Allah'ın(c.c.) cevap verip, vermeyeceği hakkındaki kuşkusuydu.” Ebû Zekeriyâ Muhyî'd-Dîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Minhâc şerhu sahihi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâşî'l-'Arabî, 1972), 2/183; Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed Hattabi, *A'lamü'l-hadis fî şerhi Sahihî'l-Buhari*, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman Al-i Suud (Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1988), 3/1545-1546; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/198.

⁸¹³ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hâfâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs* (Mektebetu'l Kudsi, 1351), 2/168.

Hadis 53

Ebü'l-Kâsım b. Habîb'in şöyle dediğini işittim: Babamın şöyle dediğini işittim: Ebü'l-Hasen el-Akta'nın şöyle dediğini işittim: "Bu, Resûlullah'tan^(s.a.v.) sahih olarak nakledilmiştir: "**Her bir âyetin...**" buyurdu.⁸¹⁴

Hâkim, müellifin hocasını tekzib etmektedir.⁸¹⁵ İsnadda hakkında cerh ve ta'dil bulunamayanlar vardır.

Hadis 54

Abdullah b. Hâmid el-Vezzân bize anlattı: Ahmed b. Muhammed b. Şâzân'dan, dedi ki: o Ca'veyh b. Muhammed'den, o Salih b. Muhammed'den, o Süleyman b. Amr'dan, o Ebû Hâzım ve Amr b. Ebî Amr'dan rivâyete göre, onlar da Abdurrahman el-Beylemanî'den, o da Ömer b. el-Hattab'dan rivâyete göre, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir soru soran olursa, o bitinceye kadar onun sözünü kesmeyin. Sonra ağırbaşlılıkla, yumuşaklıkla, kolaylaştırarak veya güzel bir cevapla ona cevap verin. Size insanlardan ve cinlerden olmayan (yani meleklerden) biri gelir ve Aziz ve Celîl olan Allah'ın size emrettiğini, nasıl yaptığımıza bakarlar."⁸¹⁶

Hadis, bu isnad ile mevzû'dur. Sâlih b. Muhammed et-Tirmizî hakkında "Müttehem"⁸¹⁷, Süleyman b. Amr hakkında ise "Kezzâb" denilmektedir.⁸¹⁸

Hadis 55

el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin dedi ki: Zafran b. el-Hasan'dan, o Ebû İsa Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin el-Bağdadî'den, o Ebû Muhammed Cafer b. Anbese b. Amr el-Kuffî'den, o Ömer b. Cafer'den, o İbn Cüreyc'den, o Ata'dan, o da İbn Abbas'dan^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: "**Ey Kureyş halkı, bu (kimselerin) ticarete size üstün gelmesine izin vermeyin, çünkü bereket**

⁸¹⁴ "لكل آية ظهر وبطن، ولكل حرف حد ومطلع"

"Her bir âyetin -mânâ mertebeleri vardır-; zâhirî (açık), bâtînî (açık ve görünür mânâsının içindeki, ehlinin anlayabileceği mânâ), haddi (kapsamı) ve muttala'ı (anlam çerçevesi) vardır." Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 9/80, (5149); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 10/105, (1017); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 1/236, (773); Heysemî, *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*, 7/152; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/219.

⁸¹⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17/237, 335.

⁸¹⁶ "إذا سأل المسائل فلا تقطعوا عليه مسألته حتى يفرغ منها، ثم ردوا عليه بوقار، ولين، أو ببذل يسير، أو برد جميل؛ فإنه قد يأتيكم من ليس بإنس ولا جان ينظرون كيف صنعكم فيما خولكم الله عز وجل"

Ebü Cafer Muhammed b. Amr Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci (Beyrut: Dârü'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1984), 2/213; Cevzî, *İlelu'l-Mütenâhiye*, 2/14, (832); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/237.

⁸¹⁷ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, 2, 300; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân*, 3/176.

⁸¹⁸ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, 2, 216; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân*, 3/97.

ticarettedir. Onun sahibi fakir olmaz, ancak çok yemin eden aşâğılık tüccar bunun dışındadır.”⁸¹⁹

İsnadı zayıftır. İsnadda Cafer b. Anbese “Mechûl”⁸²⁰ olarak nitelenmektedir. İsnadda hakkında cerh ve ta’dil bulunamayan râviler vardır.

Hadis 56

İbn Fünceveyh bana söyledi: Musa b. Muhammed b. Ali dedi: Musa b. Hârûn el-Hammâl dedi ki: Musab b. Abdillâh dedi ki: Hişam b. Abdillâh b. İkrime’den, o Hişam b. Urve’den, o babasından, o da Hz. Aişe’den^(r.anhâ) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Rızkı yerin derinliklerinde arayın.”⁸²¹**

Müellifin hocası İbn Fünceveyh için “Münker rivayetleri çoktur” denilmektedir.⁸²² İsnadda Hişam b. Abdillâh’ı, İbn Hibban “Zayıf” kabul etmektedir.⁸²³ Haklarında cerh ve ta’dil bulunmayan râviler vardır.

Hadis 57

Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsa bize anlattı: Muhammed b. Muhammed b. Said dedi: el-Hasan b. Ali b. Yahyâ b. Selâm dedi ki: Muhammed b. Ali et-Tirmizî dedi: Said b. Hâtim el-Belhî bana söyledi: Sehl b. Eslem dedi: Hallâd b. Muhammed Ebû Hamza es-Sukkerî’den, o Yezid en-Nahvî’den, o İkrime’den, o da İbn Abbâs’tan^(r.a.) rivâyete göre şöyle demiştir: “Bir gün Resûlullah^(s.a.v.) ashab-ı suffada durdu. Onların fakirliğini, zühdünü ve kalplerinin temizliğini gördü ve şöyle buyurdu: “Ey ashab-ı suffice; müjdeleyin, artık ümmetimden üzerinde bulunduğunuz vasıfla, ondan razı olarak kim kalırsa, o benim dostlarımdandır.”⁸²⁴

⁸¹⁹ "يا معشر قريش لا تغلبنكم هذه الموالى على التجارة، فإن البركة في التجارة، وصاحبها لا يفقر، إلا تاجر حلاف مهين"

Şehredar b. Şiruye b. Şehredar ed-Deylemî, *Firdevsü'l-ahbâr bi'l me'sûru'l-hitâb* (Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1986), 5/287, (8205); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/274.

⁸²⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 2/120.

⁸²¹ أن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال: "التمسوا الرزق في خبايا الأرض"

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8/101, (8597); Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedu Ebî Ya'la*, 7/347, (4384); Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 2/87, (1233-1235); Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/286.

⁸²² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şu'ayb Arnavût (Müessesetu'r-Risâle, 1985), 17/383.

⁸²³ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4/300; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 6/195.

⁸²⁴ وقف رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يوماً على أصحاب الصفة، فرأى فقرهم، وزهدهم، وطيب قلوبهم فقال: "أبشروا يا أصحاب الصفة، فمن بقي من أمتي على النعت الذي أنتم عليه راضياً بما فيه؛ فإنه من رفقائي"

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 13/276; Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme* (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1992), 3/92, (1589); Zeylaî, *Tahrîcü'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâki'a fi tefsiri'l-Keşşâf li'z-Zemahşeri*, 1/163; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/340.

Müellifin hocası Muhammed b. Hüseyin (Ebû Abdurrahman es-Sülemî) “Zayıf”tır.⁸²⁵ İsnadda tercemeleri bulunamayan râviler bulunmaktadır.

Hadis 58

Abdullah b. Hâmid anlattı: Ahmed b. Muhammed b. Yusuf anlattı: Ubeydullah b. Yahyâ anlattı: Yâkub b. Süfyân anlattı: İsmail b. Sâlim bize anlattı: Abbâd b. Abbâd’dan, o Ebû Hârûn el-Abdî’den, o da Ebû Said el-Hudrî’den rivayetle, (İsra hakkında) Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sonra baktım, bir toplum var ki karınları evler gibidir. Bunlar Firavun...”⁸²⁶

İsnadda Umâre b. Cüveyn “Metrûk”tur.⁸²⁷ Müellifin hocası hakkında cerh ve ta’dil bulunamamıştır.

Hadis 59

İbn Fünceveyh bana anlattı ve dedi: Muhammed b. Ali el-Fâfa el-Kadî dedi: Ebü’l-Hüseyin b. Muaviye dedi: Ebû Zar‘a dedi: Ebü’l- Kâsım Abdullah b. Abdü’l-Cebbâr dedi: İsmail b. Ayyaş’tan, o Abdurrahman b. Süleyman’dan, o Ebû Sa’d el-Kas’tan, o Muaviye b. İshak’tan, o Said b. Cübeyr’den rivayetle: İbn Abbas’ı^(r.a.) şöyle söylerken işittim: “Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kim borçlusuna borçunu eda etmek için yürürse, onun için yeryüzünün hayvanları ve Nunü’l-ma’(balina) dua eder. Allah onun her adımı için cennette, kendisi için bir ağaç dikilmesini yazar ve günahları bağışlanır.”⁸²⁸

⁸²⁵ Zehebî, *Mîzanu’l-İtidal*, 3/523.

⁸²⁶

"فانطلق بي جبريل -عليه السلام- إلى رجال كثير، كل رجل منهم بطنه مثل البيت الضخم، مُنْصَدِّين على سابلة آل فرعون (وآل فرعون) يعرضون على النار غدوًا وعشيًا قال: - فيقبلون مثل الإبل المنهومة، يخبطون الحجارة والشجر، لا يسمعون، ولا يعقلون، فإذا أحس بهم أصحاب تلك البطون قاموا، فتميل بهم بطونهم، فيصرعون، ثم يقوم أحدهم، فتميل به بطنه؛ فيصرع، فلا يستطيعون أن يبرحوا حتى يغشاهم آل فرعون، فيردونهم مقبلين ومدبرين، فذلك عذابهم في البرزخ بين الدنيا والآخرة قال: - وآل فرعون يقولون: اللهم لا تقم الساعة أبدًا. قال: ويوم القيامة يقول: {أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ} قال: - . قلت: يا جبريل من هؤلاء؟ قال: هؤلاء الذين يأكلون الربا لا يقومون إلا كما يقوم الذي يتخبطه الشيطان من المس"

Resûlullah^(s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sonra baktım, bir toplum var ki karınları evler gibidir. Bunlar Firavun ailesinin yolu üzerinde bulunuyor. Firavun ailesi sabah ve akşam ateşe atılırken bunlara uğruyor. Uğradı mı bunlar bir fırlıyorlar, fırlayınca her biri karınının ağır basması ile düşüyor. Bunun üzerine Firavun ailesi bunları ayaklarıyla çiğniyorlar. Ey Cibril! Bunlar kimler?, dedim...” Dedi ki: “Bunlar, karınlarında faiz yiyenlerdir. “Onların misali, kendisini şeytan çarpmış olan kimse gibidir.”

Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, 3/102; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/400.

⁸²⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehizib*, (4840).

⁸²⁸ “من مَثَى إلى غريمه بحقه صلت عليه دواب الأرض ونون الماء، وكتب الله -عز وجل- له بكل خطوة شجرة تعرس له في الجنة، وذنباً يغفر له”

Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 7/402; Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, 8/530-531, (11233,11234); Heysemî, *Mecma’u’z-zevaid ve menba’u’l-fevaid*, 4/139; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/441.

İsnadda bulunan Ebû Sa‘d el-Kadî zayıftır.⁸²⁹ Hadis, merfu olarak başka bir tarikten bulunamamıştır.

Hadis 60

Kâmil b. Ahmed el-Mufîd bize anlattı: Muhammed b. Ahmed b. Osman bana söyledi: Ebû Bekir Ahmed b. Süheyl ed-Darîr dedi ki: Abdullah b. Muhammed b. Eyyub dedi ki: el-Hüseyin b. A‘lvân’dan, o Hişâm b. Urve’dan, o babasından, o da Hz. Âişe’den^(r.anhâ) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Borç, Allah’ın^(c.c.) dünyadaki sancağıdır. Allah^(c.c.), birini zillete düşürmek istediğinde o kişinin boynuna borç takmaktadır.”⁸³⁰

Hadis, bu isnad ile mevzû’dur. İsnadda Hüseyin b. A‘lvân “Kezzâb”dır.⁸³¹

Hadis 61

İbn Fünceveyh bana anlattı: Musa b. Muhammed b. Ali dedi ki: Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Mâhân dedi ki: Ali b. Zeyd es-Saffâr dedi ki: Abdullah b. Vehb dedi ki: el-Haris b. Nebhân bana Yezid b. Ebî Hâlid’dan, o Ebû Eyyûb’dan, o Enes b. Mâlik’ten^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Borç almaktan sakının. O akşam başa dert, sabah ise ziletir.”⁸³²

İsnadda tecümesi bulunmayan râviler vardır. Haris b. Nebhân “Metruk”tur.⁸³³

Hadis 62

Ebû Abdullah es-Sekafî bana söyledi: el-Fadl b. el-Fadl el-Kindî dedi ki: Ebû Bekir b. Ebû Dâvud es-Sicistânî dedi ki: Ebû’l-Ezher Ahmed b. el-Ezher ve Muhammed b. el-Müemmel dediler ki: İbrahim b. Abdurrahman b. Mehdî dedi ki: Muhammed b. Süleyman el-Mahzûmî dedi: Ubeydullah b. Seleme b. Vehrâm dedi ki: Ebû’l-Müemmel Abdurrahman b. Seleme’dan, o babasından, o Tavus’tan, o İbn Abbas’tan^(r.a.) rivayetle: “Hz. Peygamber’e^(s.a.v.) şahitlik hakkında sorulduğunda şöyle buyurdu: “Güneşi görüyor musun?” Adam: ‘Evet’ dedi. Resûlullah^(s.a.v.): “Onun

⁸²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (2389).

⁸³⁰ "الدِّين رَايَةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَذِلَّ عَبْدًا ابْتَلَاهُ بِالذِّينِ، وَجَعَلَهُ فِي عُنُقِهِ"

Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 2/29; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-za‘ife*, 1/686, (473); Münâvî, *Feydu’l-kadîr*, 3/556, (4304); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/470.

⁸³¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 2/299.

⁸³² "إِيَّاكُمْ وَالذِّينَ، فَإِنَّهُ هَمٌّ بِاللَّيْلِ، وَمَنْدَلَةٌ بِالنَّهَارِ" Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, 4/404, (5554); Münâvî, *Feydu’l-kadîr*, 3/168, (2925); Elbânî, *Zaifu’l-Camiu’s-sağîr ve ziyâdâtihî*, 2/256, (2198); Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/474.

⁸³³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (1051).

gibisine (Güneşi gördüğün kadar emin olduğun şeylere) şahitlik yap veya şahitliği bırak.”⁸³⁴

İsnadı zayıftır. İsnadda Muhammed b. Süleyman⁸³⁵ ve Ubeydullah b. Seleme⁸³⁶ “Zayıf” olarak nitelenmişlerdir.

Hadis 63

İbn Fünceveyh tarafından haber verildi: Ahmed b. İbrahim b. Şâzan dedi ki: Muhammed b. Ali el-Mukrî dedi ki: Muâz b. el-Müsennâ dedi ki: Babam Müsennâ b. Muaz’dan, o Şu’be’den, o Firas’dan, o eş-Şa’bî’den, o Ebû Bürde b. Ebû Musa’dan, o babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Üç kişi, Allah’a dua ettiklerinde Allah^(c.c.) onlara cevap vermez: İlki birine borç verdiği halde şâhid belirtmedi, ikincisi bir sefihe (parayı doğru bir şekilde kullanamayan çocuk gibi) verdi. Allah^(c.c.) buyurdu ki: “Paranızı sefihlere vermeyin”⁸³⁷ Üçüncüsü ise kötü ahlaklı eşinden boşanmayan bir adamdır.”⁸³⁸

İsnadı zayıftır. Müsennâ b. Muaz, Şu’be’ye ulaşmamıştır. Hadis, muhalefetle illetlidir.⁸³⁹

Hadis 64

İbn Fünceveyh bana anlattı: İbn Şenbe dedi ki: Muhammed b. Ömer b. Hamduveyh ve Süfyân b. Hârun dediler ki: Abdullah b. Ahmed b. Ebû Meserre el-Mekkî dedi ki: Abdüssamed b. Musa el-Abbasî dedi ki: Amcam İbrahim b. Muhammed b. İbrahim’dan, o Abdüssamed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs’dan, o babasından, o da dedesinden rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Şâhidlere ikram

834

سنل رسول الله صلى الله عليه وسلم- عن الشهادة؟ فقال: "تري الشمس؟" قال: نعم. قال: "على مثلها؛ فاشهد، أو دع" Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, 7/455, (10974); İbn Adiyy, *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*, 6/207; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 4/110; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ’*, 4/18; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/503.

⁸³⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 5/185.

⁸³⁶ Zehebî, *Mizanu’l-İtidal*, 3/9; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 4/105.

⁸³⁷ en-Nisâ, 4/5.

⁸³⁸ "ثلاثة يدعون الله فلا يستجاب لهم: رجل كان له دين فلم يُشهد، ورجل أعطى سفيهاً مالا، وقد قال الله تعالى: ﴿وَلَا تُزُوتُوا السُّفَهَاءَ﴾" Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, 6/249, (8041); Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, 3/420, (1805); el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 2/331; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübra*, 10/146; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ’*, 1/29; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/488.

⁸³⁹ İbn Ebu Hatim, *Cerh ve’t-ta’dil*, 8/326; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu’t-tehzib*, 3/23; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (6473).

edin, değer verin. Çünkü Allah^(c.c.) onlarla hakkı izhar eder, ortaya çıkarır ve zulmü def eder(bitirir).”⁸⁴⁰

Müellifin hocası İbn Fünceveyh münker şeyler nakletmektedir. ⁸⁴¹ Hadisin sahih diğer tarikleri vardır. ⁸⁴²

Hadis 65

İbn Fünceveyh bana anlattı: Muhammed b. el-Muzaffer dedi: Ebû Muhammed Abdurrahman b. Sâycur er-Remlî dedi ki: Ebû Kurrâ Muhammed b. Hamîd el-Raînî dedi: Abdullah b. Salih dedi ki: Muaviye b. Salih el-A‘la‘dan, o İbnü‘l-Hâris‘den, o Mekhûl‘den, o Ebû Burde‘den, o babasından rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Kim şahitliğe çağırılıp, bildiğini saklarsa; yalan şahitlik etmiş gibi olur.”⁸⁴³

Müellifin hocası İbn Fünceveyh münker şeyler nakletmektedir. ⁸⁴⁴ Abdullah b. Sâlih hakkında “Çok yanılmakta” denilmektedir. ⁸⁴⁵

Hadis 66

Ebû Abdullah es-Sekafî bana anlattı: Muhammed b. el-Hasen el-Ka‘bî dedi ki: el-Abbas b. Ahmed b. Hassen eş-Şamî Basra‘da dedi ki: Abdü‘l-Vehhâb b. el-Dahhâk dedi: İsmail b. Ayyaş‘dan, o el-Velid b. Abbad‘dan, o Âsım b. Behdele‘den, o Zir‘den, o Alkame b. Kays‘den, o Ukbe b. Amr‘dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Allah^(c.c.) mahlukları yaratmadan iki bin yıl önce Rahman eliyle yazılan, cennetin hazinelerinden iki ayet indirdi. Kim yatsı namazından sonra onları iki kere okursa geceyi ibadetle geçirmiş gibi olur: Amenerresülü ...” ⁸⁴⁶

⁸⁴⁰ "أكرموا الشهود، فإن الله -عزَّ وجلَّ- يستخرج بهم الحقوق، ويدفع بهم الظلم"

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 5/94, 6/138; Cevzî, *İlelu‘l-Mütenâhiye*, 2/274-275; Sa‘lebî, *el-Keşf ve‘l-Beyân*, 2015, 7/506.

⁸⁴¹ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi‘n-nübelâ‘*, 17/383.

⁸⁴² Cevzî, *el-İlelu‘l-mütenâhiye*, 2/274-275.

⁸⁴³ "من كتم شهادة إذا دعي كان كمن شهد بالزور"

Taberânî, *el-Mu‘cemü‘l-‘evsat*, 4/270, (4167); Heysemî, *Mecma‘u‘z-zevaid ve menba‘u‘l-fevaid*, 4/200; Münzirî, *et-Tergîb ve‘t-terhîb*, 3/222; Sa‘lebî, *el-Keşf ve‘l-Beyân*, 2015, 7/532.

⁸⁴⁴ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi‘n-nübelâ‘*, 17/383.

⁸⁴⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu‘t-tehziib*, (3388).

⁸⁴⁶ "أنزل الله -عز وجل- آيتين من كنوز الجنة، كتبهما الرحمن -عز وجل- بيده قبل أن يخلق الخلق بألفي سنة، من قرأهما بعد العشاء" Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "Allah^(c.c.) mahlukları yaratmadan iki bin yıl önce Rahman eliyle yazılan, cennetin hazinelerinden iki ayet indirdi, kim yatsı namazından sonra onları iki kere okursa geceyi ibadetle geçirmiş gibi olur: (Amenerresülü ...)" Ebû‘l-Hasan Ali b. Ömer Dârekutnî, *el-İlelu‘l-vârîde fi‘l-ehâdisi‘n-nebeviyye*, thk. Mahfuzürrahman Selefî (Riyad: Daru Taybe, 1985), 6/171; İbn Adıyy, *el-Kâmil fi duafâi‘r-ricâl*, 7/84; Sa‘lebî, *el-Keşf ve‘l-Beyân*, 2015, 7/563.

Müellifin hocası Ebû Abdulah es-Sekafî “Rivayetlerinde münker çok bulunmakta”,⁸⁴⁷ Abdulvehhab b. Dahhâk “Metruk”⁸⁴⁸ ve el-Velîd b. Abbâd “Mechûl”⁸⁴⁹ olarak nitelenmektedir.

Hadis 67

İbn Fünceveyh tarafından söylendi: Ubeydullah b. Muhammed b. Şenbe dedi: Abdullah b. es-Sakr es-Sukerî dedi: Muhammed b. el-Musaffâ el-Humsî dedi: el-Velid dedi ki: Mâlik’ten, o Nâfi’den, o İbn Ömer’den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “**Ümmetimden...**”⁸⁵⁰

Müellifin hocası rivayetlerinde münker çoktur,⁸⁵¹ İbn Şenbe hakkında cerh ve ta’dil bulunamadı. el-Velid “Münker” kabul edilmektedir.⁸⁵²

3.2.3. Sadece el-Keşf’te Bulunanlar

Hadis 1

Muhammed b. Ahmed b. Abdûs bize anlattı: Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen dedi ki: Ali b. Abdülaziz dedi ki: Ebû Ubeyd dedi ki: Ebû Muaviye, el-A’muş’ten, İsmail b. Reça’dan, o Muaviye’den (merfu) bir rivâyete göre, dedi: “**Cebrail ve Mikail, Abdullah ve Abdurrahman sözünüz gibidir.**”⁸⁵³

Müellifin hocası Muhammed b. Ahmed b. Abdûs hakkında cerh ve ta’dil bulunamamıştır.

Hadis 2

el-Hüseyn b. Muhammed bize anlattı: Hârun b. Muhammed el-Attâr dedi: Ebû’ş-Şasâ İbrahim b. Ahmed b. Ebî’ş-Şasâ es-Sirvanî dedi: Ebû Mansûr Süleyman b. Muhammed dedi: Eyyûb b. Muhammed el-Vezzân dedi: Ya’lâ b. Eşdâk dedi:

⁸⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 17/383.

⁸⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (4257).

⁸⁴⁹ Zehebî, *Mîzanu’l-İtidal*, 4/340; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu’l-Mizan*, 6/223.

⁸⁵⁰ “رفع عن أمتي الخطأ، والنسيان، وما استكروها عليه” “Ümmetimden hata, unutmaya ve yapmaya zorlandıkları şeyi(n hükmü) kaldırmıştır.” Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 6/253; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/588.

⁸⁵¹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 17/383.

⁸⁵² İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehzib*, (7456).

⁸⁵³ عن معاوية يرفعه قال: "إنما جبريل وميكائيل كقولك: عبد الله وعبد الرحمن"

Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 3/464. (Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam’dan rivayet etmektedir. Ancak kaynağı bulunamamıştır.)

Abdullah b. Cerad'dan rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“İbrahim^(a.s.) Filistin'den geldi, Sâra onu karşıladı, merkebinden inmeden...”**⁸⁵⁴

Hadis, bu isnadıyla mevzû'dur. Senedde bulunan Ya'lâ b. Eşdâk “Kezzâb” olarak nitelenmektedir.⁸⁵⁵

Hadis 3

el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Hüseyin es-Sekafî dedi: Muhammed b. Ali b. el-Hasen es-Sufî dedi: Ali b. Muhammed b. Mehan dedi ki: İsmet b. Muhammed dedi ki: Musa b. Ukbe'den, o ikizlerin mevlası Salih'ten, o Ebû Hureyre'den^(r.a.) rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: **“Ne zaman kıyamet günü gelir, Allah Teâlâ ve melekler bulutların gölgesinde gelir. Güzel ve yumuşak sözlerle konuşur, buyurur ki: Sessiz kalın şayet, ben sizi yarattığımdan beri hitap etmemekteyim, amellerinizi görür, sözlerinizi iştirim ancak kitaplarınız size okunur, kim bir hayır bulursa Allah'a hamd etsin, bundan başkasını bulan, ancak kendini suçlasın.”**⁸⁵⁶

İsnadda bulunan İsmet b. Muhammed “Metrûk”tur.⁸⁵⁷

Hadis 4

Muhammed b. el-Kâsım el-Fârisî bize anlattı: Zafer b. Dallan b. Mikal el-Şirvânî dedi ki: Ali b. Yahyâ b. Süleyman el-Mutavvaî dedi ki: Babam dedi ki: Züheyr b. Harb Ebû Hayseme'den, o Ebû Muaviye'den, o el-Kâsım b. Muhammed'den, o Ebû İdris'den, o Ebû Zer'den, o Ali b. Ebî Tâlib'den^(r.a.) rivayetle: Hz. Peygamber^(s.a.v.)

854

"إن إبراهيم - عليه السلام - غدا من فلسطين، فحلفته سارة أن لا ينزل عن ظهر دابته حتى يرجع إليها من المغيرة، فأتى إسماعيل، ثم رجع، فحبسته سارة سنة، ثم استأذنها، فأذنت له، فخرج حتى بلغ مكة وجبالها، فبات ليلة يسير ويسعى حتى إذا أذن الله - عز وجل - له في ثلث الليل الآخر عند سند جبل عرفة، فلما أصبح عرف البلاد والطريق، فجعل الله - عز وجل - عرفة حيث عرف، فقال: اللهم اجعل بينك أحب بلادك إليك (حيث تهوي) إليه قلوب المسلمين من كل فج عميق"

Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: "İbrahim^(a.s.) Filistin'den geldi, Sâra onu karşıladı, merkebinden inmeden Muğyira'dan onun yanına geri döneceğine yemin etti. İsmail'e^(a.s.) geldi, bir yıl bırakmamak üzere Sara'ya geri döndü. İznini istedi ve onu bıraktı. Mekke dağlarına varıncaya kadar yol aldı. Geceyi yolda geçirdi. Tâ ki Allah^(c.c.) izin verdiği anda, gecenin son üçte birinde, Arefe dağına varıncaya kadar yol aldı. Gün doğduğunda memleketini ve yolu tanıdı. Allah^(c.c.) Arefe'yi, bilinen bir yer kıldı. Bunun üzerine İbrahim^(a.s.) şöyle dedi: Allah'ım, sen beytini her yerden Müslümanların kalbi ona yönelerek kendin için en sevilen bir yer kıl." Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/186. (Bu hadis için kaynak bulunamamıştır.)

⁸⁵⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, 4/456; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 6/213.

856

"إذا كان يوم القيامة يأتي الله عز وجل في ظلل من الغمام والملائكة، فيتكلم بكلام طلق ذلق، فيقول: أنصتوا فطالما أنصت لكم منذ خلقتكم، أرى أعمالكم، وأسمع أقوالكم وإنما هي صحائفكم تقرأ عليكم، فمن وجد خيرا، فليحمد الله سبحانه، ومن وجد غير ذلك، فلا يلومن إلا نفسه"

Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 5/346. (Bu tarih ile başka kaynakta bulunamamıştır.)

⁸⁵⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanu'l-Mizan*, 4/170.

buyurdu ki: “Allah’ın en alt semada bir dairesi vardır ki, içinde güneş batar. Ve güneş battığında her şey Rabbimizi tesbih eder. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, gök kapılarının açıldığı; öğle namazının kılınp, duanın kabul olununcaya kadar kapanmadığı o saatte namaz kılınmasını emretti.”⁸⁵⁸

İsnadda Zafer, Ali b. Yahyâ ve babası hakkında cerh ve ta’dil bulunamamıştır. Senedde Ebû Muaviye ve el-Kâsım arasında inkıta’ vardır.⁸⁵⁹

Hadis 5

İbn Fünceveyh dedi ki: Muhammed b. el-Hasan b. Bişr dedi ki: Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. el-Müstenir b. Ebü’l-Hasib dedi ki: Muhammed b. Gâlib dedi ki: İshâk b. Ka’b’dan dedi: Musa b. Ümeyr’dan, o Mekhul’dan, o Ebû Ümâme’den rivâyetle, dedi ki: Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “İyilik (rızk), on kısımdır...”⁸⁶⁰

İsnadda Musa b. Umeyr “Metrûk”tur, Ebû Hâtım onu tekzip etmiştir.⁸⁶¹ Muhammed b. Hasen b. Bişr hakkında cerh ve ta’dil bulunamamıştır.

Hadis 6

Abdullah b. Hâmid bize haber verdi: Ahmed b. Muhammed b. Yusuf dedi: Ubeydullah b. Yahyâ dedi ki: Ya’kub b. Süfyân dedi ki: Ebü’l-Yeman dedi ki: o Ebû Bekir b. Ebî Meryem’dan, o Saîd b. Süveyd el-Kelbî’den naklettiğine göre: “Resûlullah’a, Kur’ân’ın...”⁸⁶²

858

"إن الله في السماء الدنيا حلقة تزل فيها الشمس فإذا زالت الشمس سبح كل شيء لربنا، فأمر الله تعالى بالصلاة في تلك الساعة، وهي الساعة التي تفتح فيها أبواب السماء فلا تغلق حتى يُصَلَّى الظهر، ويستجاب فيها الدعاء"

Hz. Peygamber^(s.a.v.) buyurdu ki: “Allah’ın en alt semada bir dairesi vardır ki, içinde güneş batar. Ve güneş battığında her şey Rabbimizi tesbih eder. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, gök kapılarının açıldığı ve öğle namazının kılınp duanın kabul olununcaya kadar kapanmadığı o saatte namaz kılınmasını emretti.”

Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 6/367. (Bu rivayet kaynaklarda bulunamamıştır.)

⁸⁵⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (5841).

⁸⁶⁰ "الخبر عشرة أجزاء، أفضلها التجارة إذا أخذ الحق وأعطاه"

Resûlullah^(s.a.v.): “İyilik (rızk) on kısımdır, en iyisi ticarettir; eğer hakkımı alır ve (insanların) hakkımı verirse.”

Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 2015, 7/271. (Hadis, başka kaynakta bulunamamıştır.)

⁸⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-tehziib*, (6997).

⁸⁶²

أن النبي - صلى الله عليه وسلم - سئل عن الجهر بالقراءة والإخفاء، فقال: "هي بمنزلة الصدقة: {إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَبِعَمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفَوْهَا وَتُوْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ}

“Resûlullah’a, Kur’ân’ın sesli ve gizli okunması hakkında soru soruldu. Resûlullah(s.a.v.) buyurdu ki: “Bu sadaka gibidir: ‘Sadakaları açık olarak verirsiniz bu ne güzel! Şayet onu yoksullara verirken gizlerseniz bu sizin için daha da hayırlıdır ve sizin bir kısım günahlarınıza kefâret olur. Allah

İsnadda Ebû Bekir b. Ebû Meryem “Zayıf” olarak nitelendirilmiştir.⁸⁶³ İsnad “Mu‘dal”dır. Said b. Süveyd ile Resûlullah^(s.a.v.) arasında iki veya daha çok râvi düşmüştür.

Hadis 7

İbn Fünceveyh bana söyledi: Muhammed b. Ali b. el-Fâfâi el-Kâdî'den, o Ebü'l-Hüseyn b. Muâviye'den, o Ahmed b. Mansûr el-Mervezî'den dedi ki: Ali b. el-Hasen Hârice'den, o Sevr'den, o Abdurrahman b. el-A'iz'den rivayetle, Resûlullah^(s.a.v.) buyurdu ki: “Kim hakkı saklarsa, kırat (büyük dağ) kadar günah işlemiş olur.”⁸⁶⁴

İsnadda Harice b. Mus‘ab cumhur tarafından “Zayıf” kabul edilmekte, İbn Muîn ise onu tekzib etmektedir.⁸⁶⁵

3.3. Değerlendirme

Sa‘lebî'nin *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsiri Bakara sûresinde kullanmış olduğu rivayetlerin değerlendirilmesinden sonra rivayetleri kullanım metoduna dair bir zemin oluştuğu düşüncesindeyiz.

Sa‘lebî tefsirini rivayet ağırlıklı bir şekilde te'lif etmesinden dolayı eserde çok sayıda merfu, mevkuf ve maktu' rivayet bulunmaktadır. el-Keşf'te merfu rivayetlerin genellikle isnadlarıyla birlikte zikredildiği görülmektedir. Bununla beraber Bakara suresindeki rivayetler incelenirken merfu rivayetlerin zaman zaman muallak olarak da kullanıldığı yerler bulunmaktadır. Mevkuf ve maktu' rivayetler hususunda da isnadlı ve muallak rivayetler bulunmaktadır. Bunun sebebi bu muallak rivayetlerin tefsirin farklı bir yerinde bulunan farklı bir isnada dayanmasıdır. Ayrıca Sa‘lebî mukaddimesinde de yararlandığı tefsirleri ve kaynakları isnadları ile getirerek bunu isnadı uzatmamak için yaptığını belirtir.

---

yaptıklarınızdan haberdardır.’(Bakara 2/271)” Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/329. (Bu hadis başka kaynakta bulunamamıştır.)

⁸⁶³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (7974).

⁸⁶⁴ "من حبس ذكر حق بعدما يُقبض ما فيه فعليه قيراط من الاثم" Sa‘lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 2015, 7/509. (Başka kaynakta bulunamamıştır.)

⁸⁶⁵ Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 1/625; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehziib*, (1612).

Sa'lebî, hadislerin değerlendirilmesi, cer ve ta'dil durumlarıyla ilgili nadir de olsa bazı açıklamalar yapmıştır. Fakat o hadislerin yorumlarıyla ilgili herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Sonuç olarak Sa'lebî, Kur'an âyetlerini tefsir ederken rivayet ağırlıklı bir tutum sergilemektedir. Kendi hocalarının isnad zincirini kullanarak ulaştığı, birçoğu temel hadis kaynaklarında bulunan, bazıları ise sıhhat açısından sıkıntılı olan rivayetleri de tefsirinde kullandığı görülmektedir.

3.4. Hadislerin Sıhhat ve Kaynaklar Açısından Sınıflandırılması

Sa'lebî'nin el-Keşf ve'l-beyan tefsirinin geneli hakkında fikir oluşturması açısından Bakara suresinde bulunan isnadlı merfu rivayetlerin değerlendirilmeleri tablolar halinde kategorize edilmiştir. İçerisindeki rivayetlerin çok sayıda olması ve bunun tesbiti zorlaştırması sebebiyle sadece merfu rivayetlerin değerlendirilmesi ile yetinilmiştir.

Aşağıda vereceğimiz tablolarda, Sa'lebî'nin Bakara suresini tefsir ederken kullandığı rivayetler sırasıyla isnad durumuna, sıhhatine ve kaynak eserlerde geçme durumuna göre üç farklı tablo halinde gösterilmiştir.

Rivayetler, isnad durumu yönüyle, merfu isnadlı rivayetler ve merfu muallak rivayetler şeklinde kategorize edilmiştir.

Sıhhat açısından rivayetler; sahih, hasen, zayıf ve mevzû ve tesbit edilemeyenler olarak gruplandırılmıştır.

Rivayetler kaynak eserlere göre sınıflandırılırken şu üç ayırım yapılmıştır: Kütüb-i tis'ada bulunanlar, Kütüb-i tis'a dışındakiler, tesbit edilemeyenler.

3.4.1. Rivayetlerin İsnadlı Olma Durumuna Göre Sınıflandırılması

Sa'lebî, Bakara sûresini tefsir ederken kullandığı rivayetleri çoğunlukla isnadlı olarak zikrederken, bazen de tefsirinde başka bir yerde bulunan senedleri tekrar etmemek için rivayetlere isnadsız (muallak) olarak zikretmiştir.

Muallak Hadis: İsnadın baş kısmından olmak üzere bir veya birkaç râvisinin düşürüldüğü hadistir. Bununla birlikte isnadın tamamının hazfedildiği hadis de muallaktır.⁸⁶⁶

		TOPLAM
İsnadlı Olan Rivayetler	245	410
İsnadsız (Muallak) Olarak Getirilen Rivayetler	165	

Tablo 1

3.4.2. İsnadlı Rivayetlerin Sıhhat Açısından Sınıflandırılması

Sıhhat açısından hadisler dört kısımda incelenmiştir:

1. Sahih Hadis: Terim olarak adalaet ve zabt sahibi râvilerin, kendileri gibi olan râvilerden muttasıl bir senedle, şaz ve illet olmaksızın ettikleri rivayetlerdir.⁸⁶⁷

2. Hasen Hadis: Terim olarak zabtı hafif (kusur) olan adil bir râvinin, kendileri gibi olan râvilerden şaz ve illetten uzak, muttasıl bir senedle rivayet ettiği hadislerdir.⁸⁶⁸

3. Zayıf Hadis: Sahih ve hasen hadis şartlarında zikredilen özelliklerden bir veya birkaçını taşımayan hadisler zayıf hadis hükmündedirler.⁸⁶⁹

4. Mevzû Hadis: Hz. Peygamber'e^(s.a.v.) nispet edildiği halde uydurulmuş rivayetlerdir.⁸⁷⁰

⁸⁶⁶ Yavuz Köktaş, *Hadis Tarihi ve Usulü* (Rize: STS Yayınları, 2020), 294.

⁸⁶⁷ Köktaş, *Hadis Tarihi ve Usulü*, 277.

⁸⁶⁸ Köktaş, *Hadis Tarihi ve Usulü*, 282.

⁸⁶⁹ Köktaş, *Hadis Tarihi ve Usulü*, 287.

⁸⁷⁰ Köktaş, *Hadis Tarihi ve Usulü*, 320.

		TOPLAM
SAHÎH	113	245
HASEN	28	
ZAYIF	70	
MEVZÛ (ASILSIZ)	26	
TESBÎT EDİLEMEYEN	8	

Tablo 2

3.4.3. İsnadlı Rivayetlerin Kaynak Eserlere Göre Sınıflandırılması

Rivayetleri kaynaklarına göre şu üç grupta toplanmıştır:

1. Kutub-i Tis'a
2. Kutub-i Tis'a Dışındakiler
3. Tesbit edilemeyenler: Hiçbir kaynakta bulunmayan rivayetler.

KUTUB-İ TİS'A	171	245
KUTUB-İ TİS'A DIŞINDAKİLER	67	
TESPİT EDİLEMEYEN	7	

Tablo 3

3.4.4. Tabloların Değerlendirmesi

Yukarıda belirli bir şekilde sınıflandırmaya çalıştığımız tabloları göz önünde bulundurduğumuzda, şu tespitleri yapabiliriz:

Sa'lebî'nin Bakara sûresinin tefsirinde kullanmış olduğu dört yüz on bir rivayetin isnadı bakımından 245 tanesi (%59,8) isnadlı, 165'i (%40,2) isnadsız olarak kullanılmaktadır.

Kullanılan isnadlı rivayetleri sıhhat açısından kategorize eden tabloyu incelediğimizde, 245 rivayetin 113'ü (%46,1) sahîh, 28'i (%11,4) hasen ve 70'i

(%28,6) zayıf hükmünde olduğu görülmektedir. Asılsız olarak kabul edilen rivayet isnadlarının sayısı 26 (% 10,6), tesbit edilemeyen ise 8 (%3,3),'dir.

Son tabloyu da incelediğimizde, kullanılan 245 rivayetin 171'inin (%69,8) Kutub-i Tis'a'da, 67'sinin (%27,4) Kutub-i Tis'a dışındaki kaynaklarda yer almış olduğunu görmekteyiz. Herhangi bir kaynakta tespit edemeyip sadece el-Keşf'te olan rivayet sayısı ise 7 (%2,8)'dir.

Yaptığımız bütün bu incelemelerden de anlaşılacağı üzere, Sa'lebî'nin Bakara sûresinde yer verdiği rivayetlerin ekseriyeti, yani 113 tanesi (%46,1) sahih, 70 (%28,6) ise zayıf rivayet olarak bulunmaktadır. Bütün bunlar bize, Sa'lebî'nin âyetleri tefsir ederken çoğunlukla sahih rivayetleri kullandığını göstermektedir.

SONUÇ

Sa‘lebî’nin *el-Keşf ve’l-Beyân* adlı eseri, âyetlerin tefsirinde hadisi şeriflere, sahâbe kavline ve tabiûnun eserlerine merkezi bir konum vermesi sebebiyle rivayet tefsiri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle bu tefsirde hadis-i şerif birikiminin aktarılması, hadis kitaplarının yanında diğer alanlarda yazılan eserlerde de çok sayıda rivayet bulunduğunu göstermektedir.

Sa‘lebî’nin âyetleri tefsir ederken hadisleri isnadlı şekilde getirmesi, hadislerin sıhhatlerini tesbit açısından okuyucu ve araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca Sa‘lebî, tefsirini kaleme alırken kullandığı yazılı tefsir kaynaklarını da mukaddimesinde senetleriyle birlikte vermiştir. Sa‘lebî’nin tefsiri hakkında, olumlu ve olumsuz fikir beyan edenler olmuştur. Şahsı dindar, Arap diline hâkim, müfessir, vâiz gibi özelliklerle anılırken, tefsiri *el-Keşf* hakkında sûrelerin faziletleriyle ilgili zayıf ve mevzû haberler, İsrâîliyyât ve kıssalara düşkünlüğü gibi eleştiriler yapılmaktadır.

İbn Teymiyye onu, sahih ve sakimi ayırmadan rivayetleri aktarması sebebiyle “Gece odun toplayan kişiye” benzetmektedir. Bu onun vâiz kişiliğinden kaynaklı kıssa ve İsrâîliyâta, -diğer tefsirlerde olduğu gibi- yer vermesi sebebiyledir. Ayrıca onun rivayetleri isnadlı bir şekilde getirmesinin, kendisi için bir özür olabileceği bazı âlimlerce belirtilmektedir.

Sa‘lebî’nin sözlü ve yazılı kaynaklarının tespitinde mukaddimesi yardımcı olmaktadır. Fakat burada tefsir, meânî, dil bilgisi kitaplarının isimlerine yer verilirken hadis kitapları için kaynak göstermemesi dikkat çekicidir. Bununla beraber onun meşhur hadis kitaplarından doğrudan hadis almadığı görülmektedir. Ancak hadisleri kütüb-i sitte müelliflerinin de içinde bulunduğu, kendi rivayet zincirindeki hocalarından aktararak kendi isnadıyla rivayette bulunduğu görülmektedir. Ahmed b. Hanbel’e ulaşan kendi hocaları zinciriyle aldığı onlarca rivayet buna örnek olarak gösterilebilir.

Sa‘lebî’nin isnad kullanımında dikkat ettiği durumlardan biri de hadis merfû olduğunda, genellikle hadisin senedini kullanmasıdır. Bu da şüphesiz rivayetlerin sahih olup olmadığını tespit imkânı vermektedir. Bazen de hadisleri, tefsirin başka yerinde bulunan isnadları sebebiyle muallak olarak getirmektedir. Bazı durumlarda da isnad tekrar ettiğinde isnadın baş kısmı hafzedilir, isnada işaret eden bir kelime ile

rivayetler isnadsız veya isnadın devamı ile getirilir. Ayrıca hadis ehline isnad tahviline işaret eden ‘ح’ işareti kullanılarak, isnadlarda tahvil durumu gösterilmektedir. Bazı rivayetlerde ise farklı yerlerde farklı isnad ile aynı hadisin getirildiği görülmektedir.

İsnadlarda görülen bir diğer durum da müellifin, rivayeti hocasından alış tarihini belirtmesidir. Sa‘lebî tefsirinde, bu rivayetlerin bütünü değerlendirildiğinde h. 380 tarihinin sonrasını göstermektedir. Bu hocaların vefât tarihleri de göz önüne alındığında, Sa‘lebî’nin ilim öğrenmeye başlangıç tarihi hakkında fikir vermektedir.

el-Keşf, Taberî tefsirinden sonra, hadis-i şerifleri tefsirinde geniş bir şekilde toplayan geniş bir kaynak eser olarak kabul edilmiştir. Hiç şüphesiz Sa‘lebî’nin Kur’ân-ı Kerîm’i tefsirinde sünnete sıkça başvurması, onun Kur’ân tefsirinde sünnete verdiği önemi göstermektedir. Sa‘lebî’nin tergîb ve terhîb rivayetleri, fezâil-i Kur’ân rivayetleri, esbâb-ı nüzûl rivayetleri, şîî kaynaklı ve İsrâîliyyât rivayetleri ayrı başlıklar halinde incelenerek, eleştirildiği konular bağlamında bu rivayetleri kullanmadaki konumu ortaya konulmuştur.

Sa‘lebî’nin fezâil rivayetlerini isnadları ile birlikte kullanması sahih ve sakîm olanı ayırt etme imkânı tanımaktadır. Onun tefsirine aldığı rivayetler arasında sahih, hasen, zayıf hadisler ve mevzû rivayetler birlikte bulunmaktadır. Diğer tefsir kitaplarındaki fezâil rivayetleriyle birlikte ele alındığında bu rivayetleri senetsiz olarak aktaran tefsirler daha çok itham edilmişlerdir. Bununla beraber bu rivayetler tefsir kitaplarının çoğunda görülmektedir.

Sa‘lebî esbâb-ı nüzûl rivayetlerine de tefsirinde, özel bir önem vermiştir. Fakat özellikle Şîî rivayetlerin ve bazı İsrâîliyyat ve kıssaların karışması sebebiyle tenkit edilmiştir. Öncelikle Sa‘lebî’nin Şîî kaynaklı rivayetler karşısındaki konumu, kendisinden önce olan Taberî ve diğer müfessirler arasında daha hafif kalmaktadır. Zira Sa‘lebî’nin hem bu türden olan rivayetleri diğer tefsirlere nispeten daha az getirmesi hem de bu konuda herhangi bir tercihte bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Sa‘lebî’nin Şîîlikle itham edilmesi doğru olmayacaktır. Sa‘lebî’nin İsrâîlî rivayetler karşısındaki tutumu ise onun vâiz olması sebebiyle haber ve kıssaları anlatmaya meyilli olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Nitekim onun ‘*Kıssatü’l-enbiyâ*’ isimli diğer bir eseri de bunu desteklemektedir. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki,

Sa‘lebî çoğunlukla müfessirlerin cumhuruna iştirak ederek, bu rivayetlerin isnadını getirmiş, rivayetleri söyleyenine atfetmiştir.

Ayrıca hadîs-i şerifler arasında nadir de olsa bazı durumlarda tercih yapmış. Hadislerin sıhhati hakkında değerlendirmelerde bulunmuş. Râvilerin durumları hakkında görüşleri aktarmıştır. Bu da eleştirilerin aksine Sa‘lebî’nin hadis ilmine dair bilgisi olduğuna işaret etmektedir.

el-Keşf tefsiri hadis tasnif faaliyetinin tamamlandığı beşinci asırda telif edilmesi sebebiyle kaynak eserler arasında kabul edilebilir. Bazı lugavî anlamları ve fikhî meseleleri delillendirmek için de hadislerden örnekler getirilmiştir. Sa‘lebî’nin tefsirine bir bütün halinde bakıldığında onun, Taberî gibi kendinden önceki birikimi aktarmayı hedeflediği söylenebilir. Bu zengin hadis-i şerif birikimi içerisinde diğer kitaplarda rastlanmayan hadis rivayetleri de bulunmaktadır. İbn Kesir de buna işaret ederek Sa‘lebî’nin çok hadis dinlediğini ve tefsirinde garip birçok hadis bulunduğunu ifade eder. Çalışmamızda Bakara suresi özelinde başka kaynakta bulunmayan 7 adet isnadlı merfu rivayet tesbit edilmiştir.

el-Keşf Bakara suresindeki rivayetler incelendiğinde 410 merfu rivayet tesbit edildi. Bunlardan 245 rivayetin isnadlı merfu olduğu, 165 adet hadisin ise muallak olduğu görüldü. 245 isnadlı merfu rivayetten 113’ü (%46,1) sahih, 28’i (%11,4) hasen, 70’i (%28,6) isnadı zayıf, 26’sının (%10,6) isnadı mevzû olduğu görülmüştür. Tesbit edilemeyen ise 8 (%3,3),’dir. Ayrıca 171 tanesi (%69,8) kütüb-i tis’a’da bulunurken, 67 tanesi (%27,4) kütüb-i tis’a dışındaki bir eserde yer alır. 7 tanesi (%2,8) ise *el-Keşf* dışında herhangi bir kaynakta tesbit edilememiştir.

el-Keşf’in Bakara suresiyle ilgili kısmına dair incelemelerden de anlaşılacağı üzere, Sa‘lebî’nin Bakara sûresinde yer verdiği rivayetlerin çoğunluğu, yani 113 tanesi (%46,1) sahih, 70 (%28,6) ise zayıf rivayet olarak bulunmaktadır. Bütün bunlar bize, Sa‘lebî’nin âyetleri tefsir ederken çoğunlukla sahih rivayetleri kullandığını göstermektedir.

Sonuç olarak Sa‘lebî’nin *el-Keşf ve l-Beyân* tefsiri, zengin rivayet ve hadis birikimiyle beraber içerisinde bulunan zayıf ve mevzû rivayetler endişesi ile ihmal edilmemeli, hadislerin sıhhat durumları göz önüne alınarak bu değerli eserden istifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ‘Abdurrezzâk es-San‘ânî, Ebû Bekr. *el-Musannef*. thk. Habîbu’r-Rahmân el-A‘zamî. Hindistan: el-Meclisu’l-‘İlmî, 2. Basım, ts.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü’l-hafâ’ ve müzîlü’l-ilbâs ‘amme’ştehere mine’l-ehâdîş ‘alâ elsineti’n-nâs*. Mektebetü’l Kudsi, 1351.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned*. nşr. Kahire: Daru’l-Hadis, h.1416
- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Dârü’l-Hadis, 1. Basım, 1995.
- Akseki, Ahmed Hamdi. *Riyazu’s-Salihin Tercümesi (Mukaddimesi)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâîliyyât*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Aygün, Abdullah. *Müfessir Sa‘lebî ve el-Keşf ve’l-Beyân Adlı Eserinin Tefsir Literatürüne Etkisi*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16 (2019): 147-192.
- Ateş, Süleyman. *İşarî Tefsir Okulu*. Ankara: Ankara Üniverstesi Basımevi, 1974.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi el-Hatîb. *Tarîhu Bağdâd*. Beyrut: Daru’l-Garbi’l-İslamî, 2002.
- Begavî. *Me‘âlim et-Tenzîl fî Tefsîru’l-Kur‘ân*. Beyrut: Dâru İhya’ el-Turâş el-‘Arabî, 1420.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Şuabü’l-îmân*. thk. Abdülali AbdülHâmid Hâmid. Riyad: Mektebetü’r-Ruşd, 1. Basım, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Sünenü’l-Kübra*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Daru’l Kütübi’l ‘İlmiyye, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. Ankara: Yasin Yayınları, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi II (Tabakatü’l-Müfessirin)*. Ankara: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960.

- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi‘u’s-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât. 2. Basım. 1422/2001.
- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Edebü’l-mufred* thk. Muhammed Fu’âd ‘Abdulbâkî. Beyrut: Daru’l-Beşa’iri’l-İslamiyye, 3. Basım, 1989.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu‘fî. *et-Târîhu’l-kebîr*. Haydarabad: Dairetu’l-Maarifi’l-Osmaniyye, ty.
- Bustî İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *el-Mecrûhîn li ibn Hibbân*. thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyid. Halep: Dâru’l-Va‘î, ts.
- Brochelman. *Târîhü’l-Edebi’l-Arabiyye*. Mısır: Daru’l-Mearif, h.1397.
- “Es-Sa‘lebî”. *MEB İslâm Ansiklopedisi*. c.10. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı ve Şerhi 1*. Ankara: Akçağ, 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail. “Kelbî, Muhammed b. Sâib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Cevzi, Cemâlu’ddin Ebü’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *el-İlelu’l-mütenâhiye fi’l ehadisi’lvahiye*. Pakistan: İdaratü’l Ulum el-Esirî, 1981.
- Cevzi, Cemâlu’ddin Ebü’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *el-Mevzûât*. Medine: Mektebetü’s-Selefiyye, 1966.
- Çabuk, Rukiye. *Ebü İshâk es-Sa‘lebî’nin el-Keşf ve’l-beyân adlı eserinde Esbâb-ı Nüzûl*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çakan, İsmail Lütfî. *Hadis Usulü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Çelebi, Kâtib. *Keşfu’z-Zunûn an Esmâi’l-Kutubi ve’l-Funûn*. İstanbul: Maarif Matbaası, m.1941.
- Dârekutnî, Ebü’l-Hasan Ali b. Ömer. *el-İlelü’l-vâride fi’l-ehâdisi’n-nebeviyye*. thk. Mahfuzürrahman Selefî. Riyad: Daru Taybe, 1. Basım, 1985.
- Dârekutnî, Ebü’l-Hasan Ali b. Ömer. *Sünenü’d-Dârekutnî*. thk. Şuayb el-Arnaut vd. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1. Basım, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed. Riyâd: Dâru’l-Muğnî, 2000.
- Deylemî, Şehredar b. Şiruye b. Şehredar. *Firdevsü’l-ahbâr bi’l me’sûru’l-hitâb*. Beyrut: Daru’l Kütubi’l ‘İlmiyye, 1986.
- Ebü Dâvûd, es-Sicistânî. *Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn ‘Abdulhamîd. Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, ts.

- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. *Sünenu Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kâmil Karabelli. Şam: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemîyye, 1. Basım, 2009.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*. Kahire: Matbaatü's-Saade, 1974.
- Ebû Ya'la el-Mevsilî, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna. *Müsnedü Ebî Ya'la*. thk. Hüseyin Selîm Esed. Dimeşk: Dâru'l-Me'mun li't-Türas, 1. Basım, 1984.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddin. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha ve şey'ün min fıkhihâ ve fevâ'idihâ*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1. Basım, 1995.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddin. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 1992.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddin. *Zaifu'l-Camiu's-sağir ve ziyâdâtihi*. Mektebetü'l-İslâmî, ts.
- Emin, Ahmed. *Zuhuru'l-İslam*. Kahire: Matba'atu licenneti'te'lif ve't-tercüme ve'n-neşr, 1946.
- Fârisî, 'Abdulğafir. *el-Müntehab Mine's-Siyak li-Tarihi Nisâbûr*. Beyrut: Daru'l Kütübül İlmiyye, 1989.
- Görmez, Mehmet. *Fıkhu'l-Hadis*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 12: 547. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Görmez, Mehmet. "Tergîb ve Terhîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/508-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Hanbelî, Abdulhayy b. Ahmed Ebû'l-Felah. *Şuzurâtu'z-zeheb fi ahbar min zeheb*. Beyrut-Dimeşk: Daru İbn Kesir, 1986.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *Târîhu Bağdâd Medîneti's-selâm*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslami, 1. Basım, 2002.
- Hattabi, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed. *A'lamü'l-hadis fi şerhi Sahihi'l-Buhârî*. thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman Al-i Suud. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1. Basım, 1988.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman. *Mecma'u'z-zevaid ve menba'u'l-fevaid*. thk. Hüsamuddin el-Kudsi. Kahire: Mektebetü'l-Kudsi, 1994.
- Horâsânî en-Nesâî, Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî. *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Fârûk Hamâde. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2. Basım, ts.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr. *Müsnedü'l-Humeydî*. thk. Hüseyin Selîm Esed. Dimeşk: Dâru's-Sekâ, 1. Basım, 1996.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nümerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî,

- Muhammed Abdülkebir el-Bekri. Tıtvan: Vizaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslâmiyye, 1967.
- İbn Adiyy, Ebû Ahmed Abdullah. *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*. Lübnan/Beyrut: el-Kütübu'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-asar*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1. Basım, 1409.
- İbn Ebû Hatim, Ebû Muahmmmed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *el-Cerhu ve't-ta'dil*. Beyrut: Dar Ihya al-Turath al-'Arabi, 1952.
- İbnu'l-Esîr, Ebü'l Hasen Ali b. Ebü'l-Kerem. *el-Kâmil fi't-Tarih*. Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 1997.
- el-Lübâb fi tehzibi'l-ensâb*. Beyrut: Daru's-Sâdır, ts.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân*. thk. Muhammed Muhyiddin AbdulHâmid. Kahire: Mektebetü'n-Nahda, 1367/1948.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânidi's-semâniye*. thk. Abdülkadir b. Abdülkerim b. Abdülazîz Cündül. Riyad: Dârü'l-Âsime, 1. Basım, 1998.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Dirâye fi tahrîci ehâdisi'l-Hidâye*. thk. Seyyid Abdullah Haşim el-Yemani el-Medenî. Beyrut: Daru'l Ma'rife, ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Lisanu'l-Mizan*. Lübnan/Beyrut: Müessesetü'l-A'lam li'l-matbûât, 1971.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Takribu't-tehzib*. thk. Ebü'l-Eşbâl Sağır Ahmed Şağır el-Pakistanî. Daru'l-Âsime, 1421.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Tebyinü'l-aceb bimâ verade fi şehri Receb*. thk. Tarık b. Avdullah b. Muhammed Ebû Muaz. Endülüs: Müessestu Kurtubâ, ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Tehzibu't-tehzib*. Hind: Matba'atu Dairatu'l-Mearif en-Nizamiyye, 1908.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak. *Sahîhu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafa A'zami. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. yy: Daru Hicr, 1. Basım, 1997.

- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvini. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvut vd. Dimaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 1. Basım, 2009.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvini. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Muhammed Fu'âd b. 'Abdilbâkî. Kahire: İsa el- Babi el-Halebi, 1972.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta'*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1991.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta'*. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Kahire: y.y., 1382/1962.
- İbn Tağri-Berdî. Yûsuf İbn Tağrî-Berdî Cemalü'd-Din Ebü'l-Mehasin. *en-Nucûmu'z-Zâhire fî-Mulûki Mısre ve'l-Kâhire*. Kâhire-Mısır: Vizaretu's-Sakafeh, h.1383.
- İbn Teymiyye. Ebü'l-Abbas Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Mecdiddîn b. Abdüsselâm b. Teymiye. *Mukaddime fî-Usûli't-Tefsîr*. Beyrut: Dâr'u Mektebeti'l-Hayat, h.1420.
- İbn Teymiyye. Ebü'l-Abbas Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Mecdiddîn b. Abdüsselâm b. Teymiye. *Mukaddime fî usul'i-tefsir*. İstanbul: Tevhid Yay., 1996.
- Iclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih. *Marifetü's-sikat min ricali ehli'l-İlm ve'l-hadis ve min'd-dua'fa ve zikru mezahibihim ve ehbarihim*. Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1985.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. "Fezâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/529-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kaya, İsmail. *Nahl Ve İsra Sürelerinin Kıraatler Bakımından İncelenmesi: Sa'lebî Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kettânî, Muhammed İbn Ca'fer İbn İdris el-Haseni. *er-Risâletü'l-Mustetrife*. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye. Beyrut: h.1421.
- Kılıç, Hulusi. "Fîrûzâbâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/142-145. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Koç, Mehmet Akif. *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi es-Sa'lebî Tefsirinde Mukatil b. Süleyman Rivayetleri*. Ankara: Kitâbiyât, 2005.
- Köktaş, Yavuz. *es-Sa'lebî'nin El-Keşf ve'l-Beyân İsimli Tefsirinde El-Hacc Süresinin Tahlil ve Tahkiki*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Köktaş, Yavuz. *Hadis Tarihi ve Usulü*. Rize: STS Yayınları, 2020.
- Kurtubî. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru'l-Kütüb el-Misriyye, 1964.

- Kuzudişli, Bekir. “Şia’da Rivayet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 82-83.
- Mertoğlu, M. Suat. “Sa‘lebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37: 28-29. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Milîbârî, Muhammed Eşref Ali. *es-Sa‘lebî ve Dirâsetu Kitâbihi el-Keşf ve’l-Beyân an-Tefsîri’l-Kur‘ân*. Medine-i Münevvere: İslâm Üniversitesi, h.1405.
- Münâvî, Zeynu’d-dîn ‘Abdurra’ûf b. Tâcu’l-‘Ârifîn. *Feydu’l-kadîr şerhu’l-Câmi’i’s-Sagîr*. Mısır: el-Mektebetü’l-Ticâriyyeti’l-Kübrâ, 1937.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim. *et-Tergîb ve’t-terhîb mine’l-hadîsi’ş-şerîf*. thk. İbrahim Şemsüddin. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1. Basım, 1417.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi’u’s-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Nesâî, Ebû ‘Abdirrahmân Ahmed b. Şu‘ayb b. ‘Alî el-Horâsânî. *es-Sunenul’l-kubrâ*. thk. Hasan ‘Abdulmun‘im eş-Şelebî. Beyrut: Mü’essesetü’r-Risâle, 2001.
- Nesâî, Ebû ‘Abdirrahmân Ahmed b. Şu‘ayb b. ‘Alî el-Horâsânî. *Sünenü’n-Nesâî*. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. Halep: Dârü’l-Matbuâtî’l-İslâmiyye, 2. Basım, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyî’d-Dîn Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu sahîhi Müslim b. El-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-Turâsî’l-‘Arabî, 2. Basım, 1972.
- Nisâbûrî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim. *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*. Beyrut: Daru’l Kütübî’l İlmiyye, 1990.
- Oruç, Cemaleddin. *Sa‘lebî’nin el-Keşf ve’l-Beyân Adlı Tefsirinde Hz. Musa ile İlgili İsrâîlî Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Öz, Mustafa. “Şia’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/111-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *et-Tibyân fî Ulûmi’l-Kur‘ân*, Mısır: 1980.
- Saik, Nasr b. Muhammed b. Salih. *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsiri’l-Kur‘ân(Mü’münun suresinden İsrâ suresinin sonuna kadar inceleme-tahkik-tahric-ta’lik*. Mekke, Ümmü’l Kur’a Üniversitesi, Da’ve ve Usulü’d-Din Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, h.1421.
- Sa‘lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsiri’l-Kurân*. tahk: Muhammed b. Âşûr. Beyrut: Daru İhyai’t-Turâs el-Arabî, 2002.
- Sa‘lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsiri’l-Kurân*. Suudi Arabistan: Daru’t Tefsir, 2015.

- Saleh, Waled. *The Formation of the Classical Tafsir Tradition*. Leiden: Koninklijke Brill NV, 2004.
- Sezgin, Fuad. *Buhârî'nin Kaynakları*, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1956.
- Sofuoğlu, Mehmet. *Tefsîre Giriş*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Subkî, Ebû Nasr Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfî. *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*. thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulvi - Mahmud Muhammed et-Tanâhî. Kahire: 1918.
- Suyûtî, Celâluddin Ebü'l-Fadl b. Ebî Bekr. *el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1990.
- Suyûtî, Celâluddin Ebü'l-Fadl b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l mensûr*. thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. Kahire: Merkez Hecer lil-buhus ve'd-dirasat el-arabiyye vel-islamiyye, 2003.
- Suyûtî, Celâluddin Ebü'l-Fadl b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Fevvaz Ahmed Zümerli. Beyrut: Darü'l-kitabi'l-Arabî, 2003.
- Suyûtî, Celâluddin Ebü'l-Fadl b. Ebî Bekr. *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1976.
- Suyûtî, Celâluddin Ebü'l-Fadl b. Ebî Bekr. *Târîhu'l Hulefâ*. Mektebetu'n-Nizar Mustafa el-Bâz, 2004.
- Şakir, Mahmud. *Târîhu'l-İslâmî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1997.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. Abdullah, Abdulmuhsin b. İbrâhim. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ty.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. I- Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 3. Basım, 1994.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Mekke: Daru't-terbiyyeti ve't-Turâs, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. b.y.: Mü'essesetü'r-Risâle, 2000.
- Tirmizî, Muhammed b. 'Îsâ b. Sevre b. Mûsa b. ed-Dahhâk. *Sünen-i Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fu'âd 'Abdülbâkî-İbrâhîm Utve 'Avd. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, ts.
- Tirmizî, Muhammed b. 'Îsâ b. Sevre b. Mûsa b. ed-Dahhâk. *Sunen*. thk. Beşşar 'Avvad Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Türk, Nurdoğan. "Ebû İshâk Sa'lebî ve Eseri Katlâ el-Kur'ân". *Taras Shevchenko International Congress on Social Sciences-2* Ankara: Türkiye, 2019
- Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Diyanet Vakfı

Yayınları, Ankara 2020.

- Ukaylî, Ebû Cafer Muhammed b. Amr. *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*. thk. Abdülmu'ti Emin Kal'aci. Beyrut: Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1984.
- Ülgen, Emrullah. *Ebû İshâk Es-Sa'lebî ve El-Kesf Ve'l Beyân Adlı Tefsirindeki Metodu*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2006.
- Vâhidî, Ali İbn Ahmed. *Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Vâhidî, Ali İbn Ahmed. *Esbab-ı Nüzul*. Suud-i Arabistan: Daru's Salâh, 1992.
- Vâhidî, Ali İbn Ahmed. *et-Tefsiru'l-basît*. thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân, Riyad: Matbaatu Vizâreti't-Ta'lîmi'l-Âlî, 2009
- Yardım, Ali. *Hadis II*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1984.
- Yeşil, Hasan Hüseyin. *Ebû İshâk Es-Sa'lebî Ve İshâri Tefsir*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2019.
- Yücel, Ahmet. "Silsiletü'z-Zeheb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/208-209. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Zamahşarî, Ebû'l-Kâsim Mahmûd b. 'Omer b. Muhammed b. Ahmed el-Hevârizmî ez-Zamahşarî Cârullah. *Keşşâf 'an haka'iki gavâmidî't-Tenzil*. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1407.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsiru ve'l-Müfessirun*. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Hadise, 1396/1976.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *el-İsrâiliyyât fî't-Tefsir ve'l-Hadîs*. Daru't-Tevfik. Kahire: 1406.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Dîvanu'd-duafâ ve'l metrûkîn*. Mekke: Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadise, 1967.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehu rivayetün fi'l-kitabi ve'l-sünne*. thk. Muhammed Avvame. Daru'l-Kible li'Sekafeti'l-İslamiyye, 1992.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Mîzanu'l-İtidal fî nakdi'r-ricâl*. Beyrut: Daru'l Marife, 1963.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şu'ayb Arnavût. Müessetu'r-Risâle, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Tarihu'l-İslam ve vefâyâtu'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*. Mektebetu't-Tevfik, ts.
- Zerkeşî, Bedru'd-Din. *el-Burhân fî- Ulûmi'l-Kur'ân*. Dâru't-Turâs. Mısır: h.1376.

Zeylaî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah. *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avvâme. Beyrut: Müessesetü'r-Rayyân, 1. Basım, 1997.

Zeylaî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah. *Tahrîcü'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkı'a fî tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşeri*. thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd. Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1., 1414.

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: Rivayetlerin İsnadlı Olma Durumuna Göre Sınıflandırılması

Tablo 2: İsnadlı Rivayetlerin Sıhhat Açısından Sınıflandırılması

Tablo 3: İsnadlı Rivayetlerin Kaynak Eserlere Göre Sınıflandırılması

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı

Abdurrahman YAŞAR

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi

**Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslâmi
İlimler Fakültesi**

Y. Lisans Öğrenimi

**Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü**

Bildiği Yabancı Diller

Arapça

İletişim

E-posta Adresi

abdurrahmanyasar83@gmail.com

Tarih

2022